

НУБ 'Св. Климент Охридски'

PC

III 8/1928/1929

93/94

12010000148

COBISS

СКОПЈЕ

©

К. Пандево
Русе

ПОДАРОК ОД
Народна библиотека
„Св. Св. Кирил и Методиј“
Софија

05:33

05:096

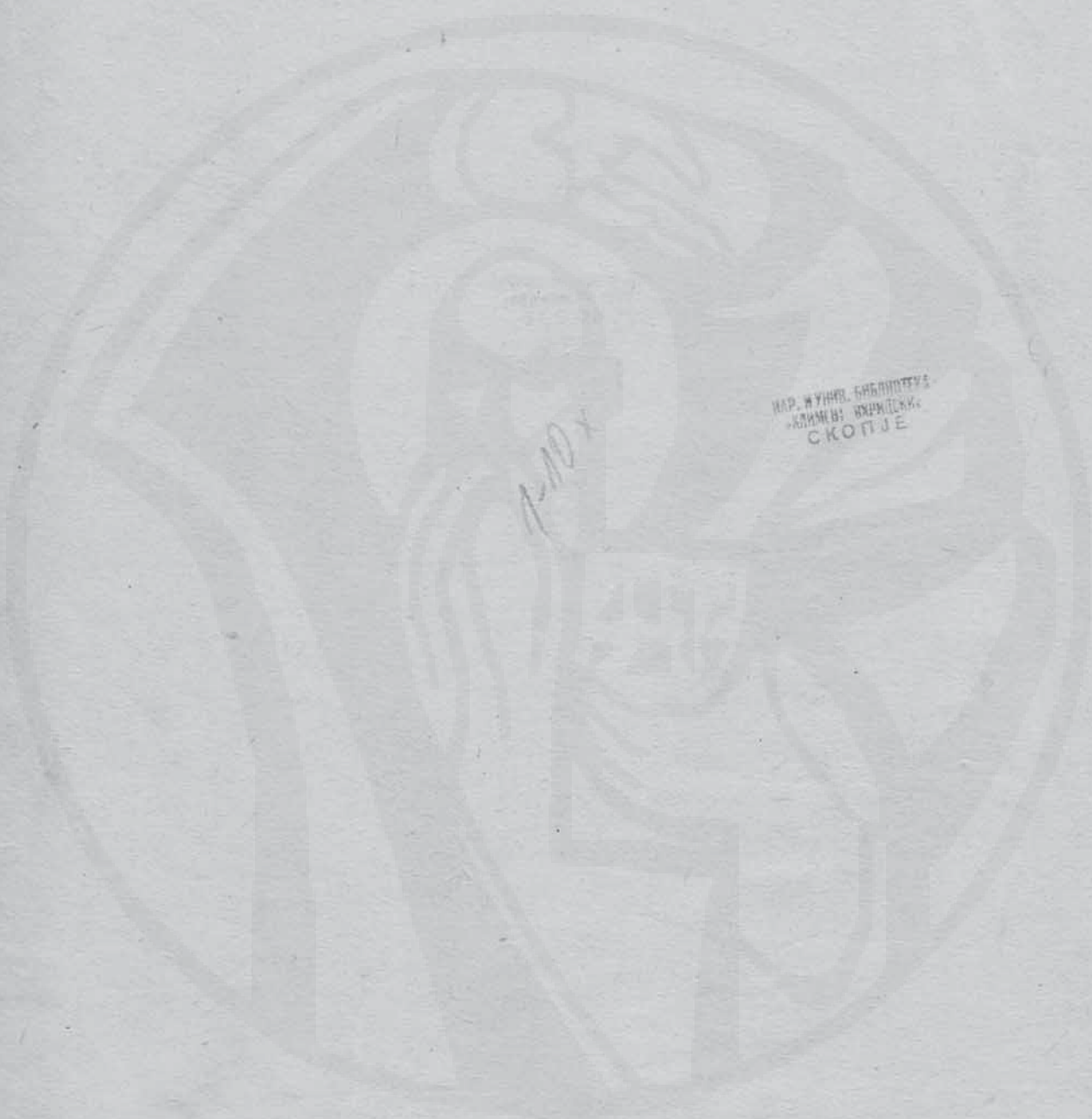
Prof

0
310
31882

НАР. И УЧБН. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СКОПЈЕ

Д. А. Р.
ОТНОС И ТАБ. БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СОФИЈА

Гр. Библиотека

Година 2.

София, Септември 1928 год.

Книга 1 (11).

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
»АДМИНИСТРАЦИЯ«
СКОПЈЕ

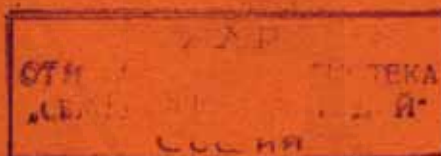

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Б 20768

Съдържание:

1. Паметникът на Тодоръ Александровъ въ гр. Кюстендилъ.
2. Христо Настевъ. — Споменитѣ ми отъ Рѣканско и Дебърско.
3. Безкръстната братска могила при с. Апоскепъ (Костурско).
4. Стефанъ Аврамовъ. — Сражението въ село Паралово — Мориховско.
5. Георги Ив. Бѣлевъ. — Изъ споменитѣ ми презъ 1903 година.

РС № 8/1928/1928

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

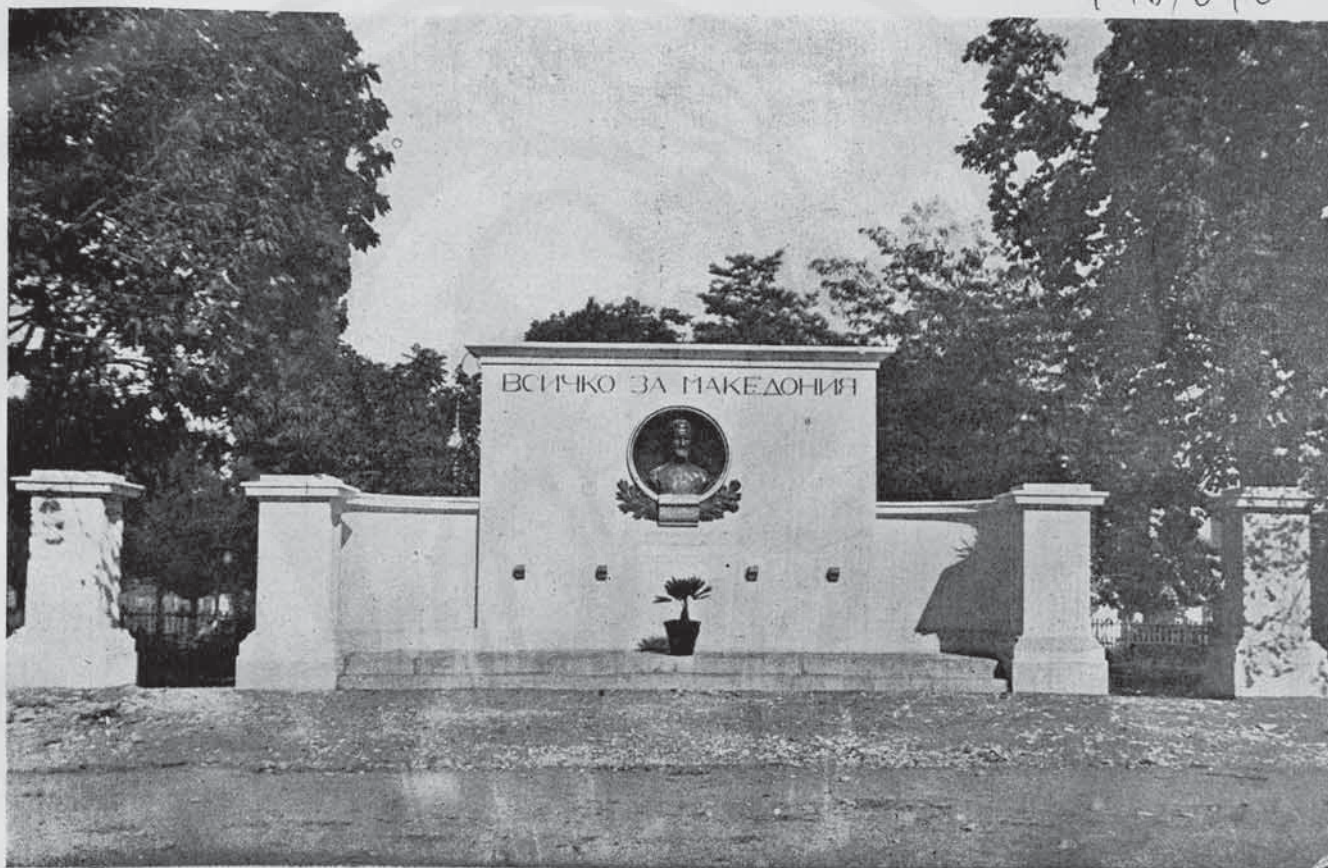

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

148/010

Паметникътъ на Тодоръ Александровъ въ гр. Кюстендилъ

На 1 ноември 1928 год., въ гр. Кюстендилъ ше се открие паметникътъ на бележития македонски синъ — ТОДОРЪ АЛЕКСАНДРОВЪ. Животътъ на този голѣмъ революционеръ, който ни даде ЩИПЪ, бѣше символъ на родолюбие, дългъ и честь. Неговата силна воля, ясниятъ му погледъ върху нѣщата, строгиятъ му характеръ, осветени отъ единъ чистъ разумъ, направиха отъ Тодора истински вождъ на голѣмото народно македонско движение. Бѣше време, когато цѣлото племе обръщаше погледитѣ си къмъ него, за да го спасява отъ поражение и разплохъ. Той стана любимото дете на цѣлия народъ, който днесъ, за голѣмитѣ му заслуги, въ китния Кюстендилъ

овѣковѣчава паметта му на вѣчни времена съ единъ величественъ и красивъ паметникъ.

Известниятъ у насъ и въ чужбина голѣмъ скулпторъ, Андрей Николовъ, въ своята творба: Паметникътъ на Тодоръ Александровъ — е успѣлъ на студения бронзъ да изрази пламтящата и велика душа на македонския революционеръ въ единъ образъ, колкото суровъ и строгъ, толкова галещъ и милъ. Паметникътъ гледа къмъ Македония, а Македония съ тжжно лице и насълзени очи гледа отъ Руенъ своето скжпо чедо и праща благодарственъ приветъ на родолюбивия и милъ Кюстендилъ. Слава на Тодора! Слава на кюстендилското гражданство!

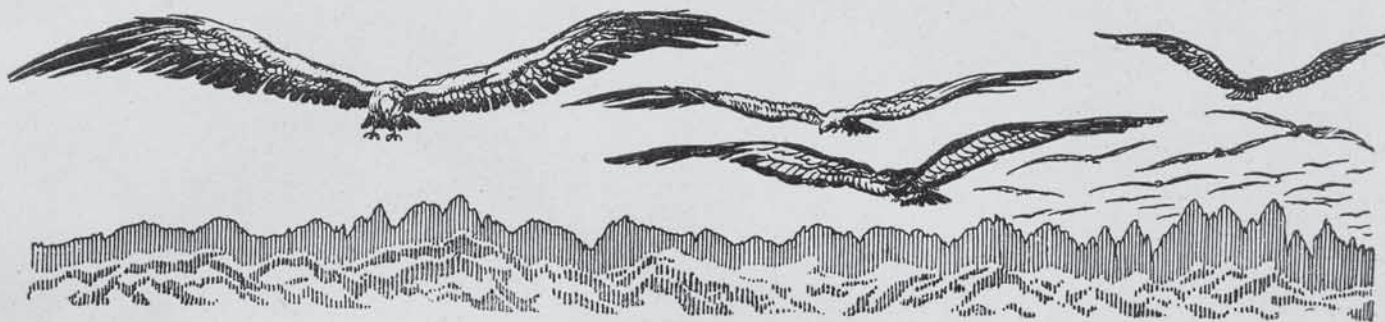
Бойното Ръководно тѣло на Дебърско-Кичевския революционенъ районъ при подготовката на Илинденското въстание презъ 1903 година: 1. Войводата Наке (Янаки) Яневъ отъ с. Ляхчани (Кичевско), 2. Лука Джеровъ отъ гр. Битоля, 3) Христо Настевъ отъ гр. Шипъ, 4. Климентъ Групчевъ отъ гр. Охридъ, 5. Павле Каракуневски, 5. Никола Гюревъ отъ с. Лазарополе — сигналистъ на четата, 7. Иванчо отъ с. Попължени и 8. Стоянъ отъ с. Кленовецъ (Кичевско, Горна Копачка). — Снимката е направена отъ Дебърския фотографъ Георги Кузмановъ презъ м. май 1903 година въ мѣстността „Арамиенъ каменъ“, находяща се въ недрата на Бистра планина, между селата Лазарополе, Гарѣ и прохода „Лопошникъ“. На снимката неузнаваемъ е деветиятъ членъ отъ групата. Бидейки той легаленъ, за да не бѣде познатъ отъ турцитѣ при случайно попадане на снимката въ тѣхни рѣце и, следователно, обезглавенъ, фотографътъ счелъ за умѣстно самъ да го „обезглави“... въ снимката.

Споменитѣ ми отъ Рѣканско и Дебърско

(Изъ запискиѣ ми, като секретаръ на ревизионната чета въ битолския революционенъ окржгъ)

Следъ историческия конгресъ въ с. Смилево, кждето се реши и прогласи Илинденското въстание презъ 1903 година, *ревизионната чета* на битолския революционенъ окржгъ, на която бѣхъ секретаръ, следъ единадесетъ месечна непрекъсната

дейность, презъ която, само нѣколко дни преди конгреса, при сражението на 13 мартъ 1903 год. въ охридско, изгуби своя неуморимъ и неустрашимъ вождъ Тома Давидовъ, съгласно решението на конгреса биде разформирована, защото въ сщия

Петър Соколовъ
(родомъ отъ гр. Кюстендилъ).

Свѣтославъ Мерджановъ
(родомъ отъ гр. Карнобадъ).

Тѣ двамата, заедно съ знаменития арменски вождъ Бедрось Серемджиянъ, родомъ отъ гр. Пловдивъ, начело на чета, съставена отъ тракийски, македонски и арменски четници, действуваха презъ втората половина на 1901 година въ Одринско. При едно кърваво сражение съ турския аскеръ недалечъ отъ гр. Одринъ, четата е била разбита. Презъ време на сражението, Петъръ Соколовъ и четникътъ-арменецъ Татулъ Зармариянъ, родомъ отъ гр. Малгара, бидоха тежко ранени и починали отъ ранитѣ си. Тежко ранени бидоха и Свѣтославъ Мерджановъ, Бедрось Серемджиянъ и четникътъ-арменецъ Онигъ Горосиянъ. Пренесени въ гр. Одринъ, тѣ били поставени въ тамошната болница на лѣчение. Следъ излѣкуванетоъ имъ, на 9 декемврий сжщата 1901 година тѣ бидоха обесени на тритѣ крайща на града Одринъ. Храбrecи презъ цѣлата си революционна дейность, тѣ умрѣха храбро и на бесилото. Тая тѣхна храбрость е възпѣта отъ цѣлото тракийско население: българско, арменско и турско. Тѣ влѣзоха въ безсмъртната народна легенда.

Дебърско-Кичевската чета на войводата Наке (Янаки) Яневъ отъ с. Ляхчани (Кичевско), заедно съ Бойното Ржководно тѣло на Дебърско-Кичевския революционенъ районъ, начело съ Лука Джеровъ, Христо Настевъ, Климентъ Групчевъ и други. Въ лѣво на снимката е неуморимата и безстрашна организационна куриерка Пеповица отъ с. Лазарополе (Дебърско). Снимката е направена отъ Дебърския фотографъ Георги Кузмановъ презъ м. май 1903 година въ Бистра-планина

конгресъ за всѣки революционенъ районъ и за всички по-стратегични населени пунктове се създадоха и опредѣлиха „горски ржководни тѣла“ (началства), на които се възложи акционната подготовка за всѣки районъ до деня на възстанието и ржководството на всички революционни партизански боеви действия презъ време на възстанието.

При това ново разпредѣленне на боевите сили, което се наложи отъ предстоящата работа до възстанието за всички райони, въ числото на горските околийски ржководни тѣла се причислиха и всички тогавашни легални ржководители на окръжния и околийските комитети отъ градовете и по-активни ржководители на селата, които напустанаха семействата си и се присъединиха къмъ районните чети, при които заеха и опредѣлените имъ нови длѣжности за нелегална дейностъ. Едновременно съ това и всички момчета отъ ревизионната чета, като добре подготвени и обучени, придадоха се къмъ горските околийски ржководни тѣла въ ония революционни пунктове, къмъ които се числѣха и родните имъ села. Така и тѣ можаха да бждатъ по-полезни и доблестно изпълниха своя отечественъ дългъ, като нѣкои отъ тѣхъ дадоха и живота си въ неравната борба презъ време на възстанието.

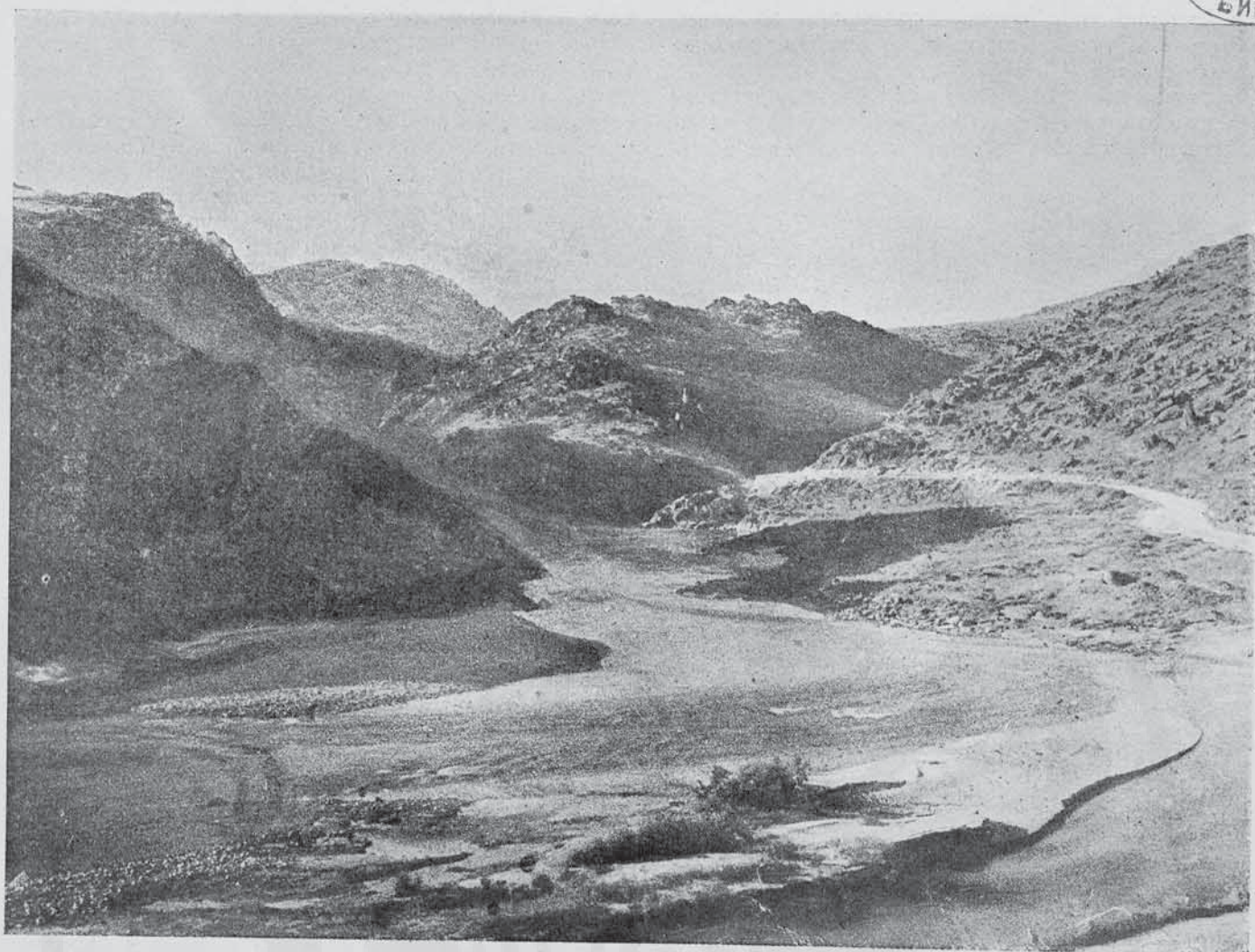
Следъ конгреса, на мене се възложи временно да обиколя и Дебърско — Рѣканския революционенъ районъ, съ задача да се проучатъ по-добре

условията и подготовката му за предстоящото общо възстание, при огледъ да се координиратъ действията му, съвмѣстно съ подрайонитѣ на Горна и Долна Копачка и Ржбетинколъ на Кичевския революционенъ районъ.

Дебърско-Рѣканскиятъ революционенъ районъ обемаше Дебърската и Рѣканската каази (околии), въ които болшинството отъ населението бѣха добри българи, но економически угнетявани съ периодически хунски ограбвания на дивитѣ арнаутски банди отъ селата на Шаръ, безъ да бѣше въ положение и самата турска властъ да ги обуздае. Организацията, обаче, по това време достатъчно бѣше се справила съ тѣхъ и всички разбойничества бѣха респектирани и направени почти невъзможни.

Рѣканската кааза имаше за свой административенъ центъръ с. Жеравница — седалище на каймакамина (околийски началникъ) и се числѣше къмъ Дебърския мютесарифлѣкъ. По статутитѣ, обаче, на революционната организация, тази кааза, наедно съ Дебърската, се числѣха къмъ Битолския революционенъ окръгъ. Този районъ обемаше въ себе си и селата отъ Горна Копачката кааза, населени изключително съ българи.

Поради своето изключително географическо положение, Рѣканскиятъ революционенъ районъ, който обемаше въ себе си и Дебърската околия, нѣмаше никакви други допирни граници съ другитѣ революционни райони, освенъ презъ дивнитѣ, но

Ръката Църна при село Скочивирь

страхотни проходи на Стогово и Бистра планини съ селата въ Горна Копачка на Кичевската кааза. Но и тази единствена връзка презъ зимния сезонъ ставаше невъзможна, поради което често се явяваше и напълно изолиранъ, а движението на районната чета се излагаше на глѣми рискове.

Този районъ бѣше повѣренъ и се ръководѣше отъ стария въ тоя край войвода Наке (Янки) Яневъ родомъ отъ с. Лахчани (Кичевско), на когото за секретаръ бѣше изпратенъ Климентъ Ив. Групчевъ отъ Охридъ, до 1900 г. учителъ и легаленъ ръководителъ въ с. Църско (Демиръ-Хисарско). Четата наброяваше повече отъ 25 момчета, всичкитѣ отъ мѣстнитѣ села на района. Сжщата чета се отличаваше, че имаше и свой доста опитенъ сигналистъ — Кольо — единственъ синъ на вдовицата Гюревица отъ с. Лазарополе, който имаше симпатиитѣ и на всички момчета отъ четата.

Презъвремена обиколката ни съ покойния Тома Давидовъ, подъ чието войводство действуваше ревизионната чета, презъ декемврий 1902 год., въ Кичевския районъ можахме да се срещнемъ въ родното село на Наке, който съ секретаря си и нѣколко момчета отъ четата бѣше успѣлъ да доде и можахме да се информираме за действителността му, понеже не бѣше възможно да продължимъ пътя си за Рѣка и отъ тамъ за Дебърско. По това време при нашата ревизионна чета се присъедини и Кичевскиятъ архиерейски намѣстникъ, Протоиерей

Тома, родомъ отъ с. Вранещица (Кичевско), за когото турската власть, като деятеленъ членъ на организацията въ тоя край, бѣше наредила да се арестува, но бѣше успѣлъ да се укрие и до конгреса остана въ ревизионната чета.

Следъ като уговорихме съ Наке, че въ началото на пролѣтътъ ще бжде удобно да се завърнемъ и да прехвърлимъ трудния пжтъ, за да обиколимъ по-важнитѣ села въ Рѣканско и Дебърско, раздѣлихме се съ благопожелания, а ние съ Кичевската чета, подъ войводството на Арсо, родомъ отъ с. Подвизъ (Кичевско), и секретаря на сжщата чета, Димитъръ Спространовъ отъ Охридъ, заминахме къмъ селата на Ржбетинколъ, а оттамъ, презъ Демиръ-Хисарския районъ, за Охридско. Така се случи, че съ ревизионната чета не успѣхме повторно да се завърнемъ, поради което и не ни се даде възможность да посетимъ и ревизираме Рѣканско-Дебърския революционенъ районъ, макаръ и да налагаше това по-много стратегически съображения.

Понеже следъ конгреса на мене се възложи да обиколя и този районъ, отъ Смилево, презъ Демиръ-Хисарско, кждето се срещнахъ съ войводата на сжщия районъ Йорданъ Пиперката отъ с. Козица, заминахъ въ Кичевско, кждето се срещнахъ съ Кичевския войвода Арсо въ родното му село Подвизъ. На другата вечеръ съ Кичевската чета продължихме пътя за Горна-Копачка и въ с. Душегубица се срещнахме съ Наке, който бѣше пристигналъ съ четата си. По това време пристигна и зае мѣстото си и

Лука Джеровъ отъ Битоля, опредѣленъ за членъ въ горското ржководно тѣло на сщия революционенъ районъ.

Въ тази среща, съвмѣстно съ Кичевския войвода Арсо, секретаря му Димитъръ Спространовъ и двама отъ мѣстнитѣ селски легални ржководители, обмѣ-

ржководителитѣ се опредѣли среща въ бачило-то (мандрата) на Кръсте Гурджевъ отъ с. Селце. Това бачило бѣ разположено въ недрата на Бистра планина — една ободрителна и тържествуеща степь съ буйна трева и изобилни критални изворчета. Тамъ бѣха пристигнали Янаки Томовъ съ

другаритѣ си отъ ржководното тѣло въ с. Галичникъ и можахме да уговоримъ предстоящитѣ организационни работи. Следъ като престояхме единъ день въ самото бачило, гости на Гурджевъ, въ зори се сбoguвахме и напустнахме бачилото, като пжтувахме денемъ и навлѣзохме въ недрата на Стогово планина, кждето се намираше и бачилото на Мане Чуревски отъ с. Лазарополе. Самото бачило (мандрата), образцово заведение, бѣше въ една дивна и очарователна хайдушка мѣстность, която мжчно се отдава на описание. Изобилна паша и при всѣка долчинка и камъкъ бликаше студена, като сълза, вода. Трѣбваше да се отбиемъ въ Маневото бачило на малка почивка. При приближаването ни, обаче, кучетата отдаlechъ откриха присжтствието ни въ гората. Когато нашиятъ патрулъ бѣше излѣзълъ на откритата поляна и се отправи къмъ самото бачило, оттамъ лудо тичаше единъ отъ прислугата и събощи, че въ бачилото имало трима арнаути, търговци отъ село Кривци (Дебърско), които пристигнали сщия день. Нашиятъ патрулъ веднага залегна и взе позиции. Ние съчетата се прѣснахме въ верига. Понеже арнаутитѣ бѣха въоржжени, момчето отъ бачилото ни увещаваше да отминемъ. При предположението, че тѣ сж забелязали нашия патрулъ, веднага об-

Войводата Георги Мучитано (Касапчето) съ двама свои другари.

нихме мисли върху всички по-важни въпроси и предстоящи акции за обща работа при прогласяването на възстанието съ бойнитѣ сили на Рѣканския революционенъ районъ, въ свръзка съ тия въ Кичевско.

Следъ двудневна почивка, приветливо се раздѣлихме съ Кичевската чета, която замина въ района си, а ние напустнахме Душегубица и презъ планината потеглихме за селата въ Рѣканско, кждето при строго опредѣленъ маршрутъ съ цѣлата чета можахме да обиколимъ района и да посетимъ почти всички села.

Една изненадана, но романтична среща съ трима арнаути въ Маневото бачило

Понеже въ с. Галичникъ квартируваше аскеръ и влизането ни въ това село бѣше рискувано, съ-

садохме бачилото. Тамъ се забеляза силно смущение и персоналътъ на бачилото, изплашенъ, излѣзе на открито и тичаше къмъ гората, понеже арнаутитѣ заели свои позиции отъ вжтре.

Арнаутитѣ бѣха напълно изложени вече на нашия огънь, но пратихме имъ селямъ, да не ни мислятъ за лоши люде и да не се боятъ, шомъ не откриятъ огънь. Дадохме имъ „беса“ (честна дума), че желаемъ да се срещнемъ, като достове (приятели) и като такива да се раздѣлимъ, но предварително да се сторятъ теслимъ, като предадатъ оржжието си на „беса“. Понеже се видѣха напълно плѣнени, излѣзоха на открито, оставиха оржжието на страна и додоха при насъ. Бѣха преbledнѣли и треперѣха. Войводата Наке и всичкитѣ момчета отъ четата знаеха добре да говорятъ арнаутски, а

самитѣ арнаути, както и всички турци въ тоя край, знаеха да говорятъ български, та съ нѣколко благи думи веднага ги успокоихме да не се боятъ.

Следъ като се увѣрихме, че върху имъ нѣматъ револвери или ножове, две момчета отъ четата прибраха мартинитѣ и патронадашитѣ имъ, следъ което наедно съ тѣхъ влѣзохме въ бачилото, като поставихме и охранителна стража въ гората.

Персоналтѣ и домакинътъ на бачилото тоже се успокоиха и принесоха ни обща трапеза. Въ дълга беседа можяхме да имъ обяснимъ цѣлата на нашата организация и защо сме напустили семействата си, за да бродимъ горитѣ и да се мжчимъ. Че ние се боримъ съ властѣта, като непоносима за ехалието (народа), а за доброто на самото ехалие, отъ каквато вѣра и да бжде, готови сме да умремъ, но не и да му правимъ зло. Че тази борба трѣбва, наедно съ насъ, да се подемемъ и отъ всички мюсюлмани, които не по-малко отъ християнскитѣ изнемогватъ отъ лошата управа на Султанската властъ и че е необходимо да се въдвори кардашлъкъ (братство) и равенство между всички въ държавата, безъ разлика на вѣра и народностъ. Следъ тази наша любезна беседа, която ги напълно успокои и убеди въ нашата искреностъ, изказахме имъ пожелания да се подемемъ тази борба съ проповѣдь и между мюсюлманското население въ този край и ние ще бждемъ вѣчни приятели.

За да имъ подчертаемъ дадената отъ насъ честна дума (беса), ние имъ повѣрихме обратно цѣлото оржие и се сбогувахме съ изричното желание, тази наша среща да се пази въ най-голѣма тайна, както отъ тѣхна страна, така и отъ наша, за да не пострада и стопанинътъ на бачилото, който ни даде толкова хубаво гостоприемство. Зъ изпълнение на това наше желание и тримата дадоха тържествена „беса“ и се сбогувахме.

Тѣхъ оставихме въ бачилото, а ние поехме гората, но измѣнихме маршрута си за всѣка евентуалностъ.

Следъ една седмица ние получихме съ специаленъ пратеникъ отъ сжщитѣ арнаути, като цененъ подаръкъ, три оки най-хубавъ ароматиченъ Дебърски тютюнъ, жълтъ и изрѣзанъ, като коприна. Тѣ станаха наши достове (приятели).

На бивакъ при „Арамиенъ каменъ“

Следъ случката въ Маневото бачило, за да изгубимъ диритѣ си, на другия день престояхме далечъ въ гората и на другата вечеръ съ цѣлата чета отидохме въ с. Гаре. Азъ гостувахъ въ кж-

Група четници.

щата на моя приятелъ отъ ученичеството ми въ Скопие, Несторъ Поповъ, родомъ отъ сжщото село, по това време учителъ. Цѣлата чета се разквартирува въ петъ по солидни кжщи въ селото.

Другия день на смъркване напустихме Гаре съ маршрутъ за с. Лазарополе. Тамъ бѣше определено да се срещнемъ и съ легалния ржководителъ за Дебърския околийски районъ. Съ насъ доде и ржководителътъ на Гаре, Никола Я. Ангеловъ. На пжтя къмъ с. Лазарополе, обаче, срещнахме запхтяна куриерката Мелковица, която съобщи, че влизането ни въ село е невъзможно, защото дошелъ таксилдаринътъ (държ. бирникъ), наедно съ едно отдѣление войници, и се разквартирували по кжщитѣ.

Мелковица е родомъ отъ с. Лазарополе. Тя бѣше редовна и постоянна куриерка на мѣстната

Безкръстната братска могила въ с.

През време на боеветъ, които се развиваха въ Костурския край между четитъ и турскитъ войскови части преди Илинденското възстание и следъ него, паднаха убити много войводи и четници. Турската власт, следъ като установише самоличността имъ и следъ като ги излагаше на показъ, предаваше ги на общината въ близкостоящото до града Костуръ село Апоскепъ да ги погребатъ. По такъвъ начинъ се образува при гробищата на това село безкръстната братска могила. Въ нея бидоха

погребани: Кузо Погончевъ отъ с. Загоричени Митре Панджаровъ — Влашето отъ с. Кономлади, Христо Леринчето отъ гр. Леринъ, Петъръ Гайковъ отъ гр. Шуменъ, Григоръ Ичковъ отъ с. Загоричени, Стефо Прекопанчето отъ с. Прекопана, Кольо и Антонъ отъ Костенарията, Димитъръ Шестевски отъ с. Шестеово, Аргиръ Николовъ отъ с. Жупанища, Петъръ Наумовъ отъ с. Апоскепъ, Антонъ и Щеръо отъ Костенарията, Лука Гульовъ, влахъ, отъ Костуръ, Ванчо отъ с. Черновища, Григоръ

организация за свързка съ Кичевския районъ. Неустрашима отъ нищо и отъ никого, тя бѣше си спечелила прозвище и я наричаха „жена-мжжъ“. Тя всѣкога сама пренасяше и донасяше организационната поща за Кичевско и обратно презъ безлюдния и страховенъ проходъ „Яма“. Следъ неприятната вестъ, която ни донесе, наедно съ нея навлѣзохме въ гжстата гора и останахме на бивакъ въ осамотената пещера, известна въ цѣлата околностъ подъ название „Арамиевъ каменъ“, който си е цолучилъ прозвището, като обиталище на върлуващитъ преди години армии въ този край — арнаути отъ Шаръ, които сж плячкосвали и отвличали цѣли стада на мѣстното население и сж ограбвали минаващитъ кербани съ кашкавалъ, сирене и масло презъ прохода за Солунъ.

На другия день куриерката замина и при насъ додоха ржководителтъ на с. Лазарополетъ другаритъ си, наедно съ ржководителя на Дебъръ, Георги Кузмановъ, а следъ тѣхъ доде и Пеповица,

която ни донесе храна и остана при насъ. Пеповица бѣше отъ с. Лазарополетъ и се интересуваше да види сина си Ристе, който бѣше станалъ нелегаленъ, ала въ друга чета, та нѣжното ѝ майчино сърдце се задоволи да узнае поне, кжде е и че е здравъ и живъ. Кузмановъ бѣше взелъ съ себе си и фотографическия си апаратъ. Следъ като размѣнихме мисли върху по-важни организационни работи въ свързка съ предстоящото общо възстание, Георги Кузмановъ пожела на сжщата мѣстностъ да направи нѣколко снимки на цѣлата чета и отдѣлно на горското началство, споменъ за срещата му съ насъ, както самъ той бѣше се изразилъ.

Следъ обѣдъ, обаче, тази среща съ Георги Кузмановъ и Лазарополци се ознаменува и съ една неприятностъ, която остана паметна съ едно кратко, но издържано съ успѣхъ сражение въ тази страховита мѣстностъ. Внезапно нашиятъ постовъ часови съобщилъ, че въ гората се чуватъ човѣшки гласове. Мисльта за квартируващия аскеръ въ с. Лазарополетъ

въ с. Апоскепъ (Костурско)

Шестеверчето отъ с. Шестеово, Кузо Поповъ отъ с. Блаца, Петъръ Христовъ, Стефо Германчето и още много други. Въ сжщата могила сж погребани и главитѣ на обезглавениятъ Лазаръ попъ Трайковъ, Кузо Стефовъ и малкото Наке.

Въ 1908 година, презъ време на Хуриета, специални делегации отъ всички села на Костурския край сж направили общо поклонение на братската могила и сж почели паметта на погребанитѣ въ нея юнаци при тържествена Божествена служба.

На нея сж присжтствували и представители на тогавашната младотурска власть.

Начело на поклонницитѣ сж стояли Костурскитѣ войводи Василъ Чекаларовъ и Пандо Сидовъ. Между свещеницитѣ е билъ и знаменитиятъ свещеникъ Германъ отъ костурското село Черешница.

Днесъ братската могила не сжществува. Тя е срината отъ новитѣ поробители на Костурския край. Това което иновѣрцитѣ турци не направиха, направиха го християнитѣ гърци.

веднага ни озадочи доста и наредихме да се усилятъ наблюдателнитѣ постове отъ четата, за да се узнае, какви хора сж и колко сж.

Следъ малко се донесе, че все по-ясно се чува говоръ на турски, ала поради гжстотата на гората не можеше да се види и узнае войници ли сж, или арнаути. При тази вестъ, всички се приготвихме и разчистихме пещерата, за да не се узнае пребиваването ни, а войводата Наке нареди, всички момчета отъ четата да заематъ по-здрави позиции около „Арамиенъ камень“, който представляваше едно доста естествено каменисто укрепление.

Скоро се узна присжтствието на турски войници, които приближаваха направо къмъ насъ. Дадоха се строги нареждания за пълна тишина и всички напълнихме пушкитѣ си. Когато аскерътъ приближи около сто крачки предъ позициитѣ ни, по даденъ знакъ отправихме отъ всички страни къмъ тѣхъ нѣколко залпа, а нашиятъ сигнализистъ Кольо (Никола Гюревъ) даде тревога за худжумъ

(атака). Видѣхме, че нѣколко души отъ аскера се сгромолясаха, а другитѣ се прѣснаха изъ гората и почнаха да стрелятъ. Да се стои и да се води сражение повече, нѣмаше смисълъ.

Ние веднага напустнахме позициитѣ си и на другия день бѣхме въ Кичевския районъ.

Това сражение бѣше вдигнало веднага на кракъ всички турци отъ околнитѣ села и вѣоржжени до зжби, наедно съ аскера, на другия день бѣха нахлули и окупирани цѣлата планина,

Снимкитѣ ни преди сражението при „Арамиенъ камень“ действително останаха добъръ споменъ, както предрече това си желание и самиятъ Георги Кузмановъ, който, за добра честь, и следъ сражението не изгуби присжтствието на духа и следъ три седмици ние получихме отъ Дебъръ нѣколко портрети, отъ които два, като споменъ, бѣхъ изпратилъ за съхранение на домашнитѣ ми въ Щипъ, които до тоя моментъ не знаеха нищо за мене. Едвамъ преди нѣколко месеци, следъ като цѣли 24 години

„Марков кули“ до града Прилеп — някогашно обиталище на легендарния *Крале Марко*.

сж били грижливо пазени, азъ можахъ да получа тѣзи портрети, които ми дадоха и поводъ да напиша тѣзи ми спомени.

Нашето топче

Монахътъ — руснякъ Григорий, отъ Дебърския манастиръ „Св. Йоанъ Предтеча“ — Бигоръ, разчувствуванъ отъ патриотиче т дългъ къмъ революционната организация, поставилъ си за целъ да сюрпризира последната съ едно свое изобретение за готвящето се възстание въ тоя край. По своя инициатива, пазена въ най-голѣма тайна, той бѣше изработилъ доста грижливо едно топче, по подобие на историческото такова отъ Априлското възстание превъ 1870 г. за освобождението на България. За тази целъ, той бѣше закупилъ и опаковалъ достатъчно количество и нужния за целта барутъ, фитили и други принадлежности за поставянето топчето въ пълно действие.

Когато научилъ, че възстанието ще бжде скоро провъзгласено, скромниятъ монахъ съ едно кратко, но трогателно писъмце, което получихме при обиколката ни въ с. Росоки, предлага своя скроменъ даръ на организацията. Макаръ и първоначално да предизвика това въ насъ иронична насмѣшка и се пошегувахме, доста патриотичниятъ починъ на този монахъ ни разчувствува много и въ сжщия день, отъ името на организацията, му отправихме наиздателна писмена благодарностъ. Сжщевременно му възложихме да занесе скжпия на организацион-

ното дѣло подаръкъ въ с. Душегубица, като най-безопасно и удобно мѣсто, за да бжде изпитано.

Когато се завърнахме отъ обиколката, въ уречения день ние намѣрихме черешовото топче въ Душегубица сглобено и приспособено за действие. Липсвахъ му снаряди. За такива наредихме да се намѣрятъ нѣколко желѣзни топки (кичета) отъ кантаръ, каквито имаше въ всѣко село. Скоро това топче бѣше станало достояние и на по-голѣмата частъ отъ организационнитѣ хора. Ето защо, колкото и примитивно за новото време, нашето топче стана мило и направи своя ефектъ да се засили вѣрата за успѣха на предстоящата акция. Въ момчетата отъ четата сжщо се възбуди голѣмъ ентузиазъмъ, ала тази радостъ не бѣше за дълго.

Трѣбваше да се изпита действието му. На другия день, наедно съ цѣлата чета и пазителя на това наше орждие, носѣно триумфално отъ самитѣ момчета, отдѣлихме се на по-удобно мѣсто въ гората. По даденитѣ инструкции отъ изобретателя, при добра позиция, обвързахме грижливо топчето, напълнихме го, както му е реда и когато бѣше всичко готово за действие, опредѣлениятъ за „батареенъ командиръ“ зае поста си, а съ всички момчета отъ четата заехме по-далечни боеви позиции.

Постави се прицелътъ и се даде команда за огънь. Когато всички бѣхме съ напрегнато внимание върху прицелната точка, нашето топче изрева съ страшна сила, но не остана поменъ отъ него

Кичевската чета на войводата Смиле.

— пръсна се на хиляди парчета, като мехуръ. Само страшният гръм бѣше се чулъ и разтревожи всички околни села на Горна-Копачка.

Съ това нашата маневра се прекрати и веднага се отдалечихме въ недрата на планината. Това никакъ не отчая насъ, но какъ се е отразило на изобретателя, като е научилъ за това нещастие съ топчето, не можахъ да науча.

Раздѣлата

Следъ извършената обиколка, съ идването и на Лука Джеровъ, считахъ възложената ми мисия въ Дебърско-Рѣканския районъ за свършена. Сбогувахъ се съ другаритѣ си по оржие отъ този районъ и се раздѣлихме съ най-приветливи благопожелания за предстоящата борба. Щабътъ (Даме Груевъ, Борисъ Сарафовъ и Анастасъ Лозанчевъ) по това

време се намираше въ гората на Демиръ-Хисарския районъ и му докладвахъ лично.

На другия день, съгласно назначението ми, заминахъ въ Леринско за Буфколски центровъ войв да, а при провъзгласяването на възстанието бѣхъ причисленъ къмъ околийското горско ржководно тѣло на Леринския революционенъ районъ, наедно съ Георги попъ Христовъ отъ Битоля и Михаилъ Чековъ отъ с. Екши-су — легални ржководители до тогава, кждето останахъ до Архангеловденъ — 8 ноемврий 1903 год.

Споменитѣ ми отъ Леринско и тия за ревизионната чета, като приносъ къмъ материалитѣ за освободителното дѣло, отъ дневника ми, ще дамъ отдѣлно другъ пжтъ.

Варна, октомврий 1928 година.

Христо Настевъ.

Сражението въ село Паралово — Мориховско

Предателството на Петъръ Лигушевъ. — Убийството на Георги Сугаревъ.

Битолскиятъ окръженъ войвода Георги Сугаревъ е отъ оная плеяда скромни и беззаветно предани дейци на Македонската епопея, които, всрѣдъ вихъра на неравната борба срещу подтиснитѣ на народа, умрѣха съ усмивка на уста за достойно изпълнения свещенъ дългъ и върху чийто свещени кости всрѣдъ народнитѣ маси, като исполнинъ израстна съзнанието за ревизионна борба изъ македонскитѣ брачни поля.

Сугаревъ е роденъ презъ 1876 година въ гр. Битоля отъ крайно бедни родители. Приживяната мизерия отъ ранни години въ голѣма степенъ се бѣ отпечатала по лицето му. Още въ детинскитѣ си години той почувствува умраза и отвържение къмъ поробителя, които въ юношескитѣ му години добиха все по-голѣмъ и по-голѣмъ размѣръ. Едва завършилъ IV класъ на Битолската гимназия, поради голѣмитѣ семейни лишения, той напуца

Христо Чернопѣвъ съ своя щабъ на наблюдателния пунктъ.

гимназията и се отдава на учителската кариера, въ която единствено той намѣри своето призвание: да буди народа и да го учи, какъ да мре за свободата си. Той учителствува въ Д-миръ-Хисарско, Кичевско и Порѣчието, а по-после и въ града Битоля.

Презъ 1901 година, недоволенъ отъ легалната учителска дейность, той грабва пушката и става четникъ въ четата на Никола Петровъ Русенски, който се е движилъ съ четата си въ Демиръ-Хисарско, Крушевско, Кичевско и Охридско. Последниятъ, виждайки у Сугарева ценни заложби за бждещъ войвода и организаторъ, му дава потикъ за по-добра подготовка, която бързо се възприема отъ младото даскалче. Така той почва своята революционна дейность: като четникъ и организаторъ. Той, обаче, презъ сжщата година бѣ избранъ за членъ на ръководното тѣло на организацията въ града Битоля и, за да може да изпълнява възможната му организационна длъжность, става учителъ въ Битоля.

Шумната Битоля и надменнитѣ ефендиета, заедно съ влечугитѣ около тѣхъ, погнусиха издънъ душа скромния Сугаревъ. Като членъ на окръж-

ното тѣло, той напуца града и почва нелегална дейность. Неговиятъ високъ организаторски интелектъ превъзпита мнозина отъ четниците му, между които Алексо Стефановъ, Блаже Биринчето, Димко Могилчето, Иванъ Пашата, Трайко Кралъо, Ставре Спировъ, Михалъ Йосковъ и др., и впоследствие мнозина отъ тѣхъ станаха районни войводи. Той бродѣше навсѣкжде, дето се почувствуваше нужда отъ неговата смѣла организаторска опитность. Така той преброди Битолското поле, Мориховско, Демиръ-Хисарско, Кичевско, Ресенско, Крушевско и Порѣчието. Той обичаше да общува съ селянитѣ, водейки по цѣли нощи разговори по революционнитѣ и частно домакинскитѣ и селски тежнения на дадено село. Той бѣше извънредно тихъ, спокоенъ и разсѣдливъ: обичаше да изслушва и винаги бѣ справедливъ въ преценката си по каквѣто и да било въпросъ. Каквито и конфликти да се появяваха срѣдъ организациитѣ, Сугаревата намѣса ги претжпяваше още въ зародиша имъ. Той имаше твърдъ характеръ и силна воля, крайно упоритъ въ сжжденията си и никога не отстъпваше отъ заетото веднажъ отъ него становище. Той

Монастирът Калище — на бръга на Охридското езеро.

притежаваше ценни качества за единъ добъръ ржководитель.

Илинденската епопея го завари битолски войвода, а впоследствие бѣ назначенъ горски началникъ въ Гяватоколския районъ и взема участие въ воденитѣ ожесточени сражения. Тихиятъ, скромниятъ и винаги мълчаливиятъ Сугаревъ, съ своето държане, създаде всрѣдъ населението дивни легенди. Той нѣмаше неприятели, а само любящи го братя.

Въ вихъра на неравната борба мнозина смѣли борци сложиха своя животъ предъ олтаря на свободата . . . Малцина останаха живи. По-първитѣ дейци и ржководящи лица отъ градскитѣ и селски организации се намираха въ ужасно положение. Потери тръгнаха по селата да търсятъ оржие. Всичко трѣпне за участието на ближния си. Мнозина се отчаяха и заминаха далечъ отъ бащинъ край. Даме бѣ единствения, който съ стоицизмъ понесе грозната катастрофа. На неговия повикъ: „И вие ли ще ме изоставите“ — Сугаревъ, Узунъ и Д. Е. се хвърлятъ въ пригрѣдкитѣ на Груева съ думитѣ: „Отъ народа сме и съ народа ще сподѣлимъ мъжки и неволи“. Така Сугаревъ стана единъ отъ първитѣ сподвижници на Даме Груевъ, който виждаше и чувствуваше болкитѣ народни, като съ своята непринудена усмивка, почна да го утѣшава и ободрява. Ако турцитѣ сега сполучеха да потушатъ възстанието, при другъ случай не ще могатъ да сторятъ това и ще дойде день великъ, въ който ще изгрѣе, като зорницата,

лелѣяната свобода на македонския народъ, точно така, както говорѣха и нѣколцината още Дамеви другари и сподвижници. Тая четворка, скитайки отъ районъ въ районъ, отъ село на село, гонена и преследвана, следъ едногодишна къртовска работа изгради наново много по-мощни и солидни организации въ цѣлия Битолски вилаетъ. Така беззаветно работи Сугаревъ всрѣдъ народа и подържа духа му до края на 1904 година, когато, поради болестъ, бѣ принуденъ да се прибера на почивка въ България.

Презъ августъ 1905 г., пжтувайки за Битолско, Сугаревъ пристигна съ 28 четници въ Азотъ. Той идѣше въ тоя край да поведе една по-ефикасна борба противъ домогванията на сръбската пропаганда. Неговото пристигане внесе голѣма радостъ всрѣдъ население и четници. На всички отъ устата излизаше радостната вестъ: „Сугарето пристигна“. Ние, малчуганитѣ, чувствувахме и разбирахме желанията на народа и нескрита радостъ бликаше въ душата ни, виждайки, какъ народътъ цени своитѣ заслужили безкористни организационни дейци.

Сугаревъ събщи на велешкитѣ войводи Панчо Константиновъ и Иванъ Алябака за срещата си съ Даме Груевъ въ Кратовско и размѣненитѣ мисли съ него по отношение мъркитѣ, които трѣбва да се взематъ срещу пропагандата, заявявайки, че той съ цѣлата си чета, до като бжде повиканъ въ Битолско, ще остане въ Велешко. Детинска радостъ озари челата на двамата велешки войводи, които

Кукушката чета на войводата Трайко Гьотовъ.

не намираха думи да изкажат радостта си. След дълги борби въ Бабуна, по спѣшна работа, Сугаревъ замина за Битолско да се срещне съ ржководнитѣ лица въ тоя революционенъ районъ и уговори съ тѣхъ съвмѣстното действие на всички революционни чети отъ битолския и скопския вилаети презъ пролѣтѣта на 1906 година да се справятъ съ сръбската пропаганда въ Порѣчието.

Презъ пролѣтѣта на 1906 г., поради появяването на грѣцки андарты въ Мориховско и Буфьколъ отъ една страна, и, отъ друга, поради навлизането на сръбска чета отъ Порѣчието въ с. Карбуница (Кичевско), съ действието на които се заплашваха нѣколко района, на Сугаревъ бѣ възложено да се справи предварително съ андартитѣ. Въ началото на м. мартъ, председателятъ на окржжното тѣло Петъръ Лигушевъ предписва на Сугаревъ, заедно съ Ресенския войвода Дяконъ Евстатий и Демиръ-Хисарския Алексо Стефановъ да заминатъ веднага съ четитѣ си за Мориховско да се справятъ съ появилитѣ се тамъ андарты. Сугаревъ и Дяконъ Евстатий, предъ видъ на лошото време и други съображения, писмено съобщаватъ, че това ще направятъ, щомъ като се пооправи времето. Тогава ренегатътъ-предателъ Лигушевъ устройва следната игра: предписва на Дякона да замине веднага въ Битоля, а на Сугаревъ предписва незабавно да тръгне въ Мориховско, увѣрявайки го, че и Дяконътъ съ четата си ще го настигне по пѣтя. Въ това си писмо, той съ ехиденъ тонъ пише на Сугаревъ: „Е да, войводи, които ги чакатъ

хубави и млади годенички, не имъ се иска да се излагатъ и умиратъ“. Това писмо засяга силно честолюбието на Сугаревъ, който, несхващайки мръснитѣ замисли на Лигушевъ, огорченъ и обиденъ отъ подигравката, напуща Смилево, за да изпълни волята на окржжното тѣло. Минавайки презъ с. Кукуречани, той поисква писмено среща съ Дякона, който по това време бѣше въ Битоля, обаче, писмото му попада въ ржцетѣ на Лигушевъ. Последниятъ, безъ да го предаде по принадлежностъ, отговаря Сугареву, че има голѣмо раздвижане на аскеръ въ града и Дяконътъ нѣма възможностъ да направи исканата среща. И на другия день — 23 мартъ — Дяконътъ се научава за писмото на Сугаревъ и го взема. Дяконътъ, предчувствайки опасността, която застрашава Сугаревъ и четата му, особено въ тоя моментъ, когато мнозина отъ дейнитѣ организационни деятели въ Битоля нѣмаха никакво довѣрие въ Лигушевъ, веднага презъ нощта тръгва отъ Битоля за село Агларци на исканата среща, обаче, Сугаревъ заминава за Паралово, безъ да може да направи Дяконътъ, каквото и да било, за повръщането му обратно. Дяконътъ, когато турскитѣ войски презъ дня почватъ да настѣпватъ за Паралово, едва сполучва да се прикрие въ с. Карамани.

На 24 мартъ 1906 год. ст. стилъ, преди зори, вследствие предумишленото предателство на Петъръ Лигушевъ, който имаше връзки направо съ Валията и бѣше предалъ цѣлия маршрутъ на Сугаревата чета, многобройни турски пълчища заоби-

Нѣкогашното цвѣтущо българско основно училище въ село Църъ, Демиръ-Хисарска околия (Битолско), изгасѣно сега отъ новитѣ поробители на Македония.

колиха четата при гората надъ Параловския манастиръ. Следъ ожесточено сражение, което трая отъ сутринята до обѣдъ, падна убитъ на бранно поле войводата Сугаревъ съ 22-та си другари.

Къмъ Сугарева, Георги попъ Христова, Павелъ Христова, Дяконъ Евстатий и други организационни дейци, Лигушевъ питаеше голѣма умраза и той се реши, чрезъ предателство, да се отърве отъ безпощадната имъ критика и Сугаревъ бѣ една отъ първитѣ му жертви. Безъ съмнение е, че и предателството на Ресенската чета и сражението при с. Вълко-дере бѣ негово дѣло.

Така въ неравната борба за надмощие на

тъмнитѣ сили отъ типа на Лигушевци, падна на македонското бранно поле единъ отъ скромнитѣ македонски труженици, който бѣше искрено обичанъ за неговитѣ високи човѣшки добродетели.

Свещенитѣ сѣнки на 23-та параловци бродятъ браннитѣ усои на Мориховскитѣ балкани и мжтнитѣ води на кървавата Църна и, когато изгрѣ зората на свободата, битолчани, разхождайки се изъ Пелистеръ, при полъхване на зефира и зашумяване на гората, съ болка на душа ще съзерцаватъ Мориховскитѣ балкани и кървава Църна, за да зърнатъ силуетитѣ на 23-та витязи.

Стефанъ Аврамовъ

Изъ споменитѣ ми презъ 1903 година

Септемврий 1903 год. Революционното движение въ Македония взима все по-голѣми размѣри. Многобройни възстанически отряди кръстосватъ страната и водятъ люти сражения съ турскитѣ пълчища. Нашиятъ отрядъ се движи въ Сърския революционенъ окръгъ, чакайки деня на възстанието отсамъ Вардара. Куриери, мѣстни хора на организацията, ни водятъ изъ върхове и долини, изъ гори и усои, де нивга, може би, човѣшки кракъ не е стѣпвалъ. Пжтуваме обикновено повечето пжти нощемъ; денемъ, пазени отъ наша стража, почиваме.

Така бѣ тогава: нощята наша, денътъ на турцитѣ.

Наредени въ верига, на 2—3 крачки единъ

отъ другъ, чета следъ чета, вървимъ винаги тихо и безъ шумъ. Така наредени, въ нощна тъмнина, газихме рѣки до поясъ, минахме урви, пропасти страшни, спускахме се по гърбъ изъ незнайни стрѣмнини опасни.

На мѣста пѣкъ, за да прикриемъ всѣка наша диря, навлизахме въ гжста клѣкова гора. Тукъ, стѣпвайки отъ клонъ на клонъ, ние съ сила и мжка голѣма едва се провирахме изъ гжстата низко преплетена гора иглолиста. И всрѣдъ тая непроницаема чудна гора бодлива, застаналъ за почивка малка на клонъ дебелъ, еластиченъ, цѣлъ изподращенъ и въ потъ облѣнъ, азъ си спомнямъ оная приказка за пѣкъла и рая, де грѣшни души, демони страшни, вѣчно се провиратъ изъ гжстъ иглоли-

стеня, плетъ бодливъ и нивга изходъ не намиратъ. И стоя на клона, и слушамъ, какъ пръщи гората, какъ стенатъ юнаци — мои другари и се питамъ: ще бждемъ ли ние щастливи, въ тоя пкъль земенъ, да намъримъ изходъ свободенъ?

Често пресичаме пжтъ нѣкой, или минаваме мѣстностъ, де може да мине или да пази аскеръ. Тогава две групи отъ по 5—10 четници бърже заематъ позиция, налѣгатъ отъ дветѣ страни на пжтя и пазятъ — дорде четата мине. При такива случаи, водачътъ-куриеръ веднага предава на следващия следъ него: „тихо!“ И това „тихо“ бърже, като електрически токъ се предава отъ единъ на другъ — до последния четникъ. Въ случая, всѣки знае, че грози опасностъ, та открива очи, бди на вси страни, дава широкъ просторъ на фантазията и ето, въ тъмнината, всѣко дърво, всѣка чука взимашъ за човѣкъ, насочилъ насреща ти нѣкаква огромна пушка.

И това мжчително положение става дваждъ по-мжчително, по-страшно, когато въ тъмнината почва нервно да се предава едно следъ друго: „Тихо!“, „много тихо!“, „свършено тихо!“

4 септемврий. Следъ две сражения съ аскеръ и турски пълчища при с. Пиринъ, ние, повече отъ 600 души четници, подъ началството на Генералъ Цончевъ, отстъпваме и се прикриваме. Рано, преди изгрѣвъ слънце, спрѣхме за дневна почивка въ мѣстността „Дебелия ридъ“ (Совата), между Неврокопъ и Кременъ.

За охрана на отряда, по нареждането на Генерала, войводата Димитрий Атанасовъ—Думбалаковъ съ своитѣ юнаци зае „Орловия връхъ“, издигащъ се високо и стръмно на северъ отъ насъ и обстрелващъ всичко наоколо. Войводата Юрданъ Стояновъ съ четата си зае „Дебелия ридъ“, стоящъ на югъ срещу „Орловия връхъ“; Борисъ Стрезовъ съ около 20 юнаци зае южнитѣ поли на рида, отъ дето се разтилаше малка полянка, задъ която въ горичката зае позиция войводата Михаилъ Чаковъ съ своитѣ четници. Главнитѣ пкъли сили съ войводитѣ: Генералъ Цончевъ, Полковникъ Янковъ, Петъръ Дървинговъ, Христо Танушевъ, Димитъръ Зографовъ, Александъръ Мановъ, Никола Левтеровъ, Серафимъ Парталевъ, дѣдо Дончо Златковъ, Яне Сандански, Стоянъ Мълчанковъ, Димитъръ Стефановъ и други се разположиха на малката полянка, между „Орловия връхъ“ и „Дебелия ридъ“, малко на северо-изтокъ отъ студения бистъръ планински изворъ.

Азъ съмъ заелъ позиция на „Дебелия ридъ“, току подъ върха му, съ фронтъ къмъ югоизтокъ. Отъ тукъ се любувашъ на разкошната и чудно красива долина на р. Мѣста. Виждашъ и самата сребриста рѣка, какъ лакатуши изъ зелени, весели поля. Отъ среща високитѣ Родопи, въ стройна верига, величествено и гордо се спускатъ по посока на юго-изтокъ, И виждашъ сега, какъ Родопитѣ се пробуждатъ; виждашъ, какъ сутриннитѣ слънчеви лжчи полека нощното имъ було повдигатъ и на чудни вълшебни вълни въ недогледни небесни висини го отнисатъ.

Азъ съмъ въ захласъ отъ тая величава, омайна картина и се унасямъ и забравямъ въ мисли и мечти.

Обѣдъ. Шумъ и глъчъ голѣмъ се чува. Азъ напускамъ мечти, позиция и се отправямъ при стана. Тукъ, Генералъ Цончевъ весело ме посрѣща и ми сочи изобилни, скъпи съестни провизии, донесени за насъ отъ мѣстния войвода Копаранъ-чаушъ.

Всички се радваме, че можемъ да се нахранимъ сега до насита.

Часътъ е 4 следъ обѣдъ. Азъ се измъквамъ отъ група другари и отивамъ при извора да пера: риза, гащи, чорапи, кърпа. Но тъкмо що почнахъ прането, чу се далеченъ гърмежъ: единъ, два; после... залпове и викове. И пакъ залпове, викове.

И всичко това ясно се чува.

Бърже прибрахъ мокритѣ си недопрани дрехи и, съ пушка въ ржка и раница на грѣбъ, се отправихъ въ стана. Тукъ, сега всичко кипи: всѣки се вслушва, люто се заканва, бърже се стѣга и чака заповѣдъ отъ Генерала. Тамъ пкъль, при политѣ на „Орловия връхъ“, съветъ отъ войводи заседава.

А залповетѣ и виковетѣ не преставатъ; тѣ все повече се усилватъ и все повече ни дразнятъ.

Пиринъ страшно реве, ехти и високо, громко протестивъ противъ турска неправда и зла управа.

Мнението на всички бѣ, какво сражението става между наша чета и турска войска, татъкъ нейде къмъ с. Пиринъ.

Наближава да се стъмни. Селото е много далече отъ насъ. Решено бѣ: да продължимъ отстъплението, за да запазимъ сили и бойни материали за близкия денъ на възстанието.

Къмъ 4^{1/2} часа всѣки е на своето мѣсто въ своята позиция. Тукъ, съ свито сърдце, чуваме ясно викове и гърмежи. Дадена бѣ строга заповѣдъ, при поява на неприятель, никой да се не обажда, никой да не стреля, до като не чуе първи истрелъ, или заповѣдъ за стрелба.

Часътъ наближава 5. По долината отъ Неврокопъ се чува близка, голѣма глъчъ. Ние настрѣхваме. Сърдцата ни силно туптятъ, дѣхътъ се спира въ гърлото.

Следъ малко, въ горичката, долу подъ насъ, се показа аскеръ и на групи насѣда подъ дърветата, нѣщо на 200 крачки въ лѣво отъ позицията на Борисъ Стрезовъ. Аскерътъ, безъ да подозира нѣщо, небръжно си почива. А тамъ, отдалече, се чуватъ викове, гърмежи. Ние пкъль съ трепетъ чакаме първи истрелъ, или заповѣдъ „стреляй!“

Следъ малка почивка, аскерътъ, на групи, тичешкомъ и плахо мина между нашитѣ позиции и бърже, като стрела, се спушна по посока на с. Пиринъ.

И ние, съ пълни пушки, съ затаенъ дѣхъ, сѣдме скрити въ своитѣ позиции и чуваме какъ често и силно туптятъ нашитѣ сърдца, какъ тамъ далеко постепенно отслабватъ виковетѣ и бойната стрелба.

И слънцето не ще повече да гледа тоя адъ, тая страна страдална. То бърже се скри задъ сребристи, задъ обагрени въ кръвъ облачета, спушна се задъ високи върхове планински и сърдито изчезна.

И веднага тамъ далече стрелба и викъ утихна вече.

Утихна и Пиринъ-планина.

Само ние — борцитѣ за свобода и правда, ние не знаемъ миръ и покой. И въ редици стройни, съ тжга на душа за незнайна участъ на близки другари наши, ние разваляме тая хармония, тоя редъ природенъ. И кога всичко почива, спи, ние бодърствуваме и вървимъ, вървимъ съ пламъ въ душата да извикаме и поздравимъ зората на свободата.

Г. Ив. Бѣлевъ.

Втора годишнина

Нашата илюстрация, макаръ и да бѣше брулена отъ много вѣтрове, можá дълбоко да забие своитѣ корени въ душата на македонския емигрантъ. Всичкитѣ прѣчки, които се явиха на нейния пѣтъ, бѣха преодолюени съ борба, стонизъмъ и търпение — присжши качества на илинденецъ. Сега илинденци могатъ да се поздравятъ съ излизането на втората годишнина на Илюстрация Илинденъ. Нейната магнитна сила къмъ поробената родна земя ще расте, както растатъ купнежитѣ и надеждитѣ на македонскитѣ прокуденици по свободни родни планини и поля.

Миналото, което тя ще продължава да разказва на своитѣ сънародници, ще пали душитѣ за по-буйна и по-упорита борба срещу враговетѣ на нашето разкъсано отечество. Въ нея ще говори духътъ на Македония. Въ нея ще продължаватъ да се редатъ свещенитѣ образи на ония герои, които беззаветно любиха своето отечество и беззаветно сложиха кости за неговата свобода. Илюстрацията е кѣтче, кждето всѣки македонецъ ще прочете епизоди отъ оная голѣма книга, която се нарича **Македонска борба**. Илюстрацията е малко изворче, което ще освежи изстрадалата душа на изгнаника македонецъ. Нека се надѣваме, както досега, че тя правилно ще бжде оценена и ще ѝ се даде всичката морална и материална подкрепа отъ македонския емигрантъ, за да продължава своето дѣло.

Това дѣло е на Македония.

Отъ Редакцията.

БЕЗИМЕННО АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО „СЪЕДИНЕНИТЪ ТЮТЮНЕВИ ФАБРИКИ“
—≡ КАРТЕЛЪ ≡—

Централно Управление:

София, ул. Александъръ 1-и, № 1.

Придворни доставчици на Негово Величество Царя

ФАБРИКИ ВЪ:

Пловдивъ, Русе, Варна, Шуменъ, София, Сливенъ и Бургазъ.

СКЛАДОВЕ ВЪ:

София, Хасково, Дупница, Кърджали, Плъвенъ, Търново,
Банско, Ямболъ и Видинъ.

Фабрикация на папироти за мѣстна консумация

**Експортъ на тютюни на листа и тютюневи издѣлия —
папироти и рѣзанъ тютюнъ.**

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Илинденското бойно знаме на село Загоричени (костурско)
2. „Вързанъ попъ — мирно село“ (Споменъ отъ 1905 година.)
3. Четнишка клетва (Споменъ)
4. Едно сражение
5. Двамата (Споменъ отъ Илинденското въстание въ Костурско)
6. Последнитъ минути на единъ македонски революционеръ
7. Димитъръ Стояновъ — Житошанецъ
8. Икономъ Никола Ангеловъ
9. Манушъ Георгиевъ
10. Василь Поповъ (Споменъ)
11. Кузо Т. Стефовъ
12. Седмиятъ редовенъ годишенъ конгресъ на Македонскитъ благотворителни братства въ България

ОТН-... ЛИН ТЕКА
„СВ. СВ. КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ“
СОФИЯ

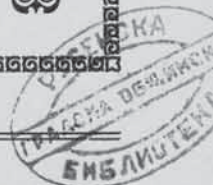

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Илинденското бойно знаме на село Загоричени (костурско)

Когато на 2 августъ 1903 година Костурскиятъ край прогласи илинденското въстание, неговитъ чети много на брой и внушителни по съставъ се явиха на бойното поле съ своитъ бойни знамена.

Подъ диплитъ на тия знамена четитъ изнесоха кървавата, продължителна и уморителна борба, която обезсмърти тѣхъ, тѣхния край, тѣхната обща Родина и Илинденската епопея.

Тая борба направи безсмъртни и знамената имъ.

Всрѣдъ тия знамена се развѣваше и бойното знаме на село Загоричени. И то, наредъ съ тѣхъ, участвува въ всички походи на четитъ, видъ подвижитъ имъ и сподѣли участъта имъ.

Сега то, вече извехтяло, но не остарѣло, съ разкъсано отъ вражескитъ куршуми и гранати одеяние, почива, сдиплено, въ Илинденския домъ въ София, красейки саркофага съ мощитъ на Гоце Дѣлчевъ.

И чака деня, за да се развѣе отново въ родното си село и въ родния си край.

Солунската крепост Еди-Куле, нѣкогашенъ и сегашенъ затворъ на македонскитѣ революционери.

„Вързанъ попъ — мирно село“

(Споменъ отъ 1905 година)

Бивуакъ край с. Орѣше — Азотъ. Горещъ августовъ день. Слънцето, издигнало се високо на ведро небе, блести и прижурия. Изморенитѣ четници, криейки глави изъ папрата, се мжчатъ да заспятъ. Никакъвъ вѣтрецъ не полѣхва. Навредъ е тихо и монотонно; сякашъ цѣлата природа бѣ заспала... Сегизъ-тогизъ се зачува пѣсенъта на шурцитѣ и звѣнливиятъ напѣвъ на летящи птици ята. Бѣха се изменили два дни отъ кървавото сражение при с. Крапа. Половината отъ сборнитѣ чети заематъ доминирующии пунктове надъ селото, а така сѣщо на опаснитѣ мѣста сж поставени засади. Изъ Бабунията и Прилепското поле бѣха плѣзнали турски потери, въ помощъ на които всецѣло се бѣ отдала и сръбската пропаганда. Очакваше се нападение. Това обстоятелство налагаше на организационнитѣ чети да се прѣснатъ на малки групи и бързо заличатъ следитѣ си. Ресенската чета се приготвяваше да замине за своя районъ. Велешкитѣ войводи Панчо Константиновъ и Иванъ Наумовъ-Алябака всячески се стараеха да осуетятъ трѣгването ѝ, за да остане поне десетина дни въ тѣхна помощъ изъ Бабуна планина.

На една страна сж подредени раненитѣ. Нѣколцина отъ тѣхъ, при превръзката имъ отъ фелдшера Коста Крачоловъ, тихо охкатъ. Арсо Локвички, макаръ и тежко раненъ въ бедрото на дѣсниа кракъ, тананика: „Горо ле, горо зелена, не видѣ ли Змейка войвода...“, пригласянъ отъ Петъръ Станевъ и Миланъ.

Грамадно ято патици съ бѣсенъ шурмъ минава надъ главитѣ на заспалитѣ четници и ги разбужда... Всички ставатъ на крака.

— Бай Иоване, скоро ще мине друго ято, хайде да ударимъ единъ залпъ, па довечера патици да ядемъ, а? — ухилено пита Кольо Попадийчето.

— Знамъ, че си авджия, ама циганката е умрѣла, що те хвалѣше — съ присмѣхъ му отвръща Велко Попадийчето.

— Ако ми падне тая циганка..., зжитѣ ще ѝ строша — викна съ гласъ Кольо Попадийчето и се скри въ лещака.

Веселъ смѣхъ заля дивната Бабуна — смѣхъ до насита. Единъ презъ други се напредварваха да разправятъ за Кольовия авджилѣкъ.

**Тодоръ Александровъ и неговиятъ другарь и сподвижникъ
въ революционната му дейность, Георги Мончевъ.**

Ръка Струма при отвора на Рупелското дефиле към Демиръ-Хисарското поле.

Току въ най-разгорещения смѣхъ пристига единъ отъ охраната, съобщавайки за движението на аскера къмъ посока на Бистришкия балканъ.

Това прикова вниманието на мнозина, нѣкои отъ четниците станаха и почватъ да наблюдаватъ съ бинокълъ по посока на с. Бистрица.

— Та, повтарямъ, привечеръ ще тръгна, за да мога най-късно да бъда следъ една седмица въ Смилево, иначе ще изложа хората, които ще ме очакватъ — натъртено съобщава Дяконъ Евстатий.

— По всичко изглежда, ще направишъ нѣкой гафъ, ще тръгнешъ изъ полето, аскерътъ ще те подгони и бѣжъ при насъ... има смѣхъ да падне — буйно отвръща Алябака.

— Като пилци ще ва изловятъ църнилищани изъ полето! Тия арнаути отъ три дни сж въ засада, мисли му — смѣшкомъ подхвърля Константиновъ.

— Бре, я постойте още нѣкой день, пакъ ще ва преведемъ съ Арсо презъ Порѣчието на гости въ Сланско, а отъ тамъ лесно ще прехвърлите Бушова чешма — обяснява Алябака. Той става на крака и оживено разправя, какъ презъ една тъмна нощъ ще прегази Порѣчието, безъ да смѣе да му излъзе Григоръ на среща.

— Шегувайте се, колко щете... Азъ тръгамъ и ще си отворя каналъ презъ полето. Ако това не сторя, вѣренъ рабъ ще ви бъда — тържествено заявява Дяконътъ.

— Не би било зле да почакате нѣколко дни, докато се дигна на крака, па, както каза бай Иованъ, ще ви изведемъ презъ Порѣчието на Бушова чешма — процеди презъ зъби Порѣчкиятъ войвода Арсо — галейки ранения си кракъ.

— Речено и сѣчено!... Момчета!... ставайте и се стягайте за походъ — отсѣчено изкомандува войводата.

Въ мигъ Ресенската чета се подреди на бойна нога, разчете се и почна сбогуването.

Бабунци останаха смаяни отъ тоя неочакванъ и бързъ походъ.

— Ти шегувашъ ли се? — соннато пита Алябака.

— Никаква шега, тръгвамъ..., момчетата сж готови!

— Остави го де... нека се разходи до Стровие... и... хопъ-тропъ... ще ни дойде утре на гости... като попъ... ще чака да оздравѣ Арсо, ще се поразходимъ „Солунското“ и „Ябълчища“, ще обиколимъ „Якупица“, ще убиемъ нѣкоя дива свиня... пкъ ще я завъртимъ на ръженъ и ще му ударимъ нѣкой гуляй... ама въ Клепата... на Велковото търло... ще ни попѣятъ Петъръ и Миланъ... ще се ударимъ още веднажъ съ бацко ти Григора, па тогава... ще ги изпратимъ на Бушова чешма, на гости на Петъръ Юруковъ, нали Дяконче — съ кръшенъ смѣхъ и съ патосъ разправя Константиновъ.

— Шегувайте се, колко щете! Ако има късметъ да оздравѣ малчуганътъ, изпратете ми го...

Четата на Прилепско-Велешкия войвода Тано Николов.

Ама не ми се върва... Дано има късметъ... Ще ви пиша отъ Прѣспанското езеро... съ армаганъ риба, а сега пожелайте ни добъръ пжтъ и прощавайте братя — отговаря Дяконътъ, подавайки ржката си.

— Ама може ли така?... Защо се сърдишъ?... Много бързо намрази Бабуна... Какъ ще преминете полето? То е препълнено съ потери. Излишни жертви ще дадете... почакайте нѣкой день!... Ще му намѣримъ колая — настоява Алябака.

— Майтапътъ си е майтапъ, но ние тръгваме — отговаря войводата.

— Сбогомъ! — екна стройниятъ гласъ на Ресенската чета, която потегли на пжтъ, изпроводена най-сърдечно отъ бабунци.

— Наумче, извикай Пано Арнаудовъ и съ нѣколко момчета придружете ресенчани до къмъ „Преславъ“ — предава своитѣ нареждания Алябака на Наумъ Йосифовъ.

Следъ дълго пжтуване изъ Орѣшкия балканъ, четата пристига на билото въ момента, когато нощта, слагайки своята хладна цѣлувка на горящия августовъ день, неусѣтно разпери вълшебни криле и обхвана балканскитѣ усои, настилайки диплитѣ на планината съ блѣдо-матовата си плащеница...

Четата, движейки се бавно, приближава село Стровие и застава на прикрито мѣсто. Следъ тихъ шепотъ, веднага излизатъ напредъ Коста Крачо-

ловъ, Жечо Павловъ и Велчо Загоровъ и, по нареждане на войводата, отиватъ на прекогноисцировка въ селото. Последнитѣ, следъ половинъ часъ, се завръщатъ, придружени отъ единъ селянинъ, преданъ членъ на Организацията. Последниятъ, следъ малка беседа съ войводата, отвежда четата въ селото право въ къщата на свещеника.

Свещеникътъ, следъ тихо потропване, става и отваря вратата. Виждайки дванадесетина въоржжени непознати лица, за моментъ сбърква и ума и дума. Войводата му съобщава, че иска да поговори малко съ него. За моментъ той се успокоява. Набързо се събраха нужнитѣ сведения и четата, придружена отъ свещеника, неговия племенникъ и четири селяни, се повръща въ гората, безъ никой да усѣти влизането ѝ въ селото.

Войводата, следъ малка почивка, се обръща къмъ дѣдо попа и му заявява: „Азъ зная, отче, че си станалъ близъкъ приятель на ренегата Григоръ Соколовъ, но, ако само забележа, че се появи сръбска чета или аскеръ, ще ти отрежа главата... за назидание на цѣло село... разбра ме, нали?“

— Ама, господинъ войводо, що да правя? Ако не пусна Григоръ въ село и не му правя евала, ей Богу! той ще ме убие... Презъ тая година въ нашия край той погуби петнадесетина селяни, за дето не му даватъ конакъ въ село и не влизатъ въ сръбската партия. Но що лошо съмъ сторилъ азъ? Жи ми върва, жи ми Бога — той ми е свидетель — неспокойно говори и се кръсти свещеникътъ.

— Ще видимъ, колко ти чинатъ клетвитѣ — отговаря войводата, давайки заповѣдъ на четниците да го вържатъ добре и пазятъ да не избѣга.

— Войводо! Какво е сторилъ чичо ми попъ, незная. Но какво ще сторя азъ — това добре зная. Азъ съмъ още дете, но ако не отнеса това

писмо въ Вранче и не ти доведа хората, не Цвѣтанъ, а Сульо да ме зоватъ...

— Имамъ вѣра въ тебе, Цвѣтване, хайде иди съ Бога! Ще те чакамъ съ нетърпение, каза войводата, като изпраща младежа на пѣтъ.

Нощта, полека-лека, превалява. Пѣтлитѣ пропѣха изъ село. Хората се раздвижиха, безъ да подозиратъ за станалото презъ нощта влизане въ селото.

Свещеникътъ, виждайки, че селянитѣ не сж вързани, се обръща къмъ войводата и съ умолителенъ тонъ го запитва: „Бива ли бе, господинъ войводо, кае се е чуло и видяло... *попъ попа да вързва...* нали и двамата сме, божемъ, духовници... какво ще помислятъ селянитѣ, а?

— Хайде... хайде... какво си се завикалъ?... Каква вѣра мога да имамъ на тебе, щомъ снощи сръбската чета въ твоята кука е ношувала! Не се прави на ударенъ, нали знаешъ поговорката, що е останала отъ дѣди и прадѣди: *„вържи попа, да ти е мирно селото“* — ме разбра сега, нали, му отговаря войводата.

— Не ми вързвай кусуръ, войводо, жи ми Ристосъ... въ моята кука не ще стѣпи ногата на Григора... това сръбско куче... но отвържете ми рѣцетѣ да се моля Богу за здравето на всинца ни! — моли свещеникътъ.

— Е... е... щомъ е така, азъ ще сторя това, нали и азъ съмъ попъ — съ ирония отговаря войводата.

Смѣхътъ на четниците и селянитѣ накара дѣдо попъ да свре глава край единъ пѣнъ и да мѣкне...

На другия денъ, привечеръ, Цвѣтанъ пристига съ двама куриери. Последнитѣ съ жаръ поднесоха своята груба дѣсница на войводата и му съобщиха, че ще отведатъ четата здрава и читава въ Вранче.

— Оръ, попе, тръгвамъ на пѣтъ съ племенника ти... прощavamъ ти, иди си съ Бога въ село... и ако ни се случи нѣщо по пѣтя, знай, че съ мене пѣтува внукътъ ти... Помни добре!...

Весела усмивка заигра по лицето на свещеника, който, презъ сълзи, отговори: „Богъ да ми пази внучето... то ми спаси живота“.

— Помни, отче, че втори пѣтъ ако те вър-

Група четници.

Отъ лѣво къмъ дѣсно: Александър Старото отъ София; Коце Марковъ отъ гр. Банско; Петър Китановъ отъ с. Бачево (Разложко) и Александър Андреевъ — Чапата отъ София.

Набързо войводата написва писмо до ръководителя на с. Вранче, Прилепско, искайки му двама вѣрни организационни работници, които да му послужатъ за куриери, извиква племенника на свещеника и му дава следнитѣ напѣтствия: „Младо момче си, вѣрвамъ, че не знаешъ да лъжешъ. Това писмо ще го отнесешъ въ с. Вранче и ще го дадешъ на ръководителя... но държъ у глава, че, ако не изпълнишъ честно възложената ти работа и кажешъ нѣкому стореното, главата на чичо ти попъ ще ти бѣде поднесена въ конска торба!... Ще чакамъ тукъ завръщането ти най-късно утре вечеръ съ хората. Разбра ме, нали?

Четнишка клетва

(Споменъ)

7-и августъ 1903 година. День знаменитъ, день паметенъ за мене поради важноста на събитията и величието на преживенитѣ моменти. Такива важни минути, като даване четнишка клетва и тръгване на бой, рѣдко преживѣва човѣкъ.

Нашиятъ доброволчески отрядъ, стѣкменъ да вземе участие въ Илинденското въстание, е кацналъ за дневна почивка всрѣдъ гѣста борова гора, далече отъ хорски погледи и неприятелско око. Тукъ, отъ сутринъ до пладне, всѣки четникъ бѣ заетъ съ своята вѣрна и нераздѣлна другарка — пушката. Имахме поединични, групови и общи обучения; сѣщо и стрелба. При отличнитѣ успѣхи на стрелбата, при страшнитѣ опустошения, що правѣха динамитътъ и бомбитѣ върху дърветата на гората, духътъ на четниците бѣ значително повишенъ. Всѣки четникъ още отъ сега бѣ вече заангажиралъ стотици турци за своитѣ патрони.

И като гледахъ настроението на четници и войводи, като слушахъ тѣхнитѣ закани, азъ се считахъ за честитъ, че попаднахъ между такива храбrecи, при такива опитни войводи.

Часътъ бѣ 4 следъ обѣдъ, когато Генералъ Цончевъ, придруженъ отъ Петъръ Дървинговъ, Димитъръ Зографовъ, Дончо-войвода и двама четници, пристигна въ нашия станъ и следъ като се осведоми за нашето въоръжение, за нашата пълна готовностъ за бой, даде заповѣдъ за тръгване.

Гарнититѣ засвириха сборъ. Сърдцата на всички сега радостно затуптяха. Всѣки тичаше поскоро да заеме своето мѣсто въ редоветѣ на четитѣ.

Водени отъ куриери и подвойводи, ние потеглихме на пѣтъ — изъ гѣстата гора. Генералътъ, войводитѣ и дошлитѣ изпращачи останаха да се съвещаватъ.

Сега силенъ вѣтъръ задуха. Масивни черни облаци вихрено се носятъ надъ насъ и бързо задръстватъ цѣлия небосклонъ. Гората, брулена отъ силния вѣтъръ, страшно пищи, реве. Скоро и свѣткавици засвѣткаха, гърмотевици загърмѣха, дъждъ пороевъ почна да се сипе.

При такова лошо време, ние спрѣхме на една малка, стрѣмна полянка, да чакаме Генерала и войводитѣ.

— Генералътъ иде! — тихо се разнесе изъ редоветѣ на четитѣ.

При тая вестъ всѣки се попритегна, постѣкми и застана въ строя гордо, напѣто.

А дъждъ пороевъ се сипе; чести сж свѣткавицитѣ, а по тия самотни височини страшни сж гърмотевицитѣ.

Генералътъ, цѣлъ измокренъ, пристигна веселъ, засмѣнъ; той застана всрѣдъ образувания полукръгъ отъ четитѣ и високо поздрави:

— Здравейте, юнаци!

— Да живѣе Генералъ Цончевъ, да живѣе

жемъ, нѣма отвѣрзване — му отговори войводата, сбогувайки се съ него.

Пѣтувайки безспирно, цѣла нощъ, презъ блата и ливади, подгонена отъ овчарскитѣ кучета изъ турскитѣ чифлици, четата стигна на опредѣления пунктъ благополучно и на другата вечеръ прекрачи скатоветѣ на дивния Крушовски балканъ.

Дигитална библиотека на НУБ „Св. Климент Охридски“ — Скопје

Стефанъ Аврамовъ.

Македония! Ура-а-а! отвърнахме всички радостно и бодро.

И тоя нашъ юнашки викъ оглуши околността, заглуши и дивия ревъ на гората, която страхотно и буйно шумѣше, ечеше, брулена и измъчвана отъ мощната сила на природната стихия — вѣтъра!

Войводата Атанасъ Тешовалията.

Природата, и тя не искаше да остане безучастна зрителка на нашето тържество. Следъ нашето „ура“ заеча и нейното: изпървомъ засвѣтка, после страшно загърмѣ, заеча и тоя величавъ екъ, ведно съ нашето громко и радостно „ура“, дълго се носи отъ връхъ на връхъ, отъ урва на урва, далече тамъ изъ македонскитѣ кървави поля.

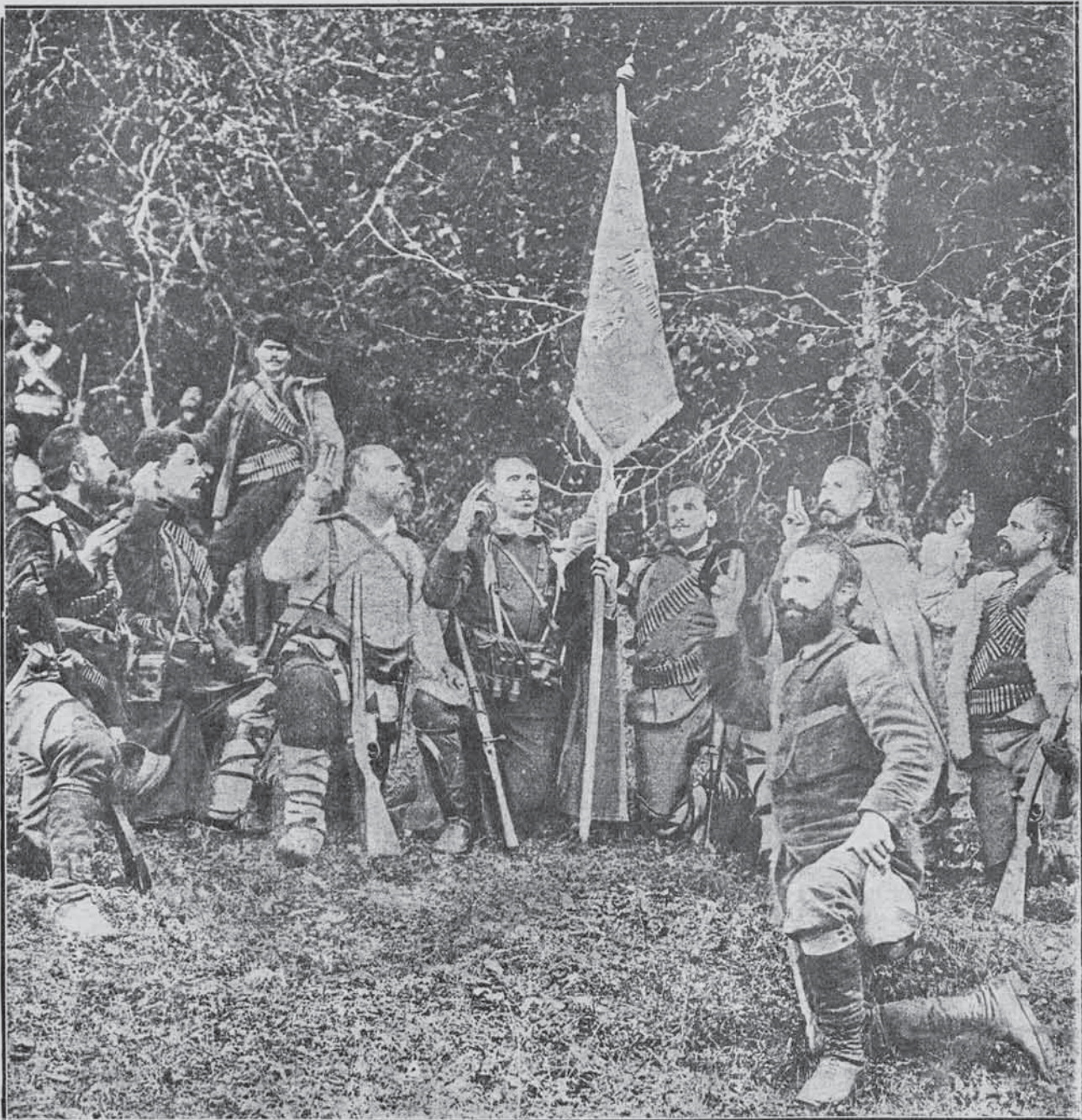
Даде се заповѣдъ — да се разгърнатъ и развѣятъ знамената.

Знаменосцитѣ излѣзоха напредъ и развѣха знамената. Сега очитѣ на всички свѣтѣха отъ радостъ; очитѣ на всички сж впити въ тия свети и възвишени символи.

Генералътъ, сияющъ отъ радостъ, съ свойствената нему благостъ, сега произнесе кратка, но пълна съ мощенъ духъ речъ за значението на четнишката клетва и за възвишенитѣ задачи на четника.

Щомъ свърши речъта, войводитѣ дадохъ заповѣдъ:

— Шапки доле!... На колѣне — за клетва!

Клетвата въ Пиринъ-планина: Предъ клетвено то знаме колѣничать: Генералъ Иванъ Цончевъ, Полковникъ Стефанъ Николовъ кореспондентъ на „Дейли Нюзъ“ А. Г. Хейлсъ, кореспондентъ на „Руския Вѣдомости“ Борисъ Тагѣевъ, Капитанъ Христо Сарациновъ, Поручикъ Илия Балтовъ и другаритѣ имъ четници.

И макаръ да бѣ мокра тревата, макаръ по-роенъ дъждъ да валѣше отгоре ни, всички голо-глави, колѣничихме съ пушкитѣ на рамо. Тогава издигнахме дѣсната рѣжа нагоре, оставихме показалеца и сръдния прѣстъ свободни, свихме останалитѣ три прѣсти и полагагето на клетвата почна.

Генералтъ, самъ колѣничилъ като насъ, заговори, а ние, въ тия самотни, дивни висини, при тържеството на природата, ясно съзнаващи своя дългъ къмъ Родината, гласно приповтаряхме следната клетва:

„Заклевамъ се предъ Бога и предъ свещената паметъ на храбро загиналитѣ герои за свободата на Македония, че азъ доброволно влизамъ въ редо-

ветъ на доорволцитѣ; ще служа честно и вѣрно и ще изпълнявамъ безпрекословно заповѣдитѣ на моитѣ началници. Тая моя клетва запечатвамъ съ цѣлѣвка на знамето, подъ което се обещавамъ храбро да воювамъ и да загина за свободата на моята мила Татковина — Македония. Аминъ!

Следъ тоя толкова тържественъ и великъ актъ, извършенъ при такъва чудна обстановка, при блѣсъка на свѣткавицитѣ и екота на грѣмотевицитѣ, отъ дивната пѣсенъ на вѣтъра и гората, Генералтъ стана и цѣлуна знамената. Станахме и ние и всѣки по редъ цѣлуна свещенитѣ символи.

И когато нашата клетва, запечатана съ цѣлѣвка на знамената, бѣ свършена, когато всѣки бѣ на

Монастирът Свети Наумъ на брѣга на Охридското езеро.

своето мѣсто въ четитѣ, Генералътъ съ кратка речъ пожела на войводи и четници добъръ пѣтъ, добри успѣхи, славни победи и щастливо виждане тамъ — въ свободна Македония.

Най-сетне Генералъ Цончевъ и дошлитѣ съ него изпращачи, всрѣдъ громко „ура“ и хиляди

благопожелания, се разцѣлуваха и сбогуваха съ всѣки четникъ и къмъ 5 часа вечерята, въ стройни редици, начело съ своитѣ войводи, ние радостно потеглихме за мечтанитѣ отъ насъ македонски бойни полета.

Г. Ив. Бѣлевъ.

Едно сражение

Плачковица бѣше тъмна и студена — започна моятъ събеседникъ — тежки мъгли бѣха паднали и ние трѣбваше да пренощуваме въ близкото село, сгушено между стрѣмни и високи ридища. Дългиятъ пѣтъ ни бѣше изморилъ, та почивката ни се явяваше като необходима за другия день. А другиятъ день, новата утринъ, ние не знаехме, какво ни носи. На нѣколко пѣти врагътъ вече дебнѣше стѣпките ни. Всѣки моментъ го очаквахме. Но за насъ това не бѣше уплаха, а по-скоро едно силно вътрешно желание да се срещнемъ съ него, да премѣримъ силитѣ си. Млади и жизнерадостни, ние искахме да осветимъ пѣтя си съ собствената си кръвъ, да подчертаемъ по единъ решителенъ начинъ своето безстрашие.

И това ни се удаде. Вечерята прекарахме спокойни при близката грижа на нашитѣ братя. Сутринта, обаче, видѣхме селото обградено отъ жандарми. Имаше ли предателство или не — нѣмахме време да мислимъ. Оставаше единъ изходъ — да приедемъ обрѣча и да изнесемъ сражението. И докато трѣскаво се приготвявахме за това, една жена запѣхтяна ни събщи, че враговетѣ влѣзли

въ селото. Селянитѣ направиха опитъ да ги отклонятъ, като ги поканиха на закуска въ други къщи, но това не спомогна и ние трѣбваше да се откриемъ.

Къщата, където пренощува нашата група, бѣше прицелна точка. Щомъ видѣхме първитѣ шайкачи, открихме огънь. Другаритѣ отъ другитѣ къщи сториха същото. Селото закипѣ. Неприятелтъ се смути и даде грѣбъ. Първиятъ ударъ бѣ сполучливъ. Небиваше да се чака. Излѣзохме всички вѣнъ отъ селото.

Мъглата се бѣ разредила и ясно се виждаха тъмнитѣ фигури изъ нея, които въ безредие отстъпваха. Съобщи ни се, че въ изхода край селото има пусия отъ около шейсетъ човѣка. Напредвахме внимателно. Около насъ непрекъснато чувахме зловещото тракане на автоматичнитѣ пушки. Изплашенъ, врагътъ стреляше напосоки.

Ние се движехме спокойни изъ мъглата. Изкопѣтъ и засадата бѣха близко до насъ. Намѣсто да чакаме нападението, решихме първи да атакуваме. Знаехме, при тоя случай, че победата е полуспечелена. Тогава ние се разредохме и по практикуваната вече и други пѣтъ метода, стегнахме здраво пушките и съ

Четата на костурския войвода Пандо Сидовъ.

нѣколко бомби разчистихме пѣтя си. При адското буботене на бомбитѣ, четата се измъкна невредима презъ голѣмитѣ облаци димъ, вѣнъ отъ обрѣча. Но опасността не бѣ още минала. Ненадейно въ мъглата, ние се срещнахме лице съ лице съ втория обрѣчъ. Ржкопашниятъ бой бѣ неизбѣженъ. Помня тоя моментъ: нѣкакви привидѣния се люшкаха като пияни предъ насъ, надаваха се викове изъ дѣнъ-земя. Мъглата се бѣ сгѣстила и всичко предъ насъ губѣше своя земенъ видъ. Сякашъ горе — между самитѣ облаци — ние трѣбваше да начертаемъ своята кървава диря, та самъ Богъ да я види отъ мълчаливитѣ си чертози. Спомнихъ си за другаритѣ, за близкитѣ, родната къща и много, много картини изниза тогава паметъта ми за единъ мигъ. Незнаехъ какво става съ менъ, но чувству-

вахъ една властна сила, която непрестанно ме теглѣше напредъ. После — помня това добре — видѣхъ нѣкаква тъмна маса и отъ нея да се отдѣля единъ шайкачъ, който странно нарастваше въ мъглата и приемаше огромни размѣри. Вдигнахъ пушката съ ножа. Главата ми бучеше... Мигъ. Единъ нечовѣшки ревъ и всичко следъ това утихна.

Втренихъ уморенъ погледъ — мъглата спокійно се вдигаше къмъ близкитѣ върхове. Потърсихъ другаритѣ си — всички бѣха живи. Само единъ бѣ леко раненъ въ крака. Врагътъ не бѣ дочакалъ пълния ни ударъ и при първото ни сблъскване, се бѣ разпилѣлъ въ безреда. Горе, между разкъсанитѣ облаци, слънцето бавно се показваше и ни обсипваше съ свѣтлина. Победата ни бѣ сигурна и пълна. Любенъ Димитровъ

Двамата

(Споменъ отъ Илинденското въстание въ Костурско)

Сражението бѣше изгубено. Отстѣпвающитѣ въ безпорядѣкъ вѣстаници, изморени, гладни и жадни, бавно слизаха по севернитѣ склонове на „Църнь-врѣхъ“, за да заематъ височинитѣ на *Вичъ*. Хвърчащитѣ върху главитѣ имъ турски куршуми не ги тревожеха.

Последни вървѣха двама. Тѣ слизаха по гребена съ наведени глави, догонваха се и пакъ се отминаваха безъ да си продуматъ дума. Нито съскането на турскитѣ куршуми, нито приближаващиятъ ги аскеръ ги тревожеше. Тѣ вървѣха бавно

и бѣха подъ страшното впечатление на току що преживѣното — вѣчната раздѣла съ много свои другари, които оставиха за храна на орлитѣ.

Когато стигнаха надъ селото, на височината „Кулата“, тѣ, инстинктивно, спрѣха и се заобрѣщаха напредъ и назадъ. Въ главитѣ имъ веднага се изпрѣчи странната картина отъ трагедията, която неминуемо щѣше да се разиграе съ селското население, което още не бѣ успѣло да се изтегли къмъ планината.

— Аскеро е близо и е много.) Още малко и

селото, заедно съ хората ще бъдат унищожени — каза единият.

— Изпразването се забавило. Да сторим нещо, докато се отдалечат женитѣ — добави другият. Схванали добре момента, тѣ веднага залегнаха и отправиха своитѣ пушки срещу идящия отъ къмъ „Кайнако“ аскеръ.

Скоро височината се покри съ димъ. Аскерътъ спрѣ. Чу се бойна трѣба. Отдѣление аскеръ се отправи къмъ височината и градъ отъ куршуми се изсипа върху „Кулата“.

Последнитѣ минути на единъ македонски революционеръ

Бѣше месецъ мартъ 1903 година — въ нѣд-вечерието на великото македонско въстание.

Съединенитѣ чети на Чернопѣевъ, Кондовъ, Мазнейковъ, Самарджиевъ, Дечевъ, Питу Гулевъ и Ванчо Сърбаковъ въ тъмни зори още влѣзоха въ лютъ и неравенъ бой съ многоброенъ турски аскеръ и башибозукъ. Младитѣ, почти деца, четници, между които имаше много ученици и студенти, вече втори пѣтъ отиваха въ настѣпление, за да си пробиятъ пѣтъ и да се заловятъ за непристъпнитѣ скали на Плачковица.

Непрекъсванитѣ турски залпове изсипваха градъ куршуми върху буйнитѣ глави на борцитѣ за македонската свобода. Стоящиятъ предъ насъ башибозукъ отъ голѣмото турско село Градецъ бѣ отблъснатъ въ страни; ние успѣхме да скъсаме турския обръчъ и завзехме скалиститѣ ридове надъ село Лѣжки.

Въ пенливитѣ води на Брѣгалница и по ридовѣтъ на Голакъ и Плачковица намѣриха своята славна смъртъ най-добритѣ ни другари. Тукъ погинаха Велко Миковъ отъ гр. Кула, Маринъ Георгиевъ отъ гр. Стара-Загора, юнакътъ Христо Христовъ отъ гр. Калоферъ, отъ фамилията на Ботьовци, ученикътъ Романъ Мишайковъ, потомъкъ отъ прочутата битолска фамилия Мишайковци и много още.

Личеше, че турцитѣ правѣха последни усилия, за да ни задържатъ до другия денъ на старитѣ позиции до пристигането имъ на подкрепления отъ Царево-село, Кочани, Щипъ, Радовишъ и Пехчево, затова и боятъ продължаваше да бѣде се така упоритъ и кървавъ.

Нашата чета, като по-малко пострадала, заемаше най-низкитѣ позиции надъ село Лѣжки и служеше като ариергардъ на отстъпващитѣ други чети. Вечерята, връщайки се отъ разузнаване на ново заетитѣ позиции, съзрѣхъ подъ една скала да лежи раненъ младъ момъкъ и азъ инстинктивно се затекохъ къмъ него, за да му помогна...

Това бѣше Йорданъ Витошански, студентъ отъ Софийския университетъ, родомъ отъ гр. Щипъ. Наредъ съ него ничкомъ лежеше убитъ Георги Тасинъ отъ гр. Горна-Джумая. И двамата бивши мои ученици въ гр. Дубница.

Витошански, опрѣнъ на дѣсниа си лакътъ върху студената и снѣжна скала, гледаше на кръвта, която течеше изъ ранитѣ му. Той като че ли спѣше. Моятъ уплашенъ викъ го събуди. Той повдигна глава, усмихна се и искаше да ми подаде окървавената си ржка, но тя падна... Той продума полекачка: „Сбждна се моето желание, азъ видѣхъ родния си край и умирамъ за него!“

Кръвта продължаваше да тече отъ неговитѣ дълбоки и смъртоносни рани и азъ отъ ужасъ и

Докато аскерътъ заема височината, населението пое стрѣмнитѣ склонове на Вичъ, а опразденото село остана да чака своитѣ разрушители.

Не следъ дълго, голѣмъ стълбъ отъ черенъ димъ се понесе къмъ небесата. Цѣлото село бѣ обхванато отъ пламъци.

Така, по чудо, благодарение на мъжеството на двамата, биде спасено отъ позоръ и явна гибелъ населението на село Черешница на 27. августъ 1903 година.

А. Д.

скръбъ не можахъ поне една ободрителна дума да му кажа.

— Ето, продума той отново, какъ капка по

Боянъ Милчиновъ отъ Прилепъ, роденъ въ 1879 год., убитъ въ с. Никодимъ (Прилепско) въ 1903 година.

капка тече [моята цвѣтуща „младостъ“ и какъ отлита моятъ животъ!... Чувствувамъ, какъ студенѣе кръвта въ жилитѣ ми и какъ се вкоченява тѣлото ми... Още една капка, още една минута — и менъ не ще ме има на тоя свѣтъ!...

— Заблуждаватъ тия, които казватъ, че страшно се умира! Вѣрвай ме, че нѣма по-сладка смъртъ отъ тая за отечеството...

Витошански почваше се повече и повече да губи сили. И азъ, задавенъ отъ съззи, повдиг-

нах хубавата му руса глава и я сложихъ на колѣнетѣ си, за да му бѣде по-добре. Нашитѣ погледи се срещнаха и той като че ли нѣщо четѣше въ мене. Очитѣ му свѣтнаха.

— Ако оцѣлѣбешъ, мини презъ Дупница и предай на нашитѣ сетнитѣ ми поздрави. Кажи

имъ да не скърбятъ!... Азъ съмъ щастливъ!... Е, нали съмъ сега добъръ ученикъ?...

Наведохъ се и цѣлунахъ изпититѣ устни на милия Йорданъ Витошански, но тѣ вече бѣха студени като ледъ...

К. К.

Димитъръ Стояновъ — Житошанецъ

Отвртенъ отъ режима на младитѣ турци, той, макаръ още невръстникъ, напусна презъ 1909 година родния си градъ Крушово и се отправи по нелегаленъ пѣть за България, за да влѣзне въ

връзка съ революционнитѣ водачи и да се отдаде въ служба на революционното дѣло. По пѣтя, обаче, той биде заловенъ, недалечъ отъ Куманово, отъ органитѣ на турската власт и повърнатъ обратно въ Битоля — вързанъ и пеша. Тамъ той е билъ сѣденъ, осѣденъ на тригодишенъ затворъ и хвърленъ въ *катилхането* на тамошния затворъ.

Благодарение на рушвета, който и при режима на младитѣ турци бѣше еднакво всевластенъ, както и при режима на тѣхнитѣ предшественици,

той успѣ да се изкубие отъ затвора, следъ като лежа въ него 7 месеци. И се прибра въ родния си градъ.

Кратко време следъ това, той нарама манлихерата и тоя пѣть, вмѣсто да търси връзка съ софийскитѣ революционни водачи, постѣпва направо за четникъ въ Крушовскитѣ чети на Блаже Биринчето и Ставре Митревъ. Съ тѣхъ той се подвизавъ до Балканската война и презъ нея, участвувайки въ всички сражения и терористически акции, които четитѣ предприемаха и изнасяха.

Революционнитѣ борби и войната катурнаха режима на турцитѣ. За негово и общо нещастие, обаче, тоя режимъ биде замѣненъ съ режимитѣ на сърбитѣ и гърцитѣ.

Родината биде отново поробена.

Отвртенъ и отъ тая нова робия, Димитъръ-Житошанецъ се обявява и противъ нея и ние го виждаме пакъ въ четнишка носия. Тоя пѣть съ четата на Михаилъ Мукевъ той се хвърля отново въ вихъра на революционната борба и се бори цѣли три години — до обявяването на Свѣтовната война. Въ Битолско и Крушовско той и другаритѣ му бѣха посрещачи и челни отряди на българскитѣ войски при молниеносното имъ настѣпление къмъ крайнитѣ западни граници на Македония.

Презъ септемврий 1918 година, когато, по силата на обстоятелствата, българскитѣ войски отстѣпиха, съ тѣхъ заедно отстѣпи и той.

И се прибра въ България на почивка.

Почивката му не бѣ продължителна.

Когато Тодоръ Александровъ възобнови Вжтрешната македонска революционна организация, единъ отъ първитѣ хора, които се явиха на неговия зовъ за новата борба, бѣше и той. Ту съ Тодора, ту съ четитѣ на Мишо Недѣлковъ, Атанасъ Калчевъ и Янко Влаха, той отново почна да шари по поробената Родина. Вече изморенъ, изтощенъ и измѣченъ отъ бурния си животъ и отъ още побурната си дейность, той се прибра зле боленъ въ София и почина въ Софийската болница презъ месецъ юлий 1927 година.

Така свърши своя земенъ животъ храбриятъ и достоенъ синъ на Македония, Димитъръ Стояновъ — Житошанецъ.

За него въ македонската революционна история ще бѣде отредено прилично мѣсто.

Икономъ Никола Ангеловъ

Въ хубавата Разложка котловина, въ политѣ на Пирина, се намира гр. Разлогъ (Мехомия). На 15-и юлий 1838 год. е роденъ въ този градъ Икономъ Никола Ангеловъ, известенъ между разложкото население подъ името „Дѣдо Икономъ“. Свършилъ въ гр. Разлогъ на времето си килийното училище, той съ своя благъ характеръ и трудолюбие привлечълъ вниманието на населението и още въ ранна възраст, по желание на населението, приема

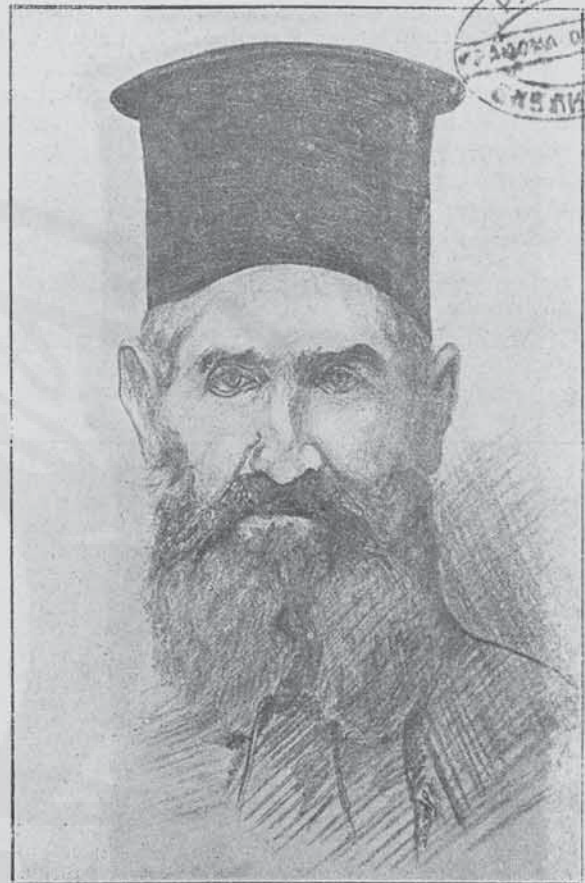
свещеническиятъ санъ и се посвещава на черковно-училищна дейность. Това е било и неговото желание. Ето защо, отваря му се широко поле за обществена дейность, просвѣтна и църковна. Любознателенъ до голѣма степенъ, заедно съ други видни граждани подема грижитѣ за напредъката на черковно-училищното дѣло въ града и околията.

Още преди освобождението на България, въ 1876 год., той влиза въ споразумение съ револю-

ционеритъ отъ Панагюрския и Татаръ-Пазарджишккия комитети и задружно съ своитъ съмишленици отъ гражданитъ и такива отъ околията, се заеха да подготвятъ Разлога за борба срещу турската власт. Подозренъ отъ турскитъ власти, бѣ арестуванъ заедно съ други още 20—30 души посъбудени учители, свещеници и първенци отъ околията и закаранъ презъ Неврокопъ за Съръ, гдето претърпѣха голѣми изтезания отъ турскитъ власти до деня, когато се даде амнистия на политическитъ престѣпници и отново се завърна между обичното си паство. Недоволенъ отъ килийното училище, заедно съ други събудени граждани успѣ да замѣни килийното обучение съ по-модерното. Настѣпва голѣмо оживление и интересъ между гражданитъ. Повдига се въпросътъ за съграждане на ново училище при „Вакъво,“ — въ центъра на града и той се поставя начело на това благородно начинание. Съ помощта на гражданитъ, които съ своитъ дарения въ пари, камъни, греди, дъски и пр., съграждатъ хубавото училищно здание въ центъра на града, което бѣ и е гордостъ на Разложани. Въ това училище дохождаха да се учатъ и момчета отъ цѣлата околия. Презъ 1894 година, Н. Високопросвещенство Неврокопскитъ български митрополитъ Иларионъ, високо ценейки неговитъ заслуги къмъ черковно-училищното дѣло, произведе го въ сана „Икономъ“ и го назначи за Архирейски намѣстникъ въ цѣлата Разложка котловина. Съ това се даде възможность на любознателния Дѣдо Икономъ Никола Ангеловъ да развие още по-голѣма просвѣтна черковно-училищна дейность. Не остави нито едно село да не посети, за да даде своитъ ценни съвети за напредъка на черквата и училището, или пъкъ за утешение на многотрадалното му паство. Навсѣкжде и всѣкога той бѣ въ най-близки връзки съ учителитъ, които подпомагаше и защищаваше, гдето трѣбваше.

По това време се започна и революционната дейность въ Разлога. Той не бѣ далечъ и отъ нея. Влѣзе въ Организацията и винаги предъ турскитъ власти бѣ готовъ да се самопожертвува, само и само да защити паството си предъ сѣшитъ власти.

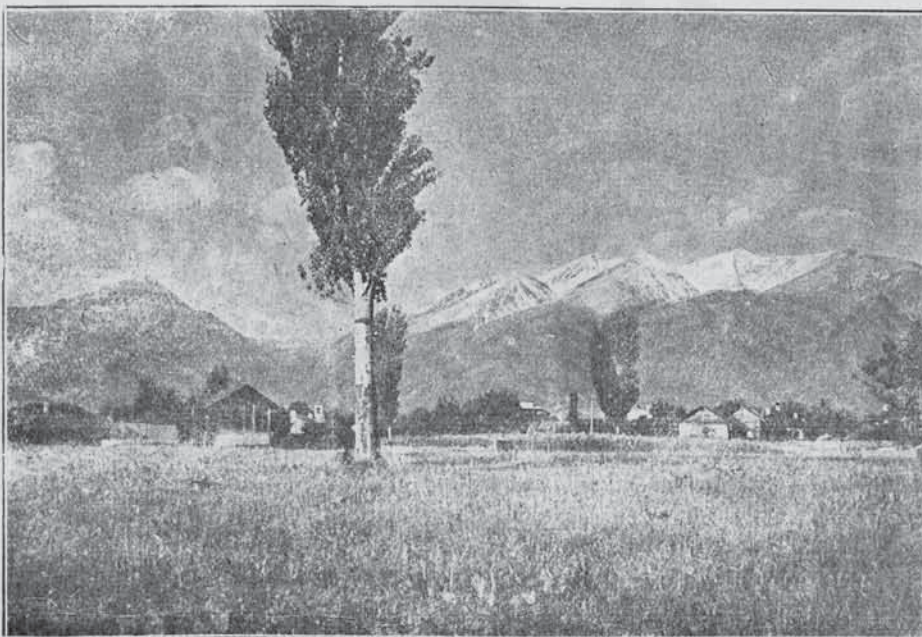
Неведнѣжъ е претърпѣвалъ унижения и обиди, но всичко понасялъ съ голѣмъ стоицизъмъ и търпение, като имаше предъ видъ общото благо. Гост-

РУССКА
СЪБЛИОТЕКА
С. АНДОНА ОДРИНСКА

приемъ, неговата къща бѣ винаги отворена, както, за революционеритъ, така и за всички, които се нуждаеха отъ неговитъ съвети. Презъ 1903 год., въ време на Разложкото въстание, всрѣдъ пламъцитъ на горящи я гр. Разлогъ (Мехомия), той съ рискъ на живота си се движеше между граждан-

ството, утешаваше го, помагаше му и застъпваше се предъ турскитъ власти за арестуванитъ, или пъкъ прибираще всрѣдъ разрушенията на пожара убититъ и съ тѣга на сърдцето си грижеше се за тѣхното погребение. Съ това още повече привлече вниманието на любимото си паство. Презъ 1910 г. по негова инициатива се тури основниятъ камъкъ на новостроящата се черква въ града. Не бѣ далечъ и отъ благотворителность. Винаги готовъ да подкрепи нуждающитъ се, или пъкъ да насърди нѣкое обществено дѣло, той самъ даряваше и служеше за примѣръ на благотворителность. Презъ 1912 год., въ време на Балканската война, турскитъ власти взеха въ залогъ около 150 души селяни и граждани, между които и той бѣ въ залога, но не изгуби

Вълшебенъ пейзажъ въ низинитъ на Пиринъ-планина.

обладанието на духа си и презъ всичкото време насърдчаваше затворенитѣ и имъ рисуваше свѣтлото бждеще на родния край. Отново бѣ свидетелъ на голѣмото нещастие на града при навлизането на българскитѣ войски, когато отново градътъ бѣ обвзетъ отъ пламъци при напускане на турското население отъ града, но той доживѣ съблжимия моментъ да види освободенъ родния кѣтъ и присъединенъ къмъ братска България. На 20-и октомври 1917 год. той се помина, като остави между гражданството и цѣлата околия единъ незаличимъ споменъ, като единъ истински и любимъ църко-

венъ пастиръ и деецъ въ просвѣтата на Разлога. Дейността на Икономъ Н. Ангеловъ може да се характеризира така:

- 1) За наредѣка на черковно-училищното дѣло;
- 2) Живо участие въ Революционната организационна дейность и
- 3) Подпомагане на всички нуждающи се съ своята скромна благотворителность.

Нека, проче, неговиятъ животъ служи за примѣръ и назидание на бждещитѣ поколѣния. Миръ на праха на незабравимия пастиръ, дѣдо Икономъ Никола Ангеловъ.
Л. Т.

М а н у ш ъ Г е о р г и е в ъ

Къмъ галерията струмишки революционери, наредъ съ Джемю Самарджиевъ и равенъ нему по дѣла, ще трѣбва да причислимъ и Манушъ Георг-

гиевъ. За него, както и за плеадата македонски дейци, революционното движение не бѣше арена на кърваво състезание, а дълъгъ спрѣмо печалната участъ на едно угнетено племе, издѣнка на което бѣше той. Не отъ любовъ къмъ изкуството се хвърли той въ кървавия танецъ на революцията, а по дълбокъ инстинктъ на беззаветно отдаденъ синъ въ служба на своя народъ; по дълбоко вътрешно убеждение въ неизбежността на революционната борба за извоюване на по-добри дни.

Още като ученикъ въ Струмишката прогимназия той бива въведенъ въ дверитѣ на нашата вѣра, която млади апостоли бѣха трѣгнали да проповѣдватъ по градове и села. Съ всички си жаръ и младежко увлечение, той се отдаде въ служба ней и вѣрно ѝ служи до последнитѣ си дни.

Заминалъ, следъ свършване на прогимназията за Съръ, за да продължи образованието си въ тамошното педагогическо училище, той веднага застава начело на ученическия революционенъ кружокъ. Единъ бунтъ противъ директора на училището става причина да бжде изключенъ и хвърленъ въ вихъра на борбата — изпърво като легаленъ ръководителъ въ родния си край, а по-после като войвода на Струмишката и Петричка околии.

Бомбардирането на Отоманската банка въ Солунъ го принуждава да напусне легалната борба и да поеме горскитѣ пѣтица. Даровитъ ораторъ, той обайваше населението съ своето непринудено слово. Всѣка негова дума падаше като балсамъ въ наболѣлата народна душа. По цѣли часове тия простички селяни слушаха захласнати опасното слово на своя учителъ. По цѣли часове той говорѣше, убеждаваше, ободряваше и отъ кротки и покорни раи той създаваше борци. Съ своитѣ високи организаторски дарби, той успѣ въ продължение на две години да тури въ редъ организационнитѣ дѣла на Петричката околия, разюздана до тогава отъ организационни ежби.

Избранъ презъ 1907 год. за помощникъ на Струмишкия окръженъ войвода, Манушъ бѣ повиновенъ въ Петричко на следующата година да изгладитъ възникналитѣ недоразумения между районния войвода и мѣстния комитетъ въ гр. Петричъ. Съ своята чета и членовѣтъ на комитета той заминава за село Рибница, дето щѣха да се разгледатъ спорветѣ. Зорко шпионско око, обаче, ги предава и многоброенъ аскеръ обсажда отъ всѣкъде селото. Манушъ се оттегля съ хората си въ мѣстността „Тройка“, дето призори биватъ открити и се почва неравенъ продължителенъ бой, въ който всички, на брой 23 души, слагатъ юнашки коститѣ си за свободата на Македония.

И днесъ, когато пѣтникъ помине оттамъ, вижда да стърчатъ полуизгнили дървени кръстове, напомнящи за бурята, разразила се тамъ преди 20 години и за крилатитѣ мечти на единъ младъ войвода.

П. Черноѣвѣвъ

Василь Поповъ

(Споменъ)

Мили спомени възбужда епохата преди революцията — 1903 год., когато цѣлото българско племе бѣше обладано отъ единъ идеалъ — освобождението на Македония. Свободна България бѣше организирана съ дружества, въ които взимаха участие мало и голѣмо, а въ робска Македония и Одринско семето, революционното семе,

бъше посѣто въ дълбочинитѣ на сърдцето и съзнанието на старо и младо, което носѣше името българинъ.

Епоха идеална, епоха дивна, на която бждещиятъ историкъ ще се диви, бждещитѣ поети ще намѣрятъ неизчерпаемо вдъхновение за своитѣ

пѣсни, бждещитѣ романисти ще се чудятъ, кой герой да избератъ, а гредущитѣ поколѣния ще се гордѣятъ съ насъ — тѣхнитѣ дѣди, които нищо друго не ги е увличало освенъ високиятъ идеалъ—свободата...

Когато единъ революционеръ загинѣше, нѣмаше скърбъ въ семейството, а гордостъ въ цѣлия родъ и ублажаване на майката и бащата, че сж родили достойно чедо...

Ако вие познавахте милата, очарователната, пленителната фигура на Василь Поповъ, ще избликне въ душата ви едно тежко огорчение, че това ангелско създание е паднало отъ куршумитѣ на варвари.

И само той ли бѣше!...

Боже, Боже!... Като си преровя паметта и видя оная легионъ отъ млади идеалисти, които паднаха за свободата на нашата земя, съ гордостъ се питамъ: кой народъ въ свѣта е далъ повече жертви за своето бждеще... Кой народъ е билъ преизпълненъ съ повече национално съзнание...

Да бихте могли да видите благитѣ очи и сладката усмивка на Василь Поповъ, не бихте за мигъ предположили, че въ това моминско създание тупа лъвско сърдце и се бунтува въ него душа на легендаренъ герой...

Загина той при с. Баница, недалечъ отъ хубавото Островско езеро, загина като най-храбъръ измежду

най-храбритѣ, загина съ пълното съзнание, че изпълни най-вѣрховния дългъ къмъ своя родъ.

Другарю мой! Приеми моя поклонъ, приеми и почитѣта на цѣла унижена, оскърбена и окървавена Македония...

Александъръ Кипровъ.

Кузо Т. Стефовъ

Роденъ въ прочутото с. Загоричени (Костурско) презъ 1875 год., въ време на най-силната борба за майчинъ езикъ, той израстна и се кали въ нея още отъ детинство.

Образованието си започна въ родното си село, продължи го въ Цариградъ и го завърши въ Солунъ. Следъ Солунъ, Кузо нарамва тежкия кръстъ на учителството и се отдава на служение народу и отечество, които той, преди всичко, обичаше.

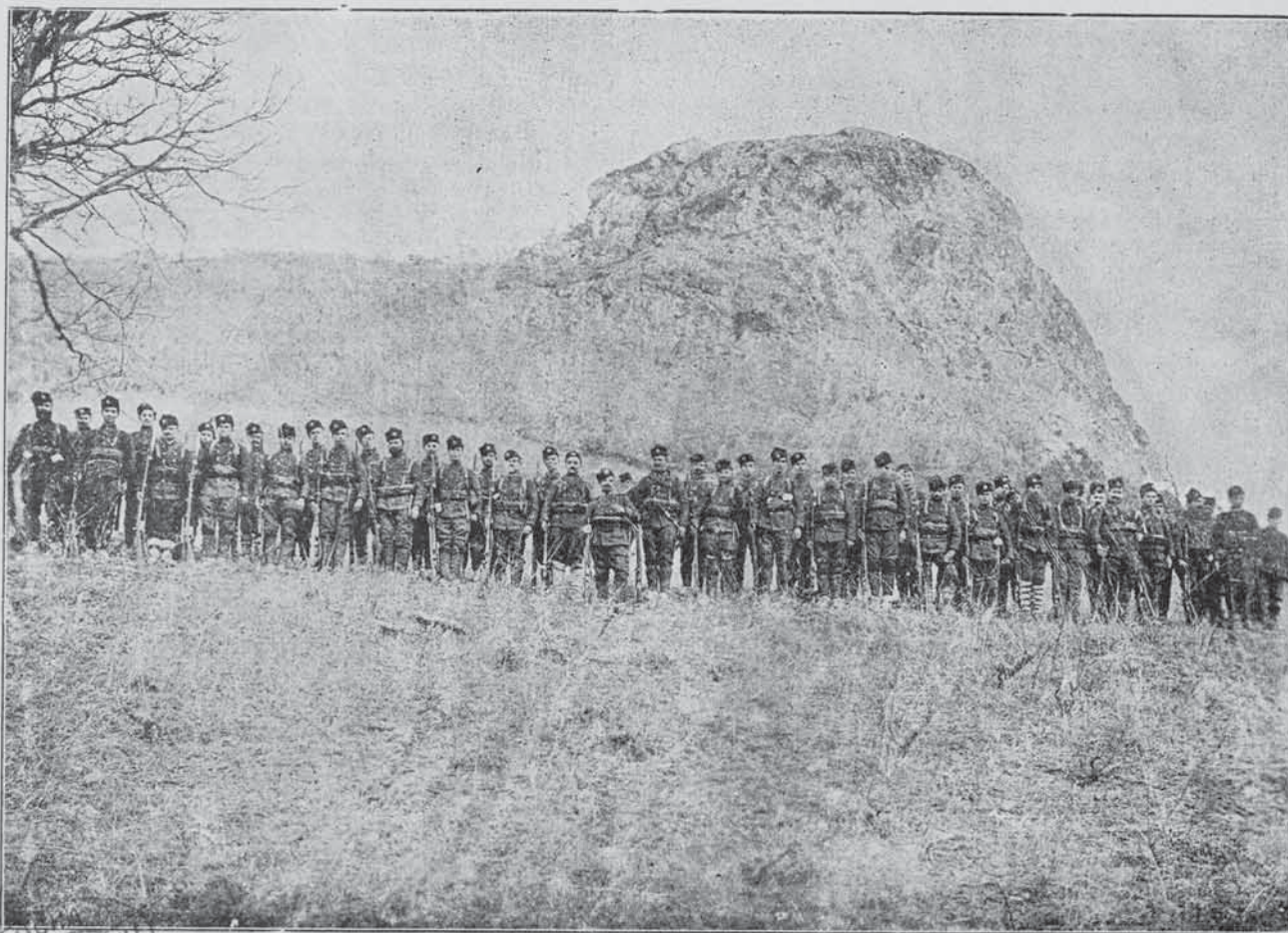
Тѣсни се оказаха училищнитѣ стени за Кузо. Денонощно той кръстосваше селата, за да ги учи и подготвя за скорошна отплата съ вѣковния тиранинъ.

Следъ като организира убийството на нѣколко бегове, презъ пролѣтѣта на 1901 год., Кузо попада въ затвора. Смѣлъ до неимовѣрностъ, презъ есенѣта сжщата година, при прекарването му отъ Костуръ

за Корча, кждето трѣбваше да бжде сжденъ, той избѣга отъ придружаващитѣ го стражари.

Следъ този смѣлъ подвигъ, Кузо е вече младъ войвода. Той направлява и подготвя революционното дѣло.

Четата на войводата Кольо Лефтеровъ презъ 1905 година.

Не бѣ писано на Костурско по-дълго да се бие на своя младъ, енергиченъ и интелегентенъ войвода, Кузо Стефовъ.

На 18 февруарий 1902 год., на пѣть отъ село Кондороби за с. Шестеово, минавайки покрай с. Сетома, Кузовата чета бива забелязана отъ сетомскитѣ турци, които веднага съобщаватъ на властѣта въ Костуръ и още сѣщата вечеръ тя бива обградена.

При вестѣта за обграждането на четата, Кузо я повежда и, придруженъ отъ младия четникъ Малкото Наке, прѣвъ прави опитъ за пробиване на кордона.

Първитѣ вражески куршуми пронизватъ и двамата — Накето пада на мѣсто, а Кузо, смъртно раненъ, връща се въ квартирата на своята годеница,

учителката Василка Иванова, и туря край на своя буренъ и многообещающъ животъ.

Гордата Василка, нежелайки да преживѣе своя скѣпъ годеникъ и да понесе гавритѣ на турцитѣ, последва неговия примѣръ и съ единъ куршумъ тури край на своя животъ.

Въ суматохата, настѣпила между турцитѣ, останалитѣ четници начело съ войводата Атанасъ Петровъ пробиха кордона и излѣзнаха невредими.

На втория день главитѣ на Кузо и Накето бѣха изложени въ конака на Костуръ.

Така свърши начинающиятъ и многообещающъ младъ войвода, Кузо Стефовъ.

И днесъ народътъ му пѣе пѣсенъ, като на юнакъ.

А Дамяновъ.

Седмиятъ редовенъ годишенъ конгресъ на Македонскитѣ благотворителни братства въ България

На 20 януарий отъ настоящата 1929 година, на Ивановденъ, се откри въ София седмиятъ годишенъ конгресъ на македонскитѣ благотворителни братства въ България. Въ него бѣха представени 180 братства съ около 480 делегати. Присѣтствието на толкова много делегати и на много повече гости, дошли отъ всички краища на България, свидетелствува за повишения интересъ, който македонската емиграция проявява къмъ сѣдбата на поробената Родина.

Макаръ и свиканъ при смѣтно време, конгресътъ завърши своята работа безъ инциденти, при пълно единодушие и единомислие. И затова решенията, които той взе, и резолюциитѣ, които той гласува, добиватъ особена важностъ. Тѣ ще донесатъ нови и още по-големи постижения за Освободителното ни дѣло.

Конгресътъ заседава 4 дни и се закри на 23 Януарий.

Въ последното си заседание той избра следнитѣ лица за членове на Националния комитетъ: Д-ръ Константинъ Д. Станишевъ отъ гр. Кукушъ, Лазаръ Киселинчевъ отъ с. Косинецъ (Костурско), Евтимъ Спространовъ и Георги Якимовъ отъ Охридъ, Георги Кондовъ отъ Прилепъ, Никола Габровски отъ Крушово, Велко Думевъ отъ Воденъ, Василь Ив. Василевъ и Манолъ Димитровъ отъ с. Емборе (Кайлярско), Иванъ Хаджовъ отъ Струга, Борисъ Антоновъ отъ Крива-Паланка и Станимиръ Топуковъ отъ Кратово.

Тѣ всички, безъ последнитѣ двама, влизаха въ състава на досегашния Националенъ комитетъ.

За председател на комитета е преизбранъ Д-ръ Константинъ Д. Станишевъ.

Седмият редовен годишен конгрес на македонските емигрантски организации в България до борците и приятелите на Македония

Седмият редовен годишен конгрес на македонските емигрантски организации в България счита за свой върховен дълг да отправи братски си поздрави и акламации към поробеното население в Македония, което, макар и подложено на режима на подтисничество и на денационализация, продължава великото дело на освобождение и национално самопазване. Конгресът се покланя смирено пред свѣтлата памет на всички знайни и незнайни покойници, които погълна освободителната борба на робска Македония. Той подчертава своите възторжени симпатии и приветства сърдечно несправедливо осъдените и жестоко малтретираните студенти в Скопје, както и всички останали невинни жертви, които гният в неприятелските затвори.

Конгресът поздравява най-горещо борците в поробена Македония, като им пожелава сплотеност, братско единодушие и успѣхъ в народното ни дело.

Сжщитѣ чувства на братска сърдечност конгресът изказва към всички македонски организации и институти в България, Америка и в останалите части на свѣта, които работят неуморно за осъществяване на народните ни идеали.

Конгресът си спомнува съ особена признателност благородната подкрепа на всички чужденци, които, водими изключително от чувството на справедливост и високо човѣколюбие, се застъпват благородно, за да се гарантират на македонското население елементарните му културни, национални и човѣшки права, които сж предвидени в договорите за миръ и които сж отказани жестоко за нашите сънародници в Македония от сръбското и гръцко правителства. Представителите на организираната македонска емиграция в България хранят искренна надежда, взимайки предвидъ чувството на хуманост и миролюбие, отъ което сж се ръководили благородните приятели на македонската кауза, че оказваната от тѣхъ досегашна подкрепа на македонската правда ще продължи и в бъдеще, за да се създадат условия за трайно разбирателство между балканските народи и за осигуряване на общия миръ в Европа.

Цена 15 лева

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНСКИ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Изповѣдта на Иванъ Наумовъ-Алябака
2. Бой около с. Пиринъ (Споменъ)
3. Страници отъ миналото
4. Градъ Гумендже
5. Единъ окръженъ конгресъ на В. М. Р. О. въ
1906 година

ОТНОВИТЕЛНА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
София

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

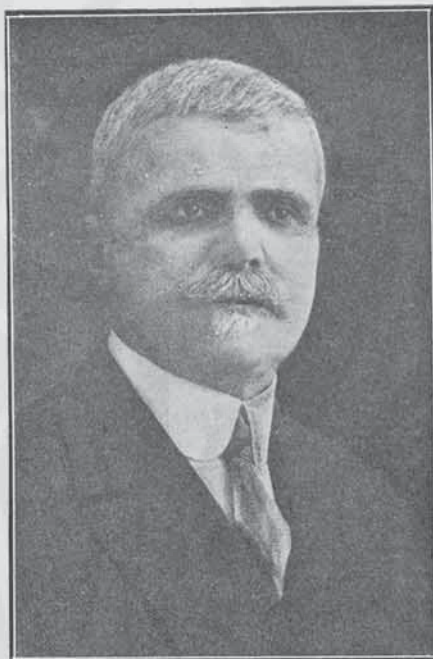
Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Седмиятъ редовенъ годишенъ конгресъ на Македонскитѣ благотворителни братства въ България, който се състоя въ София на 20, 21, 22 и 23 януарий 1929 година.

Миланъ Дамяновъ
подпредседателъ

Владимиръ Кусевъ
председателъ
Бюрото на конгреса.

Панчо Тошевъ
подпредседателъ

Четата на Скопския войвода Василь Стоянов-Аждадарски

Изповѣдта на Иванъ Наумовъ-Алябака

Въ началото на 1904 година организационенъ войвода въ Велешко бѣше Стефанъ Димитровъ, студентъ по математика, родомъ отъ с. Зелениче, Леринско. Презъ пролѣтѣта пристигна въ Велешко и войводата Иванъ Наумовъ-Алябака съ двадесетчленна чета. Следъ дълги борби за надмощие между двамата войводи, най-после Алябака бѣ заставенъ отъ околийския конгресъ въ с. Крива-Круша да напусне района. Въ началото на 1905 год., обаче, Алябака отново пристига съ 20-членна чета и се настанява въ Азотъ, заявявайки на Димитрова, че приема да му бжде подведомственъ районенъ войвода въ Азотъ, обаче, околийскиятъ войвода по никой начинъ не искаше присѣтствието на Алябака въ Велешко. Тия недоразумения между двамата войводи допринесоха неизброими лоши последици за по-нататѣшната борба срещу появилата се нелегална сила на сръбската пропаганда. Съгласно нареждането на Велешкото градско ржководно тѣло, Стефанъ Димитровъ започна усилена кампания за изгонването на Алябака отъ района си. Последниятъ пкъ, смѣтайки, че, макаръ и изпратенъ отъ Борисъ Сарафовъ, е революционеръ и че никой не може да му отнеме правото да се бори за свободата на своята родина, се противопоставя на организационния околийски войвода. Борбата между двамата войводи, вмѣсто да се локализира само между тѣхъ, тѣкмо напротивъ, поради водената агитация, населението се раздѣля на два лагера —

централисти и сарафисти. Изострилитѣ се партизански борби не дадоха възможност, нито на Димитрова, нито на Алябака да развиятъ по-интензивна дейностъ срещу пропагандата. При така стеклитѣ се междусобни борби, най-смѣлитѣ организационни работници се подлагаха на тероръ, било отъ едната, било отъ другата страна: Димитровъ ги третираше за сарафисти, Алябака за централисти и много некрасиви работи станаха въ тоя край. Тая борба ще остане черна страница, която бждещиятъ историкъ ще впише за смѣтка на Велешкия организационенъ районъ. Отъ друга страна, тия междусобици дадоха пълна възможностъ на ренегата Григоръ Соколовъ да се настани въ Порѣчието и почне да нанася системни удари върху организационнитѣ чети и отдѣлни дейци на Организацията.

Пропущането на Григоръ Соколовъ въ Порѣчието, отъ една страна, и отъ друга — крайно неприязнитѣ отношения между Алябака и Димитровъ, докараха Организацията до задѣнена улица и настѣпи трагизъмъ въ организационния животъ. За да изпълни решението на Организацията, войводата Димитровъ напада въ село Папрадища четата на Алябака, който, въ момента, намира за по-благо разумно да се оттегли въ Порѣчието, отколкото да се сражава съ Димитрова. Въ Порѣчието той се намира съ тамошнитѣ войводи Арсо и Ионъ, Локвичани, кждето прекарва почти цѣлъ месецъ.

По това време ренегатът Григоръ Соколовъ сполучва да направи засада на организационната чета въ „Орѣшки Ливади“ и убива войводата Стефанъ Димитровъ на 6 май 1905 година.

На 20 май с. г. пристига новиятъ околийски войвода Панчо Константиновъ, родомъ отъ града Велесъ, който впоследствие влиза въ разбирателство съ Алябака и тѣхнитѣ чети почватъ да се движатъ заедно и влизатъ въ неразривни връзки. Така тѣ туриха край на едногодишнитѣ тежки и непоносими братоубийствени борби.

На 25 августъ 1905 год. въ с. Орѣше пристигна войводата Георги Сугаревъ съ четата си, посрещнатъ съ ентузиазъмъ отъ дветѣ велешки чети, следъ което сборнитѣ чети заминаватъ за село Папрадища.

Въ всички квартири се водѣха най-оживени разговори между новопристигналитѣ четници и бабунци. Последнитѣ обясняваха на първитѣ за изживянитѣ кървави борби съ сърбската пропаганда, които съ възторгъ слушаха подвизитѣ на другаритѣ си. Зората се сипна, а разговоритѣ и пѣснитѣ още продължаваха, въ които най-живо участие взе и мѣстното население.

Въ нѣколко отъ квартиритѣ безспирно се пѣеше пѣсенъта на Орѣшани: „Хайде мори, че удари войводата Стефана“.

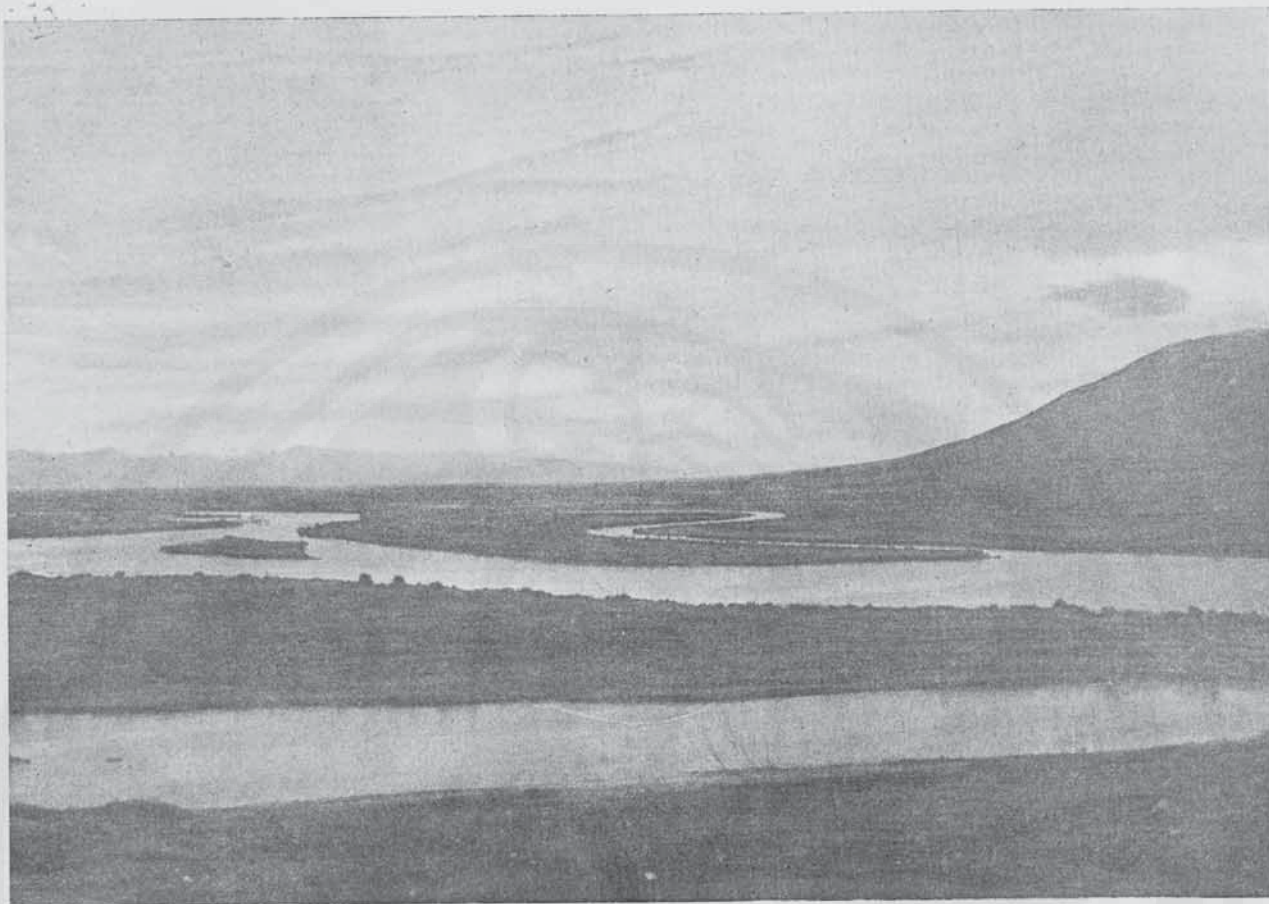
Въ кѣщата на мѣстния свещеникъ, отецъ Иванъ Аврамовъ Чупаровъ, се събраха войводитѣ на съветъ. Следъ като се говори обширно по общото положение на района, Сугаревъ изведнажъ настѣпи най-болното мѣсто — сепаратичнитѣ тенденции. Той, като единъ отъ най-близкитѣ идейни сподвижници на Даме Груевъ, постави ребромъ въпроса предъ Алябака: „Защо ти, бай Иване, човѣкътъ, който презъ време на въстанието бѣше единъ отъ най-храбритѣ и предани защитници на Крушовската Република, който съ Ботьовата „Тозъ, който падне въ бой за свобода, той не умира...“ прогони турцитѣ отъ казармитѣ, ти, който бѣше единъ отъ най-вѣрнитѣ и будни стражи на Организацията, сѣнешъ сепаратизъмъ въ редоветѣ на последната? Не внасяшъ ли съ това смутъ въ наболялата народна душа? Нима ти, като идеенъ и честенъ борецъ, неможѣ да останешъ вѣренъ на Организацията? Не знаешъ ли, че отъ тоя сепаратизъмъ страда и Организацията и народътъ? Тая братоубийствена борба стана причина да се залостятъ агентитѣ на пропагандата въ Порѣчието и ето виждашъ, че ние днесъ сме дошли тукъ да отстояваме интереситѣ на Организацията противъ домогванията на пропагандата и да даваме кървава данъ... Сега, когато те видѣхъ съ Константинова и той ми съобщи радостната вестъ, че нѣма между васъ никаква борба за надмощие и първенство, ей Богу, да ти кажа, това ме много израдва. При все това, предварително не искамъ да изкажа радостъта си, опасявайки се да не съмъ много прибързалъ. Повтарямъ, това разцепление въ силитѣ на Организацията донесе маса жертви и страдания. Дано поне сега се тури точка на миналото и зацари братство между васъ. Това ще възрадва цѣлия борчески народъ“.

Иванъ Алябака, който презъ всичкото време само се червѣше и не пресече нито съ една дума мисълъта на Сугарева, съвършено разочувствуванъ, заяви следното: „Следъ въстанието, азъ искахъ, като на велешанинъ, да ми се даде Велешкия районъ, обаче, поради интриги, това не стана. Азъ бѣхъ игнориранъ, а се изпрати покойниятъ Димитровъ,

Гьоре Ивановъ-Ленищанецъ, Прилепски войвода

който не бѣше запознатъ съ нашия край и пропагандата можа да свие доста гнѣзда. Азъ се амбицирахъ и имахъ силното желание да дойда тукъ. Следъ доста лутания, най-после Борисъ Сарафовъ ме изпрати. Въ есенъта на миналата 1904 година се срещнахъ съ Димитрова, когато Григоръ се обяви за сърбоманинъ, и му предложихъ услугитѣ си да му бѣда подведомственъ войвода въ Азотъ. Той не се съгласи. Конгресътъ ми наложи и азъ напуснахъ родния си край съ болка на душа. Много райони ми се даваха, обаче, мисълъта ми бѣше винаги тукъ... въ Бабуна планина. Тази година пристигнахъ съ единствената мисълъ да се справя съ Григоръ Соколовъ, но още при преминаването ми Вардара, въ родното ми село Ораовецъ, бѣхъ ударенъ отъ четата на Димитрова. Макарь и силно обстрелванъ, безъ да пукна пушка, заловихъ голѣма часть отъ четата му и, за да не потече братска кръвь, се отстранихъ и освободихъ заловенитѣ четници. Почнахъ да се движа въ Порѣчието и Крушовско, обаче, това даде възможность на Григора, въ мое отсъствие, да издебне околийската чета и уби Димитрова. Вѣрно е, че пжтъгъ, който сме хванали, ще ни докара до положението да бждемъ избити като псета отъ пропагандата. Шомъ се научихъ за убийството на Стефанъ Димитровъ, нищо не ме съдржаше, пакъ дойдохъ тукъ... ей така... боли ме за родния край. Азъ съмъ работилъ за Организацията и ще умра за нея, но, за да стана

Ръката Струма под Бѣласица планина.

велешки войвода и да ми се даде възможност да се справя съ Григора, не сарафистъ ще стана, но и всѣкаквистъ, само и само кракътъ ми да стъпи ей тукъ, на Бабуна, въ Азотъ. Ако това ми е грѣхътъ — ще го понеса безропотно. Противъ мене е стреляно отъ четата на Димитрова, но, ей Богу, азъ не вдигнахъ ржка да стрелямъ. Тия борби, за голѣма радостъ, се изживѣха, но душата ми е наболяла, та мисля, че ще се разболѣя. Пиши на Дамета, че Алябака орждие никому не става. Гоце е билъ единственъ мой кумиръ и ще си остане такъвъ. Давамъ ти братската ржка — заяви Аля-

бака темпераментно — съ твърдата вѣра, че не ще съмъ азъ човѣкътъ, който ще вдигне тая ржка противъ своя братъ. Нека ти си мой сѣдия“.

Тая братска беседа успокои Сугарева и той напълно се довѣри на Алябака, особено следъ размѣна на мисли съ Константинова, който тоже заяви на Сугарева, че, като другаръ и боецъ, Алябака е незамѣнимъ и че е способенъ на саможертва.

Тая изповѣдъ на Алябака циментира връзкитѣ на организационнитѣ деятели и стана причина Сугаревата чета за по-дълго време да остане въ Бабуна планина.

Стефанъ Аврамовъ.

Бой около с. Пиринъ

Закуска. — Сънь. — Турцитѣ нападатъ. — Бой. — Жертвитѣ.

(Споменъ)

31-и августъ 1903 година. Нашиятъ отрядъ нѣколко вече дни почива скритъ въ гънкитѣ около „Пиринската ливада“, западно отъ с. Пиринъ. Рано, преди изгрѣвъ слънце, група войводи и четници сме насѣдали около малъкъ огнець, закусваме по-пара, пушимъ и приказваме. Група пиринчани бѣха ни донесли нѣколко товара грозде и бѣха увеличили нашата компания. При насъ сж още: свещеникътъ, учителътъ и първенцитѣ отъ с. Враня. Никола Гевгелийски, четникъ отъ четата на Яне Сандански, ни разказва съзвучания отъ него при-зори страшенъ сънь:

— Глутница отъ много вълци — разказва той — ни нападна ненадейно. Войводи и четници,

всички се изпокриха и се спасиха въ нѣкакви колиби, само азъ неуспѣхъ да се укривя и бѣхъ грабнатъ отъ вълцитѣ. Цѣлъ треперящъ и въ потъ облянъ, азъ се събудихъ, безъ да мога пакъ да заспя, мислейки за моя страшенъ сънь.

Войводитѣ и четницитѣ сж суевѣрни и голѣми майстори въ тълкуването на сънищата. Нѣкои предричаха на Никола много близка и голѣма опасностъ; други пъкъ казваха обратното.

И тъкмо въ това време, когато се водѣха оживѣни спорове около тоя черенъ сънь, две овчарчета долетѣха при насъ и ни известиха, какво многоброенъ турски аскеръ тичешкомъ се е спускалъ отъ върха на планината право къмъ насъ.

Въ тоя моментъ всички погледи бѣха устремени въ Никола Гевгелийски. Той бѣ сега блѣдъ — като мъртвецъ.

Следъ 3—4 минути всички бѣхме готови за походъ и бой. Излѣзохме на полянката, дето всѣки зае своето мѣсто въ четата си. Оттукъ, отъ полянката, ясно виждахме, какъ турцитѣ лудо тичатъ на долу по двата сърта на долината, чувахме тѣхния бѣсенъ ревъ и непрекъснатата тѣхна стрелба.

Нещастни турци! Съ викъ и луда стрелба искаха да задушатъ своя страхъ и да си дадатъ куражъ.

Следъ кратко съвещание, войводитѣ дадохъ заповѣдь, съ усиленъ ходъ да заедемъ дѣснитѣ височини на една друга долина, северо-западно отъ ливадата. И, подъ градъ отъ неприятелски куршуми, съ грозни псувни и страшни закани, ние се отпавихме за определеното мѣсто и заехме позиции на едно протежение отъ нѣколко километра съ фронтъ къмъ северо-западъ.

Яне Сандански съ четата си зае горния краенъ лѣвъ флангъ, при него бѣ командированъ поручикъ Димитър Зографовъ, въ центъра бѣха четитѣ на поручикъ Петър Дървинговъ, Дончо-войвода и Стоянъ Мълчанковъ, въ дѣсния флангъ — южния край — бѣхме ние — Юрданъ Стояновата чета, а въ дѣсно до насъ, въ крайната позиция бѣ, Михаилъ Чаковъ съ 5 момчета свои четници. При него бѣха и всички селяни отъ селата Враня и Пиринъ. Тамъ бѣ останалъ и Нилола Гевгелийски отъ четата на Сандански.

Така наредени и залегнали въ набързо стѣкмени позиции, съ развѣти знамена, чакахме съ нетърпение вѣковния неприятелъ.

Азъ съмъ въ втората по редъ позиция съ една група отъ 8 юнаци подъ командата на подпоручикъ Борисъ Стрезовъ, въ лѣво надъ насъ, на една височинка, е войводата и началникътъ на цѣлия отрядъ, Юрданъ Стояновъ, съ взвода на Иванъ Господаревъ, по-нататкъ е Трайко Ризовъ съ своя взводъ, още по-нататкъ е Коце Марковъ съ своитѣ юнаци, а до него е юначниятъ поручикъ Асенъ Партениевъ съ двадесетина храбреци отъ своя взводъ. Следъ него вече следваха групи отъ другитѣ чети.

Както и очаквахме, турцитѣ ни нападнаха отъ къмъ дѣсния—нашия—флангъ. Ние ги посре-

Наумъ Буфчето, войвода на Буфколския революционенъ районъ отъ Битолско.

нахме съ бойни пѣсни, съ „ура“ и чести залпове. Боятъ започна; бой лютъ, ожесточенъ, страшенъ. Михаилъ Чаковъ на първата позиция, изоставенъ отъ селянитѣ — вранчани и пиринчани, останалъ само съ 5 четници, не можѣ да издържи напѣна на турцитѣ и дава заповѣдь да се напусне позицията.

Но въ момента, когато четницитѣ напуштатъ позицията, неприятелски куршумъ улучва Никола Гевгелийски въ главата. Раненъ смъртоносно, Никола можалъ да извика: „Да живѣе Македония! Да живѣе свободата!“, пада на земята и душата му отлетява въ небесата.

Ето, неговиятъ сънъ се сбждна.

Единъ отъ другаритѣ му взема пушката, патронитѣ, раницата и подъ закрилата на нашия вихренъ огънь, останалитѣ четници съ Михаилъ Чаковъ отстъпиха безъ да дадатъ друга жертва.

Следъ опразването на първата позиция, турцитѣ, окуражени, бѣсно налитатъ на насъ. Нашата позиция сега бѣ най-застрашена, най-силно атакувана. Борисъ Стрезовъ тича отъ юнакъ на юнакъ, дава нареждания, окуражава, подбира

Кажъ отъ Пиринъ планина презъ зимния сезонъ

Четата на войводата Капитанъ Михаилъ Ганчевъ

менъ и ме поставя правъ въ единъ жгълъ край канарата, казвайки: „тукъ ще пазишъ и ще държишъ до последна капка кръвъ!“

Юрданъ Стояновъ, отгоре надъ насъ, вика, реве да се държимъ здраво, храбро, да не отстѣпваме и грозно псува и се заканва на аскера.

Турцитѣ ни атакуватъ по цѣлата линия. Залповетѣ следватъ непрекъснато. Бомбитѣ се прѣскаатъ, страхотно гърмятъ и разтърсватъ земята. Бойниятъ огънь е обхваналъ цѣлото наше битие. Настѣпвайки, турцитѣ викатъ, реватъ и гърмятъ; ние

Щомъ слънцето зайде, стрелбата лека-полека утихна — боятъ престана. Турцитѣ запалиха гората и заминаха едни за гр. Мелникъ, други — за с. Пиринъ.

Ние пѣкъ, събрани всички, въ позициитѣ на Юрданъ Стояновъ, следъ направената провѣрка, констатирахме следното: единъ убитъ — Никола Гевгелийски и двама леко ранени. Шапката и пелерината на Юрданъ Стояновъ на нѣколко мѣста бѣха продупчени. Сѣщо и знамената на всички чети бѣха станали на решето отъ турскитѣ куршуми.

На 10 този месецъ февруарий се навършиха седемъ години отъ смъртта на Христо Матовъ, а на 13 сѣщи месецъ се навършиха 5 години отъ убийството на професоръ Никола Милевъ. И двамата бѣха именити идеалози на македонското освободително дѣло. На поменатитѣ дати, борческа Македония оплака съ горчиви сълзи тѣхната преждевременна кончина. Живи оставатъ идентѣ, които тѣ завещаха, а вѣчна и безсмъртна остава паметта имъ.

стреляме, хвърляме бомби, пѣсни пѣемъ и викаме до полуда „ура! ура!“ И всичко това се слива въ единъ ужасенъ, невъобразимъ, страхотенъ адски ревъ.

Моментитѣ бѣха решителни, сѣдбоносни. Шепа храбри борци противостоимъ на сто пѣти по-многоброенъ неприятелъ. Българското юначество, българската устойчивостъ сега се показаха въ всичкото си величие и могѣщество.

Турцитѣ втори пѣтъ бѣха отблъснати съ голѣми загуби.

Часътъ е 3 следъ обѣдъ. Турцитѣ предприематъ нова, решителна атака. И пакъ шеметенъ пукотъ отъ пушки и бомби; пакъ страшни викове „алахъ“, „вай ярабимъ“; и пакъ юнашки пѣсни, „ура!“ и на край... българскиятъ лъвъ победи.

Отъ четата на Мълчанковъ липсваха 6 души, които не взеха участие въ боя, а бѣха часови въ гората около „Пиринската ливада“. Отпосле научихме, че тия 6 души четници били хванати въ гората и избити отъ турцитѣ.

Споредъ казването на селяни и власи-овчари въ тоя бой турцитѣ сѣ имали повече отъ 80 души убити и двойно повече ранени.

Следъ провѣрката, при чудна лунна нощъ, ние се спуснахме надолу по планината. Тихо, безъ шумъ, минахме гори и долини, газихме рѣки до поясъ, бързайки къмъ югъ, къмъ Бѣловския балканъ, тамъ да се прикриемъ и упазимъ за близкив денъ на вѣстанието отсамъ Вардара.

Г. Ив. Бѣлевъ.

Страници отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ)

Раненъ леко въ дѣсния кракъ, предрешенъ като селянинъ отъ Неврокопско, снабденъ съ необходимия нофузъ, принадлежащъ на отдавна изселения въ България Иванъ Великовъ Стойковъ отъ с. Гайтаниново (Генералъ, а сега покойникъ), къмъ края на първата половина отъ м. августъ 1895 г., пристигнахъ по желѣзницата въ Солунъ. Придружаваше ме бѣбривиятъ и дяволитъ селянинъ Бунгала отъ с. Голешово. И двамата минавахме за купувачи на старо желѣзо (фурда) и производители (ковачи) на петала и клинци.

Отседнахме въ българския хотел „Бошнякъ-ханъ“, който се държеше отъ братята прилепчани Василъ и Михаилъ Мончеви, роднини на майка ми. Поради скромния ни селски видъ, отначало отказаха ни гостоприемство, посочвайки ни други селски и прости ханища, а после ни оставиха и то благодарение на Бунгала, който, безъ да го кара нѣкой, се зае да помага, да вади вода отъ кладенеца, да мете и полива двора. Дадоха ни една гола стая подъ стълбитѣ, до самата кухня, ала ние предпочетохме да спимъ на двора. Постлахме една голѣма рогозка, поляхме наоколо вода, за да ни бѣде прохладно и си легнахме.

На двора, близо до насъ, на хубава мека постелка лежеше голѣмиятъ търговецъ отъ гр. Прилепъ, Христо Фукара. Той заведе съ мене обикновенъ разговоръ: отъ кжде съмъ, съ какво се занимавамъ, какъ е жетвата и добитъкътъ по нашитѣ мѣста, има ли золуми (беззакония отъ властѣта) и проче. Кое-какъ удовлетворихъ любопитството на поменатия. Ала, за голѣма моя изненада, той ми пришепна: — „Какъвъ майсторъ на плочи и на клинци си, кога рацетѣ и градитѣ ти се бѣли! Мене ке ме лажишъ бре, синче! Загърни се хубаво и со секого много да не сборувашъ“.

Понеже стариятъ и симпатиченъ Христо Фукара бѣ голѣмъ приятель и далеченъ роднина на баща ми, азъ му се открихъ. Той се разплака, прегърна ме и заповѣда на слугата да му отключи неговата стая, кждето се прибрахме двамата. Бунгала остана да спи на двора, а на сутринъта рано-рано безследно изчезна, безъ да се сбoguва съ мене.

Дѣдо Христо Фукара най-обстойно ме разпита за родителитѣ, за други роднини, живущи въ

София, за народнитѣ ни работи, за Русия и за нейното становище къмъ македонския въпросъ. Отъ него научихъ ужасната вестъ, че преди две

Пандилъ Шишковъ (първиятъ въ дѣсно), родомъ отъ Леринското с. Върбени (Екши-су), единъ отъ главнитѣ организатори и ръководители на революционното дѣло въ Леринско, съ трима отъ своитѣ другари: Петъръ Костовъ (първиятъ въ лѣво), родомъ отъ с. Върбени, Георги Павловъ — Чаушо (въ срѣдата), родомъ отъ с. Златари (Ресенско) и Мицо Стефовъ Търпковъ (третиятъ по редъ), родомъ отъ с. Върбени.

седмици въ София се поминалъ отъ разрывъ на сърдцето Трайко Китанчевъ, председател на Македонския комитетъ.

Налегна ме преголѣма тѣга и заридяхъ като дете за великата и незамѣнима загуба, която понасяше народътъ ни и македонското Освободително дѣло въ лицето на покойния Трайко Китанчевъ. Той бѣ самоотверженъ, безкористенъ и голѣмъ додолобецъ. По природа бѣ благъ, любвеоби-

Четата на войводата Атанасъ Мурджевъ на почивка и . . . „оборка“.

ленъ, прекалено скромнъ, безпорочнъ, добродѣтеленъ, незамѣнимъ общественникъ и трибунъ.

Унесенъ въ своитѣ мрачни мисли, стори ми се, че предъ мене се изправи окървавениятъ образъ на Македония. . . Виждахъ жертвеника на свободата, димящъ изобилна човѣшка кръвъ, стенания, вопли и сълзи. . . Виждахъ погинали борци по бранни поля и въ тъмни зандани. . . Виждахъ сияйната Македонска зорница. . . Но ето че нѣкакъв алченъ и чудовищнъ кошмаръ се надига противъ светото македонско дѣло и съ всички средства се мѣчи да го срази, да го повали и да го опозори! . . .

Така мрачно, така злокобно, така чудовищно ми се рисуваха народнитѣ работи преди 34 години, когато узнахъ за трагичната кончина на Трайко Китанчевъ, който самъ бѣ една идея, едно свѣтло знаме и едно обединяюще звено! И неволно тогава си зададохъ въпроса: кой насъ, македонцитѣ, следъ Китанчева, ще ни събере, ще ни стопли и ще ни обедини въ името на великата цель? . . . Нѣма ли сега, следъ неговата смъртъ, всичко създадено да рухне и надъ идейното, свѣтлото и безсмъртното да зацари егоизмътъ, щеславиеето и мракобѣсието? . . .

На другия денъ въ хотела дойде рано бившиятъ ми съученикъ и роднина Пантелей Дамяновъ Петровъ, съ когото отидохме у тѣхъ. Тамъ хвърлихъ селскитѣ дрехи и се облекохъ въ свършено новъ лѣтенъ костюмъ, на одного отъ погълмитѣ му братя. Излѣзохме отъ кѣщи и той ме настани на най-безопасно мѣсто, въ французкия колежъ на „Лазариститѣ“. Пантелей бѣ възпита-

никъ на сѣщия колежъ и се намираше въ близки приятелски врѣзки съ директора и съ братята.

Въ колежа ме приеха съ отворени обятия, както подобава на истински християни. Тукъ се запознахъ и се сближихъ съ единъ съплеменникъ, по народностъ полякъ (отъ руска Полша), отецъ Флавианъ, който говорѣше отлично по руски. Когато братята узнаха, че азъ съмъ руски възпитаникъ, тѣ удвоиха грижитѣ и вниманието около мене. Заставиха ме да имъ изпѣя нѣкои руски пѣсни и руския химнъ „Боже, Царя храни!“ Разбира се, азъ не забравихъ и нашата „Шуми Марица“.

Рускиятъ химнъ въодушеви французитѣ и, вмѣсто своето „Вивъ“, тѣ съ ентузиазъмъ крещѣха: Ура! Да здравствуеетъ Государъ Императоръ!

По това време френско-руското сближение бѣ на дневенъ редъ. Френската флота посещаваше Кронщадъ, а руската — Тулонъ. Монаситѣ се указаха отчаяни патриоти и роялисти.

Следъ единъ или два дена моятъ роднина Пантелей доведе въ колежа при мене Дамянъ Груевъ, Пере Тошевъ, Гоце Дѣлчевъ и Атанасъ Мурджевъ. Подъ предлогъ на учителска сбирка, поменатитѣ бѣха свикали въ многолюдния Солунъ нѣщо като учредителенъ конгресъ на възбуждающата се Вътрешна македонска революционна организация.

Единъ ближенъ денъ Гоце Дѣлчевъ ме изведе изъ колежа и заедно се настанихме въ хотелъ „Дамаско“, на Вардаръ-капия, съдържателятъ на който бѣ кукушанинъ и близъкъ човѣкъ на Дѣлчева. Хотелътъ се посещаваше изключително отъ

арнаути, бошняци и турци. Това обстоятелство донѣкжде осигуряваше нашата безопасност. Дѣлчевъ и азъ често слизахме на двора и заедно съ турцитѣ и бошняцитѣ миехме си лицето и краката, като че ли самитѣ бѣхме правовѣрни мюсюлмани.

Въ хотелъ „Дамаско“ азъ и Гоце престояхме нѣколко дни. При насъ идваха българи, живущи въ града и такива, дошли отъ разни краища на Македония по търговия. Дватама приобщавахме гоститѣ съ светия революционенъ огънь и смѣло хвърляхме въ тѣхнитѣ жаждущи души семето на пробуда, на съзнание, на родолюбие и на борба съ потиснитѣ. Мнозина подведохме подъ клетва. Доколкото си спомнямъ, между тѣхъ бѣха Сава Михайловъ, Христо Никовъ, Христо Динковъ, Гоце Червеняновъ, Трайко Гьотовъ, Ваню Мицовъ и други.

Единъ день Атанасъ Мурджевъ ни съобщи, че шпионинътъ влахъ, кучиятъ Панайотъ, понадушилъ нѣщо, билъ по следитѣ ни и се навърталъ около нашия хотелъ. Сѣщиятъ ни съобщи, че въ „Бошнякъ-ханъ“ полицията направила внезапенъ обискъ и търсила лице Иванъ Великовъ, отъ с. Гайтаниново (менъ).

Незабелязано напуснахме „Дамаско“ и до мръкване се возихме съ трамвая по всички посоки, като нѣколко пѣти кръстосахме града на дължъ и на ширъ.

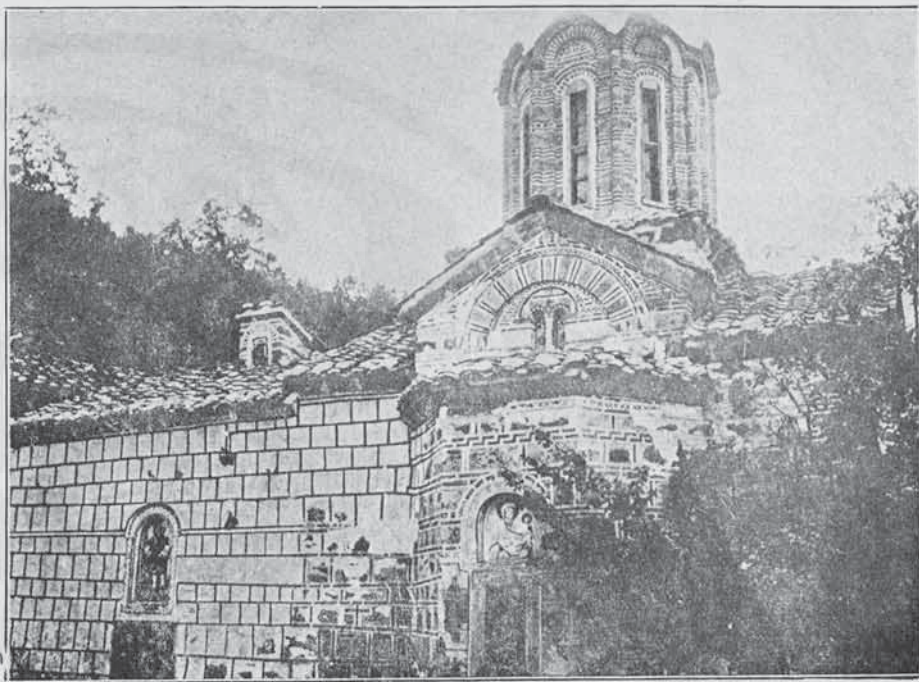
Вечерта Дѣлчевъ и Мурджевъ ме заведоха и оставиха въ къщата на Иванъ Кжлевъ-Жабата, кукушанинъ, по занятие кожухаръ, живущъ въ Кукушката махала. Въ тоя гостолобивъ домъ се укривахъ нѣколко дни. На мръкване ме посещаваха Дамянъ Груевъ, Пере Тошевъ, Гоце Дѣлчевъ, Атанасъ Мурджевъ, Василь Панчевъ и моята роднина Пантелей Дамяновъ Петровъ. Беседвахме до късно и разговорътъ ни се въртѣше се около македонската проблема. Съ ентузиазъмъ говорѣхме за засилващата се В. М. Р. О. и спорѣхме върху целитѣ, задачитѣ и средствата на сѣщата.

Единъ подиръ-обѣдъ Пантелей изново ме отведе въ французкия колежъ, находящъ се по съседство съ „Бошнякъ-ханъ“, дето и преношувахъ. Французитѣ много се зарадваха и ме приеха съ сѣщата любезност. На другия день една група монаси заминаваха съ параходъ за Цариградъ и Смирна. Приятелитѣ решиха и азъ да замина заедно съ французитѣ до Цариградъ.

На 21 августъ после пладне излѣзохъ отъ колежа съ една група монаси и се упѣтихме за пристанището „Молото“. Нераздѣлно до мене вървѣше симпатичниятъ полякъ, отецъ Флавианъ, съ когото изъ пѣтя говорѣхме по руски. Братята калугери наеха две първокласни лодки и, невъзпрепятствувани нито отъ паспортни, нито отъ полицейски власти, се понесохме по лазурнитѣ води на залива къмъ единъ отъ параходитѣ на компанията „Фрейсине“.

На парахода заварихме пристигналитѣ преди

насъ Пере Тошевъ, Гоце Дѣлчевъ, Пантелей Д. Петровъ и Атанасъ Мурджевъ. Последниятъ ми връчи едно свое завѣрено тескере (паспортъ) на име Атанасъ Петровъ отъ гр. Прилепъ. Минавахъ за екзархийски стипендиантъ по медицината въ Виена. А Пере Тошевъ ми предаде едно писмо до Василь Кънчевъ, тогава главенъ училищенъ инспекторъ при Екзархията и друго писмо до екзар-

Старовремскиятъ монастиръ Свети Архангелъ Михаилъ до с. Кучевище, Скопска Черногория

хийския подсекретаръ Димитрий Ляповъ-Гуринъ, костурецъ.

Параходътъ щѣше да тръгне на мръкване. Отецъ Флавианъ, възползуванъ отъ свободното време и сочейки мене, който бѣхъ принуденъ да се укривамъ отъ очитѣ на турската власть и да дира подслонъ въ общежитието на братята „Лазаристи“, разказа ни на руски следния трагиченъ епизодъ изъ последното полско въстание:

— Презъ 1864 година, започна отецъ Флавианъ, въ руска Полша избухна стихийно въстание, което, следъ кръвопролитни и жестоки боеве, разстрелвания бесилки и пламъци, биде потушено. Усмиритель бѣ суровиятъ руски генералъ Муравьовъ, чието име само навѣваше страхъ и трепетъ у всѣки полякъ. Всички преклониха глава предъ неумолимия диктаторъ.

Единъ, обаче, продължаваше да се бори и да заявява на цѣлъ свѣтъ, че Полша не е умрѣла. Той единъ бѣ капитанъ Потенбня, бившъ руски офицеръ отъ императорската гвардия. Той бѣ станалъ невидимъ и неуловимъ като духъ. Потенбня се явяваше на всѣкжде и въ всѣко време, развѣвайки знамето на свободна Полша. Главата му бѣ оценена за 25,000 златни рубли. Търсѣха го подъ камъкъ и подъ дърво.

Неочаквано единъ день предъ портитѣ на почитания въ цѣла Литва женски монастиръ въ гр. Вилно се явява страшниятъ диктаторъ Муравьовъ, начело на голѣмъ отрядъ отъ казаци. Калугеркитѣ се намираха въ черква. Предъ появата на диктатора всички изтърпнаха отъ ужасъ. Много отъ

колѣничилитѣ сестри-монахини паднаха въ несвѣсть отъ уплаха и вълнение.

Предъ страшния диктаторъ застава една стара монахиня, чието гордо и непреклонно лице бѣ запазило незаличими следи на удивителна красота, и съ достоинство го запитва:

— Нима и съ женитѣ вие искате да воювате?

— Не. Азъ не воювамъ съ женитѣ, а тѣ воюватъ съ мене! отговаря спокойно диктаторътъ.

Черковниятъ органъ презъ това време продължаваше да разлива и да разнася изъ храма тѣжнитѣ мелодии на ангелската пѣсенъ „Аве Марія“, сливайки се съ благоговѣйно произнасянитѣ думи на свещеника: — съ вѣрую и любовию приступите... и съ суровия металически гласъ на неумолимия диктаторъ.

— Капитанъ Потebня, Вие сте офицеръ и не Ви подобава да се укривате подъ женско одeяние. Бждете мъжественъ и се явете. Не подхвърляйте гостолубивитѣ сестри на неприятности.

Изъ срѣдата на молящитѣ сестри излиза една висока и стройна калугерка, съ прехвърленъ отпредъ дълъгъ вуалъ, който грижливо прикриваше лицето и. Тая калугерка сама дръпна вуала си и, обръщайки се къмъ изплашенитѣ монахини, извика по полски: — Мили сестри! Вѣчна прослава и признателность

на васъ, които ме укривахте! Скъпа Жозефино, прощавай!...

Бледна като платно, една млада жена въ калугерски дрехи увисна на раменетѣ на своя съпругъ. Никой не дрѣзна, никой не посмѣ да раздѣли любящитѣ.

Капитанъ Потebня нѣжно отстрани ридающата съпруга и съ силенъ гласъ извика: Да живѣе Полша!... И следъ тия вдъхновени думи разнесе се грѣмъ. Капитанъ Потebня самъ прониза срдцето си и падна мъртавъ срѣдъ Божия храмъ...

Всички труженици, които жертвуватъ живота си за благо и свободата на своя народъ, ставатъ безсмъртни! Точно това казва и вашиятъ поетъ-революционеръ: — Тозъ, който падне въ бой за свобода, той не умира!...

Съ тия Ботѣови слова завърши своя трогателенъ и силенъ разказъ отецъ Флавианъ.

Следъ единъ часъ съ сълзи на очи азъ се простихъ съ приятелитѣ си и съ тоя Божи служителъ, подъ чието расо се криеше единъ несломимъ полякъ и голѣмъ родолюбецъ, за когото следъ Бога съществуваха само Полша!

На втория день нашиятъ параходъ пристигна въ Цариградъ и азъ слѣзохъ на пристанището „Серкеджи“.

Г радъ Г ум е н д ж е

Гумендже е разположенъ срѣдъ една доста обширна и красива котловина на южнитѣ склонове на Паякъ планина. Котловината, която се именува

срѣдъ зеленина и който до балканската война броеше крѣгло 5,000 души българско население. Населението на града заедно съ това на пове-

Градъ Гумендже

чето отъ околнитѣ до нево села, което се занимава главно съ бубарство, лозарство и скотовѣдство, до края на 18-и вѣкъ се е ползувало съ привилегии отъ турското правителство и въ тѣхъ не е било позволено да се заселяватъ турци; а монастиритѣ Зографски и Ивѣрски, както и Синайскиятъ, подведомствени на Иерусалимския патриархъ, имаха въ града свои метоси, имотитѣ на които се управляваха отъ съответни монастирски пратеници. Споредъ едно предание, такъвъ метохъ ималъ надъ града въ мѣстността „Градището“ и Рилскиятъ манастиръ. Върху развалинитѣ на тоя метохъ, запазени до най-ново време, следъ илинденското въстание населението на тритѣ му съседни села издигна малко манастирче. Благодарение на тѣзи обстоятелства населението на гр.

Гумендже се отличавало съ будния си духъ и е едно отъ първитѣ македонски селища, които подеха борбата противъ грѣцката патриаршия за родно школо и църква. Презъ епохата на възраждането ни, градътъ бѣ духовенъ центъръ не само на македонската Бохемия, но и въ цѣлата воденска епархия и му съперничаше само гр. Воденъ. Тукъ основното училище още презъ осемдесетитѣ години на миналия вѣкъ се издигна въ класно, което се разви до пълна прогимназия, каквато въ околийския

Гумендже се отличавало съ будния си духъ и е едно отъ първитѣ македонски селища, които подеха борбата противъ грѣцката патриаршия за родно школо и църква. Презъ епохата на възраждането ни, градътъ бѣ духовенъ центъръ не само на македонската Бохемия, но и въ цѣлата воденска епархия и му съперничаше само гр. Воденъ. Тукъ основното училище още презъ осемдесетитѣ години на миналия вѣкъ се издигна въ класно, което се разви до пълна прогимназия, каквато въ околийския

Четата на Крушовския войвода подпоручикъ Тодоръ Христовъ.

центъръ Енидже-Вардаръ се откри много по-късно. Това училище даде множество питомци, десетина души отъ които можаха да получатъ и висше образование въ България и Европа.

Будниятъ духъ на бохемцитъ бѣ известенъ на турското правителство, което при всѣко политическо положение на работитъ въ европейска Турция пращаше въ града войскови отдѣления, за да държи въ респектъ мѣстното население. А за по-голяма сигурностъ то залавяше по-буднитъ и по-влиятелнитъ граждани и ги държеше известно време като затворници въ едно голѣмо централно здание, нѣкогашна държавна работилница и складъ на държавни шаеци. Воденскитъ гръцки владици отъ своя страна употрѣбяха всички простени и непростени средства, за да не изгубятъ влиянието си въ града, а чрезъ него и въ цѣлата област, па поради това презъ възраждането ни чрезъ доносничества и клевети предъ турското правителство обвиняваха по-виднитъ граждани въ бунтарство. Но пострадалитъ съ стоицизъмъ понасяха наказаниятъ имъ наказания въ бой, глоби и затворъ съ месеци и години въ града и Солунъ и до илинденското въстание гърчеещи се останаха само около 50 семейства, по-голѣмата частъ отъ които бѣха парично издържани отъ гръцки институции въ Солунъ.

Начало на революционния кржжокъ въ града турилъ Александъръ Чакъровъ презъ 1896 г., тогава главенъ учителъ на класното училище, а презъ

въстанието мнозина граждани се присъединиха къмъ мѣстнитъ чети на Апостолъ Петковъ, Иванчо Карасулията и Кръстьо Асеновъ и взеха участие въ нападението на града и разбиването на намиращия се тукъ турски гарнизонъ. Отъ тогава гръцката пропаганда, подпомагана отъ турската полиция и войска, отново вдигна глава и чрезъ явно покровителствувани отъ турцитъ андарты, почна да тероризира мѣстното население. Тукъ бѣ изпратенъ като инструкторъ и ръководител на андартитъ гъркътъ Яни, който следъ залавянето му отъ Апостоловата чета бѣ обесенъ на едно яворово дърво до Гумендже и за който народътъ пѣше пѣсенята:

Гръцки андарты гордо се фаятъ,
че ще изтрѣбятъ българско племе.
Но щомъ тѣ паднатъ в'български рѣце,
тогазъ изпитватъ юнашко сърдце.
Тамъ до Гумендже, край Чикарчийца
на дърво яворъ гъркъ е обесенъ,
за да разбератъ гърци и турци,
че в'наща земя не щемъ ги, не щемъ.

Презъ м. септември 1905 г. турската полиция бѣше ме изпратила „сургюнъ мемлекети“ отъ Цариградъ въ родния ми градъ. Не ми позволяваше да заема учителско мѣсто, макаръ че бѣхъ получилъ назначение за Одринската мъжка гимназия. Каймакамътъ отъ Енидже-Вардаръ отказа да ми даде паспортъ за Одринъ, та въ свободното време обикаляхъ кафенетата, въ нѣкои отъ които

се мъркаха подозрителни лица, винаги дружещи съ турските заптиета. Това бяха гръцки андартти, които, щом забелязваха някой по-виден българин или негов малолетен син да излезе вън из града, преследваха го и го нападаха да го убият. Българите дадоха няколко жертви и уплахата сред населението бѣ голѣма. Покровителствуванитѣ отъ правителството андартти почнаха да тероризиратъ населението и въ града подъ носа на полицията и войницитѣ. Тѣ дебиѣха докторъ Иванъ Аневъ, стреляха всрѣдъ чаршията върху Мино Икономовъ и Хаджи Тано Зариновъ. Когато стана нападението върху последния, два дѣна преди малка Богородица, възбуждението средъ населението бѣ голѣмо. То искаше да се саморазправи съ тѣхъ на улицата, както направило по-късно на два пѣти и линчувало виновницитѣ средъ чаршията. Но въ тоя случай, то се въздържало благодарение тактиката на старцитѣ, които чрезъ всенародна протестна манифестация искаха да изнесатъ фаворизирания тероръ на гръцкитѣ андартти предъ официалнитѣ власти въ Енидже и Солунъ, както и предъ чуждестраннитѣ представители въ последния градъ. За тази целъ, когато камбанниятъ звънъ викаше населението на богомолствие въ дѣна на Мала Богородица (21 ноември), ржководите-

литѣ му, следъ обичайното запалване на свещитѣ и цѣлуване на иконата, събраха се въ стаячката надъ църковната свѣщарница, кждето обмислѣха какво да се прави и решиха: Една група отъ 30 души да замине въ Солунъ и се оплаче предъ валията и чуждестраннитѣ представители, като изложи случката и действията на андартитѣ и мѣстната власть, а друга група отъ няколко стотини души мже и жени да замине за Енидже-Вардаръ и направи сжщото оплакване предъ каймакама. Протестната манифестация произведе нужния ефектъ и турското правителство се смути, като обеща да прогони чужденцитѣ андартти отъ града, за да бждатъ замѣстени по-късно отъ други, защото такава бѣше тогава политиката на Хилми паша: да раздѣля и омаломощава българитѣ въ Македония. Разбира се, че резултатитѣ бѣха обратни: чувството на самозащита накара населението още повече да се групира и обединява и отъ гърчещитѣ се въ града останаха само две десетки. Протестната манифестация подпомогна и мене: солунскиятъ полицѣ-мюдюри разреши да ми се издаде паспортъ, за да замине за Одринъ, кждето за прѣтъ пѣтъ се запознахъ съ покойния Петъръ Васковъ¹ и си подадохме ржка за съвмѣстна работа въ Одринския вилаетъ.

Хр. Шалдевъ.

Единъ окръженъ конгресъ на В. М. Р. О. въ 1906 год.

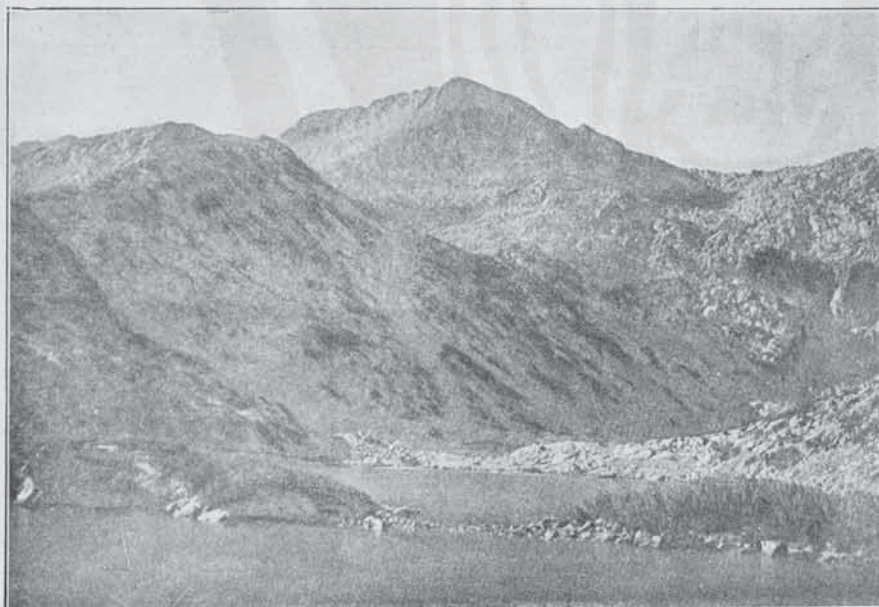
Годинитѣ между Илинденското въстание (1903 г.) и Хуриета (1908 г.) бѣха едни отъ най-тежкитѣ за Организацията. Поради въстанието, българското население бѣ дискредитирано предъ държавнитѣ

бѣха отпаднали духомъ; явленията на предателството зачестиха; тѣй нареченитѣ „афери“ се умножиха.

Презъ тия години загинаха най-голѣмъ брой видни революционери, като Даме Груевъ, Борисъ Сарафовъ, Иванъ Гарвановъ, Мише Развигоровъ, Сандо Китановъ, Сава Михайловъ, Иванчо Карасулията, Атанасъ Бабата, Никола Каранджуловъ, Коста Нунковъ, Борисъ Сугаревъ, Христо Узунъ, Никола Каревъ, Полковникъ Анастасъ Янковъ, Лука Ивановъ, Пандо Кляшевъ, Петъръ Васковъ, Лазаръ Маджаровъ и други.

Единъ отъ най-тероризирани-тѣ райони на Организацията бѣше Сърскиятъ окръгъ. Градъ Съръ, населенъ главно отъ компактна гръцка маса, бѣше втора „Атина“, която имаше пълна свобода предъ правителството. Това ренегатско гръцко гнѣздо, създадено няколко гнѣздо, изключително отъ погърчени цинцари, забогатяло за смѣтка на българската околна маса, бѣ страшно фанатично настроено противъ „дебелоглавитѣ“ българи,

които можеха единъ дѣнъ да компрометиратъ привилегированото му спекулантско положение. Духовенството, начело съ владичитѣ, ржководѣха терора надъ българитѣ, които, бидейки малочислени тукъ, падаха убити по улицитѣ по срѣдъ бѣлъ дѣнъ; убийцитѣ се разхождаха свободно. Турската полиция нѣкакъ си бѣ прехвърлила частъ отъ своитѣ функции върху „Атина“ въ Съръ. Присжтствието на „реформаторитѣ“ (въ Съръ бѣ френскиятъ сек-

Едно отъ езерата на Пиринъ-планина.

власти. Сръбската и гръцка пропаганди, подържани отъ респективнитѣ си правителства, както и отъ гръцкото висше духовенство, добиха по-голѣма свобода на действие срещу българитѣ. Всѣки интелигентенъ българинъ бѣше подъ близкото наблюдение на полицейскитѣ и военни власти. Движението на легалнитѣ хора на В. М. Р. О. бѣше твърде затруднено. Работата на нелегалнитѣ сжщо бѣ тежка. Мнозина отъ членоветѣ на Организацията

Нѣкогашното цвѣтущо българско училище въ гр. Крушово

торъ на полковникъ Веранъ) никакъ не измѣняха положението.

При такова стѣснително положение най-мжчната за Организацията работа е била свикването на организационни конгреси, особено на окръжнитѣ. А свикването на общия конгресъ бѣше почти невъзможно.

По устава на В. М. Р. О. въ всички конгреси участвуваха тайно и легални дейци на Организацията, а тѣ именно бѣха винаги подъ зоркото око на властта. За делегатитѣ на нѣкогашнитѣ бунтовнически конгреси или сборки нѣмаше нито смѣтка, нито голѣма охота, а имаше само единъ тежъкъ дългъ, съпроводенъ съ най-голѣми рискове. А не се ли рискуваше частниятъ животъ, рискуваше се борбата на В. М. Р. О. да завие въ отстъпление предъ коалиритѣ се вече противници: Хилми-паша, сръбската въоръжена пропаганда, гръцката такава, плюсъ рускитѣ консули.

Като личенъ наблюдател, нека опиша единъ конгресъ на В. М. Р. О. и то въ най-краткъ видъ, който ще ни даде представа на тежката епоха, за която е дума.

Окръжниятъ конгресъ на Сърския революционенъ окръгъ за 1906 година бѣ опредѣленъ да стане презъ първата половина на месецъ августъ въ с. Ловча, находяще се въ южнитѣ подножия на Пиринъ планина.

Предъ видъ на силния полицейски надзоръ върху интеллигентнитѣ българи и особено презъ лѣтното време, на делегатитѣ бѣ внушено да пра-

вятъ най-далечни и криволинейни маршрути, докато стигнатъ опредѣленото мѣсто, за да се избѣгне или заблуди всѣко око на властта. И най-малкото подозрение върху предполагаемия делегатъ осуетяваше конгреса, или пѣкъ носѣше катастрофални афери. По отношение на такива евентуалности Яне Сандански имаше голѣма практика и далечна предвидливостъ, заради което препоръчваше, или налагаше строги мѣрки.

Бѣхъ избранъ за делегатъ на Сърската революционна околия въ предстоящия окръженъ конгресъ.

Имайки предъ видъ горепомнатитѣ предострожителни съображения, азъ трѣгнахъ най-рано за конгреса — тридесетъ дена преди датата му. Мѣстото му — с. Ловча, е около 12 часа отъ Съръ, но азъ трѣгнахъ презъ Демиръ-Хисаръ—Мелникъ—Горна-Джумая—Банско—Неврокопъ—Ловча, сиречь шестдневенъ маршрутъ безъ спиране, съ конь. Първия денъ пристигнахъ въ Демиръ-Хисаръ благополучно. Архирейскиятъ намѣстникъ, отецъ Шумановъ, веднага ме заведе да направимъ вежливата визита на каймакама, която той даже обеща да ни върне. Поради това внимание къмъ насъ, на втория денъ азъ решихъ да продължа още *по-доверително* и се присъединихъ къмъ пощата, която се конвоираше отъ двама суварии.

Въ Мелникъ не можахъ да издържа тактиката и, щомъ слѣзохъ, отпразвихъ се на квартира у моитѣ нѣкогашни съученици по гимназия, Илия Балтевъ и Т. Антовъ, които сжщо бѣха делегати за кон-

Четата на Битолския войвода Пешо Радев — Пашата.

греса, но които щѣха да трѣгнатъ по-късно и то направо презъ Пирина. Вѣроятно това усъмни полицията, затова на сутринта бѣхъ повиканъ при каймакама, разпитанъ и арестуванъ. Благодарение застѣпничеството на Архиерейския намѣстникъ, отецъ Гайгуровъ, дадохъ ми свобода да продължа пътя си съ пощата за Горна-Джумая, родното ми мѣсто, като ми дадохъ да повѣрвамъ, че имали телеграма отъ Сърския мутесарифъ да ме проследатъ.

Въ Горна-Джумая престояхъ повече време, като дружехъ само съ прононсирани и прокажени „вѣрховисти“, каквито нѣмаше тамъ, кждето е целта на отиването ми.

Къмъ края на м. юлий трѣгнахъ за с. Банско, като се измъкнахъ почти невидимо съ единъ кираджия. Увѣренъ бѣхъ вече, че следенето подире ми е спрѣло.

Надвечеръ, на сумрака, влѣзохъ въ Банско, кждето намѣрихъ за добре да прекарамъ два дена скритъ, защото селото току-що било деблокирано отъ аскера, който отъ три дена напредъ, поради нѣкаква случка, било обсадено.

На третия день сутринта рано пакъ тайно се измъкнахъ отъ Банскитѣ калета и презъ с. Добринѣща спаднахъ въ рѣка Мѣста, по която тогава имаше само конска пѣтека. Къмъ изхода на дервента (дефилето) срещнахъ около една рота аскеръ. По обикновено, шомъ се срещнахме съ командира, спрѣхме се и около „селямитѣ“, които си размѣнихме, той ме доста много разпитва, отгдето идвамъ, накжде отивамъ, защо отивамъ и проче.

Повидимому отговоритѣ ми бѣха задоволителни, поради което и азъ отъ своя страна добихъ куражъ и го запитахъ, отгдето иде и накжде отива. Отговори ми, че отива за Разлога, а иде отъ Драмско. Прибавихъ: що има, що нѣма надолу? — Е, гюзеликъ, аркадашларимъзъ бомбаларъ атиорларъ“ (Е, всичко добре, само аркадашитѣ ни бомби хвърлятъ). Наистина, въ едно кафене въ Драма била хвърлена бомба и това нѣщо силно ме безпокоеше, защото можеше да предизвика известни мѣрки отъ властта въ онѣзи краища и нашата работа би се застрашила.

Влѣзохъ благополучно въ Неврокопъ, кждето предложѣтъ на отиването ми бѣше нѣкаква работа при владиката — дѣдо Илариона, у когото даже единъ пѣтъ обѣдвахъ, като лично познатъ. На личната ми карта (нуфузъ-тезкереси) и сега личи щемпелътъ на Околийското управление въ Неврокопъ съ дата 6-й августъ 1906 год., което показва, че съмъ се явилъ на визита и легитимиране при каймакама. Тукъ намѣрихъ и Илия Балтевъ, който си бѣ дошѣлъ отъ Мелникъ дома.

Чакайки последнитѣ нареждания въ Неврокопъ, следъ четири дена (не помня точно, но приблизително, около 10-и августъ) получихме известие за датата и мѣстото на конгреса. На другия день твърде острожно излѣзохме отъ града и се упитихме за с. Ловча. Надвечеръ така сжщо незабелязано въ мургата влѣзохме въ селото.

Настаниха ни на квартира и на следния день презъ нѣколко капиджии (вратички) се озовахме

въ една обширна къща, където щеше да заседава конгресът. През цълия ден, все по невидими канали и вратички, къщата приемаше по единично или на групички разнитъ делегати, легални и нелегални — четници и войводи, познати и непознати. Между нелегалнитъ бѣха: Михаилъ Даевъ, Стойо Хаджиевъ, Пѣйо Радевъ, Георги Скрижовски, Георги Занковъ, Георги Запряновъ, Чудомиръ Кантарджиевъ, Петъръ Милевъ, Таската Сѣрски, Мицо Врански и други. Гледката бѣше интересна и твърде симпатична. Отъ страха, който ме придружаваше презъ всичкото време на маршрута, не остана ни поменъ — по всички къшета на стайтѣ стърчеха манлихери и чанти...

За сигурността на конгреса бѣха взети всички мѣрки: около селото бѣха поставени секретни постове отъ селската милиция; изходнитъ пѣтища се наблюдаваха да не би да се промъкне чуждо, непознато лице. Всѣко произшествие, което би провокирало нахлуване на потеря или жандари, бѣ предварено. Най-голѣма тишина се пазѣше.

И за делегатитѣ, и за селото конгресътъ бѣше мѣчителенъ. Затова веднага се откри и веднага почна дневния си редъ. На втория денъ пристигна и Яне Сандански, комуто временниятъ председателъ отстъпи мѣстото. А на четвъртия денъ се вѣсти и Пере Тошевъ, не като делегатъ, а случайно — пѣтувалъ по нѣкаква ревизия.

Най-разнообразни въпроси пълнѣха дневния редъ на конгреса:

Организационни — разширение на революционната мрежа къмъ югъ въ Драмско, Сѣрско и Баракли-Джумайско, където грѣцката пропаганда отчаяно се съпротивляваше и аферитѣ бѣха почти всѣкидневни;

Политически — отношение къмъ „реформитѣ“ на Хилми-паша и иностранцитѣ, които нѣмаха намѣрение да ги прилагатъ споредъ нашитѣ разбирания;

Социални и економически — чифлигаритѣ и отнемане земята отъ беговетѣ. Бойкотъ на грѣцитѣ и другитѣ спекуланти. Парализиране на държавнитѣ сѣдилища;

Хигиенически — чистота, водоснабдяване, особено въ планинскитѣ села, където населението, въ противовѣсъ на полското, е много нечистоплътно;

Училищни — училищни сгради, персоналъ, библиотеки и проче.

Третирането на повечето отъ тия принципиални въпроси бѣше много трудно, защото компетентността по тѣхъ почти липсваше между делегатитѣ. Преобладаващата личностъ въ конгреса бѣше най-слаба въ това отношение, обстоятелство, което обяснява податливостта на Яне Сандански предъ разни влияния. Самъ националистъ, Яне Сандански бѣше обиколень отъ разни лѣвомислящи, които искаха да насаждатъ разни идеи на чужда и неплодна почва. — „Добре, но населението

ще помисли, че сме безбожници и ще пия на мрази“ — възразяваше Яне на нѣкакво модерно мѣроприятие на новопостѣпили въ Организацията изключени ученици отъ България. Неговиятъ националенъ инстинктъ винаги бѣше въ борба съ чести внушения, ту на нѣкой професоръ отъ тогавашното Висше училище въ София, ту на нѣкой дилетантъ-поетъ, ту на нѣкой софийски партизанинъ, или пъкъ на нѣкой революционеръ „шмеркеръ“. Яне Сандански бѣше честа жертва на своя екзалтиранъ антуражъ. Въ нашия конгресъ нищо

Градъ Банско съ Пиринъ-планина.

не се знаеше тогава за нѣкакви младотурци, които само следъ две години щѣха да правятъ Хуриетъ и който щѣше да обърне всичко съ главата надолу. Въ 1908 год. Яне Сандански най-скоро и най-безусловно се присѣдини къмъ младотурцитѣ, но покъсно ги напусна, защото узна, че тѣ бѣха решили да го унищожатъ: на 1911 год., въ Мелникъ, на сватбата на пайтара (ветеринаренъ лѣкаръ), бѣ поканень, между другитѣ, и Яне. Когато покушението случайно бѣ открито и съобщено нему, той скоква, хваща каймакама и настоятелно поиска да го придружи той до дома му. Турцитѣ, сконфузени отъ несполучливия и разкритъ атентатъ, придружиха го до квартирата му. Следъ тая случка той вече се криеше отъ младотурцитѣ, докато най-после забѣгна окончателно въ горитѣ, дето дочака войната на 1912 г. и трѣгна съ българската армия къмъ Солунъ...

Най-интересната и симпатична фигура въ конгреса бѣше Михаилъ Даевъ — Драмскиятъ околийски войвода. У него вѣше нѣщо рицарско. Обикновено той или пѣше, или се вълнуваше, но малко се интересуваше отъ „важнитѣ“ въпроси на дневния редъ. По едно време той внезапно взе думата и поиска да бѣде разгледанъ нѣкакъвъ неговъ въпросъ въ свръзка съ нѣкаква неизпълнена негова мисия въ София. Отказа му се. Но въ друго едно заседание той пакъ взе думата и въпрѣки нежеланието на бюрото, той категорически заяви, че желае да бѣде сѣденъ отъ конгреса. Конгресътъ реши само да изслуша обясненията на Даева, безъ да го сѣди.

По онова време азъ бѣхъ още скорошенъ

членъ на Организацията. Въ България не бѣхъ живѣлъ и вѣчнитѣ ежби между върховетѣ на Организацията, както и тлѣтворното влияние, което София е указвала върху тѣхъ, не ми бѣха известни. Не знаехъ, проче, и престѣпленieto на Даева. Той го изложи:

По силата на нѣкакво решение на „сѣрчани“, обособени вече като група въ В. М. Р. О., на Даева е било възложено презъ 1905 год. да убие Борисъ Сарафовъ. За тая цель той трѣгналъ за България. Времето било зимно. Много страдалъ

Вършитба въ Моринско

по пѣтя и въ София пристигналъ съ едно лошо настроение, едно поради физическитѣ страдания отъ Драмско до София и друго, че ще трѣбва да пролива братска кръвь. „Не повѣривайки мисията си никому — обясняваше Даевъ — азъ отивахъ нѣколко пѣти при Сарафова да го убивамъ, но той единственъ въ София ме посрѣщаше братски и сърдцето не ми даваше никакъвъ куражъ да посегна. Излизахъ си, мислѣхъ по нѣколко дена, пакъ се отправяхъ при него, но щомъ се срѣщаха погледитѣ ни, ржката ми нѣкакъ увисваше и азъ се раздѣляхъ приятелски, за да мисля пакъ. Следъ нѣколкократно повтаряне на опита, азъ се отчаяхъ, отказахъ се отъ задачата и решихъ да се върна въ окрѣга и да се предамъ на организационния сѣдъ. Нѣколко пѣти искахъ отъ окрѣжния комитетъ да ме сѣди, но нищо не ми се отговаряше. За неизпълнение на задачата съвѣстѣта ми не ме оставяше на мира и затова сега предлагамъ моя грѣхъ на конгреса. Моля престѣпленieto да бѣде разгледано и ако заслужавамъ смъртъ, задето не можахъ да убия единъ революционеръ, искамъ само едно: да ми дадатъ револверъ само съ единъ патронъ, за да пусна самъ куршума въ челото си“.

Тая изповѣдъ на храбрия Драмски войвода направи дълбоко впечатление на делегатитѣ и, споредъ предварителното решение на конгреса, на въпроса на Даева се тури само точка.

Най-изненаданъ мислѣхъ да съмъ азъ, защото

не ми бѣха известни разпритѣ между организационнитѣ хора. Противъ Сарафова слушахъ често повици, но пѣкъ и лично бѣхъ видѣлъ, какъ една грамадна тѣла презъ снѣжната есенъ на 1903 г. на ржце го отнесе отъ гарата до дома му, минавайки презъ задрѣстенитѣ отъ навалицата улици.

Следъ шестдневни заседания, върпѣки голѣмия интересъ, азъ помолихъ конгреса да ме освободи да си замина, защото опасността да бѣде проследенъ пѣтътъ ми отъ полицията бѣше голѣма, а пѣкъ въ случай на едно евентуално разследване отъ полицейскитѣ власти въ Сѣръ, не бихъ могълъ да обясня мѣстонахождението ми следъ Неврокопъ, нѣщо което се случи, не съ мене, но съ двама други делегати, които следъ конгреса бѣха заловени и лежахъ три месеци въ затвора. Разреши ми се и азъ си заминахъ за Сѣръ, като по пѣтя ношувахъ въ с. Кара-къой.

Следъ два-три дена конгресътъ привършилъ работата и делегатитѣ се разотишли. Следъ нѣколко дена другиятъ делегатъ, Димитъръ Трендафиловъ, отъ с. Горно-Броди ми донесе съобщение, че двамата сме избрани за членове на новия окрѣженъ комитетъ съ председателъ Яне Сандански. Перспективата, обаче, на нашата предстояща дейность не бѣ свѣтла: презъ цѣлата 1907 год. положението продължаваше да е тежко, „аферитѣ“ зачестиха и предател-

ствата не преставаха да се нижатъ.

Презъ есенъта на 1907 г. Тодоръ Паница уби Сарафова и Гарванова въ София. Дали това бѣше изпълнение на старото решение на Сѣрската „група“, или после сѣщата група е земала ново, не можахъ да разбера. Убийството на Сарафова и Гарванова туряше начало на взаимно изтрѣбление и разцепление. Това разцепление въ В. М. Р. О., следъ акцията на Паница, донесе най-голѣмата пакостъ на дѣлото, защото следната 1908 година, въ своя Хуриетъ, младотурцитѣ решиха да се възползуватъ отъ него, подклаждаха го и, споредъ мене, това донесе катастрофата въ Македония и за насъ, и за тѣхъ. Младотурцитѣ, вмѣсто да трѣгнатъ къмъ едно искрено сближение съ преобладающия български елементъ въ Македония, като му дадатъ известни задоволителни права, тѣ прибѣгнаха до неговото разцепление, като средство за „отоманизиране“. Последва реакцията у българитѣ, обезоржжаването и оттамъ — балканската война.

Иванъ Лешковъ.

„Като се говори за самостойна политика, не трѣбва да се сфаща въ смисълъ, че Вътрешната организация се занимава съ нѣкаква голѣма и дълбока политика, защото и по сила и по духъ — като революционна съ ясна хуманна цель — това не е нейна работа. Па и хитринитѣ на дипломатията сѣ тѣнки и неуловими, та въ края на краищата пакъ Организацията може да бѣде изиграна. Въ това отношение, бихъ казалъ, нейната политика трѣбва да бѣде да нѣма политика — въ макиавеловска смисълъ“.

Хр. Матовъ.

РУСЕНСКА
УЧЕНИЧКА
БИБЛИОТЕКА

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)

Дигитална библиотека на Македонија / ДУБ "Св. Климент Охридски" - Скопје

БЕЗИМЕННО АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО „СЪЕДИНЕНИТЪ ТЮТЮНЕВИ ФАБРИКИ“
—≡ КАРТЕЛЪ ≡—

Централно Управление:

София, ул. Александър 1-и, № 1.

Придворни доставчици на Негово Величество Царя

ФАБРИКИ ВЪ:

Пловдивъ, Русе, Варна, Шуменъ, София, Сливенъ и Бургазъ.

СКЛАДОВЕ ВЪ:

София, Хасково, Дупница, Кърджали, Плѣвенъ, Търново,
Банско, Ямболъ и Видинъ.

Фабрикация на папироти за мѣстна консумация

**Експортъ на тютюни на листа и тютюневи издѣлия
папироти и рѣзанъ тютюнъ.**

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Страници от миналото (извлечение от дневника на Коста Кондовъ).
2. Македонските партизански отряди през време на голъмата война.
3. Войводата Кара-Ташо (Атанасъ Брадата), (споменъ).
4. Попъ Германъ.
5. Кузо попъ Диновъ.
6. Страници от миналото (Срещата съ Даме Груевъ. Срещата съ четата на Йорданъ Спасовъ. Влизане въ връзка съ Тодоръ Александровъ. Обискитъ въ с. Нѣманица. Минаването на Вардаръ.

ДАР
ОТ НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
СОФИЯ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗЖИВЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)

Дигитална библиотека на **† НЕГОВО БЛАЖЕНСТВО ЕКЗАРХЪ ЙОСИФЪ I.**

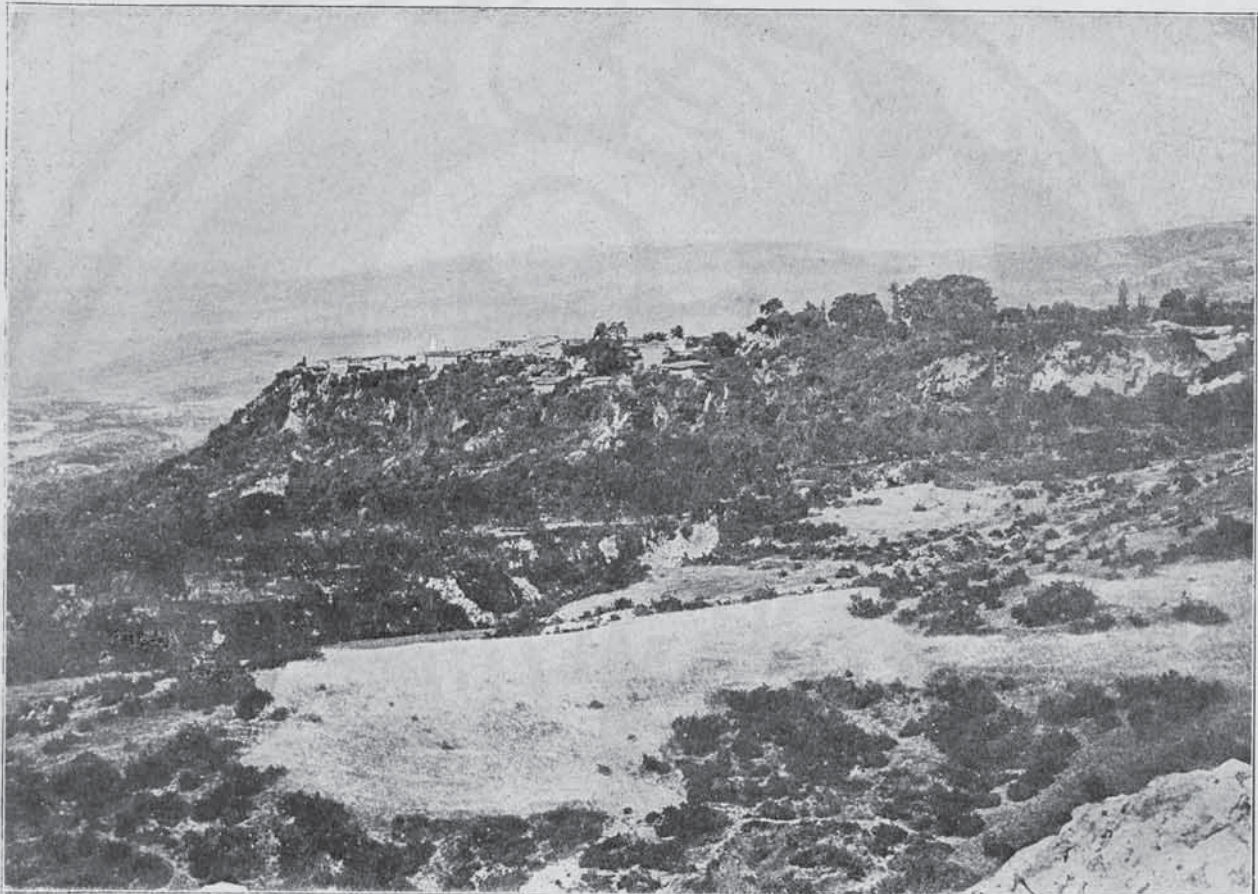
Страницы отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ)

[Продължение отъ книга 34(13)]

Отъ пристанището „Сиркеджи“ съ фойтонъ направо се отправихъ за Екзархията, находяща се въ квартала „Пера“. Портиерътъ не особено любезно ме прие, макаръ и външниятъ ми видъ да не бѣше подозрителенъ. Напротивъ, бѣхъ стегнатъ и облеченъ като франтъ. Съ тоя екзархийски церберъ влѣзохъ въ пререкание и на високъ гласъ

Екзархъ Йосифъ, който въ тия решителни и съдбоносни времена за българското племе прояви и доблестъ, и воля, и характеръ, и самоотверженост, и себеприщане. Той не само не напусна Цариградъ, но съумѣ и да се наложи на турското правителство и да бѣде признатъ за глава на българската народностъ въ предѣлитъ на Турция. Без-

Градъ Водень.

започнахъ да изказвамъ възмущението си отъ неговата груба обноска.

Случи се, че въ тоя моментъ Негово Блаженство Екзархътъ излизаше и чу разправиитъ ми. Познахъ го по величествената му и внушителна осанка. Чувалъ бѣхъ и отъ други хора, че построенъ и по-красивъ мжжъ отъ него по това време въ Цариградъ не е имало. А като глава на българската църква, като вещь политикъ и дипломатъ той бѣ най-достойния измежду съвременниците си българи за тоя високъ санъ. Повече отъ достовѣрно е, че следъ освобождението на България и следъ Берлинския конгресъ, турското правителство се опита да анулира фермана отъ 1870 година (относно даденитъ на българския народъ правдини), да пропъди Екзарха отъ Цариградъ, да затвори българската Екзархия и да застави българското население отъ Македония и Одринско изново да мине подъ ведомството на гръцката Патриаршия. Това не стана благодарение далновидността на

споренъ фактъ е, че Йосифъ I е пресъздателя на българската Екзархия следъ освобождението на България. Въ неговото лице българското племе до 1912 година въ културно, въ просвѣтно и въ духовно отношение бѣ обединено и границитъ на екзархийска България бѣха по-пространни отъ тия при Царь Симеонъ и на Санъ-Стефанска България.

Азъ се засрамахъ отъ постъпката си и, предъ пронизващия погледъ на Негово Блаженство, наведохъ глава. Съ страхопочитание пристъпихъ и му цѣлунахъ ржка. Той ме благослови и заповѣда на довѣрениа си човѣкъ Наумчо (ресенець) да ме отведе при подсекретаря Димитрий Ляповъ-Гуринъ, когото и търсѣхъ.

Докато да бѣда представенъ на Димитрий Ляповъ-Гуринъ и на Василь Кънчевъ, замоленъ бѣхъ да почакамъ въ архивата. Тукъ случайно съзрѣхъ съкласника си отъ Военното училище, Павелъ Генадиевъ, настаненъ на работа въ Екзархията.

Срещата съ бившия ми учител и класенъ наставникъ Василь Кънчевъ бѣ много сърдечна. За да си поотпочина, той ме изпроводи съ дякона Методий Димовъ (отъ гр. Воденъ) въ българската семинария, находяща се въ квартала „Шишли“, срещу французката болница. Къмъ свечеряване пристигнаха съ трамвая Василь Кънчевъ, Тодоръ Таневъ и Дмитрий Ляповъ-Гуринъ. Надълго беседвахме върху черковно-училищната политика на Екзархията и за нейнитѣ отношения съ Вжтреш-

При сжществуящитѣ международни политически заплитания, той ще принуди руската дипломация да го признае за законенъ князь на България. Обаче, други, по-реални, придобивки, въ духа на предвиденитѣ въ чл. 23 отъ Берлинския договоръ автономни права за Македония и Одринско, по моето скромно мнение, нѣма да има; такова слънце за сега не ще ни огрѣе. Да не се забравя, че Султанъ Абдулъ Хамидъ е първокласенъ дипломатъ, който ловко лавира срѣдъ противоположнитѣ интереси

Четата на Скопския войвода Боби Стойчевъ

ната Македонска Революционна Организация. Схващанията ни бѣха почти тождествени.

— Не е българинъ тоя, заявяваше Василь Кънчевъ, който не разбере, че има широко поле за работа и за Екзархията и за революционната организация. И дветѣ по своитѣ цели и задачи сж свършено еднакви. Попътъ и революционерътъ се различаватъ само по методитѣ и срѣдствата въ своята деятелность. Изхождайки отъ разумното схващане на народнитѣ интереси, както Екзархията, така и революционната организация трѣбва да живѣятъ въ миръ и въ пълно разбирателство. Поменатитѣ не само не бива да си прѣчатъ, а, напротивъ, трѣбва да се попълватъ, да си помагатъ и да бждатъ всѣкога въ пълно единение.

Василь Кънчевъ намираше повдигнатото презъ лѣтото въстание за съвсемъ ненавремененно и дори пакостно за общото народно дѣло.

Може би само князь Фердинандъ майсторски и лично за себе си ще използва това движение.

на великилѣ сили въ ориента. Съ тия правдиви слова заключи своитѣ размишления голѣмиятъ родолюбець Василь Кънчевъ.

На другия день Дмитрий Ляповъ-Гуринъ ме представи на Негово Блаженство Екзарха, който ме прие много ласкаво и съ живъ интересъ дълго време ме разпитва за работитѣ въ Македония. Той се изказа рѣзко противъ лѣтошното революционно движение, намирайки го твърде пагубно за народната ни кауза.

— Чуйте ме, млади момко, и запомнете добре думитѣ ми, продума Негово Блаженство: преди повече отъ двадесетъ години моятъ голѣмъ и милъ съгражданинъ Христо Ботевъ казваше: „Свободата не ще Екзархъ, иска Стефанъ Караджата!“ ... Сжщиятъ днесъ би казалъ: „Македонската свобода иска Екзархъ, а не Стефанъ Караджага!“ ...

Съ благоговение дѣлунахъ пастирската дѣсница на тоя достоенъ български духовенъ вождъ

и съ страхъ напуснахъ неговитѣ покои, унесенъ въ неизвестното народно бждеще, което той вѣщаше.

На петия день, минаващъ за чиновникъ при българската легация, съ кожена чанта подъ мишница, придруженъ отъ драгоманина Христо Бучковъ (кукушанинъ), отправихме се съ файтонъ къмъ пристанището „Галата“. Тукъ ни чакаше легационната лодка съ развѣтъ български народенъ флагъ, която ни отнесе до парахода „Борисъ“, заминаващъ вечерта за Бургазъ. На парахода бѣха дошли да ме изпратятъ Василь Кънчевъ, Тодоръ Таневъ, Димитрий Ляповъ-Гуринъ, Дяковъ Методий Димовъ и легационнитѣ чиновници Антонъ Петровъ и Сте-

Старовремскиятъ манастиръ Свети Марко въ Скопско.

фановъ (български офицеръ), последнитѣ двама отъ градъ Сливенъ.

Въ края на августъ пристгнахъ въ София. Родителитѣ ми не можаха да повѣрватъ, че предъ тѣхъ стоя изправенъ азъ, за когото бѣха чули, че съмъ погиналъ въ Пиринъ.

За първа длъжностъ счетохъ на другия день да се явя въ канцеларията на Македонския комитетъ, находяща се надъ днешната дрогерия „Златенъ Лъвъ“. Още съ прекриване на прага забелязахъ, че оттамъ бѣ прогоненъ чистиятъ духъ на Трайко Китанчевъ. Не бѣ останало нито поменъ отъ неговия ентузиазъмъ, отъ неговото родолюбие и отъ неговото безкористие. Безогледенъ егоизъмъ и груби материални интереси бѣха овладявали умоветѣ и сърдцата на нѣколцина членове отъ Комитета. Непримирима вражда царѣше.

Въ Комитета депозирахъ едно обстойно писмено изложение за дейността на нашата „Кавалска“ чета, въ която азъ бѣхъ подвойвода, секретаръ и комитетски делегатъ, назначенъ лично отъ покойния Китанчевъ.

Едновременно предадохъ и настойчивитѣ искания на Ржководното тѣло на Вътрешната Македонска Революционна Организация, довѣрени ми въ Солунъ, които се заключаваха въ следнитѣ точки:

1) Македонскиятъ Комитетъ въ София да постави своята деятелностъ въ пълна хармония съ целитѣ и задачитѣ на Вътрешната Македонска Революционна Организация и да има взаимно зачитане на респективнитѣ територии;

2) Македонскиятъ Комитетъ въ София за въ бждеще да не изпраща никакви чети, нито отдѣлни въоръжени хора въ Македония и Одринско, които само злини принасятъ и спѣватъ спокойното организиране на народа и засилването на В. М. Р. О.;

3) Македонскиятъ Комитетъ въ София да не влиза въ връзка съ самозвани представители на В. М. Р. О., които не сж снабдени съ редовни пълномощия, нито пъкъ да имъ се довѣрватъ суми и материали за смѣтка на сжщата;

4) Вътрешната Македонска Революционна Организация предупреждава, че ще бжде безпощадна къмъ всички, които не зачитатъ нейнитѣ закони и правилници, а сжщо така и къмъ ония, които противъ нейното съгласие навлизатъ въоръжени въ нейнитѣ територии.

За голѣмо съжаление, както моятъ докладъ, така и справедливитѣ и законни искания на Вътрешната Македонска Революционна Организация се оставиха отъ Комитета почти безъ внимание.

Мѣстото на починалия Трайко Китанчевъ бѣ заетъ отъ председателтъ Наумъ Тюфекчиевъ, човѣкъ абсолютно безъ никакви достоинства. Той попадна случайно за членъ въ Комитета и то по силното настояване на покойния Китанчевъ, който го взе за

свой другаръ, ужъ заради техническитѣ му познания въ областта на огнестрелното оръжие и пиротехниката. Въ послѣствие се указа, че Наумъ Тюфекчиевъ е кржгълъ невежа въ поменатата област и е единъ неподобенъ мошенникъ, безотечественикъ, продажникъ и користолюбецъ. Сжщиятъ Тюфекчиевъ, заедно съ братовчеда си Михаилъ Ставревъ (Халъо) сж организаторитѣ на убийството на бившия министъръ-председателъ и голѣмъ български държавникъ, Стефанъ Стамболовъ.

Както и по-горе поменахъ, срѣдъ нѣкои отъ членоветѣ на Върховния Македонски Комитетъ въ София сжществуваша доста изострени отношения и едни други не можеха да се търпятъ. Раздѣлили се бѣха на два враждебни лагера. На едната страна стояха Наумъ Тюфекчиевъ, Никола Ивановъ (отъ фирмата Братя Иванови) и офицеритѣ Антонъ Бозуковъ, Стойчо Гаруфаловъ, Тома Давидовъ и Йорданъ Венедиковъ, които бѣха взели участие въ лѣтошното въстание. А на другата страна бѣха секретаритѣ на Комитета Тома Карайвовъ и Никола Наумовъ (редактори на в. „Право“) и членътъ на сжщия Комитетъ Димитъръ Ризовъ (редакторъ на в. „Млада България“).

И едната, и другата страна безъ стѣснение публично и чрезъ печата се клеймѣха и си приписваха най-позорни деяния.

Димитъръ Ризовъ, Тома Карайововъ, Никола Наумовъ чрезъ редактиранитѣ отъ тѣхъ вестници обвиняваха подпредседателя на Комитета, Наумъ Тюфекчиевъ, въ шарлатанство, въ фалшификаторство, въ злоупотребление и въ кражби. Посочваха на факти, че Наумъ Тюфекчиевъ е билъ въ съдружие съ търговцитѣ брата Иванови, отъ които Комитетътъ бѣ закупилъ доста много оржжие и други материали. Доставенитѣ пушки и бойни припаси отъ Наумъ Тюфекчиевъ сж били приемани безъ комисия и сж били заплащани на баснословни цени (Вестници „Млада България“ броеве 65, 66, 67 и 68 отъ 1895|1896 години и „Право“ отъ м. декемврий с. г.).

На свой редъ Наумъ Тюфекчиевъ чрезъ правителствения вестникъ „Прогресъ“ (броеве 26, 29 и 32 отъ 1896 година) клеветѣше секретаря на Македонския Комитетъ. Тома Карайововъ и члена на сжщия, Димитъръ Ризовъ, приписвайки имъ най-невѣроятни деяния. За последния изнасяше нѣкои тъмни страници изъ живота му, като емигрантъ въ Русия и въ Сърбия, и който на македонското дѣло гледалъ ужъ презъ очилата на карьеристъ.

И редакторътъ на в. „Македонски гласъ“, Коста Шаховъ, не малко хули и обвинения изнесе противъ Димитъръ Ризовъ и Тома Карайововъ.

Създадениятъ разколъ срѣдъ македонскитѣ срѣди допаднаше на тогавашното българско правителство, което изкористи лѣтошното въстание срещу признанането на князь Фердинанда за законенъ владѣтель на България и което правителство бѣ възприело една политика на добри съседски отношения съ Турция.

Всички тия обвинения, разобличения и разкрития твърде много допринесоха за подбиване доброто име па освободителното македонско дѣло. Българското общество бѣ изненадано отъ тия разкрития и срѣдъ него се внесоха елементи на недо-вѣрие, на злословие, на апатия и на антагонизъмъ.

Това наложи бързото свикване на извънреденъ конгресъ, който на 3 декемврий 1895 година се откри въ София, въ салона на Славянска беседа.

Конгресътъ взе следнитѣ решения:

1. Избра една анкетна комисия, която да провѣри смѣткитѣ на Наумъ Тюфекчиевъ и Братя Иванови, гдето се указаха похарчени огромни суми безъ оправдателни документи. Въ тая комисия влизаха писателтъ Алеко Константиновъ, видниятъ адвокатъ Д-ръ Сава Иванчовъ и Никола Наумовъ (редакторъ на в. „Право“);

2. Изработи се правилникъ за отчетността на прихода и разхода въ Комитета, съ който се тургаше край на тъмнитѣ смѣтки и злословия. Чистото дѣло иска чисти смѣтки;

3. Сключване на единъ патриотиченъ заемъ за сума 300,000 лева;

4. Избра Върховенъ Македонски Комитетъ съ съставъ: председателъ Генералъ Данаилъ Николаевъ, подпредседателъ професоръ Йосифъ Ковачевъ, касиеръ Д-ръ Александъръ Радевъ, секретаръ Д-ръ Георги Паунчевъ и членове: Василь Диамандиевъ, Петъръ Урумовъ, професоръ Димитъръ Матовъ, Алеко Константиновъ, Илия Георговъ, Андрея Ляпчевъ, Димитъръ Ризовъ и Тома Карайововъ.

Наумъ Тюфекчиевъ и Никола Ивановъ не бѣха преизбрани. За това пъкъ чрезъ колонитѣ на в. „Прогресъ“ и чрезъ редъ окръжни писма тѣ се опитаха да предизвикатъ разцепление въ македонскитѣ дружества.

За добра честъ на македонската емиграция,

тя не се подаде на тия безчестни интриги. Почти всички македонски дружества въ княжеството и въ Ромъния съ своитѣ резолюции изобличиха и порицаха Наумъ Тюфекчиевъ и другаритѣ му, подчертавайки своята солидарность съ Върховния Македонски Комитетъ.

Повдигнатото презъ лѣтото на 1895 година

Кукушкиятъ войвода Станишъ Наконъ.

въстание въ Македония бѣ проиграно въ материално отношение. То не донесе никаква реална полза и съ нищо не подобри жестоката участь на македонския робъ. Напротивъ, турската власть взе най-енергични мѣрки за сломяване и разоряване на българския елементъ въ предѣлитѣ на своята държава.

Ала за всички ония, които познаваха по-отблизо духа на народа преди и после въстанието, не можеше да има никакъвъ споръ, че въ морално отношение това революционно движение допринесе доста много. Хвърлениятъ революционенъ жаръ срѣдъ непробудено спящата маса произведе своя ефектъ. Той подшушна на роба онова, което никакви султански реформи не можеха да му дадатъ. Народътъ премѣри силитѣ си и позна себе си. Това движение нѣма свой съперникъ по въздействието, което упражни върху робскатѣ умове и върху робскитѣ сърдца.

Падналитѣ за свободата юнаци по Пиринъ, Голакъ, Плачковица, Огражденъ и Бабуна възкре-

Македонскиот партизански отряди през време на голџмата война

Задачата на партизанскиот отряди бџше да се промџкватъ въ тила на противника, да събиратъ сведения за неговитџ войкови части и тџхнитџ движения и скоро да донасятъ за всичко на армията, било въ време на похода, или въ време на застой. Въ своитџ действия отрядитџ често влизаха въ стџлкновение съ противника и по нџкога, споредџ случая, вземаха участие въ сраженията.

Като познати на мџстноститџ и на населението, лесно вземаха сведения или направо отџ селянитџ,

На 29 ноември 1915 г. нашата армия стигна на грџцката граница при Мая-Дагџ и тамџ настџплението спрџ. Англо-френцитџ се оттеглиха кџмџ Солунџ, но като видџха, че нашитџ не минаватъ границата, почнаха да се поврџщатъ и наново да влизатъ въ контактъ съ нашитџ предни постове.

Моятџ партизански отрядџ („Сџботско“), сџстоящџ се отџ 20 души, почти всички родомџ отџ Енидже-Вардарско и Мџгленско, получи наредџба да се установи на западџ отџ Гевгели на бивуакџ

Македонскиот партизански отрядџ на Иванџ Карадџовџ на бивуакџ въ село Хума, Гевгелиско, през време на голџмата война.

или чрезџ предварително опредџлени лица, като изкустно се укриваха, туряха засади на противни патраули или залавяха единични войници. Въ време на позиционната война се промџкваша между теловетџ, постоветџ и даже между бивуацитџ и заставитџ, въ каквито случаи често изпадаха или въ опасно, или въ смџшно, или пџкџ въ безизходно положение. У които не липсваше смџлост, отиваха задџ артилерийскиџ позиции на противника, за да узнаятъ разположението на батареитџ.

сиха въ народа борческия духџ, който е билџ и ще бџде всџкога безсмџртенџ. На това движение сџ рожба всички ония идеални и самоотвержени борци, които въ последствие ние срџщаме срџдџ народа и по македонскиџ бранни полета да будятъ народната сџвџстъ и да сџятъ сџзнание и жажда за борба. А знайно е, че робџтџ е по-страшенџ отџ звџроветџ, когато той вџстане и на ножџ скове своитџ окови!

въ с. Хума. Тукџ наскоро добџгана отџ грџцка територия и се присџединиха кџмџ насџ още десетина души, които бџха отџ разни села на Енидже-Вардарско и Воденско и които досега бџха нелегални тамџ. Районџтџ на нашето разузнаване бџше западно отџ Вардара до Воденџ и с. Сборско. Въ тоя районџ има доста компактно влашко население, заседнало отдавна въ планинскиџ мџстности и образувало села като Лубница, Купа, Ошани, Ливади, Лугунци, Бериславци и други. Тия села вземаха живо участие въ Организацията и носџха всичката тегоба и всички права въ борбата. Мнозина селяни отџ тия села бџха загинали въ боеветџ, въ тюрмитџ, или въ заточението. Тия села бџха въ района и базата на известния войвода Иванџ Караулията († юлий 1905 г.).

Боевиотџ участџкџ отџ Мала-Рупа, Яребица, Гашетџ, Гевгели до Вардара бџ заетџ отџ 5-а Дунавска дивизия, а нашиотџ отрядџ се намираше въ района на 5-я Дунавски полкџ. Кџмџ пролџтџта

на 1916 г. нашият южен фронт доби една много чудновата обстановка: предъ нашитѣ позиции стоеха грѣцкитѣ погранични постове и „пазѣха“ границата, а въ тѣла имъ, на грѣцка територия, се разврѣщаха нашитѣ противници. Никой стратегъ не можеше да обясни тоя куриозъ — грѣцитѣ пазѣха границитѣ на Елада между двата фронта... Между цѣлото офицерство и „комититѣ“ презъ всичкото време царуваше голѣма задушевностъ и респектъ. Мнозина отъ младитѣ офицери изказваха желание да прескачатъ границата съ групитѣ отъ нашия партизански отрядъ. Нѣкои наистина правѣха това

узнае що има и, ако му се удаде, да докара нѣкой грѣцки жандаръ. Съгласихме се да го жертвуваме. Пенчо тури ножа на манлихерата, налегна накриво фурашката, бързо трѣгна и следъ 3—4 минути блѣскавиятъ ножъ се изгуби въ сѣнкитѣ къмъ селото. Чудѣхъ се този пѣтъ, каква ли каша ще забъркаме (грѣцитѣ бѣха „неутрални“). За всѣки случай ние наближихме още малко къмъ селото, раздѣлихме се на три групи и турихме засади около разни зидища и межди. Не се минаха десетина минути и ножътъ на Пенчо пакъ свѣтна: отъ селото се зададе група отъ 6 души въоръжени хора —

Македонски партизански отряди презъ голѣмата война на съвещателна сбирка. Вsrѣдъ участвуицитѣ въ сбирката сж Тодоръ Александровъ, Кольо Лефтеровъ, Славчо Пирчевъ и други.

и като се врѣщаха отъ такава смѣла и далечна рекогносцировка, представляваха голѣмо любопитство за своитѣ другари офицери. Нѣкои пѣкъ войници се укриваха отъ началството и за кратко време взимаха участие въ набѣгитѣ на партизанския отрядъ. Така напримѣръ, единъ пѣтъ, когато нашиятъ отрядъ трѣгна къмъ голѣмото село Нжте, заето още отъ грѣцки власти, но въ което влизаха и излизаха френски развѣди, съ голѣми молби единъ отъ войнитѣ на 5-я полкъ успѣ да се присѣдини къмъ насъ. Наблжихме крадешкомъ селото, но поради комитското ни облекло (безъ което пѣкъ не можехме да проникваме надалече вжтре), не смѣхем и не биваше да влѣземъ въ селото. Войникътъ, Пенчо, измисли и предложи единъ „официаленъ“ модусъ: да отиде самъ той въ селото, да

грѣцки войници и жандари, плусъ единъ подофицеръ. Пенчо караше грѣцитѣ при „германския офицеръ“. Щомъ попаднаха въ нашата засада, едно внезапно „долу оржието“ (на грѣцки и после на български) ги вцепени и тѣ сложиха пушкитѣ. Старшията имъ носѣше бастунъ — и него го остави на земята. Пенчо бързо схвана нашата маневра — и той сжщо сложи манлихерата на тревата. Следъ като ги държахме 24 часа въ „неутралната (мъртва) зона“ и направихме нужнитѣ разпити, освободихме ги и тѣ съ голѣма радостъ си отидоха, като ни съобщиха даже, че кореспонденцията, която се водила между единъ германски князь отъ нашия фронтъ и грѣцката кралица, минавала чрезъ тѣхъ. Наистина, имаше по едно време такъвъ князь въ Хума. Вечеръта, обаче, двама отъ тѣхъ, безъ да

се върнатъ въ Нжте, отишли и се предали на нашитѣ постове къмъ Мала-Рупа. Случката причини голѣми неприятности на бригадни командиръ, полковникъ Вазовъ, докато се обясни съ гърцитѣ. Пенчо заблаговременно се намѣри въ ротата си, дето разправяше за своето „комитско“ патрулиране въ „дълбока посока“.

Другъ пътъ командирътъ на една рота, по собствено желание, снабденъ съ всички комитски принадлежности, плусъ една телефонна слушалка, съ една 5-членна група отъ отряда, замина презъ гръцката „граница“ тайно, разбира се. Следъ петъ

На 20 май 1916 г., въ 7^{1/2} часа вечерта, въ съставъ 20 души, отрядътъ се отдѣли отъ нашитѣ секретни постове. Всичката мжчнотия за насъ бѣха гръцкитѣ постове, които като че ли нѣмаха друга задача, освенъ да прѣчатъ на насъ и да охраняватъ движението на нашия противникъ. За да не ни усѣтятъ или разбератъ, ние трѣбваше да вървимъ безъ всѣка пжтека, по най-непристъпни мѣста, безъ всѣкакъвъ шумъ и дирия и, главно, въ тъмно — безъ месечина. Електрическитѣ ни ламбички бѣха спатителни, когато загазвахме. Ако гърцитѣ ни усѣтѣха, задачата ни се осуetyаваше и положението ни

Езерото Аджи-гьолъ въ Кукушко.

дена групата се върна. Ротниятъ съ голѣмъ интересъ разказваше за своитѣ разузнавания въ тила на противника. Между другитѣ приключения ималъ и това, че една сутринъ групата осъмнала въ единъ шумакъ, надъ който сжщо осъмналъ и единъ френски часови. „Цѣлъ денъ го гледахме, какъ чете вестникъ и *стрѣжи*“, разказваше капитанътъ.

По едно време офицеритѣ отъ наблюдателния постъ „Китка“, северо-западно надъ с. Лубница, наблюдавайки далечната планина Паякъ, виждали съ артилерийската тржба, че почти всѣка сутринъ въ северо-източнитѣ склонове на Паякъ (върхъ Гандачъ) се мѣркали около 20 кавалеристи и пакъ изчезвали. Показа ми чрезъ тржбата самото мѣсто и отличителнитѣ му предмети, около които разѣздитѣ се явявали. Разговорихме се съ другаритѣ и решихме да вървимъ натамъ.

Между указаното мѣсто на разѣздитѣ и нашитѣ позиции разстоянието бѣ много голѣмо, защото има дълбоки и мжчнопроходими долове. Освенъ това имаше гръцки гранични постове и то засилени, отъ които се опасявахме.

ставаше рисковано. Следъ осемъ часовъ ходъ и почивка презъ най-дяволскп карпи и капини, около 4 часа сутринта пристигнахме на визираното мѣсто, повидимому благополучно, неподушени отъ никого.

Огледахме набързо фаталното мѣсто, което трѣбваше да туримъ въ засада и да чакаме душманитѣ. Върху единъ зеленъ ридъ, дългъ около 500 метра, бѣха наредени четири-петъ, отдѣлени една отъ друга и обраснали съ букови храсти, чуки и малки грамади камъни. Разбихме се на групи отъ по 3—5 човѣка и въ букитѣ на всѣка чука се загнизди по една група. Цѣлото разположение бѣше таково, щото кавалериститѣ непремѣнно ще го обхождатъ, за да наблюдаватъ и, безъ да искатъ, ще ни заобиколятъ, не знаейки, че ние сме въ шумкитѣ. И ако се откриемъ въ моментъ на обиколени, положението ни бѣше опасно. Заради туй пратихме една група отъ трима да земе една далечна, извънъ засадата, позиция, та въ случай на нужда, тя да ни деблокира.

Зората проблесна вече и ние крайно уморени и макаръ въ рисковано положение всички моментално

заспахме, даже и часовитѣ. Бѣхме повечето съ мокри нозе, защото презъ ноцѣта газихме рѣката надъ с. Купа.

Скоро слънцето блесна надъ Перина, майското утро бѣше очарователно. Току-що развилата се букова гора бѣ нашето прикритие. Обърнахъ се да разгледамъ откъде сме дошли ноцесъ и на кжде може да се отстѣпи денски: далечъ въ лѣво задъ насъ се издигаха величественитѣ и страшни наши позиции — „Яребица“ и „Китка“, а въ дѣсно и низко къмъ Гевгели — Мая-Дагъ, заетъ вече отъ френцитѣ. Около нашитѣ „позиции“ сега се

каха всичкитѣ засади. Върху нашата позиция връхлетѣ единъ хубавъ конь съ всичкитѣ принадлежности на конника и съ разпуснати юзди. Заловихме го и го увлекохме въ букитѣ задъ насъ. Крайната наша дѣсна засада, откъдето най-малко очаквахме нѣщо, бѣ първа сюрпризирана, поради което часовиятъ не издържа приближаването на кавалериста, за да бжде заловенъ живъ, и го посвали. Падналиятъ е самия началникъ на развѣзда, а коньтъ му е този, що добѣга на нашата срѣдна позиция, дето го хванахме.

Сражението трая малко време, защото остана-

Отдѣление отъ македонския партизански отрядъ на Кольо Лефтеровъ презъ време на голѣмата война, подъ командата на Ташко Костовъ-Салашки, родомъ отъ Леринското село Върбени (Екши-Су).

откриха зелени поляни и ниви, засѣти съ овесъ. Въ тая райска природа ние, 20-тѣ души, нищо не желяехме, освенъ да поспимъ, стоплени отъ пролѣтното слънце.

Около 8 часа изведнѣжъ долетѣ надъ насъ и много низко аеропланъ. Познахме, че е французски и не мръднахме. Направи нѣколко кржгове надъ нашия ридъ и изчезна на югъ. Допуснахъ, че разглежда мѣстността, кждето следъ него, вѣроятно, ще дойдатъ кавалериститѣ. Ние спѣхме мъртвешки. Не се мина и половинъ часъ и въ крайната наша дѣсна застава изтрещѣ манлихера и се нададе силенъ викъ. Наскачахме и ние въ срѣдната позиция и полусънни бързо се спохватихме да правимъ заслони съ едри камъни, каквито ги имахме въ изобилие. Пропука се и въ лѣвитѣ засади, предъ които се отърколи единъ бѣлъ конь, съ кавалериста заедно. Загърмѣха и зави-

литѣ кавалеристи се прѣснаха назадъ и се изкриха въ гжстата гора. Ние сме безъ жертви.

Бързо се прибрахме за отстѣпление. Сега бѣше по-страшно, защото е дене и гърцитѣ сигурно ще се приготвятъ и ще ни турятъ засада по линията. Тръгнахме обратно и следъ 2 часа наближихме „границата“. Решихме да си пробиваме открито пжтъ презъ грѣцкитѣ постове и пуснахме патрули напредъ. За щастие, гърцитѣ, не разбрахме защо, не ни посрещнаха, за което впоследствие и ние държахме смѣтка и не имъ правѣхме пакости, докато късно дигнаха границата си, като оставиха френцитѣ и сърбитѣ на нея.

Вечеръта пристигнахме на нашия фронтъ. Както се видѣ отъ заловенитѣ вещи, убитиятъ началникъ на развѣзда бѣ Jacques Lafranchig, а полкътъ, къмъ който принадлежеше, бѣ 8-я Африкански (8 chasseurs d'Afrique) кавалерийски полкъ. Отъ писмата,

Войводата Кара-Ташо (Атанасъ Брадата) (С поменъ)

Презъ пролѣтѣта на 1901 година, Диме Берберчето — единъ кристаленъ хубавецъ-революционеръ, ме намѣри въ бирарията на Щърбана и ми пошепна:

— Въ хотела „Батембергъ“ те чакатъ; веднага да отидешъ.

Неплатилъ бирата си, въ сѣщия моментъ станахъ, прекосихъ улицата „Мария Луиза“ и насреща влѣзохъ въ хотелъ „Батембергъ“, гдето живѣеше,

Войводитѣ: Кара Ташо (Атанасъ Брадата) — въ лѣво и Григоръ Цоцевъ — въ дѣсно

когато пребиваваше въ България, Гоце Дѣлчевъ.

Влѣзохъ въ стаята му. Тамъ сварихъ него, Гѣорче Петровъ, Борисъ Сарафовъ и Димитъръ Стефановъ.

Още съ влизането ми, Гѣорче Петровъ се обърна къмъ мене:

— Ти, Сандре, си назначенъ отъ Централния комитетъ за *войвода* въ Одринско. Нашето хода-

които намѣрихме въ каската на убития, се виждаше, че е родомъ отъ гр. Константинъ въ Алжиръ. Между другото, невѣстата му го питаше: „истина ли е, че българитѣ сж свирепи и че сж на 50 метра отъ васъ?“, като сжщевременно го съветваше да не прави „опасни рекогносцировки“. Искахме да и пратимъ всички негови вещи, но не ни текнуваше какъ. Чрезъ нѣкой нашъ човѣкъ вжтре не смѣехме, защото френскитѣ войници, кой знае защо, ни мислѣха за звѣрове. Когато залавихме нѣкои отъ тѣхъ, тѣ изпадаха въ едно психологическо изтѣпление и се чудѣха, че не ги колимъ. **Иванъ Караджовъ.**

тайство бѣше да отидешъ въ Дойранско, тъй като този районъ е овдовялъ, но предъ видъ на това, че Одринско, на западъ отъ Марица, е много слабо организирано, даже и никакъ, ти ще заминешъ тамъ. Избери си другари и... хайде!

Димитъръ Стефановъ ми каза:

— Най-напредъ ще организирашъ пограничните пунктове, гдето ще складираме орѣжие.

Борисъ ми каза:

— На пунктовитѣ началници ще се плаща по 30 лева месечно.

А Гоце добави:

— На четницитѣ, когато сж въ България, ще имъ се плаща тоже по 30 лева месечно, а когато сж вжтре — нищо!

На войводата заплатата не се опредѣли. *Значи — нищо!*

Опредѣли ми се районъ: Одринска, Мустафа-Пашанска, Ортакъойска, Димотишка, Деде-Агачка и Гюмюлджинска кази и ще бѣда подъ прѣкото подчинение на одринския окрѣженъ комитетъ, като не ми се отнема правото да се сношавамъ и направо съ представителитѣ на Централния комитетъ. Такива тогава бѣха: Гоце Дѣлчевъ, Гѣорче Петровъ и Димитъръ Стефановъ (последниятъ е живъ и сега е адвокатъ въ Бургазъ).

Презъ това време азъ току-що бѣхъ избѣгалъ отъ Цариградъ, за който подвигъ ще разкажа други пѣтъ, и това „назначение“ ми се стори като висше повишение, макаръ че въ душата си изпитахъ едно малко огорчение, че не ме пращатъ въ Македония, гдето имаше повече кипежъ, гдето революционнитѣ борби бѣха повече накупяли и имаше по-голямъ просторъ за дейность на една млада революционна душа.

Това мое настроение хитриятъ Гѣорче, като че го схвана, та съ блага усмивка ми каза:

— И въ Македония, и въ Одринско се ще се боримъ противъ Султанъ Хамидъ. гдетеи прави разлика, Сандре! Въ Одринско борбата е по-мѣчна, затова пѣкъ ще бѣде по-сладка.

А Борисъ ме потупа по рамото:

— Хайде, заминавашъ да се похарчишъ... Кѣде — не е важно.

Гоце ми рече:

— Утре ще ти дамъ единъ четникъ, когото ще видишъ каква сила представлява... Той не е отъ Одринско... Но кѣдето го пратимъ... (и Гоце махна съ рѣка — искаше да каже: чудеса върши).

Димитъръ Стефановъ ме гледаше умилително, като че ме съжеляваше.

И така, азъ излѣзохъ отъ стаята на Гоце Дѣлчевъ въ чинъ войвода и право отидохъ пакъ въ бирарията на Щърбана, гдето намѣрихъ Яне Сандански, Христо Чернопѣевъ, Апостолъ Енидже-Вардарски, Сава Михайловъ и много други стари войводи, на които съобщихъ новината, че съмъ вече *тѣхенъ колега*, въ честь на което изпихме до стотинка последнитѣ мои *пѣтъ* лева

На другия денъ ме намѣри Гоце въ кафене „Македония“ и ми представи единъ едъръ и красивъ мѣжъ, съ разкошна черна брада, облеченъ въ джамаданъ — съ тежъкъ сребренъ кордонъ, подвиженъ, младъ и ми рече:

— Този нашъ другаръ се казва Атанасъ. Той е отъ с. Острово. Предавамъ ти го като най-въренъ другаръ. Той ще ти бжде дѣсната ржка. Ще работите въ пълно съгласие.

— Атанасе — обърна се Гоце къмъ него — Сандето ще ти бжде войвода. Ще го слушашъ и ще изпълнявашъ заповѣдитѣ му безъ разсѣждения. Ти не го гледай, че е така слабичкѣ. Той е огънь — похвали ме Гоце.

Атанасъ ме гледаше съ благоговение и смиреность . . .

Ахъ, хубави, златни отлетяли времена! . . .

Моята чета бѣше сформирована отъ осемъ души и първи пѣтъ влѣзохме въ Мустафа-Пашанската каза въ с. Левка. Край селото ни посрещнаха нѣколцина селяни, начело съ дѣдо Милушъ. Той ни заведе въ кѣщата си и тамъ пренощувахме. На другата вечеръ минахме въ кѣщата на Скульо, който бѣше опредѣленъ да ни отведе въ с. Кара-Хадъръ.

Презъ тия първи дни азъ виждахъ, че моятъ Атанасъ нѣщо негодуваше, нѣщо го мѣчеше.

Като лежахме презъ деня въ кѣщата на Скульо, азъ го попитахъ:

— Какво пѣшкашъ, Атанасе?

— Пѣшкамъ, защото не виждашъ какво става...

— Какво става?

— Нали виждашъ? Всички, които дохождатъ при насъ, къмъ мене се обръщатъ и ми казватъ „войводо“, на мене цѣлуватъ ржка, а на тебе грѣбъ обръщатъ . . .

— Нищо отъ това! Ти си каяфетлия, хората мислятъ, че ти си войводата и нека мислятъ . . .

— Не е така! — друснато отговори той.

Ти си мой войвода и всички трѣбва да знаятъ кой е войводата! . . .

И оттогава, той бѣше научилъ четницитѣ, когато говорѣхъ седешкомъ предъ селянитѣ, тѣ всички стояха прави и съ това внасяха въ душитѣ на съзаклятницитѣ едно тържество и респектъ къмъ революционната организация . . .

Второто село, въ което отидохме, бѣше *Кара-Хадъръ*. То е едно малко селце, недалече повече отъ 6—7 километри отъ Мустафа-Паша, гдето квартируваше повече отъ *дванаосетъ хилядна* армия. Трѣбитѣ и ноцнитѣ сигнали на тая армия ние чувахме. Ние рушихме турската империя подъ носа на тоя многоброенъ въоръженъ турски народъ . . .

Бѣхме въ кѣщата на Русьо. Атанасъ се обърна къмъ хазайна:

— Кажи на попа да дойде при насъ.

— Ей сега, войводо.

— Не съмъ азъ войвода! — гнѣвно се провикна той. — Ето войводата! — и той посочи къмъ мене.

Разтрепераниятъ селянинъ излѣзе.

Това бѣше къмъ икиндия.

На мрѣкване попѣтъ дойде и се опита да цѣлува ржката на този представителенъ мжжъ.

Той пакъ махна съ ржка:

— Не съмъ азъ войвода! Но сега, дѣдо попе, ще направимъ следното: по *еция* време ще забиешъ камбаната. Ще съберешъ цѣлото село въ черква. Мало и голѣмо тамъ ще положатъ клетва.

— Слушамъ! — свитѣ отговори попѣтъ и излѣзе отъ кѣщи.

Другъ единъ мой много храбръ четникъ, Георги Касапина, се обърна къмъ Кара-Ташо:

— Какво ще правиме, Атанасе?

— Великденъ! . . .

И наистина, тая памятна вечеръ никогажъ не ще забравя презъ живота си: навѣнъ камбаната бие, народѣтъ се трупа въ черквата, попѣтъ облеченъ въ великденски одежди, четницитѣ ми, въоръжени до зѣби, стоятъ предъ царскитѣ двери, азъ отъ владишкия тронъ държа речъ, следъ която свеще-

Зименъ пейзажъ отъ Мориовскитѣ борови гори.

никѣтъ високо произнася революционната клетва и народѣтъ още по-високо я повтаря.

Навѣнъ камбаната бие, а дванадесетъ хилядната армия на Султанъ Хамидъ спи дълбокъ сънь, на 6—7 километри отъ насъ . . .

Боже! Боже! . . .

На друго мѣсто съмъ далъ подробно описание, какво участие е взелъ Кара-Ташо при *първия атентатъ* — на желѣзнопѣтния мостъ при с. Черменъ на 17 мартъ (ст. ст.) 1903 година. Тамъ той се биеше като лъвъ, за да прогони поста отъ 32 души аскери и подържаше непрекъснато огъня, докато азъ подпаля фитиля и да дадеме първия динамитенъ гърмежъ — **сигнала на революцията** . . .

Цѣли три години той бродѣ Одринско и до днесъ нашитѣ акрани го помнятъ подъ името Атанасъ Брадата.

Следъ революцията се раздѣлихме. Той замина въ Македония като воденски войвода.

И тамъ падна отъ засада отъ куршумитѣ на подлитѣ грѣцки андартѣ. **Александъръ Кипровъ.**

Попъ Германъ

Смиренъ Божи служителъ, скромнъ работникъ на Организацията, отруденъ отъ житейскитѣ грижи, той живѣше въ родното си село Черешница и не даваше и най-малкото съмнение, че подъ изтритото му расо се крие духъ на голѣмъ родолюбецъ и самоотверженъ ратникъ на свободата.

Кжщата на попъ Германъ приличаше на теке, кждето всѣки организационенъ членъ, въ всѣко време, можеше да намѣри подслонъ.

Той бѣше фанатикъ християнинъ, но туй не му прѣчеше, споредъ случая, да кръстосва мечъ съ кръста.

Доиде Илинденъ. Темерутиятъ и смиренъ попъ Германъ се преобрази. Въмѣсто да се приюти къмъ църквата и да чете заупокойки за тѣзи, които умираха за свободата, той отиде заедно съ своитѣ сѣсяни да се бори съ врага. Той скжса съ църквата. Въмѣсто расо, одежди и кръсть, той надѣна въстанишка форма, нарами пушка и поведе своитѣ братя въ неравната борба.

Попъ Германъ е единъ отъ последнитѣ, които сложиха оржие и вмѣсто да напусне костурско и да търси спасение задъ граница, той предпочете затвора, кждето сподѣляше участьта на много свои бойни другари.

Попъ Германъ умрѣ съ пълна вѣра въ скорошното освобождение на Македония, безъ да дочака рухването на всички надежди.

Името на попъ Германъ вѣчно ще се носи изъ борческо Костурско и ще окриля младитѣ борци.

Кузо попъ Диновъ

Роденъ въ с. Българска Блаца — Костурско, следъ като завърши сръдното си образование въ грѣцка гимназия, стана български учителъ и членъ-терористъ на Организацията. Въстанието прѣкара въ Костурско, следъ което се прибра въ България.

Когато презъ 1905 година започнаха въ Костурско ужаснитѣ борби съ турци и гърци, Кузо пакъ се яви въ своя роденъ край.

Интелигентенъ, смѣлъ, надаренъ съ херкулезова сила, отлично владѣющъ грѣцки езикъ, той смѣло поведе неравната борба и срещу турци, и срещу гърци, особено следъ като можа да открие шифра на последнитѣ. Облеченъ въ грѣцка мантия, съ имена на разнитѣ грѣцки капитани, той можа да влѣзне въ контактъ съ много приятели на грѣцкитѣ андарты и да ги уничтожи.

На 17 ноемврий 1907 година, заграденъ отъ аскеръ въ с. Черешница, за да не падне живъ въ ржцетѣ на турцитѣ, той тури самъ край на своя животъ.

Милъ човѣкъ бѣше Кузо. Народътъ, самиятъ народъ тамъ, си го обичаше. Той го възпѣ. Днесъ, когато костурчани, кждето и да сж тѣ, чуватъ пѣсеньта:

„Шо чудо стана въ Костурска каза,
Въ Костурска каза село Прѣкопана...“

въ въображението имъ възкрѣсва величавата фигура на Кузо, водяща бой съ андартитѣ.

Страници от миналото

Срещата съ Даме Груевъ. Срещата съ четата на Йорданъ Спасовъ. Влизане въ връзка съ Тодоръ Александровъ. Обискитъ въ с. Нъманица. Минаването на Вардаръ.

Гореща юлска нощ. Небосклонътъ е изпъстренъ съ милиони звезди, които блещукатъ и ориентиратъ нощнитъ бродници. Къмъ полунощ, тъмни облаци покриха небосвода и настъпи гжстъ, непроницаемъ мракъ. Заромоля ситенъ дъждецъ,

Следъ цѣлувки и прегръщания войводитъ въ най-весело настроение съобщиха, че тукъ ще се денува. Веднага се поставиха часови, а останалитъ се прислониха между букитъ да отпочинатъ. Изморенитъ четници се търкалятъ и въ полусънно съ-

Четата на Кратовския войвода Йорданъ Спасовъ.

последва по-силенъ, следъ което изведнѣжъ свѣтна и силенъ гръмъ оглуши гората. Четницитъ, препъвайки се въ паднали пънове и прегазвайки буйнитъ балкански ручей, следятъ стѣпкитъ на опитния куриеръ, който водѣше четата съ бавни, но сигурни стѣпки изъ гората. На една малка полянка се зачу сигналъ и всѣки се закова на мѣстото си. Следъ мигъ предъ войводата се изправи куриеръ и събщи, че, по нареждане на горското тѣло, четата ще нощува тукъ. Рече и изчезна. Всички седнаха да си отпочинатъ и изпушатъ по една цигара. Изъ букацитъ се показа силуетътъ на човѣкъ облеченъ въ сива гуна, съ внушителна брада, последванъ отъ другаръ, вървящъ на десетина крачки.

— Дяконе, днесъ съ момчетата ще ни бждете гости — чу се мощниятъ гласъ на Даме Груевъ, произнесенъ на миачки диалектъ.

— Не очаквахъ да ви срещна тукъ — отговори Дяконъ Евстатий.

Ето и Чучката е тука.

стояние търсятъ сгодно мѣсто да сложатъ глава и поспятъ.

Въ бивуака всичко е тихо. Часовитъ бодро крачатъ и охраняватъ почиващитъ си другари. Пѣлитъ отъ Кнеженскитъ колиби пропѣха, повториха и потретиха, но въ подножието на една старинна бука разговорътъ все още тихо продължава, понѣкога повишаванъ отъ громкия гласъ на Даме. Зората се сипва, но разговорътъ още не стихва... Зачува се наблизно разговоръ между колибари. Даме подскача като сърна и наостря уши, повръща се обратно къмъ групата и заканително съ прѣстъ извиква: „Не е време за спане... иди провѣри, дошълъ ли е човѣкъ отъ Овчеполята съ писмо отъ Тодора. Брей, Ефреме, не губи време... зеръ четата довечера трѣбва да е на пѣтъ“.

Чучковъ грабна карабината и, говорейки мимически, смѣшкомъ трѣгна. Даме набързо се разшета изъ гората, повърна се обратно и отведе четата всрѣдъ група гжсти букаци, между които

слънце не надничаше и съ веселъ тонъ извика: „Лъгайте пилци да се наспите“.

Наскоро се зачу гласътъ на Чучкова. Всички отправятъ погледъ и го очакватъ да се зададе, а той прескочи група отсѣчени трупи и подаде нѣколко писма. Даме бързо отваря писмата, чете ги съ напрегнато внимание и по лицето му се очърта благодушна усмивка.

— Казахъ ли азъ, че младото даскалче Александровъ бързо ще уреди каналъ; ето на, той пише,

тельтъ на малодушнитѣ да се пожертвува за примѣръ, защото свободата иска жертви. Мощното слово на апостола излизаше отъ дъното на любвеобилната му душа и като че ли се преобразяваше на дълги нажежени гвоздеи, които се забиваха въ челата на младежитѣ и ги приковаваха по грамадитѣ буки. Всички слушатъ беседата съ гордото съзнание, че и тѣ, може би, ще иматъ щастието да пожертвуватъ своя животъ за лелѣяната свобода. И наистина, апостолътъ вдѣхна силна вѣра

Четата на Велешкия войвода подпоручикъ Панчо Константиновъ.

че ще причака четата въ чифлика П. и, макаръ да е плъзналъ аскеръ изъ Овчеполията, ще ѝ даде каналъ и осигури преминаването на Вардара; това ме много радва... Така е то, щомъ начело на движението застанатъ млади и интелигентни сили. Развигоровъ го много цени и, наистина, Тодоръ обещава да стане единъ добъръ ръководител... Така че преминаването на Вардара е осигурено... И другитѣ две писма сж благоприятни... Ето и домакинътъ иде, натоваренъ съ що далъ Господъ... хайде, млади момчета, да закусимъ, докато е време, па после ще видимъ какво ще ни донесе деньтъ.

Следъ обѣдъ разговорътъ се пренесе за минали времена. Даме, силно развълнуванъ, заговори за епичната борба край Смилево по време на въстанието. Разправи, какъ той и Георги Сугаревъ дали заповѣдъ да се разстрелятъ нѣколцина малодушни въстаници, които водѣли агитация за предаване на неприятеля и какъ това сторили съ болка на душа, но нѣмало какъ... за назидание трѣбвало води-

и потикъ на тия малчугани да станатъ смѣли борци въ Прѣспата.

Следъ заникъ, четата, ободрена и изпратена отъ Даме и Ефремъ, тръгна къмъ назначението си, отнисайки съ себе си и часть отъ гордия духъ на Даме.

* * *

Потери бѣха плъзнали изъ балкана да следятъ движението на четитѣ и почти всички по-важни пунктове бѣха заети, но планицитѣ отъ Кратовскитѣ колиби бѣха на своя постъ. Смѣлостта и опитността на организационнитѣ куриери, презъ тридневното скитане изъ балканскитѣ канари, не даде възможность на неприятеля да ни узнае дирята. Денувайки изъ гората, спокойно наблюдавахме движението на потерата и, щомъ тя тръгне къмъ нашето скривалище, ние по потайни пѣтица се отзовавахме на нейния предишенъ бивуакъ, безъ да може тя да узнае играта.

Въ разгара на тия игри, пристигна Кратовският войвода Йорданъ Спасовъ съ четата си и заедно отидохме въ гората при Лесновския манастир. Срещата между двете чети бѣ извънредно задушевна. По обѣдъ Йорданъ се разпореди и се донесе храна въ изобилие. Изгладняли бѣхме въ тридневна скитане, та се надпреварвахме по-бързо да напълнимъ стомаситѣ си. Следъ като четниците възстановиха силитѣ си и поставиха постове, едни се обтегнаха да се наспятъ, а други се отдадоха на пѣсни.

Едва що бѣхъ заспалъ, събуди ме единъ отъ четниците на Йорданъ и ми съобщи да отида при последния. Въ една полянка бѣше седналъ Йорданъ съ трима четници и любезно ми заговори:

— Ти ще отивашъ въ Битолско, ще минавашъ Вардара, па може и да те пребиятъ! Я остани тукъ, стани ми секретаръ, па щомъ ти домъчнѣ, ще те прата на почивка. Що се мислишъ? Не ти трѣбва Битолско, а остани тука. Като баща ще те гледамъ.

— Азъ трѣгвамъ за Битолско съ близки другари и не мога да се раздѣля отъ тѣхъ. Прощавай, благодарая за грижата, но немога да остана, бай Йордане.

— Но азъ ще те прехвърля прѣку границата, па като замине вашата чета, ще си дойдешъ при насъ.

— До виждане, бай Йордане, това не мога да сторя.

— Искахъ добро да ти направя, но не ме разбирашъ. Тогава всичко да си остане между насъ и никому не казвай за нашата среща.

— Давамъ ти честна дума.

Така се раздѣлихме съ Йордана.

Презъ деня пристигна отъ Злетово Славчо Абазовъ, който съобщи, че Александровъ получилъ писмото на Даме и ще ни чака въ означения чифликъ. Това ни много зарадва и съ радост очаквахме нощния походъ. Привечеръ Абазовъ си отиде, пожелавайки ни добъръ пѣтъ. Пристигнаха чаканитѣ куриери и съобщиха, че сж готови за пѣтуване. Четата се строи и разчете. Указа се, че липсва Петъръ Станевъ. Всички мълчаливо дигаха рамене. Мълчахъ и азъ, но веднага схванахъ, че Йорданъ е придумалъ Петъръ да остане въ неговата чета.

— Йордане, азъ забелязахъ днесъ, че ти води таенъ разговоръ съ единъ отъ моитѣ хора. Отъ погледа му схващамъ, че той е гузенъ. Тукъ има нѣкоя игра — отсѣчено заяви Дяконътъ.

— Викахъ го, та ми писа едно писмо — отговори Йорданъ.

— Вѣрно ли е? — запита Дяконътъ.

Застанахъ смутенъ и не намирахъ думи да заговоря.

— Схванахъ цѣлата игра, бай Йордане, и докато не ми доведешъ Петъръ, ще остана тукъ съ цѣлата си чета... кракътъ си нѣма да мръдна отъ Кратовско. Знаешъ добре устава на Организацията и ще отговаряшъ за разкола, който внасяшъ въ моята чета. Веднага изпрати хора да доведатъ Петъръ, иначе не отговарямъ за последствията — нервно говорѣше Дяконътъ.

Обясненията на Йорданъ още повече усъмниха Дякона, който скочи и недвусмислено заяви на Йордана: „Никому не ще позволя да ми отнеме четникъ... веднага ми го повърни, иначе не ще ти позволя да мръднешъ отукъ“.

— Ама азъ нищо не зная — смутолеви Йорданъ.

Съ погледъ внушихъ на Йордана бързо да повърне Петъръ и следъ малко двама четници доведоха отъ манастиря Петъръ, който, намирайки се въ особено положение, неможеше дума да продума.

— Другъ пѣтъ, бай Йордане, не си служи по тоя начинъ, защото, ако азъ ти простихъ, другъ нѣма да ти прости.

— Прощавай, Дяконе, втори пѣтъ такава глу-

Прочутата черква въ гр. Банско съ камбанерията ѝ.

постъ не ще извърша, стига ми тоя срамъ — заяви Йорданъ.

Войводата обезоржи Петра, обърна се къмъ мене и каза: „Вземи Петровата пушка да носишъ и втори пѣтъ честна дума да не давашъ“.

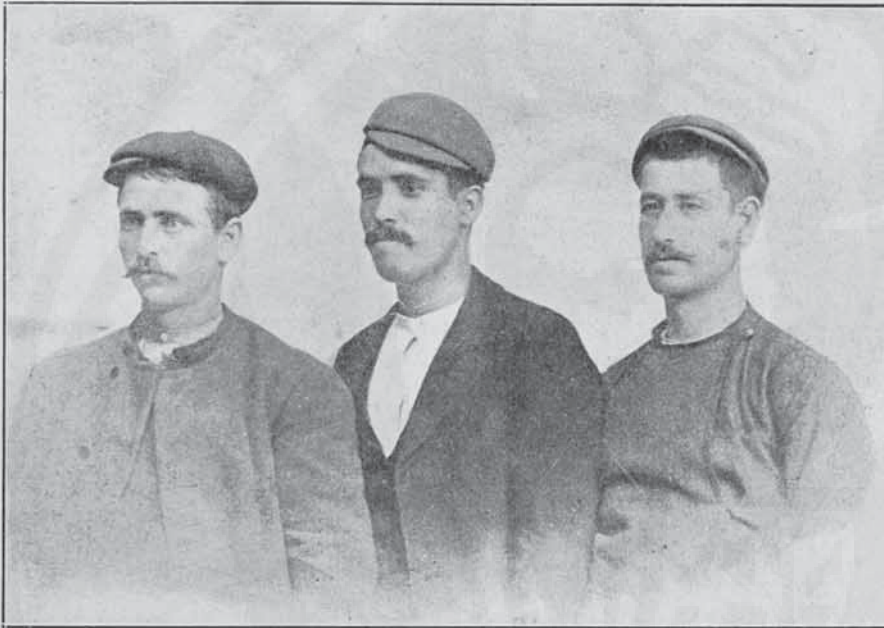
При такава тежка атмосфера се простихме съ кратовци и потеглихме на пѣтъ, газейки буйни планински потоци и изкачвайки стрѣмни сипеи.

* * *

Следъ две изнурителни нощни пѣтувания стигнахме въ чифлика Престришино и влѣзохме въ една кжщурка, посрещнати отъ младежъ съ черна брада, строенъ като топола, който подаде ржката си на всички и се отрекомандува. Схванахме, че той е именно оня Тодоръ, за когото Даме бѣше далъ такива ласкави отзивы. Той ни съобщи за движението на потеритѣ и заяви, че докато сме въ Щипско и Овчеполията, да не се боимъ отъ изненади. Разсѣмна се и предъ очитѣ ни се откри широко

поле. Деньът премина въ приятни беседи, смущавани само отъ влизането и излизането на куриери, пристигащи отъ разни направления.

Съ настъпването на нощта почнахме пжтуването изъ полето. Единъ отъ куриеритѣ, който бѣ излѣзълъ напредъ, се повърна и събщи всѣки да легне и пази пълна тишина. Следъ малко четата тръгна съ бърза крачка, за да премине едно опасно мѣсто. Въ лѣво и дѣсно се забелязватъ овчари, които, прѣснали своитѣ стада на паша, свирятъ на кавали. Четата се отби отъ пжтя и лажшкомъ се помжчи да избѣгне човѣшки погледъ,

Кукушкитѣ революционери: Гоце Думчевъ-Карчо отъ гр. Кукушъ (въ срѣдата), Дино Люлянотъ-Джемото отъ гр. Кукушъ (въ дѣсно) и Трайко Шекерлийски отъ с. Стрезово, Кукушко (въ лѣво).

но пронизителенъ кучи лай прокобва тихата нощ и дузина овчарски кучета, стрѣвни като вълци, налетяватъ. Разжсахме нѣколко хлѣба и имъ хвърлихме. Въ мигъ кавалитѣ спиратъ. Всички налягахме на земята, запазвайки най-голѣма тишина. Кучетата се върнаха обратно и четата съ бързи крачки пое друга посока. Наскоро стигнахме единъ отъ секретнитѣ постове на Нѣманичани. Отбихме се отъ пжтя, за да не попадне потерата по следитѣ ни и, следъ двучасови извивки презъ разни сухи дерета, едва призори влѣзохме въ селото. Изморенитѣ четници бързо налягаха и заспаха.

Следъ около единъ часъ пристигна селскиятъ ржководителъ и събщи на Александровъ, че потера заела изходнитѣ пунктове и ще прави обиски въ селото. Тодоръ, следъ малкъ тихъ разговоръ съ ржководителя, се обърна къмъ насъ и ни събщи, че нѣма никаква опасностъ. Въ това време се донесе храна. Макаръ и гладни като вълци, никой не искаше да се докосне до храната. Тодоръ и Дяконъ седнаха до прозореца, отгдето полесно се наблюдаваше наоколо. Хладнокрѣвието на Тодора ободри четниците, които се нахраниха съ охота. Тодоръ бързо се нахрани и пакъ почна да дава своитѣ нареждания.

Потерашитѣ приближиха на стотина крачки отъ нашата квартира, обаче, Тодоръ най-спокойно ни

разправяше за много подобни безрезультатни обиски въ неговия районъ на действие. Това ни вдѣхна респектъ и всички следѣхме съ голѣмъ интересъ неговитѣ обяснения.

— Ако потерата навлѣзе въ нашата квартира, следъ първия ударъ на кжде ще отстѣпваме? — оживено запита Дяконъ.

— Дотамъ нѣма да дойде работата. Тукъ имаме здрава организация. Хората работятъ по даденъ планъ и ще направятъ всичко възможно, за да не се узнае нашето присѣствие.

— Но ако това не имъ се удаде?

— Азъ имамъ пълна вѣра въ нашитѣ хора.

— Но при все това, ако аскерътъ ни изненада?

— Всичко необходимо се направи за пълно реабилитиране на тоя важенъ организационенъ пунктъ.

Всички съ зинали уста наблюдаваме Тодора и се чудимъ на неговото спокойно разсждение. Съ пушки въ ржце следѣхме обискитѣ, очаквайки да затрещатъ пушки огнебойки.

— Обискитѣ свършиха и потерата се изтегли — събщи влѣзлиятъ въ стаята селски ржководителъ.

Нито единъ мускулъ не трепна по лицето на Тодора.

— Нѣманичани бѣха готови съ своитѣ стотина пушки живъ турчинъ да не пропуснатъ, но благодарение че подведоха юзбашията, та работата не дойде до тамъ, каза Тодоръ, следъ като излѣзе ржководителъ.

Пристигна куриеръ отъ къмъ Вардара и четата се приготви за пжтя.

— Докато пжтувате изъ Овчеполията и прегазите Вардара, бждете спокойни. Куриеритѣ сж предани членове на Организацията и съ главитѣ си отговарятъ за канала — съ спокойна усмивка каза Тодоръ.

Сбогувахме се сърдечно съ Александрова, прегазихме Вардара, но дълго въ ушитѣ ни звучеа думитѣ му: „... тѣ съ главитѣ си отговарятъ за канала“, безъ да подозираме, че наскоро той ще поеме нишкитѣ на Организацията и, като нейнъ идеенъ вождъ, името му ще стане легенда на вѣковетѣ.

Стефанъ Аврамовъ.

Въ миналата книга 3 (13) на Иллюстрация Илинденъ е помѣстена статията „Единъ окржженъ конгресъ на В. М. Р. О. въ 1906 година“, която, по едно недоразумение, е подписана съ псевдонима Иванъ Лешковъ.

Авторътъ на тая статия, Иванъ Караджовъ, иска да се знае, че тая статия е негова. Редакцията дава гласностъ на това негово искане.

ШЕЛЛЪ

Смазочни масла въ цѣлия свѣтъ.
Специални масла за всички цели.
Газйолъ, Бензинъ, Газъ.

Отнесете се за всички въ-
проси относно смазването
къмъ нашето техническо
отдѣление.

Изискайте посещението на единъ
специалистъ инженеръ.

„БЪЛГАРСКИ ШЕЛЛЪ“

АКЦ. Д-ВО — СОФИЯ

ул. „Графъ Игнатиевъ“, № 4.

ФРАНКО-БЕЛГИЙСКА И БАЛКАНСКА БАНКА АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО

Капиталъ 150.000.000.— лева напълно внесень

Основана съ участието на Banque Belge pour l'Etranger, Брюкселъ (филиала на Société Générale de Belgique); Banque de l'Union Parisienne, Парижъ; Wiener Bank-Verein, Виена; Oesterreichische Credit Anstalt für Handel und Gewerbe, Виена и Ungarische Allgemeine Credit-bank, Будапеща.

**Централно седалище:
СОФИЯ.**

**Клонове: Варна, Видинъ, Дупница, Ломъ, Плъвенъ,
Русе и Хасково.**

**Пловдивска Банка, Пловдивъ;
Афилиации: Българо-Белгийска Банка, Бургасъ;
Северо-Българска Банка, Свищовъ.**

**ИЗВЪРШВА ВСЪКАКВИ БАНКОВИ
ОПЕРАЦИИ.**

Телеграфически адресъ: ФРАНКОБЕЛЖ.

**Притежава модерно инсталирано помеще-
ние съ касетки за съхраняване на ценности.**

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Битолското клане.
2. Единъгъ именитъ синъ на Македония.
3. „Ножотъ“ (1907 година).
4. Нивата.
5. Окървавениятъ Великденъ.

ДАР
ОТ НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
СОФИЯ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Обесването на войводата Алексо Турунджовъ на 18 августъ 1905 година въ Битолския площадъ Атъ пазаръ.

Б И Т О Л С К О Т О К Л А Н Е

Хубавъ пръвъ пролѣтенъ день следъ зимата, която презъ 1903 година продължи доста дълго и следъ Великденъ. Природата празнуваше своя празникъ на младостта и хубостта, а заедно съ нея и млади, и стари. Само азъ, затворенъ, стоя въ кѣлѣи — донесено бѣше, че полицията ме търси по име, безъ, обаче, лично да ме познава, и азъ трѣбваше да се пазя повече отъ всѣки пѣтъ, и именно презъ тия дни, защото всички други членове на втория Централенъ комитетъ, заедно съ председателя Анастасъ Лозанчевъ, бѣха на конгресъ въ Смилево и опредѣляха датата на въстанието.

Съ една дума, презъ тия нѣколко дена, преди Гюргьовденъ и следъ него, на мене изключително оставаше грижата да ръководя работитѣ на комитета. Най-сетне остана въ Битоля и касиерътъ на комитета, Аце Доревъ, но поради деликатната му и много отговорна длъжностъ, старяхме се сякажъ да го менажираме и не излагаме на рискъ.

Презъ това време въздухътъ се пълнѣше съ мълвата за скорошно въстание.

Млѣкари отъ Костурско и градинари отъ Ресенско напуснаха безъ време Цариградъ и се връщаха по домоветѣ си, за да не пропуснеле да взематъ участие въ въстанието.

Една група отъ около 100 души вжленари отъ село Цапари и други села напуснаха сѣщо безъ време Катерина при Олимпъ и се върнаха нелегално като чета, сполучили за краткото време, презъ което сѣ работили, да спечелятъ нѣщо, колкото за да могатъ да си купятъ отъ близката грѣцка граница кой по една пушка, кой по две — за армаганъ на братъ или баща.

Когато питахме, кой имъ казалъ да се връщатъ, отговаряха едногласно: така всички говорятъ, че непременно ще има въстание!

А конгресътъ още не бѣше се състоялъ и никой не бѣше въ състояние да знае, какви реше-

ния могат да се вземат, защото имаше и помежду насъ, които мислѣха, че не трѣбва да се вѣстава поне презъ 1903 г.

Тая мѣлва за скорошно вѣстание, както казахъ, бѣше пулично достояние и турскитѣ власти взимаха мѣрки, за да не останатъ изненадани.

Една отъ мѣрките на властѣта за тая целъ бѣше, да разпраца нощно време пеши и конни патрули около града Битоля и на по далечни разстояния.

Единъ такъвъ, именно, патруль откри четата на покойния войвода П. Цвѣтковъ въ с. Могила, а

Въ гр. Димотика презъ време на Балканската война. Презъ първитѣ дни на м. мартъ 1913 год., Тодоръ Александровъ, Христо Матовъ, Д-ръ Никола Ивановъ, Георги Мончевъ и Владе Сланковъ сж посетили Главната квартира на българската войска, която по това време се нахождаше въ тоя градъ. По тоя случай тѣ сж се снели въ околността на града.

другъ такъвъ стана причина, до голѣма степенъ, да се предизвика клането въ Битоля.

Ето какъ:

Покойниятъ Гиче Ошавковъ, родомъ отъ гр. Дебъръ, по занятие шивачъ въ Битоля, бѣше единъ отъ най-деятелнитѣ въ търсене начини за доставяне на оржжие и материали. Той бѣше сполучилъ да убеди нѣколко турци-арнаути кираджии отъ Гостиварско да донасятъ съ стотици пушки и патрони. Той сполучи най-сетне да убеди единъ дебранинъ, турчинъ-кираджия, да донася сжщо пушки, патрони и барутъ.

Тоя именно кираджия, въ обикновеното за пристигане на дебърскитѣ кираджии време — срѣда на обѣдъ — трѣбваше да дойде на день Гюргьовдень на пладне въ Битоля съ първа доставка на оржжие и материали.

Понеже внасянето така съ товари оржжие въ Битоля не бѣше възможно, уговори се съ кираджията, че въ срѣда, на 23 априль, сутриньта, той ще срещне на шосето подъ селото Цапари двама души, на които той, по единъ опредѣленъ знакъ, да се довѣри и разговари оржжието въ с. Ципари.

Проче, двамата вѣоржжени пратеници на Ржководното тѣло на с. Цапари се настаняватъ още преди зори на 23 априль, Гюргьовдень, наблизо до шосето, което води отъ Ресенъ за Битоля. Захлани въ наблюдаване движението по шосето, тѣ не се сѣзали да се обърнатъ нито веднѣжъ около себе

си, за да видятъ, че единъ отъ нощнитѣ патрули, дебнейки ги, се доближава до тѣхъ. Но, както трѣбва да се заключи, аскерътъ счелъ за благоразумно да не се доближи много до тия вѣоржжени сѣнки, а стрелялъ върху тѣхъ, безъ, обаче, да сполучи да опърли даже дрехитѣ имъ. Нашитѣ работници, безъ да си поплыватъ на ржцетѣ, отговарятъ на стрелбата на аскера и съ прибѣжки отстѣпватъ къмъ селото, а аскерътъ съ непрекъснатата стрелба ги последва. Селянитѣ отъ селото, заедно съ единъ лѣкуващъ се тамъ раненъ четникъ, изненадани отъ стрелбата на аскера, който стреляше безразборно по жени, деца и добитѣкъ, грабватъ пушкитѣ и откриватъ огънь противъ аскера.

При първия отпоръ отъ страна на селото, аскерътъ праща двама кавалеристи въ Битоля съ известие, че стотици комити въ село Цапари се готвятъ да нападнатъ Битоля.

Въ това време пристига и кираджията отъ Дебъръ съ 6 конѣ, натоварени съ оржжие и материали, но, вмѣсто уговоренитѣ посрещачи, чува и вижда залповетѣ при село Цапари.

Обезумѣлъ отъ страхъ, кираджията не знае що да прави и най-после трѣгва направо за Битоля, безъ да се надѣва на нѣщо.

Но въ сжщото това време, Гиче Ошавковъ и Евгений попъ Симеоновъ решили да използватъ хубавото време за една разходка до „Довледжикъ“ и сжщевременно да посрещнатъ кираджията и се научатъ нѣщо за количеството на донесеното оржжие. „Довледжикъ“ е старо напуснато отъ Битолчани мѣсто за гробища съ една малка черквица и единъ прислужникъ.

Въ разговоръ съ Ошавковъ и Симеоновъ, прислужникътъ се оплакалъ, че всички работили, че той още не билъ посветенъ въ дѣлото, протестиралки сжщевременно, че той не е сакатъ и, следователно, и той можелъ съ нѣщо да помогне.

Въ желанието си да прекратятъ разговора съ прислужника, Ошавковъ и Симеоновъ го посветвали да почака, защото, когато дойде времето, и него ще посветятъ.

Водейки тоя разговоръ, ето кираджията се явява и, като вижда Ошавкова, се впуска къмъ него се отчаяни жестове, разправяйки му всичко, което видѣлъ.

Да се опитатъ да вкаратъ товаритѣ въ Битоля било немислимо и, чудейки се, какво да правятъ, вкарватъ конетѣ въ двора на гробищата, пипватъ прислужника на черквата и му казватъ: щомъ искашъ да те посветиме, дай сега клетва въ черквата, че ще служишъ вѣрно и скрий нѣкъде това оржжие.

Прислужникътъ съ голѣма радостъ всичко приелъ, далъ клетва, отхвърлил следъ това нѣколко плочи на праздни гробища и скрилъ тамъ пушкитѣ и барута.

Следъ като така сполучливо свършили работата, Ошавковъ, Симеоновъ и кираджията потеглили

Войводата Алексо Турунджовъ,

родомъ отъ Леринското село Върбени (Екши-Су), обесенъ въ гр. Битоля.

успокоени за града. По пжтя, обаче, ги достигнали пратенитѣ отъ аскера при с. Цапари двама кавалеристи, които, изпрашени и изпотени, тичатъ въ галопъ сжщо къмъ града да донесатъ известието за въстанието въ село Цапари.

Отъ „Довледжикъ“ Гиче Ошавковъ дойде направо у дома да ме уведоми за всичко направено и видено, както и че около хукюмата, вследствие донесението на кавалериститѣ, трупали се наежени много турци.

Азъ пратихъ веднага по-малкия си братъ да се научи какво става и той скоро се върна съ

ници, станали, поради нѣкой подвигъ, невъзможни предъ полицията.

Попитахъ Ристе Самарджията, дали работниците иматъ майки и бащи и кой ще ги препитава, ако се наложи отъ обстоятелствата, тия двама работници да заминатъ въ четитѣ.

Той ми обясни, че единиятъ отъ работниците нѣмалъ ни майка, ни татко, а другиятъ ималъ майка, но тя живѣла при по-големия му братъ.

— Разрешавамъ. Нека задигнатъ пушкитѣ, ама по възможность безъ да бждатъ забелязани — казахъ му азъ.

Лагадинското езеро при гр. Лагадина (Солунско).

известие, че турцитѣ много сж наежени и биели и пждели всѣки християнинъ, който се доближавалъ до хукюмата.

Ошавковъ излѣзе отъ при мене и ето дойде десетникътъ Ристе Самарджията да ми докладва, че двама работници отъ неговата десетка молятъ да имъ се разреши да задигнатъ отъ Ингилизъ-ханъ две пушки съ по 100 патрони, които пушки били оставени тамъ отъ двама турци колджии въ свободното време.

Работниците били слуги въ хана, но, понеже било Гюргьовденъ, щѣли да напуснатъ Ингилизъ-Ханъ и да търсятъ другаде работа, но ако имъ се позволило да задигнатъ пушкитѣ и ако евентуално ги узнаятъ, да заминатъ въ четитѣ.

Трѣбва да се забележи, че изпращането тогава на работници въ четитѣ се считаше за голѣма честь и голѣмо благоволение отъ страна на началникитѣ, а понеже кадритѣ на четитѣ бѣха преситени, замиването въ четитѣ се допускаше само на работ-

Изглежда, че работниците сж чакали отговора ми при входнитѣ порти на улицата, защото не се мина единъ часъ и клането избухна.

Ето какво се случило:

Отъ радостъ, че имъ се разреши да задигнатъ пушкитѣ и отъ страхъ, отъ друга страна, да не изпуснатъ случая, работниците се впуснали като фурии въ хана, грабватъ пушкитѣ, скриватъ ги ужъ подъ нѣкакви свои горни дрехи — това става около 11 часа преди пладне — и поематъ направо за Баиръ-маале — комитската крепость — презъ една прѣка турска махала.

Прикладитѣ на пушкитѣ, обаче, се виждали и турцитѣ отъ махалата, които били вече известени за „опита“ на комититѣ отъ Цапари да нападнатъ Битоля, като виждатъ сега българи съ скрити пушки, вдигатъ тревога, грабватъ пушки и револвери и стрелятъ отъ прозорцитѣ по нашитѣ работници. Работниците се спасяватъ, но слухътъ за появяването на комити въ Битоля посрѣдъ бѣлъ день

стигна съ свѣтквична бързина до насъбралиѣ се на митингъ турци предъ хукюмата.

Съвокупността на тия нѣколко причини: комититѣ въ село Цапари, комититѣ въ Битоля, мълвата за неминуемо въстание и неминуемо нападение на Битоля, а особено честото обезоржаване на турци отъ българи, за което по долу ще кажа нѣколко думи, ожесточи турцитѣ до такава степенъ, че тѣ се впуснаха да убиватъ безразборно когото българинъ срещнатъ по пътя.

Но, понеже бѣше вече пладне и всички граждани се бѣха прибрали въ къщи, турцитѣ не мо-

да демонстриратъ по улицитѣ, но да стрелятъ и убиватъ съ каквото могатъ, ако ги нападнатъ въ къщи, а така сжщо да помагатъ на нападнатитѣ въ къщи.

Подигравкитѣ отъ страна на женитѣ по адресъ на турцитѣ нѣмаха край.

Турцитѣ повториха опита си за клане и на другия день, въ четвъртъкъ следъ обѣдъ, при отворена чаршия, но убиха само 2—3 безобидни старци въ усамотени улици и нищо повече.

Така се свърши съ около 50—60 души убити и 30—40 души ранени това Битолско клане, за

Четата на Леринския войвода Марко Шишковъ, родомъ отъ с. Върбени (Екши-Су).

жаха да срещнатъ освенъ нѣкои бедни и безобидни млѣкари и хлѣбари, които живѣеха по дюкянитѣ си. Ето за това процентътъ на такива убити представляваше 90 %.

Турцитѣ убиваха когото срещнеха по чаршията и по нѣкоя отъ крайнитѣ улици, задоволявайки се, иначе, само да демонстриратъ съ закани безъ да изнасятъ нѣкоя къща.

За честъ на Битоля, никой не се изплаши. Всички, наистина, здраво залостиха портитѣ си, но и всички се въоржжиха съ каквото оржие имаха на рѣка, решени да се биятъ и умратъ, но да не оставатъ да се гавратъ съ тѣхъ.

Половина часъ следъ началото на клането, азъ получихъ запитване по въздушенъ каналъ — отъ къща на къща — дори отъ Баиръ маале, какво да правятъ.

Отговорихъ, да оставятъ турцитѣ спокойно

което турцитѣ толкова много се заканваха, но за което после много се каеха предъ възможността да влѣзатъ наистина комититѣ въ Битоля.

Казахъ по-горе, че една отъ причинитѣ да се ожесточатъ турцитѣ до такава степенъ презъ Гюргьовденъ бѣше и честото обезоржаване на турци отъ българи.

Но за по-голѣмо илюстриране настроението и душевното състояние на хората отъ тая епоха, следнитѣ нѣколко реда ще бждатъ, мисля, достатѣчни.

Възбуждението отъ приготвяванията за въстание бѣше достигнало вече кулминационната точка. Повече да се чака и да се готви не бѣше възможно. Трѣбваше да се въстане. Това всички твърдѣха и всички очакваха съ нетърпение. А отукъ и желанието, всѣки да се въоружи, за да може достойно да се бори, бѣше стигнало до лудостъ.

Никакви срѣдства не бѣха запретиени и никакви

жертви не бѣха голѣми, за да се намѣри една пушка. Казано бѣше, всѣки да си намѣри пушка отъ кждето и както може, но, разбира се, не отъ българинѣ.

Тогавя станаха тия чудеса:

Единъ самъ войникъ, около „Девеани“, вѣнъ отъ града, клекналъ до едно дърво и подпрѣлъ пушката си на дървото. Единъ гаменъ, който обикалялъ тамъ, виждайки войника и пушката подпрѣна на дървото, домъква се безшумно съ боситѣ си крака до дървото, грабва пушката и хуква къмъ Арнаутска-маала. Войникътъ скача, крещи, заплашва,

На пазаря въ гр. Тетово презъ време на голѣмата война. Продажба и покупка на... дребно.

момчето бѣга и не обръща глава. Други турци, които имало тамъ наблизю и виждатъ въ какво се състои работата, подгонватъ момчето, стрелятъ по него съ револвери, но момчето, стискайки здраво пушката въ ржцетѣ, избѣга и влѣзе въ махалата, кждето пропадна безследно. Турцитѣ останаха съ заканиитѣ си, а момчето получи едно браво.

На хана на село Иванѣовци, по шосето между Крушово и Битоля, слѣзълъ единъ началникъ на колджии, за да си почине и пие едно кафе. Той оставилъ пушката си на чардачето предъ хана и влѣзълъ съ ханджията въ яхѣра за да върже коня.

Едно младо селянче отъ селото, което играело наоколо незабелязано отъ никого, вижда пушката, грабва я и я занася въ село пакъ незабелязано отъ никого, движейки се посрѣдъ високо накласилитѣ се ниви.

Когато турчинътъ следъ нѣколко минути излѣзълъ отъ яхѣра заедно съ ханджията — ханджията е билъ влахъ — потърсилъ пушката и не я намѣрилъ. Очуденъ, запитва ханджията, но ханджията

се извинилъ съ обстоятелството, че никакъ не се бѣ отдѣлилъ отъ турчина. Турчинътъ не можалъ да не признае, че ханджията наистина не е никакъ виновенъ. Но кжде се дена тогава пушката? Лесно бѣше да разбере и турчинътъ, и влахътъ, сждейки по други подобни случаи, че навѣрно нѣкой селянинъ грабналъ пушката, макаръ нито влахътъ, нито турчинътъ да не бѣха видѣли никого около хана.

А селянчето, радостно и горделиво, занесло въ селото пушката — една прекрасна сръбска кокинка карабина. Селянитѣ, по-възрастнитѣ, веднага оценили пушката. Ами патрони? Кжде ще се намѣрятъ патрони за кокинка — никжде. Подиграли се на селянчето, че пушката му, освенъ за чучуръ на чешма, за друго не я бивало. Селянчето разбрало комичното положение, въ което изпаднало, взема си тоягата и се отправя къмъ хана и намира турчина седналъ на чардачето замисленъ.

Споредъ думитѣ на ханджията, турчинътъ не се решавалъ да влѣзе въ Битоля безъ пушка, а да се върне въ Крушово още по страшно било. Турчинътъ останалъ въ това положение още известно време, следъ което качилъ се на коня, за да стигне въ Битоля малко въ тъмно. Селянчето, което това очаквало, пресрещнало турчина при единъ завой, недалечъ отъ хана, замахнало съ тоягата и му извикало: патронитѣ или тѣ убивамъ. Турчинътъ запиталъ само, дали той му е взелъ пушката и като получилъ утвърдителенъ отговоръ, распасалъ патронташа съ патронитѣ и го далъ на селянчето, което съ по-голѣма сега гордостъ отишло въ селото, а турчинътъ на другия денъ си далъ оставката отъ колджилѣка, за очудване на всички, понеже всички колджии го признавали за единъ несъмнено храбъръ човѣкъ.

Селото Поешоо е на три километра до Битоля и като всѣко село има полякъ турчинъ, разбира се, добре въоръженъ съ царска пушка мартинка и изобилно патрони. Но единъ младъ беденъ селянинъ хвърлилъ око на пушката. Въ голѣмото си желание да постигне блѣна си, и той да има пушка, той се решилъ да вземе пушката на поляка, па каквото ще да стане после. Четата го бѣ научила да манипулира и съ мартинка, и съ грѣцка пушка, които пушки съставляваха 80 на сто отъ въоръжението. Нашиятъ селянинъ можалъ да си купи или открадне отъ нѣкжде само петъ мартинкови патрони и въ единъ прекрасенъ денъ, когато селянитѣ работели въ полето, а полякътъ, седналъ наблизю, ги наблюдавалъ, той се доближилъ до поляка, поздравилъ го по най-учтивъ начинъ и отъ дума на дума дошло до „какъ, аджаба, се пълни мартинката“. Полякътъ отначало погледналъ съ недовѣрие на селянина, но най-после пакъ се решилъ да му покаже, безъ да постави патронъ въ пушката. Въ това време, въ единъ удобенъ моментъ, селянинътъ грабва пушката отъ ржцетѣ на поляка, отскача на две-три крачки, извадилъ патронъ отъ пояса си, зарѣзва пушката и безъ всѣкакви други церемонии казва на поляка да си даде и патронитѣ. Полякътъ много скоро разбралъ, че щомъ тоя селянинъ се решилъ да му вземе по такъвъ начинъ пушката, не ще се спре и да го убие, за да му вземе патронитѣ. Полякътъ распасалъ патронташа, хвърлилъ го предъ краката на селянина и си заминалъ въ Битоля, безъ да погледне селянитѣ, които се смѣли подъ мустакъ.

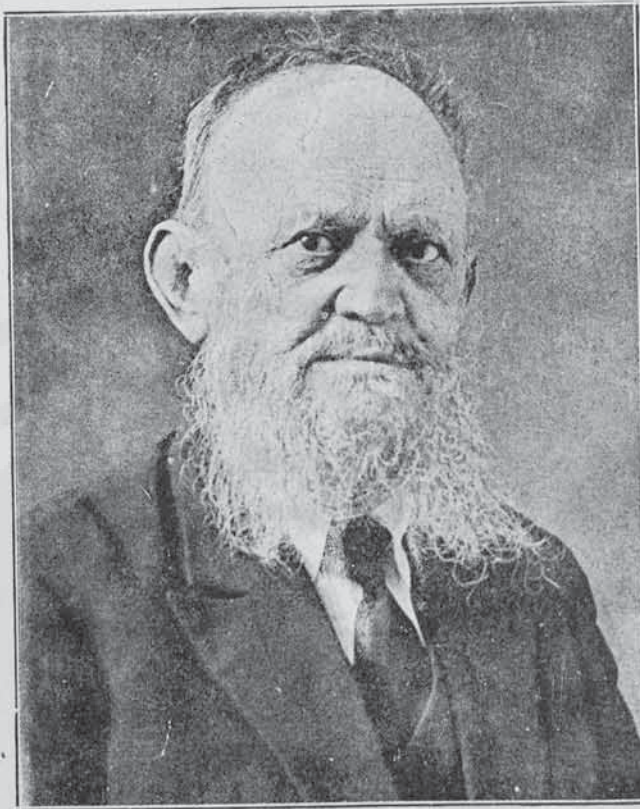
Всрѣдъ такова настроение на духоветѣ конгресътъ въ Смилево решаваше въпроса за въстанието.

Лука Джеровъ

Единъ именитъ синъ на Македония

Родното му мѣсто е Кайлярското село Емборе, което се нахожда въ най-загънтения предѣленъ край на юго-западна Македония. Тамъ той се роди на 19 мартъ 1859 година.

По това отдалечено време въ този отдалеченъ край жива бѣше българската речъ; живо, но спотаено, бѣше и българското самосъзнание. Българското писмо и българското четмо, обаче, отдавна бѣха живи заровени огъ орждията на фанарьотската власть. Когато презъ 1868 година искритъ на българската просвѣта озариха този край и въ него изникна Емборското българско училище, Благой Димитровъ постъпи въ него и завърши въ него първоначалното си учение на роденъ езикъ. Една година следъ това, той, макаръ още невръстникъ,

Благой Димитровъ.

напусна родното си село и отиде въ Цариградъ, гдето постъпи въ тамошното българско училище въ Фернеръ, за да продължи учението си. Следъ успѣшно свършване на това училище, той отиде въ Пловдивъ и стана ученикъ въ тамошната гимназия. Всрѣдъ голѣми прѣчки, бедствия и страдания, причинени въ голѣма степенъ отъ тогавашнитѣ бурни години, той свърши презъ 1883 година гимназията, като зрелъ гимназистъ. Вече възмъжалъ умствено и морално и въоръженъ съ знания, той напусна България, върна се въ поробената си родина и стана учителъ въ току що откритата се Солунска българска мъжка гимназия. Неговото учителствуване тамъ, обаче, продължи само една година. Защото, жаденъ за по-висо-

Ученицитѣ отъ шестия класъ на Солунската българска мъжка гимназия презъ учебната 1888—89 година. На тоя класъ Благой Димитровъ бѣше учителъ и наставникъ. Това бѣше точно преди 40 години!

(Отъ дѣсно къмъ лѣво. *Първия редъ*: Христо Гюрковъ отъ гр. Щипъ, Константинъ Стояновъ-Вълкановъ отъ с. Пѣсочница (Леринско), Иванъ Васковъ отъ гр. Велесъ и Стоянъ Недѣлчевъ отъ Мелнишко. *Втория редъ*: Александъръ Маджаровъ отъ гр. Охридъ, Велко Думевъ отъ гр. Воденъ, Вангелъ Калейчевъ отъ с. Владово (Воденско), Димитрий Ляповъ-Гуринъ отъ с. Бобица (Костурско), Трайче Антовъ отъ гр. Скопье, Филипъ Георгиевъ отъ гр. Леринъ и Георги Палашевъ отъ гр. Велесъ. *Третия редъ*: Авксенти Георгиевъ отъ гр. Куманово, Михаилъ Кратовалиевъ отъ гр. Скопье, Йорданъ Илиевъ отъ гр. Велесъ, Димитъръ Миховъ-Поповъ отъ с. Горни Порой (Демиръ Хисарско), Наумъ Темчевъ отъ с. Загоричени (Костурско), Апостолъ Тръпчевъ отъ гр. Воденъ, Христо Занешевъ отъ гр. Воденъ, Тръпче Димитровъ-Шаламановъ отъ гр. Воденъ, Александъръ Параспуровъ отъ гр. Щипъ и Димитъръ Тодоровъ отъ гр. Велесъ).

КОСТ Вълшебният предѣлен град

ка наука и за по-широка култура, той замина за Русия и стана студентъ въ физико-математическия факултетъ на Ново-Росийския университетъ. Следъ четири годишно шудирание, той свърши университета съ бляскавъ успѣхъ и съ научната степенъ кандидатъ.

Отъ Русия той се върна отново въ Солунъ и отново стана учителъ по физико-математическия предмети въ тамошната българска мъжка гимназия. Въ това си звание той учителствува непрекъснато цѣли десетъ години, до 1898 година, когато по силата на зле сложили се обстоятелства той биде принуденъ да напусне Солунъ и Македония и да се прибере въ София, гдето биде назначенъ за учителъ, пакъ по физико-математическия предмети, въ първата Софийска реална мъжка гимназия. Въ тая гимназия той учителствува непрекъснато до 1925 година, когато, по предѣлна възраст, биде освободенъ отъ учителското звание и пенсиониранъ.

Цѣли 43 години, значи, Благой Димитровъ се

подвизава непрекъснато и неуморно въ трудното, но благодарно и благородно учителско поприще.

Въ това поприще той откри всички дарби и добродетели, съ които Богъ го е дарилъ и които дарби и добродетели той посѣ въ душитѣ на своитѣ многобройни ученици отъ поробена Македония и свободна България. И поникнаха ратници за миренъ трудъ и ратници за обществени, политически и революционни борби.

Блестящъ учителъ въ класнитѣ стаи на училищнитѣ сгради, той бѣше такъвъ и извънъ тѣхъ; той бѣше учителъ и на широкитѣ народни маси. Съ тия маси той общуваше; съ тѣхъ той работеше; съ тѣхъ той страдаше; съ тѣхъ той се радваше. Нѣмаше народна проява, нѣмаше народно начинание, нѣмаше народно дѣло, на които Благой Димитровъ да бѣше чуждъ. Съ своето даровито слово и съ своето даровито перо той бѣше на всѣкъде, всякога, съ всички и съ всѣкиго.

Той бѣше строевакъ неотлжимъ.

ТУРЪ

адъ на југо-западна Македонија.

На 23 декемвриј 1922 година Благој Димитровъ чествува своја јубилеј по случај тридесет и пет годишнината, до тогава, отъ учителската си дејност. На тоа празненство, скромно и трогателно, многобројнитѣ му ученици, почитатели и обожатели му засвидетелствуваха по нај-трогателенъ начинъ чувствата на почит и обичъ, които тѣ питаатъ къмъ него. Въ изрза на тия чувства той намѣри моралната награда за својата вѣрна и честна служба къмъ народа.

На 7 този месецъ април, на Благовецъ, наредъ съ именниј си день, той празнува и 70 годишнината отъ своето рождение. На него день, обаче, той не празнува крај на своја житејски възходъ, нито началото на своја житејски залѣзъ. Защото той, макаръ и на тая возрастъ, продължава да бѣде все така свежъ, все така бодъръ, все така жизнерадостенъ и преизпълненъ съ сили и енергија и съ желание за нова работа.

Благој Димитровъ презъ своја дѣлѣжъ животъ

е решавалъ правилно и безпогрешно много задачи — математически и политически. Той е работилъ неуморно за решаването и на нај-трудната задача — задачата за ослободението на Македонија. Тая задача, обаче, остана още нерешена. Но и тя, както всички задачи, чака своето решение, макаръ и да е пълна съ много неизвестни величини. Презъ остатѣка отъ своја животъ Благој Димитровъ ще трѣбва да продължава да сътрудничи за нейното решаване и когато нейнитѣ „уравнения бѣдатъ стѣмени“ и се добие толкоочакванијатъ и толкожеланъ резултатъ, тогава той съ право може да се оттегли на почивка въ родното си село и тамъ, подъ политѣ на величественія Муриќъ, да изчака, при тихи старини, празнуването на стогодишнината отъ своја именъ день.

Това е пожеланието, което Редакцијата на Илюстрацијата Илинденъ отправа къмъ маститијот јубиларъ и именитъ синъ на Македонија.

„НОЖОТЪ“

(1907 година)

Между Козяк и Клéпа, въ Бабуна приветна
Ножотъ стърчи, като гола издънка несретна.
Отрупанъ отведъ съ напукани стръмни канари,
Оглава се насамъ-натамъ и се ядно чумери!

Ту къмъ Шаръ или въ Кожухъ очи впери,
Ту шумния Вардаръ съ погледъ измъри;
Свива вежди и трепери отъ своята голота,
Безъ да знай, че ще стане юношка Голгота!

Попадийски Чукари заема войводския станъ,
А на Ножотъ изпрати група по даденъ планъ.
И нарежда войводата съ гласъ, строгъ-плавенъ,
Въ боя да пазятъ честъта на родъ славенъ.

Жизнерадостни сили сж тамъ насъбрани,
Глави имъ съ свѣтъль ореоль увѣнчани;
Посрѣдъ ниви златни погледи сж впили,
Осѣяни съ царевици, вече изкласили.

Четата на Прилепско-Велешкия войвода Тано Николовъ.

Въ срѣдата на снимката е самиятъ войвода. Въ дѣсно отъ него е Александъръ Андреевъ-Чапата, а въ лѣво е Кольо Койовъ, известенъ подъ името Маминъ Кольо.

Съ народна кръвь Азотъ и Бабуна опръска
Нахлулата безсрамно тамъ пропаганда сръбска:
Да фабрикува „прави сърби“ се тя домогва
И отказалия да стане сѣрбинъ изнемогва!

Въ нейна помощ сж турци и арнаути люти,
Съ които коватъ срещу бабунци мѣрки крути;
Помощъ и съвети искатъ отъ Согленския бей,
За да се изпълни девиза „раздѣляй и владѣй“.

Организацията чети и милиция изпрати
Въ Бабуна горда да се справятъ съ ренегати.
Настигнаха планината момци лжчезарни,
Съ мечъ да ударятъ нови врази народни.

Войводи смѣли бързо навлизатъ въ Никодимъ,
Гузни ренегати позорно бѣгатъ, яко димъ!
Скоро въ Прилепъ, Битоля и Велесъ дигатъ буна
И на турцитѣ предаватъ четитѣ въ Бабуна.

Огледатъ ширни лозя, прѣчки понавели,
Изпѣстрени съ едри гроздове узрѣли,
Любувайки се на родна земя, свидна-мила,
Която съ млѣкото си щедро ги е кърмила.

Отъ Битоля смутна Енверъ бей е дошелъ,
Три хилядна армия бѣ на ратъ той повелъ.
Съ тази наплачъ дива, грозна и зловеща,
На бранници народни готви той зла среща!

Пълководеца строгъ гледаше къмъ балкана
И къмъ Ножотъ отправяше той люта закана.
Синове народни се укрепяватъ за защита,
Пожелавайки борбата имъ да е честита.

А къмъ Попадия, изъ зелени тучни ливади,
Червенѣй се аскера на нѣколко грамади:
Вериги следъ вериги пуца той въ ходъ,
За да направи на бойцитѣ плененъ обходъ.

На Ножотъ се готви люта и кървава бранъ
Между македонци и Енверъ беевата сганъ.
Бързо вражи колони прииждатъ отвредъ,
Стрѣмни синури да обхванатъ тѣ навредъ.

Червенитѣ имъ фесове, като аленъ макъ,
Се мерджелѣятъ изъ хладенъ камѣнакъ;
Страхливо се движатъ въ зори безъ шумъ,
Да не пропука отъ карпи юнашки куршумъ!

Като грѣмнати останаха войводи стари
За налетялата зла участъ орлетата млади;
Куриеръ бързъ веднага на Ножотъ отиде
Волни костурчани и велшани да доведе.

„Тичай и кажи на войводитѣ наши чувовни,
Че въ люта бранъ ще скжсаме вериги вѣковни;
Ний тукъ ще измремъ въ укоръ на вражата сганъ,
Но позорно не ще избѣгаме въ войводския станъ!“.

Съ тия си огнени слова — слова на стоици,
Тѣ не искаха да бждатъ народни граматичи,
Но вписаха една свѣтла страница чувовна
Въ историята на поробена Македония бойна.

Току що се роди отъ изтокъ руменния зракъ,
Огнени залпове изсипа озвѣрения врагъ.
Арнаути свирепи стѣпка по стѣпка подемахъ,
Настрѣхнали и озвѣрени, юнаци да пленятъ!

Четата на Велешкия войвода Михаилъ Чаковъ.

Въ тая чета е билъ четникъ Кръстьо Лазаровъ (вториятъ отъ предния редъ въ снимката отъ дѣсно къмъ лѣво),
който по-късно стана легендаренъ Кумановски войвода.

Смѣлчака прѣку вражитѣ вериги прегази,
При ядрото да отведе младитѣ витязи!
— „Чуйте войводска заповѣдъ, другари свидни,
Напуснете Ножотъ, елате при войводи видни.“

„Тѣ ви чакатъ съ открити обятия братски
И кръстятъ въ бой съ неприятеля агарянски.
Тръгнете съ менъ да прекосимъ вража сганъ
И отидемъ насреща, при войводския станъ“.

Вдигна глава Атанасъ Поповъ делията
Отъ село Шестеово, въ Костурията,
Съ буенъ пламъкъ въ очитѣ мълненосни,
За другаритѣ той даде отговоръ сносни:

— „Ний петдесетъ четирима сме млади момци,
На полебрани ще измремъ като македонци.
Не блазнятъ ни насъ никакви блага суетни,
Нито пъкъ на свѣта успѣхи мимолѣтни!...“

На Ножотъ кървава бранъ се отъ зори води,
А Ножовци сж останали сами — безъ войводи!
— „Трѣбваше да е между насъ Йованъ Алябака —
Повтаря юнкера Трандафилъ Думбалака.“

„Вихъръ е той въ борбата, друже Шестевски —
Отъ сѣнката му бѣга и ренегата Бабуински;
Отъ Попадийски Чукари той ни наблюдава
И потресенъ ще остане отъ нашата слава!“.

— „Ний костурци сме млади, соколи родни крилати,
Внушава съ вълшебенъ гласъ Шестевски млади,
„Отъ пеленаци все къмъ горди Вичъ се стремимъ
И, катъ ученици на Алябака, не ще се посрамимъ.“

„Макаръ юноши невръстни, едва що заживѣли,
Въ люта бранъ съ неприятеля незакалени,
Чуйте Патчевия и Узуновъ прокобенъ гласъ:
До последна капка кръвъ, па елате при насъ“.

Хиляди куршуми, като пепелянки съскатъ
И, рекуширайки, камъни и земя пръскатъ.
Първитъ бомби на мѣсто арнаутитъ приковаха
И следъ туй пакъ пушки-огнебойки затрещяха!

Кипи борбата съ стихийно напрежение,
Врагътъ налита съ още по-мрачно озлобление;
Единъ следъ други млади соколи падатъ,
Но останалитъ живи духомъ не отпадатъ.

— „Предайте се, герои“, чува се гласа на Енвера.
А залпъ въ хоръ запѣва: „въ тебе нѣмаме вѣра!“
И съ вихренъ танцъ на шеметна превара,
Ехото повтаря: „Въ тебе нѣмаме вѣра“.

Смъртта вече спуща своята остра коса напредъ
И почва да коси безмилостно наредъ . . .
Всички виждатъ, че настѣпва последния имъ часъ
И кръшни пѣсни пѣятъ съ буреносенъ гласъ!

Тежко ранени четници стенятъ за капка вода
И по една пѣлудка имъ слага младъ войвода!
Биятъ за последно настѣплене вражи барабани
А Ножовци сж съвсемъ безъ патрони останали!

Изъ канаритъ закѣнтя клетвеня зовъ
На храбрятъ Петко Койчевъ, войвода новъ:
— „Трошете пушки и револвери, друзья бойни,
Да не взематъ плячка неприятели вѣковни!“.

Троши пушки съ жаръ Найдо Арсовъ, младъ миякъ,
Въ Папрадища роденъ е той, бабунецъ юнакъ!
Люта клетва полагатъ останалитъ защитници —
Плячка да не дадатъ на народни потисници.

— „Последенъ часъ удари:
Налѣгайте, другари, върху бомбитъ адски,
Тѣхъ азъ ще подпаля съ ржце си братски,
И, срѣдъ вихъра на динамита възпламенени,
Да литнатъ въ небитието души ни засмѣни!“ —
дума Шестевски на другари.

Страшенъ взривъ избухна въ канари жежки
И хвърчатъ кости, меса и крака човѣшки!
Вие се ято хищни орли и слиза на рѣтъ,
За да се наядатъ съ крехка юнашка плѣтъ!

Налитатъ уплашени низами, като хиени,
Но чуватъ гласа на Енверъ бея нажалени:
— „Никой да не докосне и оскверни героитъ,
Коиито знаятъ да мратъ славно въ бойоветъ!“.

Въ мигъ три хиляди остри байонети вражи
Отдадоха почестъ на загинали орли снажи!
„Алахъ! Алахъ! Алахъ!“ — ечи громко канарата
И настрѣхвватъ на Бабуна дивна листата!

Тѣй смѣло умрѣха тия беззаветни борци,
Въ очитъ народни станали вече светци.
Тѣ блуждаятъ бодро въ мира задгробенъ,
Безспиръ, безъ умора по народа поробенъ.

По седѣнки и преденки момци тихо пѣятъ
И за Ножовци въ сладка нега купнѣятъ,
А девойки стройни, унесени въ тишината,
Сълзи ронятъ, загледани въ небесата!

Пѣсенъ ли нѣкой запѣй въ ливади ширни,
Иль овчаръ пѣкъ надуй кавалъ въ гори китни,
Въ канаритъ на Ножотъ хоро се залюлѣй
И лампади блеснатъ въ митенъ полиелей!

Лудо-младо дебне заникъ да мине ридоветъ
И черъ мракъ да обвие на Ножотъ канаритъ,
За да свѣтнатъ тамъ на ония герои очитъ,
Коиито не се сладахо пленници на вразитъ!

Когато ношъта своята плащеница разпери,
Горе на Ножотъ тревата почва да трепери!
Тамъ бродници въ обликъ луненъ сияятъ
И млади бабунци родна пѣсенъ имъ пѣятъ!

Бродятъ бродници безспирно ношя изъ балкана,
А на македонци въ гърди зѣе люта рана!
Очитъ имъ свѣтятъ съ фосфоренъ блѣсъкъ,
Крѣвта бабунска кипи съ буенъ тласкъ!

Разперилъ своята горда осанка напредъ,
Ножотъ смѣло обрѣща погледи навредъ . . .
Ту къмъ Ракле, Попадийски Чукари погледне,
Ту къмъ Никодимъ, Ясенова Глава и пошенне:

„Безумци, защо трѣгнахте вий по тоя пжтъ
И обагрихте съ крѣвта си моята плѣтъ?
День и ношъ вий по снага ми блуждаете
И никога вече сънъ-покой не ми давате!“

„По моитъ канари стрѣмни и ледъ студени
Хищни орли оглозгаха тѣла ви вледенени!
Покрусенъ, безпомощно гледамъ азъ, какъ тирана
Отвори вече въ моитъ гърди широка рана! . . .“

„Безумци, вий изковахте оржжие ново —
Витязи крилати да литнатъ тука отново,
На полебрани врага коваренъ да сломятъ
И менъ отъ вѣковенъ кошмаръ да освободятъ!“

СТЕФАНЪ АВРАМОВЪ.

Аведисъ Ахаронянъ
(Харинъ)

Н и в а т а

Хайдущката чета, следъ като дълго време се скитъ изъ областта Мока и по околнитъ ѝ планини, най-после се спрѣ предъ една бързотечна и скоклива рѣка. Мжтнитъ вълни на тая рѣка, ронейки ребрата на дълбоката долина, спущаха се отъ планинскитъ върхове като пѣнясали гриви на парадни коне, свличаха се надолу, нахвърляха се една върху друга и съ своя оглушителенъ шумъ заплашваха съ смъртъ всѣки неразуменъ пжтникъ, който би се осмѣлилъ да се хвърли всрѣдъ тѣхъ.

Мжчно бѣше тя да се преброди; брѣговетъ ѝ не се виждаха. Войводата бѣше неспокоенъ, а пжтеводителтъ, унилъ, оглеждаше съ наведена глава ту въ дѣсно, ту въ лѣво и не се решаваше да излѣзне напредъ и да поеме отговорността.

— Е, после?! . . ., извика полубезспокоенъ и полуразгнѣвенъ войводата, като погледна замисления и смаянъ пжтеводителъ, чиито обезсърчителни и колебливи движения той отдавна следѣше.

— Рѣката е бѣсна и пѣнлива, войводо, отговори смутено пжтеводителтъ.

— И при все това трѣбва да се преброди, подчерта нервно войводата.

— Разбира се, че трѣбва да се преброди. . . Но тая проклета рѣка отъ вчерашния дѣждъ се е разгалила доста и сега безчинствува. Ето, че не може да се намѣри бродътъ ѝ.

— Неможешъ да го намѣришъ ли?! . . . Чувае ли, другари, се обърна войводата къмъ четницитъ, които мълчаливо следѣха тоя разговоръ — нашиятъ уменъ пжтеводителъ, който ни е давалъ толкова обещания, сега е изгубилъ брода, а заедно съ него и ума си. Ако сега бждемъ нападнати, ние ще трѣбва да отстѣпимъ, защото, инѣкъ, не ще можемъ да се спасимъ. Нима въ тая нещастна страна и рѣкитъ ли станаха наши врагове? Нима нѣма ли поне единъ човѣкъ, който може да ни помогне? . . .

— Азъ ще ви помогна!

Изведнѣжъ всички се обърнаха назадъ, за да видятъ оня, който се обади. Той бѣше единъ старецъ съ широки плещи, съ груба космата брада, която почваше непосредствено изподъ очитъ му и покриваше изцѣло мжжественитъ му гърди. Върху косматото му и начумерено лице владѣеше голѣмиятъ му орловъ носъ, който се спущаше вели-

чествено отгоре надолу и се надвесваше надъ сивитѣ му и разкошни мустаци. Намѣсто очи, които се губѣха всрѣдъ рунтавитѣ му вежди и брада, се виждаха две тъмни вдлѣбнатини, въ дъното на които блещукаха две точки, подобни на две забравени всрѣдъ тъмни долина свѣщи, чиито лъчи бѣха безсилни да разсѣятъ мрачината въ старческото му лице.

Наведенъ малко подъ тежестъта на пушката си, мощниятъ старецъ закрачи напредъ, спрѣ се предъ войводата и сложи костеливитѣ си рѣце върху рамото му.

— Не бой се, мой мили войводо! Само една душа ми остава, ала и нея ще пожертвувамъ за тебе. Ако ще би всичкитѣ рѣки и притоци, подобно на змейове и чудовища, да дойдатъ, пакъ никой отъ нашата чета, а и отъ цѣлото ни съзаклятие нѣма да пострада. Твоитѣ стѣпки, войводо, сж щастливи; нека умра подъ тѣхъ... Хе... хе... хей!... тая бѣсна рѣка отгоре се спуща, навредъ лази, всякъде заобикаля и пакъ по нея минаватъ и вълци, и невѣсти, и чисти и нечисти люде. Нима хората на съзаклятието нѣма да я преминаватъ!... Не, мили другари, и ние ще я преинемъ. Ако това не стане, азъ жертва ще ви стана. И рѣката се уморява...

Старецътъ каза и трѣгна къмъ течението на рѣката и четата го последва.

Въ обществото на четниците тоя страненъ старецъ бѣше тайствена личност. Кой бѣше той и кое бѣше го накарало, при залѣза на своя животъ, да поеме върху си кървавия дѣлъ на хайдушкия животъ, това още никой не знаеше. Въ неговитѣ рунтави гърди, въ неговото набръчкано и винаги мрачно чело, безспорно, се криеше нѣкаква голѣма тайна, скрита отъ людскитѣ очи. Той бѣше мълчаливъ, малко приказваше, много мислѣше, бѣше добъръ, послушенъ, услужливъ и изпълнителенъ.

Всрѣдъ четата той попадна не отдавна. Единъ день, когато четата почиваше въ планинскитѣ височини на Бекарскитѣ полета, четнишкиятъ часовой зебелязалъ издалечъ единъ старецъ, който слизалъ отъ планината. Той не бѣ въоръженъ и затова не му попрѣчиха пѣтя. Изглеждаше да е ходилъ много, защото имаше моренъ погледъ. Подпираше се на една голѣма тояга.

Когато доде при почиващитѣ четници, той се спрѣ съ цѣлия си ръстъ предъ тѣхъ, свали си капата, изтри потъта на челото си и въздъхна съ всичкитѣ си гърди. Планинскиятъ вѣтъръ нѣжно си играеше съ разкошнитѣ му мустаци и отвреме навреме разкриваше покрититѣ му съ коси и обгорѣлитѣ му отъ слънцето гърди. Той за моментъ изгледа въоръженитѣ четници, после вдигна рѣцетѣ си къмъ небето и извика:

— Честь и слава на всички васъ..., мой храбри лъвове... Вие всички имате и дрехи, и пушки; имате и сабли...

Хвала, хвала вамъ!... Мирише ми на кръв... Кой ви е главатаря?... Жертва ще му стана!

Посочиха му войводата.

Старецътъ пристѣпи къмъ него, хвана му рѣката и поиска да я цѣлуне, но войводата го отклони и го помоли да седне до него

— Виждате ли, каза старецътъ, тия планини и равнини около Бекарското поле и по него. Планинитѣ сж високи и широки, а равнинитѣ — плоски и красиви. Подъ всѣки камъкъ и дърво се крие по единъ звѣръ. Всички тѣ иматъ своето мѣсто въ тая земя. За моята опустяла глава само мѣсто нѣма и неможе да се намѣри. Ето че доде день и кръвта ма хвана. Разпродадохъ, каквото имахъ,

Село Требошница въ недрата на Перинъ планина

и сега, останалъ самъ, поехъ планината и додохъ при васъ!...

Гласътъ му се пресѣче. Той зариде и отъ дълбочинитѣ на старческитѣ му очи рунтаха сълзи като отъ виръ, заграденъ съ скали, които се търкулнаха по брадата му. Той избърса съ огрубялата си рѣка косматото си лице и продължи:

— И моятъ пѣтъ е по стѣпкитѣ на вашитѣ нозе. Мѣстата, кждето вие слизате, сж моя ханъ. Оставете ма и азъ да поднеса главата си въ жертва на съзаклятието.

Той хвана съ дветѣ си рѣце рѣката на войводата и го гледаше съ своитѣ просълзени очи. Войводата, преди това, следѣше внимателно лицето му, за да може нѣкакъ да открие тайната, що криеше сърдцето му. Безспорно тоя оскърбенъ и измъченъ старецъ бѣше една разочарована и измъчена душа, която, поради вилнѣщето безправие въ неговата страна, бѣше станалъ хайдутинъ. И сега той хвърляше остатъка отъ благородната си енергия на своитѣ старчески добри дни въ вихъра на хайдушкия животъ, протягайки рѣка на ония, които се борѣха по планинитѣ за свобо-

дата на своето отечество и за възтържествуването на правдата и справедливостта.

Въ неговата проста и великопепна външност нѣмаше нищо, което можеше да възбуди и най-малкото подозрение къмъ него. Какво ли бѣ потрясло тоя старчески животъ, за да го изтрѣгне отъ тихия кѣтъ на домашното му огнище и да го хвърли, съ дълбока тайна, всрѣдъ свѣта на борцитѣ? Всѣка оскърбена и наскърбена душа има своята свещена и потайна гѣнка, покрита съ булото на гордостта, и невъзможно е да се открие тя, безъ

Войводата добре говори и добре знае. Дѣлото успѣшно напредва и бързо крачи! Да помогнемъ. да помогнемъ на светото дѣло!... Да помогнемъ!...

Тия нѣколко думи на стареца бѣха красноречиви и убедителни за мѣстнитѣ люде. На тѣхъ бѣше познатъ тоя говоръ; понятни бѣха звуковетѣ и ударенията, които се разнасяха презъ облацитѣ на тютюневия димъ. И тѣ действуваха като небесно пророчество: пленяваха и трогваха тѣлпитѣ.

Младитѣ другари въ четата го кръстиха съ прозвището „да помогнемъ“. И той като че ли бѣше

Четата на Ресенския войвода Славейко Арсовъ.

да се причинятъ нови болки на зараслата кървава рана.

Въ всѣко затулено кѣтче на тоя свѣтъ, въ всѣко селище, въ всѣка колиба има толкова много неизвестни на свѣта болки, толкова много за мѣст души!.. Този старецъ бѣше единъ отъ тѣхъ. Войводата разбра и това бѣше достатъчно. Той топло и сърдечно стисна протегнатата рѣка.

Старецътъ бѣше хайдутинъ.

Когато четата поемаше пѣтя на проповѣдничеството, когато се спираше въ това или онова село и войводата събираше селенитѣ и имъ говорѣше за светото дѣло, за самозащитата, за тиранията и за ужаснитѣ потисничества на тиранитѣ въ страната, старецътъ тогава, заслонили се настрана, пушейки непрекъснато лулата си, безъ да дига очи отъ нея, провикваше се съ високъ гласъ:

— Да помогнемъ, да помогнемъ на дѣлото!

доволенъ отъ това и всѣки пѣтъ, когато го назоваваха съ това прозвище, тѣжна усмивка заиграваше по лицето му.

Ето тоя „да помогнемъ“, тоя тайнственъ старецъ бѣше, който се зае да прекара четата презъ рѣката. Прекарвайки я, той вървѣше прѣвъ, безъ да търси брода, като че ли предварително знаеше, кѣде отива и кѣде се намира търсеното мѣсто.

Ходътъ му, тихъ и твърдъ въ началото, лека полека почна да става неспокоенъ и трескавъ. Колкото повече отиваха на напредъ, толкова повече старецътъ проявяваше признаци на тревожност. Приличаше на чувствителенъ и изпитанъ конь, който, чувствувайки близката опасност, почва тревожно да прѣхти. Той, вмѣсто да гледа рѣката, очитѣ си не вдигаше отъ околноститѣ ѝ, засѣяни съ ниви, отъ полетата и отъ пѣтищата. Онѣзи, които вървѣха непосредствено следъ него, чуваха дълбокитѣ

му въздишки, глухото му мърморене и неволно се споглеждаха, безъ да могатъ да разбератъ нѣщо отъ безпокойството му и безъ да смѣятъ да го запитатъ. Неговата тайнственостъ и годинитѣ му притискаха всички. И всички като омагьосани го следваха въ тъмната неизвестностъ, къмъ която ги водѣше.

Предъ тѣхъ се откриваше една житна нива, пожълтяла, изкласила, готова за жетва и разлѣна край рѣката, вълнитѣ на която си играеха съ златнитѣ ѝ лехи. За моментъ старецътъ се спрѣ и хвърли погледъ надъ нивата. Промърмори нѣщо въ себе си, изтърси си рѣката и съ твърди крачки нахълта въ житнитѣ ѝ класове. Тѣ, съскайки болезнено, сгасваха се подъ краката му.

— Нима нѣма другъ пжтъ, каза войводата на стареца, съжالياйки, задето се тжпчеше красивата нива.

— Остави ме да умря подъ твоитѣ стѣпки, бѣше отговорътъ на стареца.

Старецътъ, потъналъ до кръста въ нивата, вървѣше, безъ да поглежда на назадъ и съ широкитѣ си крака опустошаваше нивата. Четата, вървейки следъ него, тоже газѣше и тжпчеше житнитѣ класове. Картината бѣше печална. Нивата се унищожаваше. Всички бързаха да излѣзатъ поскоро навънъ, за да не причиняватъ по-голѣми пакости, но напраздно. Старецътъ, едва стигналъ края на нивата, поогледа се наоколо и отново почна да ходи по ширината на нивата, но по противоположна посока.

— Кжде така? запита войводата стареца и се спрѣ.

Старецътъ отговори, че предъ тѣхъ има яма и затова било необходимо да заобикалятъ. Нова пжтека се откри по срѣдата на нивата, толкова широка и толкова разрушителна, колкото и първата. Следъ малко четата пакъ промѣни направлението на хода си, тоя пжтъ по друга посока, но все презъ нивата, защото старецътъ каза, че е сбъркалъ пжтя и че, ако продължавали да вървятъ по сжщото направление, щѣли да се озоватъ предъ инородно и неприятелско селище. Дълго време следъ това старецътъ и двадесетъ членната чета продължаваха да тжпчатъ нивата, смачквайки и унищожавайки толкова надежди и толкова трудъ.

При вида на тоя варваризъмъ, войводата се разгнѣви, а четницитѣ се движеха съ явно незадоволство. Старецътъ и не искаше да знае за това. Той продължаваше да върши безпощадното дѣло на разрушението и като че ли бѣше се зарекълъ да не остави нито единъ здравъ класъ въ тая нива.

— Дали това не ще да е нѣкаква враждебностъ, си помисли войводата. Може би тоя проклетъ старецъ отмъщава нѣкому и използува хайдутитѣ като несъзнателни орждия въ това несправедливо дѣло.

По негова заповѣдъ четата спрѣ надъ унищожената и дълбока като кладенецъ нива. Тъкмо когато войводата се готвѣше да подложи на строгъ

разпитъ тоя жестокъ старецъ, той изведнѣжъ се спрѣ, покри съ дветѣ си рѣце очитѣ си и извика съ страшенъ гласъ!

— Ахъ, да ослѣпѣятъ тия мои очи... да ослѣпѣятъ!...

И на мѣстото, гдето бѣше се спрѣлъ, залюлъ се бѣловласата му глава, разтърсиха се широкитѣ му плещи отъ дълбоки въздишки и той съ цѣлия си едъръ ръстъ се прострѣ върху нивата. Другаритѣ му, обезумѣли, спуснаха се отъ всички страни и го заобиколиха. Страшенъ бѣше той въ тоя моментъ. Кошмарътъ на лудостта като че ли го обхващаше. Той пълзѣше върху гърдитѣ си, пълзѣше по земята между житнитѣ класове, скубѣше коренитѣ имъ, чупѣше разхвърленитѣ имъ стебла,

Кжтъ отъ Перинъ планина съ рѣка Дамяница.

ревѣше, ридаше отъ болки и сочеше стърчащитѣ още нѣколко житни класове, пълни съ зърна, хемъ по-голѣми, хемъ по-хубави.

— Мачкайте!.. Унищожавайте!.. Нито единъ класъ да не остане въ тая нива!... И нека тогава да се простра предъ краката ви и да умра!... Нищо да не остане за тия пси и за тия вълци!.. Ахъ, мили другари, на това мѣсто, тъкмо на това мѣсто, тия кървави гадове убиха децата ми, моитѣ младиѣ лични деца... А братъ ми на това мѣсто на кжсове го насѣкоха... Кърваво е житото на тая нива!... Да, тука е мѣстото, мой милъ войводо... тоа да кажешъ на съзаклятието. Нека всички войводи и четници да знаятъ това... Напастъ! Каква напастъ се изсипа надъ пустата моя глава! Тукъ, на това мѣсто, какво ли не е ставало... Ахъ, кръвь!... кръвь е пролѣта тукъ!... Съ кръвь е напоена тая нива. Съ кръвьта на моитѣ деца и съ кръвьта на моя братъ сж изкласени житнитѣ зърна на тая нива!... Може ли, мой войводо и мой мили другари, такова жито да се яде!... Сега вече мога да умра подъ вашитѣ нозе, но погубете нивата, тая ужасна нива!...

Старецътъ буйно се изправи на краката си, бѣсно се спусна върху още неунищоженитѣ и високо стърчащи житни класове и съ треперящи рѣце ги изкубна и ги захвърли високо къмъ небето.

Класоветъ се разпилѣха и паднаха върху изтѣпканата нива. Четниците, смаяни, гледаха таа сцена и тоя обезумял старецъ съ прашна и разрошена брада, съ очи пълни съ сълзи на гнѣвъ. Той брулѣше и кжсаше класоветъ на една нива, която е напоена съ кръвта на душата му и ги хвърляше нагоре, къмъ небето, като върховенъ и свещенъ даръ на Бога. Никой го не доближаваше. Никой не му говорѣше. Всички бѣха се вкаменили предъ величието на зрелището

— Хайде сега луди-млади! Готовъ съмъ да умра предъ нозетъ ви, каза старецътъ на хайдутитъ, следъ като свърши дѣлото на разрушението. Хайде сега да вървимъ по пѣтя, който ни е предначертанъ отъ съзаклятието. То ще ни заповѣда, кръвно жито отъ кръвни ниви да не събираме. Да отидемъ сега да сѣемъ нашитъ ниви. Да сѣемъ!, да сѣемъ!, наши ниви да сѣемъ!... Следъ като каза

това, старецътъ се упѣти къмъ рѣката и се хвърли въ нея. Вълнитъ го притискаха до кръста, а той, дигналъ пушката надъ главата си, насочена застрашително къмъ небето, порѣше бѣснитъ пѣнести вълни, като че ли на срещния брѣгъ бѣше се явилъ неприятелъ, съ който той отиваше да се сражава, и да засѣе възблѣнуваната си нива, следъ извършеното разрушение на кървавата нива.

— Да помогнемъ, да помогнемъ на съзаклятието!..., мълвѣше той върѣдъ вълнитъ. Тая мълва не бѣше молитва, е една нужда, една повеля.

— Имаме ниви за сѣене, ниви наши, ниви възблѣнувани! Да помогнемъ..., да помогнемъ!... И хайдутитъ преплуваха следъ него.

Вълнитъ бѣха бѣсни, вълнитъ бѣха пѣнести, но близко бѣше брѣгътъ.

Близко бѣше и спасението.

Преведе отъ арменски: Андрей Кожуховъ.

О к ѳ р в а в е н и я т ѳ В е л и к д е н ѳ

Презъ пролѣтѣта на 1903 год., Кольо Лефтеровъ съ 36 момци, добре екипирани и обучени, успѣ, като ловко избѣгваше преследването на контра-шайкитъ въ България, да мине границата на Благоевѣцъ вечерѣта и до Великденъ, който нея година се падаше на 6 Априль, се движи изъ Малешевскитъ планини. Срещу свѣтлия празникъ четата се спрѣ на денуване въ Широки Долъ, съ намѣрение да прекара Великденя тамъ и следъ това да продължи марша си за Струмишко. Отъ тамошното градско рѣководно тѣло бѣше се получила покана, четата да замине, но следъ празника, за да не би при обискитъ, които се предполагаха турцитъ да извършатъ, четата да се открие, а рано бѣ още да се влиза въ открита борба, особено въ кое да е село.

Широки Долъ представлява отъ себе си една голѣма котловина съ направление отъ северъ къмъ югъ, заградена отъ изтокъ съ Малешевскитъ планини, а отъ западъ съ голѣмия планински масивъ Готенъ, съ най-високъ върхъ Гарванъ.

Широки Долъ е известенъ въ историята на македонскитъ революционни борби съ това, че е билъ лобно мѣсто на много македонски синове, паднали жертва на неблагоприятната братоубийствена саморазправия между „Вжтрешни“ и „Върховисти“, обаче сѣдбата бѣ предопредѣлила на сѣщото това мѣсто враждуващитъ братя за пръвъ пѣтъ да си подадатъ рѣжа и задружно да се опѣлчатъ срещу вѣковния врагъ.

Отъ мѣстното население бѣ донесена необходимата храна, а за Великденъ — три овни, отъ които двата се сложиха въ единъ голѣмъ котелъ (перостникъ) да се варятъ, а третиятъ се мѣдрѣше одранъ и наденатъ на голѣмъ рѣженъ, подпрѣнъ на стрѣхата на колибата, въ тѣрлото, гдето бѣ бивуакътъ на четата и чакаше реда си да бѣде изпеченъ, за да стане втора порция въ „Великденското меню“.

Рано сутринѣта на Великденъ, когато ехото отгласяше тѣржественния звънъ на черковнитъ камбани, запѣхтанъ пристигна единъ отъ часовитъ на четата и съобщи, че отсреща на Готенъ се чуватъ пушечни истрели. Войводата извика да спре глѣчката, която царѣше при подѣлбата на порциитъ, за да се чуе отгдето идатъ изтрелитъ.

При утихналия глѣчъ ясно се отличаваха остритъ гърмежи на маузеркитъ отъ по-тѣпитъ на манлихеритъ.

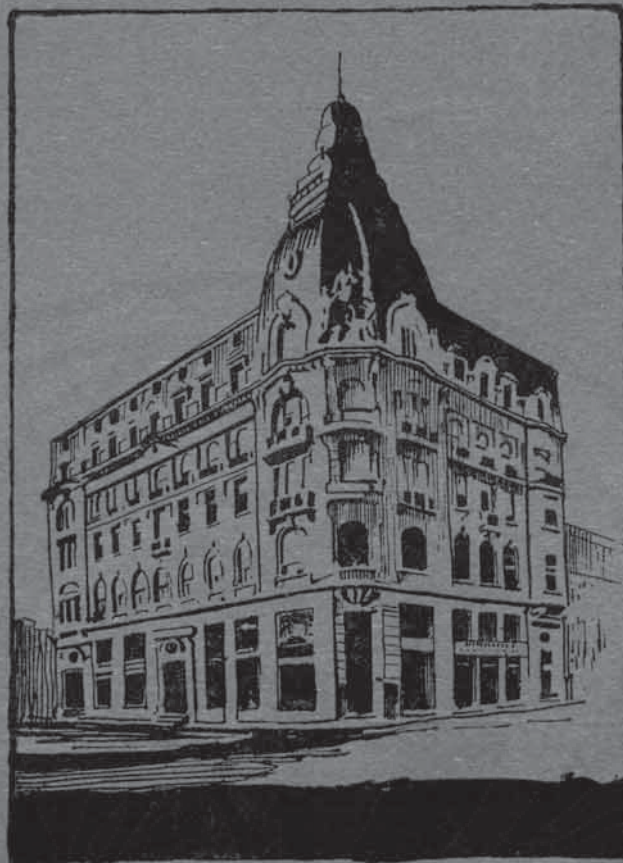
Набързо свиканиятъ четнишки съветъ реши, че нашитъ родни братя сѣ влѣзли въ бой съ турцитъ, даже сѣ били изненадани и ние ще трѣбва, които и да сѣ тѣ, да имъ се притечемъ на помощъ. Предполагаше се, че това може да е и Борисъ Сарафовъ, който не отдавна бѣ водилъ блѣскаво сражение изъ тия мѣста. Четата въ пълненъ боенъ редъ чакаше нарежданията на войводата, когато пристигна изморенъ селянинъ и предаде писмо на войводата. Писмото бѣ отъ Христо Чернопѣевъ, съ което известяваше, че сборнитъ чети на Чернопѣевъ, Пито Гулевъ, Никола Дечевъ и други, които сѣ водили непрекъснатъ бой отъ границата до с. Лески, рано въ зори били изненадани отъ преследващата ги потеря и че тилѣтъ имъ е билъ въ най-голѣма опасностъ. Писмоносецътъ бѣше натоваренъ да ни заведе на застрашения пунктъ, който, при пристигането ни, се указа, че е обкрѣженъ отъ всѣкъде и сѣществуваше твърде голѣма опасностъ, шепата изнурени борци да бѣждатъ избити до единъ. Време за мислене нѣмаше. Четата се прѣсна въ верига и, пълзейки, се доближи до противника. Съ честа стрелба и мощно „ура, на ножъ“ тя го атакува бѣсно. Оцѣлѣлитъ турци въ панически бѣгъ се вмѣкнаха въ близката овчарска колиба, зидана отъ камѣкъ и покрита съ керемиди. Обаче, тия турци не можаха да се запазятъ задъ каменнитъ ѣ стени, защото атакуващитъ Лефтерови четници съ бомби разрушиха колибата и я запалиха и подъ развалинитъ ѣ намѣриха смъртѣта си почти всички, на брой около два взѣода.

Едва успѣла да се справи съ първата си задача, четата се видѣ обградена отъ прииждащия отъ с. Владимирово и Петричъ аскеръ. Обградени отъ всѣкъде, четниците въ продължение на единъ часъ геройски отбиваха бѣснитъ турски атаки съ бомби и куршуми. Благодарение на падналата гѣста мѣгла и силно валищия снѣгъ, следъ като остави на полесражението 18 жертви, четата, прѣсната на три групи, можа да се освободи отъ обсадата. Тия три групи можаха да се събератъ въ разни времена едва въ територията на свободна България.

Така, на окървавения Великденъ, два враждуещи помежду си братя сѣ подадоха рѣжа, за да създадатъ три месеца по-късно великата Илинденска епопея.

Варна, Априль 1929 год.

Любенъ Д. Станчевъ.

ЧИНОВНИЧЕСКО КОСПЕРАТИВНО СП.-ЗАСТРАХОВАТЕЛНО Д-ВО – СОФИЯ

ОСНОВАНО 1 МАЙ 1905 ГОДИНА

КЛОНОВЕ: ЖИВОТЪ, ПОЖАРЪ, ЗЛОПОЛУКА

Извлечение отъ баланса на 31 Декемврий 1928 година

Клонъ ЖИВОТЪ

1. Математически резерви	лева	191.134.000
2. Резерви фондове	"	13.418.000
3. Пласменти	"	216.924.000
4. Събрани премии	"	56.640.000
5. Осигуровки въ сила	"	1.197.702.150
6. Сключени осигуровки презъ 1927 година	"	234.000.000
7. Чиста печалба	"	4.708.000

Клонъ ПОЖАРЪ (основанъ 1. I. 1921 г.)

1. Събрани премии	лева	11.070.000
2. Загуби	"	1.450.000
3. Отнесени резерви за 1928 година	"	4.850.000
4. Чиста печалба	"	2.046.000

Клонъ ЗЛОПОЛУКА (основанъ 1. IX. 1923 г.)

1. Събрани премии	лева	543.000
2. Загуби	"	200.000
3. Отнесени резерви за 1928 година	"	199.000
4. Чиста печалба	"	50.600

Дивидендъ за раздаване

Клонъ Животъ	лева	6.500.000
" Пожаръ	"	1.840.000
" Злополука	"	156.000

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЈА

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Солунската българска мъжка гимназия

Едно тържествено чествуване деня на славянскитѣ просвѣтителѣ, Светитѣ Равноапостоли Кирилъ и Методий, въ родния имъ градъ Солунъ. Чествуването е станало, при режима на турцитѣ, въ помещението на тамошната българска мъжка гимназия, назована на тѣхно име, при участието на цѣлото духовенство, всички учители и ученици и цѣлото българско гражданство. Елинскитѣ варвари — сегашни владѣтели на Македония и нейната столица — обрѣнаха на пепелище тая гимназия, която бѣше светинята и свѣтилника на Македония. Тя бѣше такава и за цѣлия български народъ.

Култътъ на нашата просвѣта

Когато погледнѣтъ на нашия читателъ падне върху свещената сграда на Солунската гимназия, неминуемо въ неговата душа ще закипятъ спомени тѣ на едно красиво минало, изпѣстрено съ свѣтли исторически имена и събития.

Цѣла фаланга отъ именити дейци градиха камъкъ по камъкъ величествената сграда на българската просвѣта въ Македония, култътъ на която стана Солунската гимназия.

Оттукъ — първитѣ апостоли на Македон-

ската свобода запалиха свещения огънъ на борбата, която, по-късно, се превърна въ народна стихия и катурна свирепата власт на турскитѣ султани.

Ще дрѣзне ли нѣкой да ни отнеме правото да мислимъ и да се боримъ за нашия похитенъ култъ на просвѣтата и за града, който символизира нашата национална култура и гордость? Всѣки народъ си има свой Иерусалимъ. Нашия Иерусалимъ е Солунъ!

Страници отъ миналото

Спомени изъ Бигла Планина презъ 1905 година

Презъ месецъ септември 1905 година пристигна въ с. Велмевци, Битолски Демиръ-Хисаръ, окръжниятъ войвода Георги Сугаревъ съ седемъ четници. Останалитѣ си 22 четници бѣ оставилъ на разположението на Велешкитѣ войводи, а той пристигна въ Битолско съ мисията да проагитира една обща акция на всички чети отъ Битолско за прогонването на сръбската нелегална сила отъ Порѣчието. Следъ единъ часъ въ селото

време на която Дяконъ Евстатий пѣше като псалтъ. На другия день потера пристигна въ селото и прави обиски, обаче, селската милиция о време преведе четитѣ на билото на „Илинска Църква“. Милъ-зимътъ забелѣзалъ четитѣ и казалъ на селянитѣ: „Всичко видѣхъ, но майсторски се изплъзнахте, та и за васъ добре, пъкъ и за насъ по-добре.“

По всичко изглеждаше, че гарнизонитѣ въ Крушово и Прибилци бѣха уведомени за премина-

Учителитѣ и ученицитѣ отъ Солунската българска мъжка гимназия презъ учебната 1888-89 година, начело съ директора Начо А. Начовъ (първиятъ въ предния редъ отъ лѣво)

пристигна и Дяконъ Евстатий съ четата си, който, поради настъпилия сепаратизъмъ въ този районъ, бѣ заставенъ да остане въ Демиръ-Хисарско, макаръ че нему бѣше опредѣленъ Ресенския районъ. Срещата между дветѣ чети бѣ покъртителна. Радостъ бликаше по лицата на всички, надпредварвайки се да изкажатъ братскитѣ си чувства единъ другиму. До късна нощъ се водиха разговори за положението въ Битоля и дейността на членоветѣ отъ окръжния комитетъ въ този градъ. Сугаревъ искаше непременно да устрои среща съ Георги попъ Христовъ и Павелъ Христовъ, членове отъ нелегалното Битолско окръжно тѣло, та едва тогава да влѣзе въ Битоля за разрешаване на редица въпроси отъ актуаленъ характеръ. Той остана изненаданъ и скочи като петле, когато Дяконътъ му съобщи, че тѣ сж изпратени отъ Петъръ Лигушевъ за делегати на конгреса, който се състоеше въ Рилския балканъ, съ единствената целъ, последниятъ да е съ развързани ржце и необезпокояванъ отъ тѣхъ въ неговитѣ мрачни замисли. При това положение Сугаревъ се отказа да влѣзе въ Битоля.

Преди Кръстовденъ четитѣ денуваха въ с. Голѣмо Илино и присѣдстваха на литургията, презъ

ването на Сугаревата чета презъ Порѣчието и постоянно потери сновѣха и бдѣха изъ селата. Мѣстнитѣ организационни деятели, обаче, бѣха на своя постъ, вследствие на което никой не се безпокоеше за ненадейно нападение. Голѣми и неразривни връзки сжществуваха между народа и неговитѣ бойци, връзки, които се чувствуваха, които даваха вѣра, надежда и любовь къмъ народното дѣло.

Презъ нощта се завърнахме обратно въ с. Горно Илино и заминахме за с. Велмевци, дето бѣ устроена специална беседа, на която присѣдстваха учителитѣ и селскитѣ деятели отъ селата Горно Илино и Велмевци. Въ това време Демиръ-Хисарскиятъ районъ бѣ подѣленъ на два участъка: въ Долни Демиръ-Хисаръ се движеше съ четата си Алексо Стефановъ, а въ Горния Демиръ-Хисаръ — Ташко Арсовъ. Последниятъ бѣ въ близки връзки съ Петъръ Лигушевъ и бѣше въ много отбегнати отношения съ войводата Алексо Стефановъ. Сугаревъ, за да подобри отношенията между двамата районни войводи, подписа и на двамата да дойдатъ съ четитѣ си на среща. Въ очакване на дветѣ чети, заминахме за с. Спространи.

На 13. септември денувахме въ с. Спространи.

Поради раздвижване на потеритѣ изъ околнитѣ села, презъ нощта трѣбваше да напуснемъ селото, но, по настояване на селското ръководно тѣло, останахме да ношуваме въ селото съ единствената целъ, Дяконътъ да може да вземе участие на Кръстовденъ въ черковното пѣние. Въ това време се получи съобщение отъ с. Смилево, че презъ нощта ще пристигне една група битолчани, подгонени отъ властта.

Разговори се заведоха за сепаратизма въ тоя край. Обаче, бързо въпросътъ се измѣсти и се пренесе за бойнитѣ подвизи изъ Бигла-планина презъ

сѣ наклали буенъ огънь и свирятъ на кавали; на друга страна — бейскитѣ кули въ Цера; далечъ въ хоризонта се очертаватъ и едва мерджелѣтъ гигантски балкани. Полека-лека чезнатъ звездитѣ изъ надвисналитѣ облаци. Полунощъ: притъмня, звездаца вече не блещука, чува се само тихиятъ шепотъ на шумящата млада горица, която, въ нажаленъ припѣвъ, възпѣва титанскитѣ подвизи на загиналитѣ борци въ Бигла за свободата на роба. Зарумена ситенъ дъждецъ, въздухътъ се прочисти и залѣха нѣженъ зефиръ отъ къмъ Бигла.

Четата на Прилепския войвода Кръстьо Германовъ, известенъ подъ името Шакиръ

въстанието. Всички се унасятъ къмъ тая свѣтла епопея, която даде ценна поука и на легалнитѣ и на нелегалнитѣ дейци, какъ да се борятъ съ потисницитѣ.

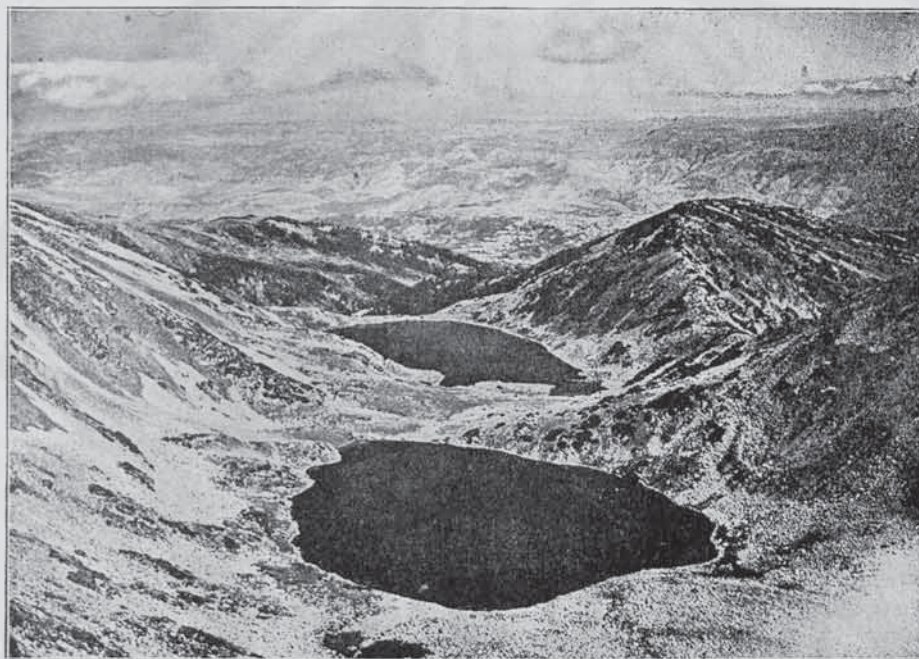
Охраната зае своитѣ постове край селото, една група до късна доба продължава разговоритѣ, а останалитѣ се унасятъ въ сънъ . . . поне на сънъ да зърнатъ несбъднатитѣ блѣнове по скъпата и свидна свобода.

Млѣчно-бѣла септемврийска нощъ . . . Небосводътъ е изпъстренъ съ милиони звезди, които изпущатъ своитѣ гальовни лъчи върху майката-земя и я освѣтляватъ. Никакво облаче не се мѣрка. Тя бѣ така мила и чаровна. Засмѣнитѣ звездици, като че ли бърборѣха: „Приятели много не се разпасвайте; знайте, че ние свѣтимъ и на неприятеля“. Гориститѣ хълмове, пѣкъ, внасятъ нѣкаква таинственостъ въ околността. На една страна ясно се вижда билото на „Илинска Църква“, дето безгрижни овчарчета

Облегнатъ на карабината си и унесенъ още въ разговоритѣ за миналото, предъ въображението ми въ мигъ изпъкнаха стройнитѣ фигури на мастити борци, безименни и именни, създатели на Илинденската Епопея, отъ която бѣха минали едва само две бурни години. Въ душата ми буря забушува. Мислѣхъ, че се намирамъ въ незнайна страна и изгубихъ понятието за действителността. Нѣмахъ сили да изживѣя обхваналото ме душевно вълнение. . . Но пронизителенъ кучи лай ме стресна, озъртамъ се въ страни и се чудя: буденъ ли съмъ, или спя! Гузно си спомнямъ, че часовиятъ не може да мечтае, а трѣбва да бжде вѣрненъ стражъ. Следъ малко освежаване, закрачихъ тихо по охранителната линия и стигнахъ при другаря си Коста Крачоловъ. Той вторачи погледъ, разгледа ме и смѣшкомъ каза: „Ти пакъ си се разчувствувалъ. . . нѣма мѣсто за сантименталностъ. . . не скърби за миналото. . . ще дойде свѣтло бждеще. Азъ вѣрвамъ, че народътъ, който знае само юнашки да мре, ще извоюва самъ

свободата си! Така пъе и братовчедът Пъйо Яворовъ! Погледни насреща... ей тамъ... въ ония бегови кули... Тамъ въ Цера се самоубиха Узуновъ, Пецо и Ванчо, за да не паднатъ въ вражи ръце... Не скърби за миналото... Ние ще паднемъ въ борбата, луди-млади ще ни замѣстятъ и борбата ще продължи до свободата на роба... Честитъ се считамъ, че живѣя въ такава бурна епоха... , но не ща повече да говоря...“.

Трогнатъ отъ бодритѣ думи на Крачоловъ, отправихъ се за своя постъ, но ушитѣ ми продължаваха да шумятъ и чуватъ: „... Ей тамъ... въ ония бегови кули... тамъ въ Цера...“.

Изворитѣ на рѣка Мѣста въ рилскитѣ планини

Къмъ 2 часа следъ полунощъ зачухъ глъчка. Пропълзяхъ и се приближихъ до рѣката и зачухъ нареждания на турски езикъ, на началника къмъ подчиненитѣ му. По инстинктъ, пролазихъ до другаря си и му съобщихъ за чутото. Той знаеше добре турски езикъ. На зададенитѣ въпроси, отъ противната страна му се отговори: „Наши сме, оттеглете се и не приближавайте селото, докато не се съмне“. Студени тръпки пролазиха по тѣлото ми. Тихо се изтеглихме и съобщихме за грозящата опасностъ. Сугаревъ ни изгледа и съ присмѣхъ каза: „Още сте луди-млади... никакви турци... водили сте разговоръ съ чаканитѣ отъ насъ битолчани, които, споредъ съобщението на куриера, тая вечеръ трѣбва да бждатъ при насъ“.

— И азъ мисля, че сж битолчанитѣ, но все пакъ нека провѣримъ, каза Дяконътъ.

— Добре, нека се завърнатъ обратно съ Гюрчинъ и провѣрятъ, каза Сугаревъ.

Заедно съ Гюрчинъ, отъ с. Слатина, Горна Дебърца, Охридско, се повърнахме на постовеѣ. Следъ щателна провѣрка се върнахме и донесохме, че въ гората край село има потеря. Сугаревъ, обаче, все още поддържаше, че сж битолчанитѣ, но скритомъ погледна въпросително Дякона и каза: „Бждете спокойни... нѣма нищо“.

Часътъ е вече 4 следъ полунощъ. Четата е на кракъ. Между това Гюрчинъ дойде при мене

и ми каза: „Ке дойшъ ли со мене и още трима дружи да фатиме оная чука, да запазимъ тилотъ отъ кай Брежане, та, ако потерата се опита да сардиса селото, да дадемъ пжтъ на нашитѣ. Шо ке кажешъ?“. Съобщихъ на войводитѣ предложението на Гюрчина и тѣ ни дадоха на разположение четницитѣ Коста Крачоловъ, Михалъ Мукевъ и Петъръ Станевъ. По стѣпкитѣ на Гюрчина почнахме изкачването по една стрѣмна чука, навяла глава като нѣкой древенъ гигантъ надъ селото. Съ бързи прибѣжки, безъ всѣкаква почивка, успѣхме да я заедемъ. Тогава Гюрчинъ ни откри играта на войводитѣ: за да не изплашатъ населението, тѣ си даватъ видъ, че сж спокойни, но, следъ дирене пжтъ за скжсване обрѣча на противника, натоварили Гюрчина съ нѣколцина четници да излѣзе и заеме чуката, а веднага следъ това дветѣ чети на две страни да прекосятъ вражитѣ вериги.

Току шо бѣхме заели чуката и на хоризонта се явиха първитѣ проблѣсъци на зората. Потерата веднага се раздвижи около селото. Единственъ пжтъ за отстъпление оставаше само по заетата отъ насъ непристъпна чука. Ако се почнѣше отстъплението направо по нея, надали живъ човѣкъ щѣше да остане. Схванали нерозовото положение на нашитѣ въ селото, развързахме червенитѣ пояси, направихме на единъ прѣтъ импровизирано знаме и Гюрчинъ го постави на върха на едно дърво. Неприятелътъ го забеляза и,

мислейки, че четитѣ се намиратъ горе, не посмѣ веднага да пристѣпи къмъ действие, а се прикриваше изъ гората. Въ тоя промежутъкъ, съ голѣмъ рискъ, дяконовата чета използва тоя застой, направи единъ завой около воденицата, отъ която една неприятелска група войници бързо се прикриви, безъ да отваря огънь. Четникътъ Дуко, въ време на отстъплението, стѣпва върху корема на единъ залегналъ турски войникъ, но щомъ усѣща, че стѣпва на меко, изплашва се и вика съ гласъ: „Шо е ова, бре майката“, но щомъ забелязва прибѣгващия турчинъ, бързо се прикрива срѣдъ другаритѣ си. Групата заема отбранително положение край воденицата, очаквайки да бжде обстреляна отъ неприятеля. Тая маневра, обаче, не се схвана отъ неприятеля, или пъкъ самитѣ войници бѣха изплашени отъ положението си и не съобщиха, че група четници има въ воденицата. По сжщото време и Сугаревата чета се изтегли по направление къмъ с. Бѣлица, проведена презъ едно дере, безъ да бжде обстреляна.

Една часть отъ аскера остана на позиция, а друга часть влиза въ с. Спространи, завежда разговоръ съ старѣйшинитѣ и пита ги, не сж ли влизали комити въ селото. При положението, че аскерътъ видѣ какъ излѣзоха четитѣ отъ селото, селянитѣ пакъ отказваха и увѣрваха, че не сж виждали никакви комити. Юзбашията, следъ кра-

тъкъ разговоръ съ селянитѣ, се обръща къмъ чуката и имъ показва развѣтото знаме и ги пита: „А тоя байракъ на кого е? Да не съмъ го азъ поставилъ? Изважда бинокла и разглежда движушитѣ се около знамето хора, обръща се къмъ селянитѣ и имъ казва: „На гоненица ке си играемъ, нали? Пазете се да не ми паднете на ржка“.

Доста време потерата наблюдава развѣтото червено знаме, безъ да открие стрелба. Следъ това свири сигналъ за сборъ и потерашитѣ предпазливо, криейки се изъ шубрацитѣ, напуснаха селото, разбира се, пакъ да тръгнатъ по следитѣ ни изъ Бигла планина.

Четата на Дякона се връща обратно въ селото, престоява презъ деня и привечерь се отправя за с. Бѣлица, намира Сугарева въ мѣстността „Лѣскитѣ“, който, подгоненъ презъ деня отъ аскера, сполучилъ тамъ да се прикрие. Наскоро следъ това пристига и групата на Гюрчина. Тамъ бѣха изпекли царевица, съ която напѣлнихме стомаситѣ си и безгрижно поспахме. Привечерь куриери ни отведоха въ с. Бѣлица, Кичевско, но, поради раздвижане на потеритѣ, отново поехме балкана. Аскертъ бѣше по следитѣ ни. Шомъ той напуснѣше нѣкое мѣсто, веднага ние го заемахме. Потерашитѣ, следъ като се свършено изтощиха отъ тая гоненица, се изтеглиха и ни оставиха на покой.

— Битолчани, а? Харни битолчани бѣха, само ако ни бѣха пипнали въ клопката — смѣшкомъ разправяше Дяконътъ.

— Майката... пакъ сж битолчани... ама феслии — съ ирония отговори Сугаревъ, допивайки ячмиченото кафенце, безъ което не можеше дрѣмка да дрѣмне.

Разположихме се на бивуакъ на върха „Бѣли Стъръ“, между селата Спространи и Брежани, на една полянка, обградена отъвредъ съ високи ненагледни буки, скрити отъ човѣшки погледъ, кждето, по предварително споразумение, бѣличани донесоха храна. Охраната зае своитѣ мѣста, а останалитѣ насѣдахме на полянката и почнахме да гризимъ сухия коматъ. Тая горска трапеза, срѣдъ дивната природа, ни се видѣ много пишна и развесели всички. Единъ следъ другъ започнаха да разправятъ за пробива на неприятелскитѣ вериги. Дуко, полегналъ край една бука, се приструва, че спи и силно хърка.

— Кой какъ се измъкна отъ потерашитѣ, не зная, но нашиятъ Дуко Рапавеца ритна единъ турчинъ въ корема, той се изплаши и избѣга, та ни отвори пжтъ да минемъ, иначе бѣше бозукъ работата. Така ли, бѣ Дуко? — говори възторжено Жеко Павловъ.

— Азъ вървѣхъ следъ Дуко, турчинътъ се уплаши, като видѣ, че идемъ и избѣга, ама не отъ Дуко, а отъ рошавата брада на Коста — лукаво и съ подигравателенъ тонъ разправя Алексо.

— А бето и турчинътъ се уплаши, ама а нашиятъ Дуко зоръ видѣ — каза Димитъръ Върбановъ и прихна да се смѣе.

Всички обръщатъ погледъ и търсятъ Дуко, който, потъналъ въ потъ, стана и срамежливо найнаивно разправя:

— Що ме подигравате? Като правѣхме прибѣжки за къмъ воденицата, предъ мене вървѣше Трайче, сблѣскахъ се съ него и хопъ... стѣпихъ върху нѣщо меко, поогледахъ се и видѣхъ, че е човѣкъ и щѣхъ да се наведе да го дигна, мислейки, че е нѣкой отъ нашитѣ, но изведнажъ той скочи, изпѣшка, фана се за корема и избѣга, като фесътъ му остана тамъ. Тогава видѣхъ че е турчинъ... задрѣмалъ човѣкътъ... што има смѣшно?

— Ама те фана страхъ и не посмѣя да го убиешъ — подхвърля Михалъ Мукевъ.

— Не бре, Михале, не ме бѣше страхъ, но шомъ турчинътъ ни прави пжтъ да минемъ, защо да го стрелямъ и издамъ четата — каза Дуко и избърса течашия по лицето си на едри капки потъ.

Петко Келя отъ с. Монастиръ, Гюмюрджинска околия, и Мито Карабелята отъ с. Дервентъ, Деде-Агачка околия. И двамата бѣха четници въ четата на Тано Николовъ. Като такива тѣ оставиха незабравими спомени на голѣми храбреци

Извинението на Дуко бѣше и наивно, и трогателно.

Кръшенъ смѣхъ обхвана дружината, смѣхъ до насита; засмѣни бѣха и букитѣ, и тревитѣ на величествената Бигла, доволни, че пазятъ въ своитѣ китни дипли роднитѣ чада.

На 18. септемврий дветѣ чети се раздѣлиха братски, като Сугаревъ тръгна за Кичевско, а дяконовата чета за с. Смилево.

Сугаревъ очакваше съ нетърпение дветѣ Демиръ-Хисарски районни чети, за да може да пригъптитѣхнитѣ сепаратистични тенденции. Той искаше да постави за околийски войвода Алексо Стефановъ, родомъ отъ с. Радово, Демиръ-Хисарско, а за неговъ помощникъ да остане Ташко, който да се движи въ Горно Демиръ-Хисарско. Алексо донесе съ куриеръ, че поради силното раздвижане на потеритѣ, е принуденъ временно да се оттегли къмъ Смилево. Ташко, пкъ, вследствие внушението на Петъръ Лигушевъ, отбѣгна срещата.

Св. Климент Охридски Стефанъ Аврамовъ.

Предъ лика на отрѣзаната глава на Лазарь попъ Трайковъ

Въ Македония, до появяването на революционната организация, вилнѣше, както се знае, разбойничеството. Разбойниците извираха изъ срѣдитѣ на народноститѣ, които я населяватъ. Имаше разбойници турци, арнаути, гърци и власи. Имаше и разбойници българи. Нѣмаше само *мѣстни* разбойници сърби, тъй като, по това време, сръбска народностъ въ Македония нѣмаше. Такъва народностъ, впрочемъ, и сега нѣма тамъ. Разбойниците сърби, следователно, които самостоятелно или въ съдружие съ други разбойници се подвизаваха тогава въ Македония, идваха отвънъ; тѣхниятъ изворъ бѣше тѣхното кралство. Тѣ бѣха разбойници-пришълци.

Своитѣ жертви разбойниците избираха измежду имотнитѣ и заможни жители, безъ разлика на вѣра и народностъ. Тѣ тѣхъ обираха, а мнозина отъ тѣхъ и убиваха. Жертви тѣхни бѣха и гурбетчиитѣ, които, връщайки се по домоветѣ си следъ нѣколко годишенъ гурбетликъ, биваха посрѣщани отъ разбойниците по кърищата и друмищата и биваха обирани. И отъ тѣхъ мнозина биваха убивани.

Разбойниците имаха укриватели и помагачи всрѣдъ населението. Главни и надеждни укриватели и помагачи, обаче, имъ бѣха органиитѣ на турската властъ. Защото пляката, която разбойниците събираха, я дѣлѣха съ тѣхъ. Това бѣше правилото; изключенията бѣха рѣдки. Македония по тия отдалечени и страховити години бѣше заприличала на разбойническа царщина. Всѣки напускаше жилището си съ мисълта, че ще бжде обранъ и убитъ; всѣки, който се прибираше въ къщата си, лѣгаше съ мисълта, че ще бжде нападнатъ, плякосанъ и убитъ.

* * *

Когато презъ 1893 година се появи революционната организация и съ своята мрежа обхвана цѣла Македония, първата ѝ задача бѣше да се справи съ разбойничитѣ. На тѣхъ тя обяви борба безогледна, безмилостна и безпощадна. При развоя на тая борба, много разбойници бидоха унищожени, а останалитѣ бидоха обезвредени. Подъ ударитѣ на тая борба попаднаха, разбира се, и разбойниците българи. И отъ тѣхъ мнозина бидоха унищожени, а на мнозина вратоветѣ бидоха превити, а самитѣ тѣ бидоха впрегнати на дейна работа въ

организационнитѣ кадри. По-късно, при развоя на революционното дѣло, нѣкои отъ тѣхъ станаха отлични организационни работници, било като войводи, било като бойци и съ това изкупили старитѣ си прегрѣшения. И загинаха като народни герои.

Не такъвъ край, обаче, имá и приютениятъ къмъ организацията костурски разбойникъ Коте, родомъ отъ костурското село Руля. Той бѣше разбойникъ не само по занаятъ, а и по призвание.

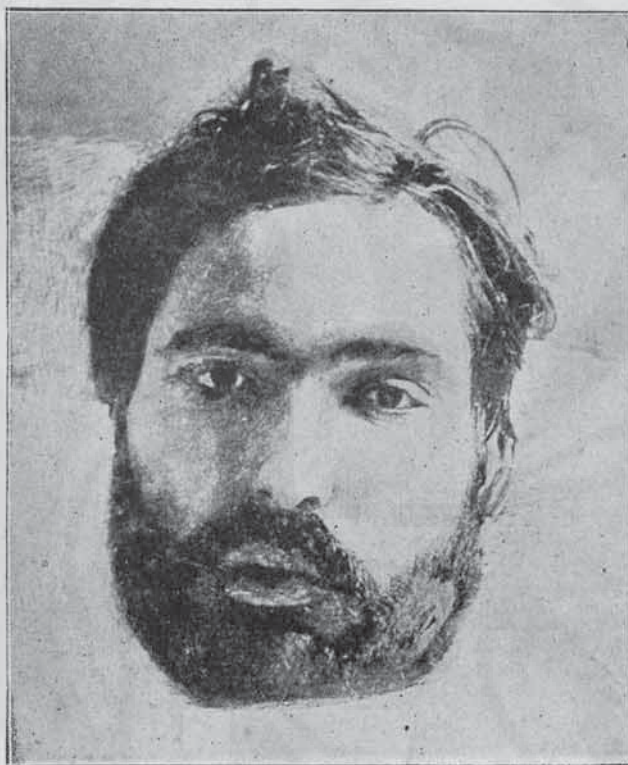
Разбойническитѣ инстинкти въ него бѣха вродени; тѣ му бѣха дароветѣ, съ които Богъ бѣше го дарилъ.

Бидейки добъръ гъркоманинъ, гъркоманството бѣше работило въ него тия разбойнически инстинкти и бѣше ги вкиснило въ хитрина-та, лукавството, подлостта, измѣната и изнавѣрата, които сж присъщи на гърцката душа. Ето защо, когато Коте, пощаденъ отъ организацията, бѣше впримченъ въ организационната мрежа, той не изгори разбойническия си байракъ, а го сдипли и отъ него си уши новото си походно „вурге“; той не се прости съ разбойническитѣ си инстинкти, а ги спотаи въ душата си. Постава ги, сиречь, подъ спуза, за да не изгаснатъ, а да тлѣятъ

и да чакатъ деня, когато отново да пламнатъ.

По това време начело на революционното дѣло въ костурския край стояха голѣми хора, надарени съ всички революционни качества и добродетели. Голѣми тѣ, голѣми бѣха и тѣхнитѣ подчинени — строевацитѣ на костурската революционна организация. Еднитѣ и другитѣ заедно сътвориха известната безсмъртна Илинденска епопея въ костурския край. Изчадиеото на тая епопея бѣше Коте. Неговата роль въ нея бѣше ролята на хиена, която гърсѣше и дебнѣше избрана жертва, за да ѝ излочи кръвта. Такава жертва му попадна. Тая негова жертва бѣше Лазарь попъ Трайковъ.

Името и славата на тоя приказенъ революционенъ водачъ отдавна бѣха прехвърлили предѣлитѣ на костурския революционенъ районъ и се носѣха надлъжъ и наширь низъ борческа Македония. Той бѣше ученъ, уменъ, честенъ, мораленъ, храбъръ, смѣлъ, благороденъ, но бѣше и прѣкомѣрно любвеобиленъ. Тая негова любвеобилностъ го правѣше довѣрчивъ, даже и наивенъ; той бѣше поетъ. Бидейки самъ чистъ, той немощеше да види нечистотитѣ въ людскитѣ души. Най-малко той можá да види

смадъта въ душата на Коте. Защото, ако бѣше я видѣлъ, той нѣмаше да действува и да съдействиува, повече отъ всички, за приютяването на Коте къмъ кадритѣ на организацията. Коте, безъ неговото застъпничество, би ималъ участъта на нѣкогашнитѣ свои аркадаши. Това Коте знаеше. А Лазаръ попъ Трайковъ не само не знаеше, но и не дозираше, че приютява въ пазвитѣ на организацията и въ своитѣ собствени пазви змия осойница, змия кукулята. Тая змия бѣше Коте.

Коте го прие „радушно“, но, вмѣсто да му даде билка за ранената му глава, той съ своята разбойническа пала му отрѣза цѣлата глава. И следъ като я отрѣза, изпрати я даръ на костурския грѣцки владика Германосъ Каравангелисъ.

Това стана въ първитѣ дни на м. февруарий 1904 година.

Костурскитѣ грѣци и турци, следъ като се нагавриха надъ тая до преди нѣколко дни жива, непокорна, упорита, непреклонна и бунтарска глава,

Пионерното отдѣление отъ четата на Никола Дечевъ.

Едхемъ паша съ своята петдесетъ хилядна войска и костурскиятъ грѣцки владика Германосъ Каравангелисъ съ своитѣ разузнавачи и грѣцки андартски чети успѣха, при задружни действия, да потушатъ Илинденското въстание въ костурския край. Организационнитѣ отряди бидоха разбити, а селищата бидоха опожарени. Костурскиятъ край биде обѣрнатъ на пепелище. Тѣкмо това Коте чакаше. Той прѣвъ се отлъчи отъ организационния строй и се скри въ непристъпнитѣ планини около родното си село. Лазаръ попъ Трайковъ по това време напусна полесражението раненъ: въ боя при Мориховското село Чанища вражески куршуми бѣха му разбили челоститѣ и езика; той почти бѣше онѣмѣлъ. Въ това положение Лазаръ попъ Трайковъ се отправи къмъ скривницата на Коте, за да иска подслонъ и билка за раната си.

фотографираха я и я предадоха на общината въ село Апокетъ да я погребе.

Така, по такъвъ трагиченъ начинъ, биде погубенъ голѣмиятъ синъ на борческия костурски край

Коте съ своята разбойническа пала отрѣза не само главата на Лазаръ попъ Трайковъ; той отрѣза, сжщевременно, и връзкитѣ си съ революционната организация. Почувствувалъ се вече свободенъ, той отново отидипли сдипления си до тогава разбойнически байракъ; отново даде ширъ на затаенитѣ си до тогава разбойнически инстинкти и забегна въ лагера на андартитѣ. Отиде, сиречъ, при своитѣ; намѣри си, сиречъ, призованото мѣсто. Коте стана андартски главатаръ.

Като такъвъ, той неможа да просъществува дълго време, защото отъ неговитѣ нови злодеяния

бъха се отвратили даже неговитѣ нови аркадаши, макаръ тѣ да бѣха лики-прилики съ него. При една случайна схватка съ една турска потеря, той биде плененъ и закаранъ въ Битоля, гдето съ своята нечиста и нечестива кръвь омърси бесилото въ тоя градъ.

Така той загина. Не загина, обаче, демони-

ческото дѣло, което той извърши. То е незабравимо и незаличимо. Споменътъ за него вѣчно ще буди въ душитѣ на костурчанитѣ чувства на погнуса и отвращение, както вѣчно ще възкръсва въ костурскитѣ души великата фигура на Лазаръ попъ Трайковъ съ неговата лжчезарна отрѣзана глава.

Лазаръ попъ Трайковъ.

„Локвата“ и „Виняри“ *)

(31 май 1903 година)

Пакъ при васъ ида върхове стръмни,
върхове на планини безводни,
да видя вашитѣ камъне кръвни,
багрени съ кръвта на момци народни.

Нека останатъ спомени тежки,
дето загина храбриятъ войвода,
де цѣла чета крепѣше мжжи
боя ужасенъ зарадъ свобода.

Блазе на васъ присои прохладни,
че следъ години петъ стотинъ страдни
чухте гласа на пушки гръмовни,
вика юнашки, пѣсни бунтовни.

Вие сте честити, че васъ пробуди
на щикветѣ дрънкане остро
и гръмко ура, а турчинъ зачуди
на младъ войвода команда проста.

Тукъ не отдавна турска потеря
чакахме съ радостъ да я пребиемъ,
че можемъ, кога шемъ, да я издебнемъ,
и не да се криемъ, а да се биемъ.

Не бѣше още отъ сънъ станала
младата чета, низъ долинитѣ
не бѣше още слънце пекнало,
залпове стрѣскагъ височинитѣ.

Нашитѣ предни стражи гръмнаха,
купове турци предъ тѣхъ паднаха;
залпъ и ура на чета весела
пусна въ уплаха ордата цѣла.

Скоро се огнь силенъ отвори
между комити, чада достойни,
що ги животътъ безстрашни стори,
и между проклети турци безбройни.

„Удряйте право, храбри момчета,
келяви турци и арнаути!“ —
викаше вкупомъ цѣлата чета,
отъ тежка сила безъ да се смути.

Жадна за мѣстъ четата сгжстена,
хвърля куршуми и думи злокобни:
„долу тиранство! живѣй свободна,
Македоню мила, земя свещена!“ . . .

Четири часа лѣтни горещи,
ревътъ планински, тржбитѣ бойни,
залпове грозни, силни и чести,
слѣха се въ едно съ ека усойни.

Въ турско мнозинство не се бележи
падане често на мъртви аскери.
Тѣлпи нападатъ на тѣзъ младежи,
що ке отидатъ безъ време жертви.

Явна угроза виждатъ наблизко,
че турски сили тѣхъ ги завъртватъ,
но горди момци не падатъ низко
и крачка назадъ не се помръдватъ.

Ей кръвь юнашка, луда, червена,
ти не се ли жаляшъ, като се сипешъ
низъ тази росна трева зелена?
Що те накарва силно да кипешъ?

Отъ единъ само куршумъ бездушенъ,
който смъртъ носи въ пжтя бездушенъ,
кръвъ буйна, ти, що въ жили клокотишъ,
въ мразна пихтия ти ще се сплотишъ.

И колко надежди, блѣнове сладки,
колко мечтания, чувства благатки
въ тази пихтия ще да се вковатъ
и нѣма нивга да се подновятъ! . . .

Ето единъ следъ други пронизани
падатъ катъ круши тѣла младежки.
Дивно! Безъ трепетъ, безъ отчаяние
зиматъ юнашки пози мъртвешки.

Всрѣдъ тѣзъ гърмежи страшни, нечетни,
гласна команда смисълъ си нѣма:
„стига момчета, вий отстѣпете
предъ несравнено сила голѣма“.

Гинатъ юнаци тамъ по мѣстата —
по дългъ другари, сждба игрива;
мратъ съ усмивки сладки въ устата,
на пукъ на врага, що ги пребива.

Паднаха съ доблестъ всички четници
на храбрия Дичо въ своитѣ позиции;
мъртвитѣ и раненитѣ люто
търпятъ мжчение турско нечучо.

А пакъ мнозина леко ранени,
жадни за вода, въ потъ изпотени,
съ пѣсни и псувни скоро отстѣпватъ,
„Виняри“ хващатъ се за закрепватъ.

Раненъ единъ въ ржка треперяща,
самъ се отъ боя бавно завръща.
Градъ отъ куршуми, люти, игриви,
не му смущаватъ ходъ горделиви.

*) Недалечъ отъ Костурското село Дъмбени, което е родно село на Лазаръ попъ Трайковъ, се издига планина, известна подъ името Дъмбенската планина. „Локвата“ и „Виняри“ сж имената на два върха отъ тая планина. Въ тая именно планина и около тия два върха стана на 31 май 1903 год. сражението, което е възпито отъ Лазаръ попъ Трайковъ. Самъ той е участвувалъ въ това сражение. А ето какъ станало сражението: единъ турски табуръ, броящъ 1.000 души войници, получилъ заповѣдъ да обсадѣ селото Дъмбени и да го обезоружи, знаейки, че то е въоръжено. Единъ добъръ турчинъ отъ съседното турско село Сливени, който е видѣлъ много добрини отъ много дъмбеници, като подушилъ тая заповѣдъ и ужасенъ отъ изтѣпленията, които табуртъ щѣше да извърши надъ селянитѣ при обезоръжаването, казалъ на приятеля си дъмбенецъ Кръстьо Прешленковъ да предупреди съселянитѣ си за готвящата се напасть. Дъмбеници повѣрвали на предупреждението на сливенския турчинъ и разпоредили за скриването на оржжието, а селската чета, въоръжена и екипирана, излѣзла въ планината, заела върха й „Виняри“ и чакала пристигането на табура. Табуртъ дошелъ и сражението почнало. По това време центровиятъ войвода Дичо Антоновъ се е нахождалъ съ четата си въ съседното село Косинецъ. Като чули гърмежитѣ, Дичо Антоновъ и четата му потеглили за полесражението. Тѣ пристигнали навреме, заели върха „Локвата“ и ударили въ тилъ сражаващитѣ се турци и съ това облекчили положението на обсаденитѣ дъмбеници. По това време, обаче, часть отъ табура обсажда и четата на Дичо Антоновъ и се започва люто сражение между дветѣ чети и турската войска, което продължило около 10 часа. Подробноститѣ на сражението сж описани въ стихотворението на Лазаръ попъ Трайковъ. Сражението било почти свършено, когато пристигнали въ помощъ съединенитѣ чети на Василъ Чекаларовъ, Пандо Кляшевъ и Митре Влаха. Пристигнали късно, защото идвали много отдалечъ. И затова не сж могли да помогнатъ на сражаващитѣ се и загиващи тѣхни другари.

Кой е този веселъ юнакъ, що става
и предъ смъртта си толкозъ забравень?
Защо не тича да се спасява,
като бѣглеца въ потъ задавень?

Лаки Поповски съ маузеръ въ дѣсница
стѣпва той гордо — сѣщъ яребица,
за да покаже, че той не бѣга,
отъ турски аскеръ той се не стяга.

Още не бърза, за да не речать:
бѣгаше бомбаджията страшенъ.
Младость, надежди нему не прѣчатъ
мъртавъ да падне гордъ, неуплашенъ.

Но . . . и той легна въ тази падина,
отъ три куршуми смъртно пронизанъ.
Падна, уви! тозъ майсторъ, загина,
съ бомби що смаза врага залисанъ.

Пукать гърмежи, тѣтнатъ усои,
крѣвь ройна тече въ пуститѣ доли,
пладнешко слънце вковано стои
надъ гологлави момци соколи.

Здраво се крепи четата млада,
въ крѣвь тя намира своя услада.
Пѣсни бунтовни всички запѣватъ,
будятъ народа, вразитѣ гнѣватъ.

Тѣ не дочувать гласа, що иде:
„Момци Дѣмбеници! дрѣжте се здраво,
деньтъ проваля, а турчинтъ видѣ,
че нашитѣ пушки биятъ по-здраво“.

Клети, ранени, четници страдни
охкаты, се мжчатъ гладни и жедни.
Влечать се тайно между скалитѣ,
плѣзгаты се мазно низъ долинитѣ.

* * *

Колко нещастни сме ние, македонци,
въ тази борба съ душманинъ народень!
Но и какви герои, о! момци,
стоймъ предъ свѣта каленъ, изродень!

Заради нази „крѣстьтъ-червени“
не ще положи грижа свещена.
Лѣкари млади, врѣзки ленени
нѣма за нашата снага ранена.

И милосердна сестра засмѣна
раната съ билки не ще попрѣска.
Съ милия погледъ, съ уста румена
не ще поднесе и намъ преврѣзка.

Въ болници модни, въ кровати мекн
не ще отдѣхнать болни юнаци.
Както въ войнитѣ, що води всѣки,
при насъ ще нѣма бѣли байраци.

Тежко и горко на тозъ, който падне
раненъ дълбоко въ тѣзъ сражения!
Вмѣсто човѣшка милость да найде,
ще го последватъ звѣрски мжчения.

Ето защо и бунтовникътъ пада
отъ свой куршумъ безъ ни да трѣпне,
вмѣсто да моли той за пощада,
вмѣсто свещена клетва да стѣпне.

* * *

Вѣренъ на своята честь, задължение,
младиятъ Дичо ош' несѣкрушенъ,
само направи едно движение
и той отъ свой куршумъ падна бездушень.

* * *

Сестри сплашени, майкитѣ клети,
турско насилие да н'ги сполети,
кривятъ се тайно отъ нази всички
въ ями задушни, въ тъмни горички.

И като чуять ека куршумень
отъ планината, стрѣскають се много.
Съ плачь и въздишки и съ гласъ шумень
кълянятъ времето, молятъ се Богу:

„Боже, изкриви рѣце тирански —
по тѣхнитѣ глави пушки да хванатъ;
Боже, ослѣпи очи душмански —
та нашитѣ момци здрави останатъ.“

Често въ скрѣбта си кълянятъ войвода —
и него, що дѣло свещено води.
Кълянятъ, че майка безъ синѣ остана,
и съ невѣста момче прощава.

Тжженъ е, братя, животътъ планински,
мжно борбата водимъ съ тирана.
Блазе, кой четникъ бодѣръ истински
въ редоветѣ до край остана.

Но, дрѣжъ се, крепи, напрѣгай жили,
о! ти народна чета отбрана.
Крѣвта отровна, що въ тебѣ остана,
за свободата днесъ я отмили.

Въ живота робски, пѣкъла страшенъ
нѣма да склонимъ да се възвѣрнемъ;
въ работа частна, въ мира домашень
имена славни не ще почернимъ.

При всички мжки, хули безбожни
и при комитски животѣ тревожни,
до край съ оржие ний ще се боримъ,
дорѣ Македония свободна сторимъ.

Нека се пълнятъ затвори мрачни,
нека загинватъ другари горски,
нека надъ нашитѣ битки юначни
жлъчно се смѣятъ владици-гърци.

Нека да тичать по насъ потери,
нека врагътъ предъ насъ да трепери;
само да грѣй надежда въ сърдцето
и да свѣтлѣй като слънцето.

Гърция нека затваря бѣсно,
граби, катъ турчинъ, цсува и гони
нашитѣ хора въ Кралството тѣсно,
крепено отъ бѣгаци евзони.

Нека! Ще паднатъ тежки окуви
и ще огрѣе слънце засмѣно;
надъ пепелище селско ругано
сладка свобода ще се поднови.

* * *

Спете спокойно тринасетъ мина,
сжпли на черна клета родина,
подъ тази трева гжста зелена,
подъ черна земя тежка, студена.

Вие станатъ жертва за роба,
жертва на твърдость, на глави бурни,
но никой сега нѣма да турне
паметникъ, вѣнци надъ вашитѣ гроба.

А горски цвѣтя, здравецъ зелени,
ноще и дене що мирншехте,
пушки и шапки гордо кичехте,
ще ви послужатъ вѣнецъ нетлѣнни.

Паднахте млади, о! вий юнаци,
честно и мжки съ пушки въ ржката.
При неразвѣни още байраци,
трепетъ внушихте силенъ въ агата.

При много жертви, робътъ, що дава,
ваш'то достоинство не отличава.
Той ще забрави свещени кости,
каты много прежни гробове прости.

Дорѣ надъ васъ гази кракътъ нечестень,
робътъ, въ скрѣбта си и въ мжки унесенъ,
ще да забрави имена свети,
макаръ за него вие да мрѣхте

Но пакъ отъ вашия подвигъ достоенъ,
отъ крѣвта буйна за него лѣта,
сила ще черпи въ пжтя си боень,
дорѣ той свободенъ да стане въ свѣта.

„Локвата“ днесъ съ вълни непокорни,
що завладѣхте съ яки си гърди,
отгде неможе никой ва скорни,
споменъ за вази сжпѣ нека бжде.

Въ бждеще свѣтло, въ бждеще ново
за нашата мила, клета Родина,
кога зазвучи тукъ сладко слово,
рози ще цвѣтятъ катъ въ градина.

Въ тѣзи падинки, росни, зелени,
съ кърви червени що се поливатъ,
пѣсни за храбростъ ще се възвиватъ
и ще се друсатъ хора смѣсени

А бѣлолики селски девизи
въ пролѣтъ ще тичатъ катъ яребици,
зеле, киселець тукъ да събиратъ
и годеникъ свой тукъ да избиратъ.

Берикъ, 21 юний 1903 година.

Тѣ ще събудатъ отъ сънь мъртвешки
васъ, о! юнаци, съ пѣсни и смѣшки.
Съ крехкъ гороцвѣтъ, съ жълто кокиче
вашата гробина ще да се киче.

Вие легнахте въ кѣща избрана
на тозъ върхъ зеленъ, хладенъ, чудесенъ.
Тамъ атмосфера чиста, умайна
приспива всѣки въ мечти унесенъ.

Оттука се виждатъ езера гладки,
вѣтърътъ носи миризми сладки.
Заради това драго му бива
на всѣки вѣчно тукъ да почива.

Войводата капитанъ Христо Саракиновъ съ четата си

Когато презъ 1899 г. се постигна пълно споразумение между В. М. Р. О. и Върховния Македоно-Одрински-Комитетъ, Христо Саракиновъ, подпоручикъ тогава, виденъ македонски деецъ и другаръ отъ военното училище на Гоце Дѣлчевъ, бѣ избранъ за членъ на В. М. О. К. ведно съ Борисъ Сарафовъ, Славчо Ковачевъ, Тома Давидовъ, Георги Минковъ и Георги Петровъ. Пламененъ родолюбець, честенъ и трудолюбивъ, съ своитѣ качества като човѣкъ и боець, Христо Саракиновъ бѣ високо цененъ отъ своитѣ другари въ Комитета и вѣнъ отъ него. Христо Саракиновъ ведно съ Гоце Дѣлчевъ съставиха катахизиса за македонския четникъ — революционеръ. Той, като пионеръ-офицеръ отъ запаса на българ-

ската армия, бѣ за македонскитѣ революционери вещь и ревностенъ учитель по изкуството — да се приготовляватъ бомби и взривни вещества, както и най-умѣло да се манипулира съ тѣхъ срещу неприятеля. Когато нѣкъде трѣбваше да се извърши съ тѣхъ подвигъ, да се респектира и дисциплинира македонската емиграция, Върховниятъ Комитетъ делегираше на мѣстото Христо Саракинова. Той бѣ твърдъ като скала, неумолимъ, строгъ, но справедливъ. Малко приказваше, но това, което кажеше, бѣше смислено, умно и на мѣсто казано.

По-късно, презъ 1901 година, когато се породиха несъгласия, вражди и ежби между македонскитѣ дейци, Христо Саракиновъ се присъедини къмъ групата на запасния генералъ Иванъ Цон-

чевъ и то като редникъ и съратникъ на членоветъ на новия Върховенъ Македоно-Одрински Комитетъ Михайловски—Цончевъ. Ценейки високитъ качества на Христо Саракинова, новиятъ Комитетъ често му възлагаше важни мисии, които той изпълняваше съ умение и тактъ. Михайловски го сравняваше съ най-виднитъ италиянски революционери — Карбонари.

Христо Саракиновъ, като войвода, нѣколко пѣти влизà въ Македония съ свои чети; съ свои чети той взе активно участие и въ Джумайското и Илинденското македонски въстания презъ 1902 и 1903 години въ редица сражения съ турскитъ пълчища. Той бѣше родомъ отъ Воденското село Саракиново.

Страници отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ. — Продължение отъ книга 4 (14)).

Отиването ми въ Русия заедно съ Борисъ Сарафовъ. Постъпване въ университета. Вестяване на Гоце Дѣлчевъ въ Одеса и заминаването ни за Света Гора.

По силното настояване на родителитъ ми решихъ да замина за Русия и да продължа образованието си. Съгласихме се съ Бориса Сарафовъ

лично достойние. Фонъ Махъ, като всѣки германецъ, бѣ голѣмъ туркофилъ и не особено симпатизираше на насъ македонцитъ. Частно къмъ Бъл-

Рѣката Срума

да пътуваме заедно. Той отиваше при по-големия си братъ Петко, който тогава се учеше въ Петроградъ за инженеръ. Къмъ края на септемврий 1895 година напуснахме София и презъ Бѣлградъ и Виена взехме пътя за Петроградъ.

Съ насъ въ купето пътуваше и кореспондентътъ на вестникъ „Кьолнише Цайтунгъ“ Фонъ Махъ, бившъ български офицеръ. Той познаваше добре балканскитъ работи, а особено българскитъ и македонския въпросъ. На нѣколко пѣти той майсторски ни подпитва, дано изчопли нѣщо отъ насъ, но и двамата ние съ Бориса бѣхме въздържани и казахме това, що можеше да стане пуб-

гария той питаеше незлобливи чувства. Може би, отъ една страна, край князь Фердинандъ и, отъ друга, защото дълги години бѣ ялъ български хлѣбъ.

Отъ Нишъ въ нашето купе се качи единъ словоохотливъ сръбски майоръ отъ генералния щабъ, който безъ много-много церемонии се запозна и стъпи въ разговоръ съ насъ. Като сжщъ следователъ той започна да ни разпитва: отъ кжде сме, какви сме, какъ се именуваме, за кжде отиваме и пр. въпроси. Само сръбинъ може да бжде толкова дотегливъ и безочливъ съ своето любопитство!

Въ бждеще свѣтло, въ бждеще ново
за нашата мила, клета Родина,
кога зазвучи тукъ сладко слово,
рози ще цвѣтятъ катъ въ градина.

Въ тѣзи падинки, росни, зелени,
съ кърви червени що се поливатъ,
пѣсни за храбрость ще се възвиватъ
и ще се друсатъ хора смѣсени

А бѣлолики селски девизи
въ пролѣтъ ще тичатъ катъ яребици,
зеле, киселець тукъ да събиратъ
и годеникъ свой тукъ да избиратъ.

Берикъ, 21 юний 1903 година.

Тѣ ще събудатъ отъ сънъ мъртвешки
васъ, о! юнаци, съ пѣсни и смѣшки.
Съ крехкъ гороцвѣтъ, съ жълто кокиче
вашата гробина ще да се киче.

Вие легнахте въ кѣща избрана
на тозъ върхъ зеленъ, хладенъ, чудесенъ.
Тамъ атмосфера чиста, умайна
приспива всѣки въ мечти унесенъ.

Оттука се виждатъ езера гладки,
вѣтърътъ носи миризми сладки.
Заради това драго му бива
на всѣки вѣчно тукъ да почива.

Войводата капитанъ Христо Саракиновъ съ четата си

Когато презъ 1899 г. се постигна пълно споразумение между В. М. Р. О. и Върховния Македоно-Одрински-Комитетъ, Христо Саракиновъ, подпоручикъ тогава, виденъ македонски деецъ и другаръ отъ военното училище на Гоце Дѣлчевъ, бѣ избранъ за членъ на В. М. О. К. ведно съ Борисъ Сарафовъ, Славчо Ковачевъ, Тома Давидовъ, Георги Минковъ и Георги Петровъ. Пламененъ родолюбецъ, честенъ и трудолюбивъ, съ своитѣ качества като човѣкъ и боецъ, Христо Саракиновъ бѣ високо цененъ отъ своитѣ другари въ Комитета и вѣнъ отъ него. Христо Саракиновъ ведно съ Гоце Дѣлчевъ съставиха катахизиса за македонския четникъ — революционеръ. Той, като пионеръ-офицеръ отъ запаса на българ-

ската армия, бѣ за македонскитѣ революционери вещия и ревностенъ учитель по изкуството — да се приготвяватъ бомби и взривни вещества, както и най-умѣло да се манипулира съ тѣхъ срещу неприятеля. Когато нѣкъде трѣбваше да се извърши съ тѣхъ подвигъ, да се респектира и дисциплинира македонската емиграция, Върховниятъ Комитетъ делегираше на мѣстото Христо Саракинова. Той бѣ твърдъ като скала, неумолимъ, строгъ, но справедливъ. Малко приказваше, но това, което кажеше, бѣше смислено, умно и на мѣсто казано.

По-късно, презъ 1901 година, когато се породиха несъгласия, вражди и ежби между македонскитѣ дейци, Христо Саракиновъ се присъедини къмъ групата на запасния генералъ Иванъ Цон-

чевъ и то като редникъ и съратникъ на членоветѣ на новия Върховенъ Македоно-Одрински Комитетъ Михайловски—Цончевъ. Ценейки високитѣ качества на Христо Саракинова, новиятъ Комитетъ често му възлагаше важни мисии, които той изпълняваше съ умение и тактъ. Михайловски го сравняваше съ най-виднитѣ италиянски революционери — Карбонари.

Христо Саракиновъ, като войвода, нѣколко пѣти влизѣ въ Македония съ свои чети; съ свои чети той взе активно участие и въ Джумайското и Илинденското македонски вѣстания презъ 1902 и 1903 години въ редица сражения съ турскитѣ пѣлчица. Той бѣше родомъ отъ Воденското село Саракиново.

Страници отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ. — Продължение отъ книга 4 (14)).

Отиването ми въ Русия заедно съ Борисъ Сарафовъ. Постъпване въ университета. Вестяване на Гоце Дѣлчевъ въ Одеса и заминаването ни за Света Гора.

По силното настояване на родителитѣ ми решихъ да замина за Русия и да продължа образованието си. Съгласихме се съ Бориса Сарафовъ

лично достойние. Фонъ Махъ, като всѣки германецъ, бѣ голѣмъ туркофилъ и не особено симпатизираше на насъ македонцитѣ. Частно къмъ Бъл-

Рѣката Срума

да пътуваме заедно. Той отиваше при по-голѣмия си братъ Петко, който тогава се учеше въ Петроградъ за инженеръ. Къмъ края на септемврий 1895 година напуснахме София и презъ Бѣлградъ и Виена взехме пътя за Петроградъ.

Съ насъ въ купето пътуваше и кореспондентътъ на вестникъ „Кьолнише Цайтунгъ“ Фонъ Махъ, бившъ български офицеръ. Той познаваше добре балканскитѣ работи, а особено българскитѣ и македонския въпросъ. На нѣколко пѣти той майсторски ни подпитва, дано изчопли нѣщо отъ насъ, но и двамата ние съ Бориса бѣхме въздържани и казахме това, що можеше да стане пуб-

гария той питаеше незлобливи чувства. Може би, отъ една страна, край князь Фердинандъ и, отъ друга, защото дълги години бѣ ялъ български хлѣбъ.

Отъ Нишъ въ нашето купе се качи единъ словоохотливъ сръбски майоръ отъ генералния щабъ, който безъ много-много церемонии се запозна и стъпи въ разговоръ съ насъ. Като сжщъ следователъ той започна да ни разпитва: отъ кжде сме, какви сме, какъ се именуваме, за кжде отиваме и пр. въпроси. Само сръбинъ може да бжде толкова дотегливъ и безочливъ съ своето любопитство!

Не скрихме, че сме македонци и по народност чисти българи. На сръбския майоръ не се понрави нашиятъ отговоръ и като че ли не го очакваше. Сжщиятъ започна да ни увѣрява и доказва, че бившиятъ Кралъ Миланъ билъ великъ чловѣкъ и че Сърбия била малка за неговия политически и воененъ гений (забравяше Сливница!!). Безъ стеснение той разказваше, че австрийскиятъ Императоръ Францъ Иосифъ много често по телеграфа викалъ въ Виена (Бечъ) Кралъ Милана, за да се консултира съ него по важни политически въпроси, които нито Бисмаркъ, нито Калноки, нито Андраши не могли да разрешатъ. Той не забрави да ни представи своя обожаванъ Кралъ Миланъ и

желание ужъ да ни послужи, съобщи ни, че въ Русия било забранено внасянето на чужди монети и ако имаме такива, то длъжни сме били да ги размѣнимъ съ руски рубли. Безъ да шемъ, хванаме се на тая поставена вѣдѣца и размѣнихме всичкитъ си златни наполеони съ книжни руски рубли. По тоя начинъ услужливиятъ господинъ бѣ ни ограбилъ съ по една рубла на всѣки наполеонъ извѣнъ комисионата, която си прибра като сарафинъ.

Когато стѣпихме на руска територия, ние се оплакахме на жандармерийския офицеръ, който намѣри измамника и го застави да ни повърне ограбенитъ пари. Указа се, че „православниятъ“

и чистъ „русинъ“ билъ рафиниранъ еврейнъ, по професия пътуващъ сарафинъ, каквито по тия краища се срѣщатъ съ стотици и безмилостно ограбватъ наивнитъ пѣтници.

Въ Петроградъ ние се раздѣлихме съ Борисъ Сарафовъ. Той отиде да живѣе при брата си, а азъ се настанихъ у единъ рѣдкъкъ по душа и сърдце българинъ, Владимиръ Кръстевъ, отъ гр. Разградъ, студентъ въ технологическия институтъ. До поменатия азъ носѣхъ нѣколко препоръчителни писма, Благодарение на препоръкитъ отъ Търновския митрополитъ Климентъ, азъ въ скоро време получихъ стипендия отъ Славянското Благотворително Общество, въ размѣръ 25 рубли месечно, и заминахъ за Одеса, където постѣпихъ въ университета, въ юридическия факултетъ.

А Борисъ Сарафовъ, чрезъ застъпничеството на българина майоръ Груевъ, бѣ приетъ за слушателъ въ академията на генералния щабъ. Не следъ дълго време, по неизвестни на мене причини, той напусна академията и замина за България.

Преди Великденъ 1896 година, идящъ отъ Цариградъ и презъ Одеса, замина за Петроградъ нашиятъ Князь Фердинандъ, който отиваше на гости на руския Императоръ. Рускитъ военни и граждански власти отдадоха царски почести на нашия Князь. Посрѣщането бѣ повече отъ сърдечно. Всички българи бѣхме излѣзли на пристанището да посрещнемъ владѣтеля на нашата родина. Князь Фердинандъ умѣеше да се държи на високо. Изведнажъ той спечели симпатиитъ на руското общество, което започна да го хвали и превъзнася.

Добритъ и чистосърдечни руси вѣрваха, че Князь Фердинандъ безвъзвратно е спечеленъ за славянството и за Русия. Наивници!

Сжщата година, деньтъ на Солунскитъ братя Св. Св. Кирилъ и Методий бѣ тържествено отпразнуванъ отъ Одеското Славянско Благотворително Общество. На тоя день ежегодно се уреждаше въ грамадни и величественъ градски театъръ тържествено събрание, на което присѣстваха архиепископътъ, генералъ-губернаторътъ, градоначалникътъ, професори, офицери, учители, студенти,

Градъ Мехомия, покръстенъ сега на градъ Разлогъ

като всепобеждающъ Адонисъ, предъ чиято мжжка сила и красота се прекланяли всички европейски царици и княгини, търсейки неговитъ мощни прегръдки и неговата страстна любовъ!!

Когато навлѣзохме въ Австро-Унгария, единъ отъ кондукторитъ въ влака поиска да ни глоби подъ предлогъ, че ужъ сме се надсмивали на маджарския езикъ. Намѣси се Фонъ Махъ и недопусна да платимъ никаква глоба. Изглеждаше, че маджаритъ бѣха неприязнено настроени къмъ насъ българитъ. Споредъ обясненията на Фонъ Махъ, това се дължало на промѣната на австро-филската политика въ България и още на недружелюбното посрѣщане въ София (съ газени тенекеа, цигански зурли и тъпани) на една тѣхна депутация, пристигнала по случай погребението на Стефанъ Стамболовъ.

Фонъ Махъ ни предупреди да бждемъ внимателни, защото маджаритъ по своя шовинизъмъ нѣмалъ съперници и надминавали и сърби, и гърци.

Въ Виена се раздѣлихме съ любезния и услужливъ Фонъ Махъ, който взе пътя за Берлинъ, а ние презъ разкошната Моравия и дивнитъ Карпати поехме къмъ руската граница.

На станция Орлау (Орелъ), близо до руската граница, единъ господинъ се доближи до насъ и ни се препоръча за русинъ и православенъ. Отъ

ученици и ученички отъ всички учебни заведения и множество граждани.

Българската колония и българското настоятелство взимаше живо участие въ това празненство. За презъ настоящия 11 май азъ бѣхъ натоваренъ отъ българското настоятелство съ една декламация.

Празникътъ настѣпи. Деньтъ бѣ великолепенъ. Театрътъ не можеше да побере стеклата се публика. Хорътъ изпълни тропара на двамата брата Св. Кирилъ и Св. Методий и председателътъ на Славянското Благотворително Общество, Знаменски, съ една прочувствена речъ откри събранието. Започнаха приветствията отъ страна на представителитъ на разнитъ славянски народи, живущи въ Одеса, предшествувани отъ тѣхнитъ народни химни, изпълнявани отъ оперния оркестъръ.

Нашиятъ химнъ „Шуми Марица“ бѣ посрещанъ и изпратенъ съ бурни ржкоплѣскания и викоуе: Ура! Ура! Да здравствуеъ братскій болгарскій народъ! Да здравствуеъ Великая Санъ-Стефанская Болгарія!

И предъ това избрано и многолюдно събрание азъ имахъ висока четь да издекламирамъ стѣкменото отъ мене стихотворение:

Виденіе

Безвѣздная ночь дишала прохладой,
Крутился Вардаръ, гремя въ долинахъ.
Объ Охридъ я думалъ съ грустной отрадой,
О Солунъ мечталъ, забываясь сномъ.

Мнѣ снилось — лечу я: нашъ златокрильй орелъ
Давно-бы и давно въ полетѣ отсталъ.
А я увлекаемъ невидимой силой
Всѣ выше и выше взлеталъ.

И съ неба картину я зрѣлъ величаву: —
Въ убранствѣ и блескѣ весь край Македонскій,
И Вардаръ, и Дринъ, и родную Струму,
И тихій, лазурный Атонъ!

И Солунъ я видѣлъ, — и Охридъ сиялъ.
Сиялъ златоверхій на Бабуну храмъ.
Молитва болгарская тамъ громко звучала
Въ напѣвахъ знакомихъ минувшимъ вѣкамъ.

И въ старой одеждѣ святаго Методія
Епископъ Климентъ на гору всходилъ,
И следомъ валила народная сила,
И воздухъ былъ поленъ куреніемъ кадилъ.

И Клиръ възпѣвая древнюю славу,
Звалъ милость Господню надъ край Македонскій: —
Надъ Солунъ, надъ Охридъ, надъ родную Струму,
Надъ тихій, лазурный Атонъ!

Декламацията бѣ изпратена съ бурни ржкоплѣскания и викоуе отъ страна на студентството, ученицитъ и гражданитъ: Да здравствуеъ свободная Македония!

Бѣхъ разцѣлуванъ и поздравенъ отъ тогавашния Херсонскій архиепископъ, отъ генералъ-губернатора, графъ Мусинъ-Пушкинъ, отъ градоначалника, генералъ Зеленный, отъ ректора на университета, проф. Шведовъ, отъ председателя на Славянското дружество Знаменски и отъ много още лица. Нѣколкократно бѣхъ прегръщанъ и разцѣлуванъ отъ председателя на българското настоятелство, Христофоръ Николаевичъ Палаузовъ, синъ на стария и много заслужилъ Николай Палаузовъ, отъ гр. Габрово, другаръ и сѣратникъ на Василь Априловъ.

А съотечественикътъ ми Атанасъ Веляновъ, родомъ отъ битолскитъ села, заселенъ много отдавна въ Одеса, който бѣ доста състоятеленъ и бѣ единъ отъ първитъ одески шивачи, ми подари пълень костюмъ студентска форма отъ най-финно сукно. Сжщиятъ Атанасъ Веляновъ ежегодно внасяше въ българската Екзархия въ Цариградъ внушителна сума за издържка на училището и черквата въ родното му село. Той сжщиятъ заплащаше годишния абонаментъ и на 50 течения отъ екзар-

Четникътъ Павелъ Наумовъ, братъ на покойния Велешки войвода Иванъ Наумовъ-Алябака

хийския вестникъ „Новини“, който се изпращаше даромъ на бедни селски общини въ Битолско, Охридско и Ресенско.

Въ университета имахъ съученици нѣколко арменци и грузинци отъ Кавказъ, съ които се сближихъ. Презъ ваканцията на 1897 год. отидохъ на гости въ Кавказъ при тия мои приятели.

По онова време пътуването по рускитъ желѣзници и параходи струваше много ефтино, а на ученици и студенти се правѣха още по-голъми отстъпки и улеснения. Съ нѣколко десетки рубли човѣкъ можеше да обиколи цѣлата обширна руска империя. Ходихъ до Тифлисъ, старъ източень градъ, съ криви, тѣсни и покрити улици, наподобаваци тия въ Цариградъ, Одринъ и Солунъ. Градътъ бѣ населенъ изключително отъ арменци, грузинци, черкези, татари и руси. Видѣхъ цѣла чаршия, гдето се изработвахъ позлатени и посребрени сабли, ками, ножове, пояси, цигарета, табакери и

разни други издѣлия, съ които произведения е прочутъ Тифлисъ. Купихъ си една кама, която бѣ по-остра отъ бръсначъ, по-шилеста отъ игла и се огъваше като обръчъ. Тая кама презъ 1902 г. подарихъ на Гоце Дѣлчевъ, у която бѣха останали очитѣ му. А той въ замѣна ми подари своя револверъ наганъ съ издѣлбани на черена буквитѣ Г. Д.

Спуснахме се до градъ Батумъ и до руско-турската граница. Показаха ми отъ далече библейската планина Араратъ, която, гледана отъ северъ, наподобява нашата Витоша.

Съ другаригѣ грузини Берзули и Амалхари отбихме се въ именията на Князь Мингрели, нѣко-

по тия мѣста, споредъ преданието, Ной я посадилъ.

За да има човѣкъ представа за дивна мъжка и женска красота и стройность, трѣбва да отиде въ Кавказъ.

Въ навечерието на гръцко-турската война неочаквано Гоце Дѣлчевъ се вести въ Одеса. Той носѣше писма до нѣкои живущи въ Одеса арменци, чрезъ които влѣзохме въ връзка съ тѣхния таенъ революционенъ комитетъ и съ пристигналитѣ отъ Кавказъ двама видни арменски революционери.

Въпроснитѣ бѣха отличии пиротехници, лѣяри на бомби и майстори на адски машини. И двамата бѣха до samozабрава предани на освободител-

Четата на Кочанския войвода Стоянъ Вълевъ Хитровски

гашенъ кандидатъ за българския престолъ. Посрещнати бѣхме най-радушно отъ самия Князь. Указа се човѣкъ високо интеллигентенъ, просвѣтенъ и съ име на боеви руски офицеръ. Презъ време на освободителната война 1877—1878 год. той е взелъ живо участие и е билъ тежко раненъ. Именията на тоя Князь се намираха край самия черноморски брѣгъ, където нѣкога е цвѣтѣла възпѣваната отъ Омира древна Колхида. Мингрелскитѣ Князе сж потомци отъ грузинския царски родъ, отъ който произхожда и прославения при Бородино руски генералъ князь Багратионъ.

Кавказъ е първородното отечество на всички наши овоци, като почнете отъ черешата, вишнята, прасковата, дюлата, зарзалията, бадема, орѣха, динята, пъпеша, та свършите съ лозата, която тъкмо

ното дѣло на Армения. Притежаваха университетско образование.

Съ голѣми увещания Гоце Дѣлчевъ ме изтрѣгна отъ студентската скамейка и ме поведе съ себе си. Напуснахме Одеса, придружени отъ двамата арменски революционери. Следъ нѣколко дена и четирмата слѣзохме отъ руския параходъ „Воронежъ“ на пристанището Дафино въ Света Гора (Атонъ).

Отседнахме въ Зографския български манастиръ, гдето заварихме стигналитѣ преди насъ Борисъ Сарафовъ, Антонъ Бозуковъ и велешанчето Василь Панчевъ.

Егуменъ на Зографския манастиръ бѣ високо образованиятъ архимандритъ Григорий, родомъ отъ Трънск, който повече отъ двадесетъ години

бѣ проживѣлъ като мисионеръ въ Япония. Тѣмъ тогава и по негова инициатива Зографскиятъ манастиръ бѣ започналъ да строи най-великолепния храмъ въ цѣла Света Гора, посветенъ на името на двамата Солунски брата Св. Кирилъ и Св. Методий.

Обиколихме почти всички манастири, скитове и килии, показвайки се ревностни богомолци и наклонни да приемемъ монашество. И Бозуковъ, и азъ на нѣколко пѣти, въ време на обѣдъ и на вечеря, на общата трапеза, четѣхме житиета на разни богугодници и светци. Посетихме Хилендарския манастиръ, въ който е живѣлъ отецъ Паисий и надникнахме въ неговата килия. За голѣмо съжаление, тая българска светиня, Хилендарскиятъ манастиръ, бѣ предаденъ на сѣрбитѣ отъ българина архимандритъ Василий, родомъ отъ гр. Самоковъ.

Съ лодка отидохме и до островъ Тасосъ, кждето Зографскиятъ манастиръ притежава грамадни владѣния отъ лозя и маслинови гори. Сжществува предание между населението на острова, че тѣ сж преселенци отъ Софийско, чисти шопи. И наистина, женската носия има нѣщо близко до шопската. Па и говоримиятъ езикъ е една смѣсица отъ грѣцки и български думи. Най-голѣмото село (градче) на острова се именува Болгаро (Българинъ).

Нашата мисия въ Света Гора бѣше да снабдимъ Вътрешната Македонска Революционна Организация съ срдства, защото чули бѣхме, че критскитѣ революционери сж изтрѣгнали отъ манастиритѣ съ десетки хиляди лири. За това и Гоце

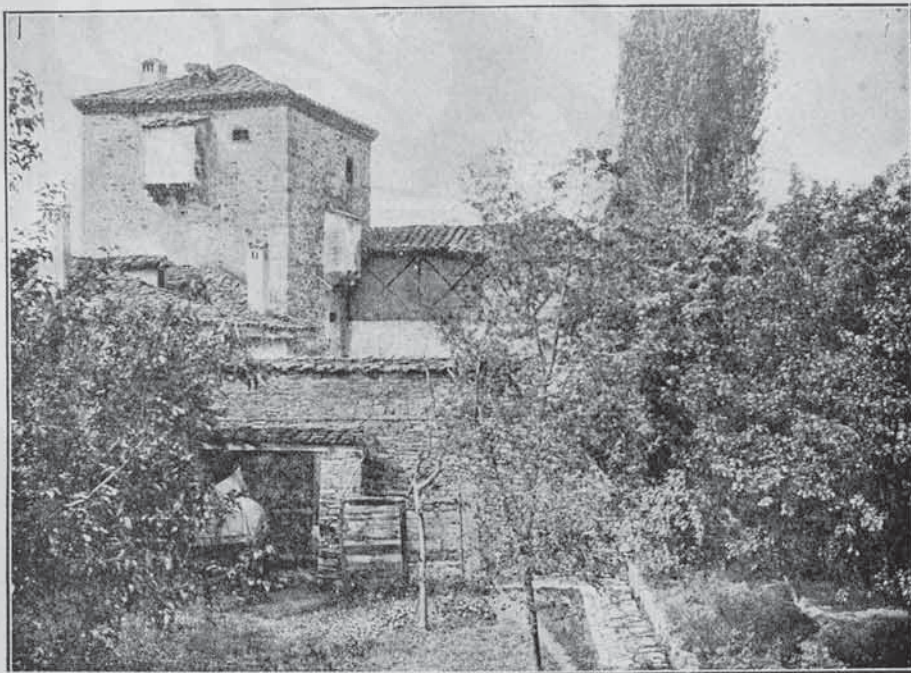
Дѣлчевъ водѣше самоотверженитѣ арменци, предъ чиито погледи никакви огнеупорни и секретни желѣзни каси не можеха да устоятъ. Въ кжсо време ние успѣхме да посветимъ въ служба на дѣлото доста монаси отъ Зографския манастиръ и отъ скита Свети Георги. Между посветенитѣ брата бѣха: еромонахъ Дамянъ отъ гр. Свищовъ, еромонахъ Теофилактъ отъ гр. Габрово, еромонахъ Иларионъ отъ гр. Елена, еромонахъ Зиновий отъ с. Студена, Софийско, еромонахъ Никифоръ отъ гр. Болградъ (Бесарабия), еромонахъ Козма отъ с. Зарово, Солунско, еромонахъ Максимъ отъ гр. Охридъ, монахъ Аверкий отъ с. Разловци, Пиянечко, дяконъ Паисий отъ Гевгелийско, дяконъ Софроний отъ Кукушко и дяконъ Никита отъ Битолско.

Съ съдействието на поменатитѣ ние замислювахме да организираме добиване на парични срдства отъ манастиритѣ, било доброволно или чрезъ взломъ. Така сжщо смѣтахме да създадемъ тукъ складове за закупуването отъ Гърция и отъ другаде оржжие, а сжщо така да се уреди и една лѣярница на бомби и адски машини. Недалечъ отъ морския брѣгъ, срдѣ непроходимитѣ дафинови гори, между манастиритѣ Зографъ и Хилендаръ, въ една уединена постница, обитавана само

отъ монаха Сава, родомъ отъ гр. Севлиево, бившъ български фелдфебель, установихме мѣстото бждещия организационенъ оржжеенъ складъ и фабрика за бомби.

Тая замислювана въ Света Гора фабрика за бомби на следната година се откри въ Осоговската планина, между селата Цървена-Ябълка и Раково, която започна да произвежда бомби отъ разни величини, форми и системи.

Единъ отъ най-преданитѣ и горещи привърженици на освободителното македонско дѣло се прояви отецъ Козма, отъ с. Зарово, който мина на екзархийска служба. Той бѣ архиерейски намѣстникъ въ гр. Прилепъ и презъ Илинденското

Кжтъ отъ града Тетово.

въстание въ 1903 година погина съ пушка въ ржка около с. Бѣловодица, Прилепско.

Гоце Дѣлчевъ съ двамата арменци заминаха за Варна, а Борисъ Сарафовъ и Антонъ Бозуковъ отпѣтуваха за Солунъ. Тукъ и двамата похарчили паритѣ си и останали безъ счупена аспра. Притекли имъ се на помощъ Пере Тошевъ и Гоце Такеджиевъ. Сжщитѣ били използвани отъ организацията за събиране на налозитѣ отъ богатитѣ българи, които доброволно не желаели да ги внасятъ. Следъ привършване на горната работа, двамата си заминали за София.

Азъ и велешанчето Василъ Панчевъ останахме въ Света Гора и се бавихме около три месеци. Тамъ бѣхме, когато грѣцката армия търпѣше поражения следъ поражения въ Тесалия и когато турцитѣ победоносно стигнаха до Термопилитѣ. Грѣцкитѣ калугери въ Света Гора бѣха паднали духомъ и нито поменъ нѣмаше отъ тѣхнитѣ хвалби и закани.

Въ Зографския манастиръ имахъ честта да видя килията, въ която отецъ Паисий е довършилъ своята „Славяно-Българская Исторія“. Тя е една доста обширна жглова стая на втория етажъ на юго-източнитѣ манастирски сгради.

Паднахъ тежко боленъ. Братята отъ мона-

стира ме изпратиха въ Цариградъ, за да се лѣкувамъ. Придружаваше ме добриятъ Василъ Панчевъ. Понеже болестъта ми взе застрашителни размѣри, презъ Бургазъ заминахъ за София и цѣло лѣто се лѣкувахъ въ кѣщи. Скоро стѣпихъ на краката си.

Есеньта се записахъ студентъ въ нашия университетъ, но по липса на срѣдства принуденъ

Градъ Габрово е родно мѣсто на българскитѣ радетели и благодетели Василий Априловъ, Никола Палаузовъ, Д-ръ Василияди, Иванъ Умниковъ и пр. Габрово е родилъ и първия български бунтовникъ, дѣдо Никола, който въ 1854 год. пръвъ развѣ знамето за българската свобода и пръвъ изпразни своята пушка противъ народнитѣ потисници — турцитѣ. Въ негова честь се пѣе пѣсенъта:

Четата на войводата Атанасъ Мурджевъ

бѣхъ да напусна и да търся работа. Подадохъ заявление до Екзархията и до нѣкои градски общини въ Македония за учителско мѣсто. Отъ всѣкъде получихъ подсладенъ отказъ.

Чрезъ застъпничеството на поета Константинъ Величковъ, бившъ мой учителъ въ Солунъ, получихъ назначение за учителъ въ Държавната мъжка Априловска гимназия въ гр. Габрово, за кждето и заминахъ. Следъ нѣколко месеци, съ съдействието на другари и на родолюбиви граждани, успѣхъ да организирамъ македонско дружество въ тоя градъ, чийто пръвъ председателъ бѣ стариятъ революционеръ и Диарбекирски заточеникъ Христо Топузановъ, виденъ Габровски гражданинъ, а за секретаръ бѣ удостоена моята скромна личностъ.

Вѣтъръ ечи, балканъ стене,
Самъ юнакъ на коня
Съ трѣба зове своитѣ братя:
Всички на оржие! . . .

Въ Габрово се е подвизавалъ бележитиятъ еромонахъ Неофитъ Рилски, македонецъ, който е основателъ на Априловската гимназия. Въ тая гимназия сж учителствували още македонцитѣ Йосифъ Ковачевъ, пръвъ български педагогъ, Григоръ Пърличевъ, вѣнчанъ въ Атина поетъ, Трайко Китанчевъ, бележитъ български общественикъ и трибунъ.

Обикнахъ Габрово като свой роденъ градъ, който е населенъ само съ българи, запазили въ чистота българскитѣ нрави, обичаи и свободолобивия духъ. Тукъ се задомихъ презъ 1900 година.

На 21 този месецъ май почина въ София КОСТА КОНДОВЪ. Съ неговата смъртъ изчезна още единъ отъ голѣмитѣ ратници въ македонската революционна борба. Редакцията на Илюстрация Илинденъ оплаква въ тая смъртъ своя плодовитъ и даровитъ сътрудникъ. Богъ да го прости!

Българско цвекло,
Български вжглища,
Български превозъ и
Български трудъ
даватъ

Българска мѣстна захарь.

Тя не само не вреди на организма, а го ползува. И колкото повече се консумирва, толкова по-голѣма е ползата отъ нея.

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Приносът към историята на Илинденското въстание през 1903 година.
2. Александър Василев-Икономовъ.
3. Юнкерът Трандафилъ Атанасовъ-Думбалаковъ.
4. Спомени от революционните борби през 1903 година.
5. Майката.
6. Никола Андреевъ.
7. Радонъ Георгиевъ Тодевъ.
8. Солунската българска мъжка реална гимназия „Свети Кирилъ и Свети Методий“.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Четата на войводата Лука Джеровъ.

Приносъ къмъ историята на Илинденското въстание презъ 1903 г.

Защо не въстанаха мияцитѣ отъ Дебърско и защо арнаутитѣ-дебрани не използваха смутното време презъ въстанието за нападения и грабежи.

На 15 Май (ст. ст.) 1903 г. вечерта, азъ, Анастасъ Лозанчевъ и около 20 души битолчани съ нѣколко товари материяли напуснахме Битоля, за да заемемъ опредѣленитѣ ни въ Смилевския конгресъ, състоялъ се презъ изтеклия м. Априль, длъжности: Лозанчевъ — членъ въ щаба, а азъ — началникъ на Кичевско-Дебърската революционна околия.

А по това време Дамянъ Груевъ и Борисъ Сарафовъ се връщаха вече отъ една обиколка въ Кичевско и въ село Спространи се срещнахме за размѣна на мисли върху работитѣ въ Кичевско и Дебърско.

Дамянъ Груевъ много настояваше, непремѣнно да се подигне въстание въ миячкитѣ села на

Дебърско и искаше да му обещае това, като добавяше, че азъ трѣбва да изтегля женитѣ и децата въ Кичевско, дето ще бждатъ по-добре пазени отъ всѣка напасть — нападения отъ страна на башибозушки арнаутски тѣпи.

Азъ разбирахъ интимната болка на Груева. Като миякъ, родомъ отъ село Смилево, той не можеше да се помири съ мисълта, миячкитѣ да не въстанатъ и се опетни тѣхното родолюбие.

Отъ желание да не го огорча, азъ само му обещахъ, че съ тоя въпросъ ще се занимавамъ на самото мѣсто и ще направя потребното.

Като бившъ училищенъ инспекторъ въ Кичевско и Дебърско и като единъ отъ ржководнитѣ

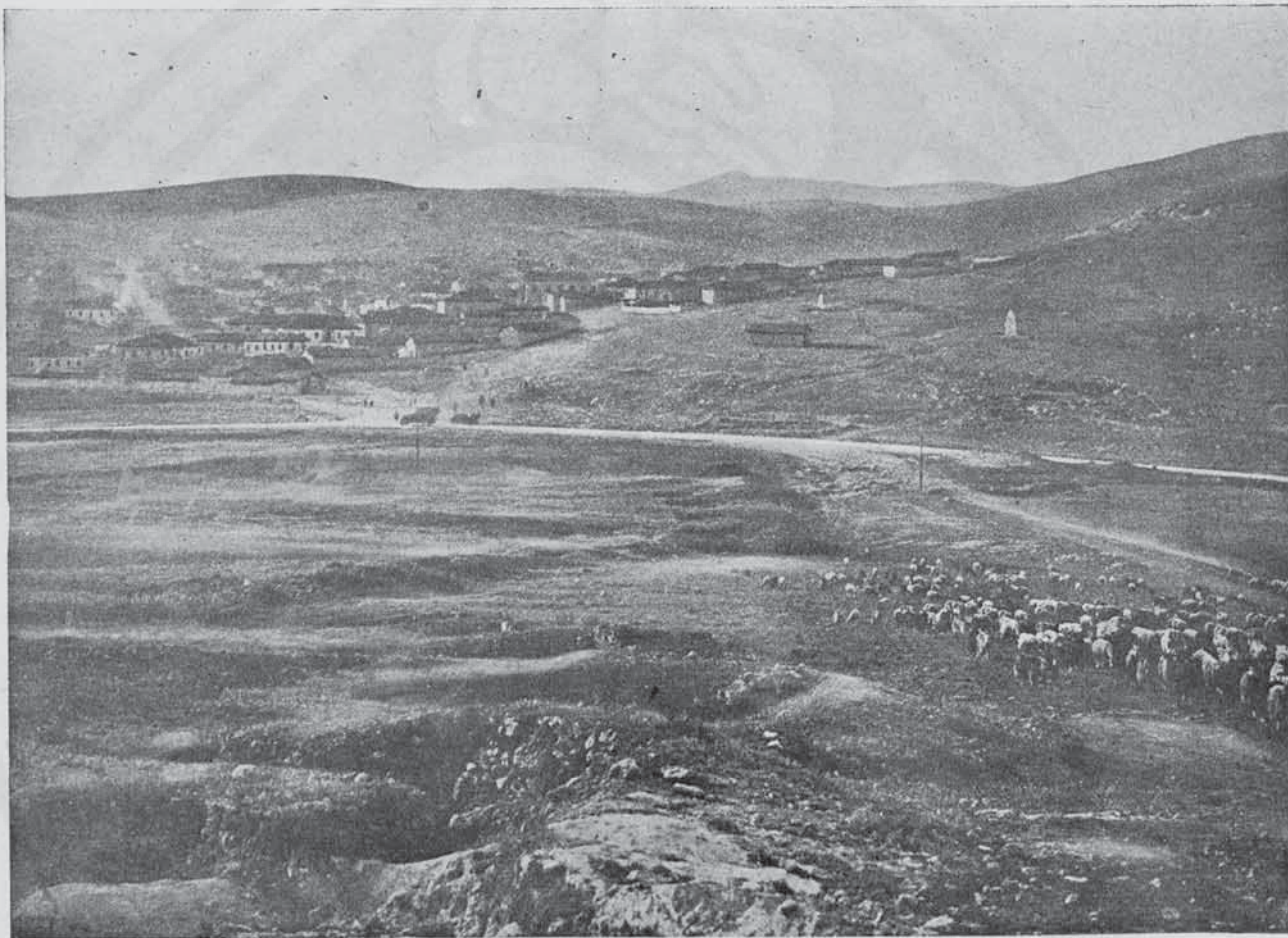
фактори на Битолския революционен окръг, а и прѣко рѣководящ работитѣ на Кичевско и Дебърско, азъ бѣхъ запознатъ въ всичкитѣ подробности съ условията на живота тамъ и на мене бѣше много добре известно, още преди да пристигна на самото мѣсто и да поема началството, какво можеше да се очаква отъ Кичевско и Дебърско и какво, въобще, можеше да се направи.

Мияцитѣ не бѣха още въоръжени, за да могатъ да въстанатъ. Вината за това не бѣше нито тѣхна, нито на мѣстнитѣ рѣководни тѣла. По-голѣмата

Жетвата, истинската жетва въ Кичевско, настѣпи следъ въстанието, едва къмъ края на месецъ Августъ.

Поради тия именно условия и поради неизвестността, въ която се намирахъ за становището, което ще взематъ дебърскитѣ турци — арнаути, азъ не можехъ така съ леко сърдце да подвигамъ въстание въ миячкитѣ села и да обрека на безславна смъртъ и пълно унищожение тия хубави, храбри и родолюбиви братя.

Ето за това, азъ се ограничихъ да прибера само по нѣколко души отъ село, а мнозина, които

Леринското село Горничево и „Царскиятъ пѣтъ“ Солунъ—Воденъ—Битоля, който минава край него.

часть отъ оржието на Кичевско се доставяше чрезъ Охридско и, естествено, не можеше да се въоръжи Дебърско преди да се въоръжи Кичевско, което е между Охридско и Дебърско. При това, късното въоръжаване на Охридско — началото на 1903 г. — наистина много се отрази и на Кичевско, но най-много и решително се отрази на Дебърско. А да пренесе женитѣ и децата на мияцитѣ въ Кичевско, то бѣше все едно да пренаса съ хилядници гладни, за да се хранятъ при стотици гладни. Наистина, изобилието на реколтата отъ тая година ще остане историческо, защото и на камъкъ житото върза класъ, но пакъ бѣше физически невъзможно да се изхранятъ десетки хиляди души и то презъ Юлий, когато ние сами едва се изхранвахме съ ечмиченъ хлѣбъ, жънейки ечмика на зелено, после сушейки го въ фурни, за да може да се върше и меле.

се притекоха въ навечерието и които бѣха по-видни, като синътъ, напимѣръ, на Търпо Гиновски, покойниятъ и идеаленъ Иванъ, да върна обратно, за да не се забележи тѣхното отсъствие и се даде поводъ за репресии.

Тоя въпросъ, за храната и защитата на миячкитѣ села, ми задаваше голѣми грижи и, мислейки и кроейки разни планове за изходъ отъ това положение, дойдохъ до заключението, че на всѣка цена ние трѣбва нѣкакъ да влѣземъ въ връзки съ дебърскитѣ арнаути и се постараемъ да се сприятелимъ съ тѣхъ.

Но какъ можеше да се постигне това, когато отъ собствени свои преживѣвания познавахъ ужаса на дебранитѣ отъ комититѣ. Още не бѣше добре изсъхнала кръвта на избититѣ дебърски бегове въ Лопушникъ, между Дебърско и Кичевско, отъ първитѣ наши комити презъ 1899 г., двама отъ

които азъ лично съ покойния Дяконъ Иосифъ бѣхме въоръжили, когато единъ месецъ преди избиванieto на беговетъ бѣха дошли въ Дебъръ за муниции.

Задачата бѣше много мъчна, но, благодарение на едно особено благоприятно стечение на обстоятелствата, се реши въ пълна полза за дѣлото.

Азъ ще се спра малко на тия обстоятелства, едно, защото интересно е да знае какъ се постигна приятелството и друго, за да корегирамъ едно публикувано тукъ по-рано погрѣшно описание на едното отъ тия обстоятелства.

двама кираджии, които бѣха добре въоръжени и, *безъ да туримъ ржка на оржжието имъ*, поканихме ги да седнатъ при насъ, черпихме ги съ кафе, ракия, тютюнъ, завързахме много интименъ разговоръ, обяснявайки имъ, че тѣ не трѣбва да се плашатъ отъ насъ, защото ние не сме разбойници, че нашата целъ е друга и че, напротивъ, ние защитаваме честнитѣ търговци отъ всѣкакви разбойници. Обяснихме имъ, че всичкитѣ по-раншни комити, които си бѣха позволили да убиватъ мирни хора, на времето още сж били наказани *отъ организацията съ смъртъ*.

Четата на войводата Илия Карабиберовъ.

Както казахъ, недовѣрието на дебранитѣ бѣше непреодолимо и, за да се преодолѣе, трѣбваше дебранитѣ лично да изпитатъ и видятъ, че сегашнитѣ комити нѣматъ нищо общо съ старитѣ.

Стремейки се къмъ тая целъ, азъ поискахъ да уловимъ на всѣка цена нѣколко живи дебрани и това свое желание го казахъ на всички четници, добавяйки, че тѣ не само нищо лошо за напредъ не трѣбва да правятъ на дебранитѣ, но, напротивъ, да се държатъ спрѣмо тѣхъ много любезно и услужливо.

Проче, къмъ 5. Юний (ст. стилъ) 1903 г., движейки се съ четитѣ по селата около Галичникъ и Тресанче, ние се спрѣхме на пжтя Дебъръ—Скопйе, за да причакаме и уловимъ, който дебранинъ ни попадне на първа ржка.

Следъ голѣми усилия получихме да уловимъ

Следъ всичко това и като имъ препоръчавме никому да не говорятъ за тая среща, за да не си навлекатъ нѣкои неприятности отъ страна на властитѣ, взехме си сбогомъ много радостни и се раздѣлихме.

Но може ли дебранинъ да не се похвали, особено когато му се падне такъвъ невѣроятель случай, да се срещне съ комити, да пие заедно съ тѣхъ и да остане следъ това живъ и читавъ.

Азъ после узнахъ, че беднитѣ кираджии трѣбваше да положатъ неимоверни усилия и употребатъ всичкото си красноречие, за да убедатъ своитѣ приятели въ вѣрността на събитието. Слухътъ за срещата на дебрани — турци съ такива любезни комити се прѣсна изъ града съ невѣроятна бързина.

Споредъ писмата, които получихъ отъ Дебъръ,

тая наша среща направила на дебранитѣ отлично впечатление.

На 23. Юний (ст. ст.), т. е. следъ 18 дена отъ първата ни среща съ дебърскитѣ кираджии, около 6—7 часа вечерята, преди заходъ на слънцето, движейки се прѣснато и безъ редъ, ние бѣхме се доближили на 50 крачки до едно бачило надъ село Гаре и ето излѣзе отъ бачилото стопанинѣтъ съ вдигнати на горе рѣце, молейки се да се върнемъ, защото въ бачилото имало нѣколко души дебрани (търговци-купувачи на овце), които сж взели вече пусия и ще стане голѣма кръвнина.

Кжтъ отъ рѣката Треска, притокъ на рѣката Вардаръ, до Скопие.

Вървейки напредъ безъ да се спирамъ, азъ извикахъ на бачияша, колкото ми гласъ държеше, за да ме чуятъ и турцитѣ въ бачилото, да отиде да имъ каже да не си играятъ, защото ще ги направимъ на парчета и веднага следъ това дадохъ заповѣдъ да вървятъ четниците следъ мене.

Азъ се отправихъ къмъ вратата на бачилото, която бѣше отъ другата страна и тъкмо, когато да влѣза, избърза покойниятъ и незабравимъ четникъ Павле Караасанъ, отъ с. Лазарополе, и влѣзе пръвъ, а следъ него азъ и още 6—7 души други четници.

Хитритѣ дебрани, щомъ забелязаха, че ние сме решили да влѣземъ въ бачилото, веднага се укротиха и въ знакъ, че се предаватъ на нашето благоволение, събраха пушкитѣ на купъ въ единъ жгълъ и, изправени, посрещнаха ни съ добре дошли.

Седнахме всички около огнището, черпихме се съ ракия, кафе, тютюнъ, развихме теорията за религията и народността, за старото царство на арнаутитѣ, за Искендеръ-Бей, за неговитѣ борби съ турцитѣ, които нѣматъ нищо общо съ арнаутитѣ,

и че, споредъ „сведенията, които имаме“, и тѣ — арнаутитѣ — ще попаднатъ въ още по-лошо робство отъ нашето, ако ние не сполучимъ сега съ нашето въстание, което скоро ще избухне. Препоръчавме имъ, презъ време на въстанието, да си стоятъ мирно по домоветѣ, за да не би въ бъркотията да пострадатъ съвсемъ невинни и непричастни хора.

Въ тоя духъ и всрѣдъ една атмосфера на голѣма задушевностъ и разбиране, ние прекарахме цѣлата нощъ и призори се раздѣлихме, като използвахъ случая да ги помоля да поздравятъ отъ моя страна (отъ „капитана“, а не лично отъ мое име) нѣколко дебрани, които познавахъ и ме познаваха, а на моя бившъ сейменинъ пратихъ, по дебърски обичай, 5 мартинони патрони и 10 гроша подаръкъ на децата му.

Призори минахме Яма планина и се спрѣхме на бивакъ на границитѣ между тая планина и Лопушникъ, доста далечъ отъ с. Лазарополе, защото храна презъ деня трѣбваше да получимъ отъ с. Гаре.

Дебранитѣ пазариха стоката въ сжщия день и веднага заминаха за Дебъръ, кждето разгласиха по цѣлия градъ за тая толкова невѣроятна своя среща съ комититѣ и разговоритѣ, които сж водили съ насъ, предавайки и моитѣ поздрави.

Споредъ едно писмо, което получихъ отъ Дебъръ, дебрани на тѣлпи всѣка вечеръ се събирали, за да чуятъ отъ устата на нашитѣ гости за срещата имъ съ насъ и похвалитѣ по нашъ адресъ били безкрайни.

За да се разбере, какво хубаво впечатление е направило на дебрани нашето държане и какви благоприятни послѣствия даде това наше държане, налага се да се отклоня малко.

Точно 24 часа следъ раздѣлата ни съ дебранитѣ, ние имахме едно малко, но много сполучливо сражение съ аскера — гарнизонъ на с. Лазарополе и то при следнитѣ обстоятелства:

Презъ цѣлия день и нощта, следъ раздѣлата ни съ дебранитѣ, ние останахме на бивакъ всрѣдъ една чудна мѣстностъ, каквито Лопушникъ може да има.

Около полунощъ, разговаряйки се около огъня, моятъ помощникъ, войводата Наке, почна, шепнейки, да ме убеждава, че утре щѣли сме да имаме сражение, защото така показвали „нишанитѣ“ на лѣвата му рѣка. Азъ го погледнахъ очуденъ, дали е съ цѣлия си умъ, но той почна да ми обяснява, че тия нишани никога не сж го излѣгвали.

Рано сутринѣта, още много преди изгрѣвъ слънце и тъкмо що бѣхъ заспалъ, дойдоха да ме събудатъ да ставамъ, за да отидемъ на едно близко, до 500 метра разстояние, мѣсто, удобно за сражение. Разсърденъ, задето така съвсемъ не навреме ме събудатъ, попитахъ, кой дава това нареждане, безъ мое предварително знание. Отговори ми се, че Наке наредилъ така. Нѣмаше що да се прави, трѣбваше да се покоря, за да не дезавуирамъ тоя старъ войвода и трѣгнахъ сънливъ, вървейки последенъ.

Но не направихъ нито сто крачки и ето почнаха да ме викатъ да побързамъ, защото се явилъ „аскеротъ“.

Разбира се, следъ това съобщение, азъ се събудихъ напълно, забравихъ сърдната си и съ бързи крачки се намѣрихъ верѣдъ четата.

Понеже не можеше да се разбере, кое направление ще вземе войската, азъ оставихъ четирма наблю-

датели, а съ останалитѣ четници заехъ позиция при така нареченото мѣсто „Пещь“.

Не се минаха и 5 минути, наблюдателитѣ дойдоха съ съобщение, че войската напредва направо къмъ насъ.

Тогава азъ освободихъ нераздѣлнитѣ отъ насъ и неподобнитѣ по своята смѣлостъ и „преданостъ“ куриери Мелковица и Георги Йосифовъ Зюлфовски отъ с. Лазарополе, а на четницитѣ дадохъ заповѣдь да се готвятъ за бой, защото „ние не сме зайци да бѣгаме“, като добавихъ, че никой не трѣбва да стреля докато войската не доближи до 50 метра отъ насъ, понеже гората не позволяваше да се вижда надалечъ и за да можемъ съ единъ убийственъ залпъ да разстроимъ войската, знаейки, че имаме работа съ Лазарополския гарнизонъ, който не броеше повече отъ около 50—60 войника съ единъ офицеръ, а ние бѣхме всичко 28 души.

А трѣбваше да приема това сражение по следнитѣ съображения:

Едно, за да кръстя четницитѣ въ боевъ огънь, повечето отъ които още не бѣха помирисали барута и, главно, защото именно по мое предложение още презъ м. януарий 1903 г. се взе решение и се даде заповѣдь на всички чети въ окръга ни, да не отбѣгватъ вече войскитѣ, но да приематъ сраженията, толкозъ повече, че бѣше минало и времето, когато едно сражение можеше да създаде афера. А това се налагаше още и защото крайно време бѣше вече да се кръщаватъ четитѣ въ огъня и още, защото опасностъ голѣма имаше, да не остане у четитѣ навикъ, винаги, когато трѣбва и когато не трѣбва, да бѣгатъ отъ войскитѣ и да се компрометира така въстанието.

Проче, всички четници бързо заеха позиции.

Пълна тишина. Задъ насъ само, отъ недалечно разстояние, се чуваше, какъ пѣятъ сѣкиритѣ на нѣколко турци — дебрани дървари, които сѣчеха дърва.

Пуква първа пушка на нетърпеливъ нашъ четникъ.

Единъ отъ дърваритѣ, предполагайки, навѣрно, че ловецъ стреля, се провиква весело. Азъ неволно се усмигнахъ, шепнейки си: почакай още малко, приятелю.

Не се минаха нито 10—15 секунди, изгърмѣха пушкитѣ на още три-четирма отъ четницитѣ, на които войскитѣ отговориха съ цѣлъ залпъ. Веднага престана пѣнето на сѣкиритѣ.

Сражението е въ пълния си разгаръ. Отчупени клончета отъ куршумитѣ на войската падатъ на главитѣ ни, окичвайки ни съ „вѣнци“.

Виждайки безполезното харчене на патронитѣ, казахъ на трѣбача, пѣргавиятъ Коле Гюрчиновъ, отъ с. Лазарополе, синъ на бившъ мой другаръ по оржие, да свири за атака, а следъ това съ едно „ура“ и „со раце бре“, вмѣсто модерното „на ножъ“, изпѣдихме войската, която избѣга панически съ единъ-двама леко ранени.

Следъ така сполучливо свършилото се сражение, въ което най-много се отличиха стариятъ вълкъ Алексо, отъ с. Гаре, съ една малка дракотина въ лѣвата рѣка, Янко Вельовъ и Стойко Кузмановъ, отъ с. Галичникъ, игривиятъ духъ на комититѣ — Павле Караасанъ, отъ с. Лазарополе и винаги веселиятъ Климентъ Групчевъ, секретаръ на четата, ние се изправихме горди на позициитѣ, за да се преброимъ.

Никой не липсваше, освенъ помощникътъ ми

Александъръ Василевъ-Икономовъ

Той бѣше роденъ презъ 1883 година въ гр. Кюстендилъ. Тамъ и получи своето основно прогимназиялно образование. Своята беззаветна любовъ, обаче, къмъ поробената родина той получи отъ своя родолюбивъ баща Василь Икономовъ,

родомъ отъ гр. Радовишъ, а преселенъ въ гр. Кюстендилъ. Революционниятъ вихъръ презъ 1903 г. завлече и младия Александъръ. Като четникъ въ една чета, той броди дълго време изъ поробената земя. Въ едно сражение съ турцитѣ при Киркова скала, четата изгуби 9 души убити и 3 души ранени, единиятъ отъ които билъ заловенъ живъ и закаранъ въ кочанския затворъ. За да не направи удоволствието на турцитѣ да го обесатъ тѣ, той предпочете да се самообеси самъ. И се самообеси „съ учкура на потуритъ си“, както пише Александъръ въ едно свое писмо до своя обичанъ зеть, Тодоръ Балшаровъ.

Презъ първата половина на м. юний 1903 год. Александъръ си доде въ Кюстендилъ, за да си отпочине и за да се види съ родители и роднини. Почивката му не продължи много. Следъ свършека ѝ, той отново влѣзна въ Македония и въ едно ново сражение съ турцитѣ на 22 юний 1903 година въ околността на Криворѣчна-Паланка падна убитъ. Отлетѣ въ вѣчността още една млада, чиста като слъза и свѣтла македонска душа.

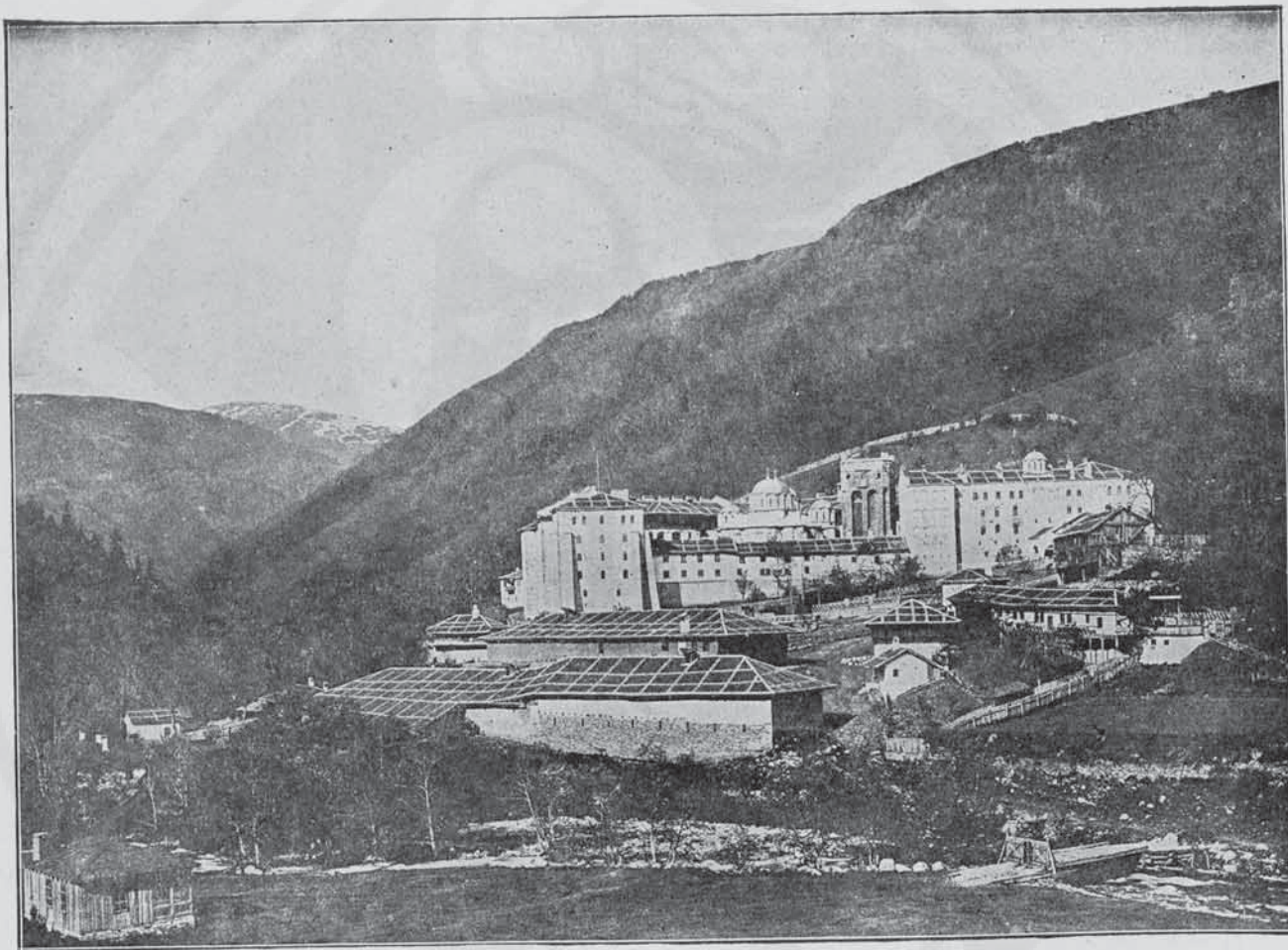
Наке, за който никой не знаеше, къде се бѣше деналъ, но който, следъ като нѣколко пѣти го извикахме съ високъ гласъ, не закѣснѣ да се яви и всички така вкупомъ навлѣзохме по-дълбоко въ тайнствения Лопушникъ, минавайки покрай вързанитѣ коне на дърваритѣ, които, навѣрно, скрити нѣкъде наблизу въ гѣстата шума, наблюдаваха, какъ спокойно и непринудено се отдалечаваме.

Войската, щомъ влѣзе въ с. Лазарополе, за да си отмѣсти за поражението, хвана 10 души отъ по-виднитѣ лазарополчани и вързани ги закара въ гр. Дебъръ, като комити.

се отнесълъ съ молба до тѣхъ. Така миячкитѣ села се спасиха отъ едно, може би, пълно разорение.

Макаръ, както казахъ по-горе, се наложи да не се обяви официално въстание въ миячкитѣ села, цѣлото население, обаче, бѣше винаги на кракъ, готово да ни помага въ всѣки моментъ съ всичко, което му искахме и, съ една дума, тѣ изпълниха достойно дълга си, както и въстаналитѣ села въ Кичевско.

Свършвайки тия редове, азъ считамъ за сѣщенъ свой дългъ да заявя публично, че издрѣж-

Рилската обител „Св. Иванъ Рилски“.

Но турското (арнаутското) население на гр. Дебъръ, предразположено вече отъ нашитѣ срещи съ тѣхни съграждани и осведомени за позорното бѣгство на аскера, като вижда, че войската арестува въ нищо непричастни лазарополчани, познати имъ лично, като добри и честни тѣхни мющери, вдига се цѣлото на кракъ и съ протести и заплашвания принуждава мютесарифина да освободи лазарополчанитѣ, които по срѣдъ овации се върнаха въ селото, донасяйки ни поздравитѣ на дебрани и цѣлъ купъ патрони подаръкъ отъ тѣхъ.

Следъ така развититѣ се събития, азъ съвсемъ не останахъ изненаданъ отъ съобщението, че дебрани сж отказали категорично на мютесарифина всѣка помощъ и съдействие за потушаване на въстанието, когато на третия день следъ въстанието той

ката и екипировката на четитѣ бѣха всецѣло поети отъ миячкитѣ — по цѣли кертвани пристигаха отъ Галичникъ, Лазарополе и другитѣ миячки села, натоварени съ провизии и дрехи.

Азъ немога да не спомена имената на Братята Ламбе и Митре Гиновски, отъ с. Лазарополе, Луке Никовъ и Пейчинъ Арсовъ отъ с. Галичникъ, Марко отъ с. Битуше, които, макаръ да не бѣха задължени, останаха до края на въстанието, представлявайки достойно миячкитѣ села, всички храбри, трезви, невъзмутими герои, достойни за всѣка похвала, както и да не изпрося прошка отъ всички други, имената на които, за голѣма моя жалостъ, не мога сега да си спомня.

„Св. Климент Охридски“ — Лука Джеровъ.

Юнкерът Трандафилъ Атанасовъ-Думбалаковъ

Като юнкеръ, той красѣше Военното училище не само съ своята приветлива външностъ, а и съ своитѣ умствени дарования и душевни добродетели. Въ себе си той носѣше заложби на бждещъ голѣмъ войнѣ. Той, обаче, сж-щевременно носѣше въ себе си и едно възвишено родолюбие, което развиващитѣ се тогава македонски революционни борби противъ турската тирания бѣха го разпалили преждевременно. И то стана причина за неговата ранна умирачка.

Единъ день, за голѣма изненада на неговото началство и на неговитѣ съученици, той се отлъчи отъ училищния строй и . . . изчезна. Неговото началство, позовавайки се на поведенията на строгитѣ военни училищни порядки, го обяви въ бѣгство и нареди да бжде търсенъ. Никой не можа да го открие, защото никой незнаеше мѣстонахождението му. Него го „издаде“ *Ножотъ*, следъ като той на 15 юлий 1907 година обагри съ своята чиста младенческа кръвъ снагата му. Тамъ, на *Ножотъ*, Трандафилъ не бѣше самъ. Съ него бѣха неговитѣ другари, на брой 54 души, отъ Костурската и Велешката чети. Всички тѣ до единъ имаха неговата участь, защото всички тѣ до единъ паднаха убити и самоубити въ люта бранъ съ ордитѣ на Енверъ бей. И станаха безсмъртници. Безсмъртници тѣ, безсмъртна стана и епопеята на *Ножотъ*, която тѣ създадоха и която нито

е достигната, нито е надмината отъ никой подвигъ въ дългата и кървава македонска революционна борба. Вsrѣдъ тая борба *Ножовцитѣ* ще бждатъ вѣчни и неугасаеми свѣтилници, отъ които сегашнитѣ и идещитѣ борци, въ борбата си съ новитѣ тирании въ Македония, винаги ще черпятъ поука, назидание, вдѣхновение, въодушевление и укриляване.

Защото на *Ножотъ* нѣмаше жертви, а имаше саможертви. *Ножовцитѣ* осветиха и възвисиха самопожертвуването.

* * *

Трандафилъ е роденъ презъ 1889 година въ Солунското село Сухо. Първоначалното си образование получи въ гр. Солунъ, а прогимназиялното си образование завърши въ гр. Бѣлоградчикъ, а следъ това стана юнкеръ въ Военното училище. Той е братъ на приказния майоръ Дмитрий Атанасовъ-Думбалаковъ, подвизитѣ на когото въ македонскитѣ революционни борби и въ войнитѣ — балканската и свѣтовната — отдавна минаха въ народната легенда. На 1. ноември 1915 година, като командиръ на 2.

дружина отъ 3. пехотенъ полкъ на 11. пехотна македонска дивизия, той падна геройски надъ гара Градско въ лютитѣ боеве съ френскитѣ войски и биде погребанъ въ гр. Велесъ. Неговиятъ гробъ и гробътъ на Трандафила сж съседни, бидейки съседни гр. Велесъ и *Ножотъ*.

Спомени отъ революционнитѣ борби презъ 1903 година

15. септември 1903 год. Втори день вече откакъ е обявено въстанието въ Сѣрския революционенъ окръгъ, а нашиятъ въстанически отрядъ все още се движи по височинитѣ на Пиринъ планина, далечъ отъ въстаналитѣ мѣста.

Ние сме кацнали горе — по долината на Лилянската рѣка, подъ върха Мозговица, при арнаутскитѣ чаркове.

Пладне. Азъ и Яне Сандански, далечъ отъ чарка, седнали сме край малъкъ потокъ, пушимъ и приказваме.

— Е, Яне — думамъ му азъ — ето, днесъ е втория день отъ въстанието. Тамъ долу, въ полето, споредъ даденитѣ наши нареждания, народътъ сигурно е въстаналъ, строшилъ е вече всѣкакви робски вериги и лѣе скѣпа кръвъ за свободата на Македония. Не смѣташъ ли, драги, че е време да

напуснемъ вече височинитѣ, да слѣзнемъ тамъ, при народа, и да го подкрепимъ въ борбата? Видишъ и чувашъ, всички тукъ жадуватъ за това; само ти и Дончо-войвода се противопоставяте.

— Ехъ, другарю — тѣжно заговори Сандански — ти оня день не чу ли, що приказваха дошлиитѣ при насъ селяни? Не чу ли отъ тѣхъ, че турцитѣ знаели всички наши замисли и взели мѣрки да попрѣчатъ на населението да вѣстава? Какво можемъ да направимъ сега ние — шѣпа борци, срещу многохилядната турска армия, заела всички българи села и всички стратегически пунктове? Пъкъ нали знаешъ, че по много съображения ние не сме дали оржие на населението и не сме го готвили, както трѣбва, за сегашния прибрзанъ, споредъ мене, великъ день — въстанието? При туй положение, казвамъ ти, населението ще кро-

тува. Неразумно е отъ наша страна, съ наши революционни акции, колкото и смѣли да сж тѣ, да излагаме това население на опасностъ и поголовна смърть. Друго е, ако България обяви война на Турция.

— Да, драги, да се предизвика една война между България и Турция, да се предизвика намѣсата на великитѣ сили, за да турнатъ край на нашето робство, ето целта на нашитѣ въстания. Но за това трѣбва да дадемъ поводъ ние — потиснатитѣ. Ако населението въ нашия революционенъ районъ не е подготвено за смѣли революционни акции и не въстава, тогава ние, колкото и малко

Часть отъ хлѣба, всичката захаръ и балсамата бѣха разпредѣлени и раздадени на четниците, а останалото бѣ складирано между дѣскитѣ въ чарка.

Дошлиятъ селяни ни разправиха, че българското население не могло да въстане поради липса на оржие; пѣкъ и турцитѣ отъ рано сж се научили за всичко и навреме сж взели всички мѣрки, за да попрѣчатъ на въстанието. Селянитѣ ни разправиха още, какво кметътъ и първенцитѣ отъ с. Лилянovo отишли въ с. Плоски при чифлигаря турчинъ — Джаферъ-ага, членъ на революционната организация и му обадили за насъ, за нашитѣ намѣ-

Четата на Крушовския войвода Методи Стойчевъ-Мандалото.

да сме въ сравнение съ турскитѣ пълчища, трѣбва да действуваме по партизански начинъ, като се явяваме ненадейно ту тукъ, ту тамъ, неочаквано да нападаме неприятеля и така да го държимъ винаги на кракъ, въ тревога и въ движение до изтощение и отчаяние, додето извикаме намѣсата на великитѣ сили въ Македония. Разбира се, тия наши революционни акции трѣбва да бждатъ добре обсъдени и да ставатъ далечъ отъ българскитѣ села, та да се не дава поводъ за афери.

Тия интересни разговори съ Сандански бѣха прекъснати отъ появата на група селяни съ коне, водени отъ наши часови.

Напуснахме съ Сандански райското кѣтче и се прибрахме при чарка да узнаемъ, що има и що става. Указа се, че организацията отъ с. Цалимитѣ ни изпраща 14 товари съ хлѣбъ, захаръ и балсана.

рения и заповѣди, за всичко, що тѣкмѣхме. Хитриятъ турчинъ, който редовно е плащаль своята данъ на революционната организация, ги посъветвалъ, да не ни отказватъ нищо, всичко да ни доставятъ, но само едно — да ни държатъ далечъ отъ селото, за да не се създаде афера, както това е станало съ с. Пиринъ. Що се отнася до въстанието, той ги съветвалъ да мируватъ. Следъ обѣдъ получихме писмо отъ ръководителя на с. Дебрани. Той ни съобщаваше, между другото, и следното: 1) турската войска получила нареждане да напусне българскитѣ села и да се прибере въ турскитѣ, за да пази турското население отъ нападение на комититѣ; 2) Всички мелничани-гърци, прѣснати по търговия изъ Джумайско, се прибирали въ гр. Мелникъ, разправяйки, какво България щѣла да воюва съ Турция. Въ Мелникъ имало официално съобщение

ние, какво въ Солунъ е била свикана конференция отъ представители на всички велики сили и такъвъ на България. Конференцията решила: на Македония да се даде пълна автономия; ако Турция откаже да се подчини, давало се право на България да воюва съ Турция и да наложи автономията.

Тия радостни известия веднага бидоха съобщени на всички четници, извикаха радостъ у всички насъ и бѣха тема на оживѣни разговори и коментари.

Късно вечерта селянитѣ заминаха за селата си съ разни наши поржчки, а ние, около 11 часа презъ ноцта, напуснахме чарка и се спуснахме надолу изъ долината съ целъ да нападнемъ турската махала въ Свети Врачъ. Спрѣхме се за малка почивка подъ Попина-лѣжа.

На 16. рано, въ тъмни зори, слѣзнахме още по-надолу по рѣката и спрѣхме подъ Пиляфа. Тукъ, откъмъ Пиляфа, чухме гласове, глъчка. Подозирайки, че това е турска войска, тихо се покатерихме по отсрещната на Пиляфа гора и заехме позиции на „Комитскитѣ чукари“, на „Коньовица“, или, както още ги наричатъ, „Пчелина скала“.

Бѣше 5 часа сутринта, когато при насъ дойде овчарѣтъ-влахъ Щеръ, куриеръ на организацията. Той ни събщи, че около 2.000 души турска войска и още толкова башибозукъ сѣ трѣгнали по нашитѣ дири и ни дебнатъ. Съветваше ни, дорде е още рано, да се махнемъ отъ това опасно мѣсто и заминемъ къмъ с. Влахи или Неврокопско.

Решихме: да се укрепимъ здраво и тукъ да дадемъ първото сражение следъ обявата на въстанието.

Презъ деня турцитѣ се явиха отъ нѣколко мѣста: откъмъ Пиляфа, откъмъ Спано-поле, откъмъ Влахи и по долината на Лиляновата рѣка. За насъ стана явно, че турцитѣ здраво ни обграждатъ отъ всѣкъде съ намѣрение да не ни пропуснатъ отъ никѣде.

Виждайки безизходното си положение — главно липсата на вода и храна, взехме ново решение: ако до вечерта не бждемъ нападнати, презъ ноцта да напуснемъ заетитѣ отъ насъ позиции и да се измъкнемъ отъ блокадата на всѣка цена.

Дончо-войвода, познавачтъ на всички кѣтчета на Пирина, зорко следѣше движението на турскитѣ войски и заетитѣ отъ тѣхъ мѣста. Той ни обеща да ни изведе изъ блокадата невредими, само при условието: всѣки да пази абсолютна тишина, съ нищо да не дадемъ поводъ на турцитѣ да узнаятъ за нашето намѣрение и още — той да е начело на отряда. Предложенията бѣха приети и нарежданията дадени.

Стѣмни се. Тихо и безъ шумъ всѣки сега се стѣга за походъ и бой. Заповѣдитѣ се даватъ отъ четникъ на четникъ шепнишкомъ.

И когато всичко бѣ готово, когато турцитѣ следъ полунощъ почиваха въ обятията на морфея, ние, чета следъ чета, четникъ следъ четникъ, тихо напуснахме Комитскитѣ чукари, готови на всѣки моментъ да сразимъ неприятеля.

Тѣмна, тиха нощъ. Безброй звезди кичатъ небесния сводъ. Тѣ нѣжно, мило трептятъ надъ насъ и ни служатъ при движението за вѣренъ компасъ. Овчарѣтъ Щеръ е водачъ и по указанията на Дончо ни води изъ опасни стрѣмнини и падини безъ почивка, безъ спиртъ. Късно следъ полунощъ спрѣхме на едно безизходно мѣсто. Предъ насъ бездна, въ дѣсно — грозна пропасть, а въ лѣво —

гола, отвесна стрѣмнина. Само това мѣсто бѣ свободно за насъ. И Дончо каза: ако успѣемъ да се покатеримъ по тая стрѣмнина и навлѣземъ въ оная гора на 10—15 метра отъ насъ, спасени сме. И той бърже събу цѣрвудитѣ си и като коза се покатери по стрѣмнината и навлѣзе въ гората. Опитаха се и други да направятъ същото, но безъ успѣхъ. По заповѣдь на Дончо, ние чакаме съ нетѣрпение ново негово нареждане. Следъ 10—15 минути, Дончо се показа, спусна надолу единъ дълъгъ якъ прѣтъ, държейки го здраво за единия край, и заповѣда — единъ по единъ да се из-

Войводата капитанъ Софроний Стояновъ, родомъ отъ с. Цѣръ, Битолски Демиръ-Хисаръ. Неговитѣ възвишени качества на човѣкъ, родолюбець и храбрець му отредиха едно отъ най-високитѣ мѣста въ македонската революционна борба. Той се числѣше въ лагера на Върховиститѣ.

качваме, дѣ, чейки се здраво за прѣта. Първъ се покатери началникътъ на отряда Юрданъ Стояновъ, следъ него втори, трети...

Спуснати бѣха още нѣколко такива прѣта, съ помощта на които всички се изкачихме по стрѣмнината, навлѣзохме въ гората и съ усиленъ ходъ минахме Касъровата мандра и се спрѣхме на една висока чука.

Тукъ Дончо даде заповѣдь за малка почивка и цигара топюнъ. Оттукъ той ни посочи тамъ — далечъ подъ насъ, единъ голѣмъ огненъ крѣгъ и каза:

— Виждате ли тамъ, хе-е, она голѣмъ огненъ крѣгъ? Его тамъ, въ срѣдата, сѣ Комитскитѣ чукари; тамъ бѣхме ние. Турцитѣ сега сѣ будни, сѣрбатъ кафе около огньовѣтѣ и чакатъ добре да се съмне, за да ни нападнатъ. Ехъ, що пукавица щѣше да бжде днесъ, ако бѣхме останали тамъ; що свѣтъ щѣше да загине!

— А какво ще помислят турцитѣ, когато видят чукаритѣ голи, сами, безъ вчерашнитѣ тѣхни скѣпи и милички гости? — запита малкият четникъ Иванъ Стойчевъ.

— Е, ще помислятъ, че сме потънали въ земята, като нѣкои дяволи — се обади дѣдо Стефо отъ Балчикъ.

— Не, не, ще помислятъ, че сме хвърковати комити и че презъ нощта сме прехвъркнали кой знай де — се обади стариятъ хъшъ дѣдо Анго.

— Абе, нали се отървахме безъ жертви!... Вие благодарете на бая си дѣдо Дончо, че отървахте кожата си, а то турцитѣ нека си мислятъ както искатъ — заключи побратимътъ на Дончо, Петре Касапчето.

Следъ малка почивка продължихме пѣтя нагоре изъ планината, прехвърлихме на разсъмване върха и на 17., при изгрѣвъ слънце, се озовахме подъ Синия върхъ, надъ Синаница, и тамъ спрѣхме за дневна почивка.

Г. Ив. Бѣлевъ.

Аведисъ Ахаронянъ
(Харипъ)

М а й к а т а

Нощта бѣше превалила. Отдавна всички спѣха. Въ една само крайселска кѣща блещукаше бледна свѣтлина. Марта бѣше седнала сама и,

бѣше свѣтлината. Само тя не я плашеше, макаръ да бѣше бледна и макаръ, подобно на умирающъ болникъ, скоро щѣше да изгасне. Защото, при все това, бѣше свѣтлина — свѣтлина трептяща и искряща. Марта я гледаше и мислѣше...

Тъкмо тая сутринъ тя погребѣ мѣжа си, бедния си мѣжъ, водоносецътъ Мъго. Ахъ, какви черни дни преживѣ тя и какви мѣжи изпита тя!...

— Да бѣше си счупилъ крака, въ днѣн земя да бѣше потъналъ, та въ моятѣ кѣща да не стѣпваше, Торосе! Никога да се не завърнешъ!... Да рече Богъ, и майчината ти кѣща да почернѣе като моятѣ!...

Това страшно проклетие тя произнесе съ високъ гласъ, простирайки ржката си къмъ свѣтлината и къмъ опушения и потъналъ въ сажди свѣщникъ. Би помислилъ човѣкъ, като че ли тя говорѣше съ него. Торосъ бѣше синъ на роднинско семейство отъ сѣседно село. Марта него проклинаше; върху него изсипваше натрупаната въ душата си отрова. Той бѣше отвелъ нейния клетъ синъ Минасъ; той бѣше го изкаралъ отъ глава. Сега Марта ясно си спомняше всичко. Той, безбожникътъ Торосъ, бѣше, който идваше често въ кѣщи, извикваше Минаса настрана, заедно излизаха вънъ, заедно ходѣха — винаги усамотени и уединени — и говорѣха, говорѣха... А какво говорѣха, тя можеше ли да разбере?... Ахъ, да можеше да разбере!... Ходиха, връщаха се, шушукаха си и презъ една черна нощъ изчезнаха. Ахъ, проклета да бѣде оная нощъ!...

— Безсѣвѣстникъ, безсѣвѣстникъ!... ридаше Марта, отправяйки, тоя пѣтъ, думитѣ си къмъ сина си.

— Торосъ не бѣше мой синъ, а чуждъ. Той не ма съжали, ами ти?.. Ти не съжали ли твоитѣ бедни родители? Ти не се ли смили надъ твоята млада невѣста и надъ твоего малко дете, които остави безпомощни?..

Следъ като Минасъ забѣгна, какво ли не мина презъ главата ѣ; какви ли не мѣчителни дни не прекара тя!... Клетиятъ старецъ закараха го въ затвора, хвърлиха го тамъ, биха го, за да каже, где се криелъ Минасъ.

Една улица отъ гр. Банско.

опечалена дълбоко, гледаше свѣтлината на лоената свѣщъ, като отвреме-навреме бавно клатѣше изнемощѣлата си и остарѣла глава. Тя мислѣше. Тя, клетата, се мѣчеше да разбере, да си обясни, какъ така нейното весело огнище въ такова кѣсо време да се обърне въ развалина; какъ така тя, майка въ семейството и любяща съпруга, внезапно да овдовѣе, да я забравятъ всички, да стане жертва на нощната самотност, на необузданитѣ ужасии и да се преобрази на черна почернѣла и пуста опустѣла кукувица, която, всрѣдъ нощното мълчание, само зловещо да вие: вуу... вуу... Кои бѣха ония демонически рѣце, които отнеха мѣжа ѣ? Защо стана всичко това? Въпроси, едни отъ други по-чудовищни, се сблѣсваха въ нейната глава и чакаха отговоръ и разрешение. Тя, жена злочеста и малоумна, незнаеше, какъ и кои отъ тия въпроси да отгадае и разреши...

Пламъкътъ на свѣщъта, смѣсенъ съ пушека, нѣжно се люлѣеше, ту издигайки се нагоре, ту спускайки се надолу: като че ли и той бѣше неспокоенъ; като че ли и той се плашеше. Непokoйни бѣха и танцуващитѣ сѣнки по стенитѣ на колибата. А това за нея, сама жена и усамотена въ една крайселска колиба, не бѣше игра... За Марта, която се вгледаше въ всичко, единичката утѣха

— Ахъ, какви безбожници сж поганцитѣ!.. Нашата болка, нашата черна болка, като че ли не бѣше достатѣчна за насъ, ами трѣбваше да додате и тѣхнитѣ звѣрства. За насъ тѣ бѣха ново наказание, нова напасть. Ако ние знаехме мѣсто-нахождението на нашия синъ, нима нѣмаше да пребродимъ скали и върхове, за да го намѣримъ и го доведемъ въ кѣщи?.. Много ги е грижа поганцитѣ, че и безъ това кръвъ капе въ нашитѣ сърдца...

Толкова много измѣчиха клетия старецъ, че падна боленъ и не стана вече. Снахата отдавна бѣше напуснала кѣщата и бѣше отишла далечъ, за да оплаква чернитѣ си дни. Какво можеше да стори, клетата?! Всѣки день поганцитѣ нахлуваха въ кѣщата. А можеше ли тя, млада жена, да се изчува?!.. И сега Марта бѣше останала сама саменичка.

Забравена и изоставена отъ всички, тя презъ тая черна нощ мислѣше върху страшното минало. Сърдцето ѝ се свиваше и гърчеше. Съзли обилни и горчиви заливаха лицето ѝ. Освенъ за тъмнината и за самотията, тя имаше да мисли и за други работи, за които сърдцето ѝ се кѣсаше отъ болки. Съседитѣ ѝ мѣлвѣха страшни работи... Ужъ, тѣ сж се сражавали съ войската и всички били... Но тя не искаше да повѣрва, че и нейниятъ синъ сжщо... Тя не искаше да мисли по това, за да не разсърди Бога. А и безъ това нейното тегло бѣше достатѣчно.

— Такъ, такъ — похлопа се на вратата. Марта се стресна.

— Кой може да хлопа по тая късна доба?!

Тя веднага изгаси свѣщъта, сви се въ едно жгълче на стаята и млъкна.

— Може би ще се отдалечатъ и ще си отидатъ, си каза тя.

— Ами, ако внезапно счупятъ вратата и влѣзатъ вжтре?!.. О, това би било ужасно!.. Поне свѣтлина да има.

— Такъ, такъ — повторно се похлопа на вратата, тоя пѣтъ по-силно и по-бързо. Невъзможно бѣше да се мълчи.

Марта се изправи, наближи съ тихи стѣпки вратата, сложи ухото си надъ нея, но никакъвъ гласъ. Отъ страхъ жбитѣ ѝ затракаха и гърлото ѝ се стискаше.

— Кой си ти? — запита тя полека, но окуражено.

— Азъ съмъ; отвори вратата.

— Но, за Бога, кой си ти?

— Азъ съмъ, майко. Отваряй и бързо отваряй.

— Майко!.. че кой може да бжде той, мълвѣше си тя. Треперящитѣ ѝ устни произнасяха името на Минаса. Тя бързо-бързо започна да дърпа вратата, за да я отвори, безъ да бѣше я отключила. Обладана отъ силно вълнение, тя, вмѣсто да я отвори, още повече я затваряше и я дърпаше безцѣлно, разкървявайки си треперящитѣ прѣсти.

— Отвори, майко; скоро отвори — чуваше се отвънъ.

— Отварямъ, за тебе отварямъ — жертва да ти стана. Съ моитѣ ослѣпѣли очи не мога да видя ключалката.

Най-после вратата се отвори.

Вжтре влѣзна единъ снаженъ момъкъ съ пушка въ ржка и съ два кръстосани презъ гърдитѣ и рамената патронташи. Марта, безъ да го погледне, хвърли се върху му и го взе въ своитѣ обятия. Съзлитѣ ѝ почнаха да текатъ като порои. Тя не

Никола Андреевъ

Никола Андреевъ е роденъ презъ 1879 година въ село Мокрени, Костурско. Първоначалното си образование получи въ родното си село, а следъ това постѣпи въ костурската прогимназия, която свърши. Още като ученикъ въ прогимназията, той, съ своя буенъ характеръ и организаторски дарби, биде посоченъ отъ учители и ученици като бждещъ бунтовникъ. Въ селото си, макаръ и още малъкъ, той е влизалъ въ остри разправии съ турци и гъркомани. Това го принуди да замине за Варна, при

своя братъ. Тукъ той постѣпи въ гимназията, за да продължи образованието си. Той го продължи, ала не го довърши: като шестокласникъ, той напусна гимназията и постѣпи войникъ въ 8. Приморски полкъ. Целта му била да изучи военното дѣло. И тукъ, обаче, не остана за дълго време. Единъ день, като охранявалъ варненския клонъ на Българската народни банка, той се сбгувалъ съ другаритѣ си войници отъ охранителния постъ и заминалъ, безъ, разбира се, да завлече банково имущество. Следъ известно време се обадилъ на брата си и на другаритѣ си отъ Костурското село Загоричени. Тамъ той си образувалъ чета и съ нея се хвърлилъ въ костурскитѣ революционни борби. И стана приказенъ костурски войвода.

До вѣстанието въ 1903 година, презъ него и следъ него, той и четата му показаха чудеса отъ храбростъ. Между другото, той и тя взеха живо участие въ превземането на градоветѣ Клисура и Невеска. Въ последния градъ той лично се отличи при пленяването на тамашния бинбашия

говореше, а само го цѣлуваше и ридаше. И рида дълго, дълго...

— Говори, говори, за да чуя гласа ти и да умра за твоето слънце—каза най-после тя. Кажи, къде бѣше ни оставилъ сами; къде остави почернѣлия си баща, който толкова мислѣше и се грижеше за тебе?

Когато най-после погледна младежа, тя, за моментъ, се вкамени и съ всички сили го изтласка на назадъ и, ужасена, силно изписка.

Смутенъ и обърканъ, той бѣше си навелъ главата, като виновенъ, безъ да знае, какъ да утеша наскърбената майка, която бѣше станала жертва на недоразумението. Той, юначниятъ момъкъ, отъ когото смъртта се плашеше, сега бѣше слисанъ предъ слабата и клета жена. Величието на майчината скърбъ бѣше го смазало.

— Безсъвѣстнико, кажи ми, где е Минасъ? Ти и той заедно заминахте презъ оная черна нощъ, а сега самъ се връщашъ. Какво направи съ него,

Четата на Скопския войвода Василь Стояновъ-Аджаларски.

— Ахъ, ахъ, тежко на мене; този не е Минасъ, не е Минасъ!.. Далечъ, бѣгай далечъ отъ мене!..

Той бѣше Торосъ.

и за тая му храбростъ турцитѣ го кръстиха съ името Алай бей, съ което име той стана известенъ на цѣлата организация.

Следъ хуриета въ 1908 година той се легализира и стана учителъ въ родноти си село. Тамъ той поднови старитѣ си разправии съ турци и гъркомани. Тоя пѣтъ, обаче, тия разправии имаха за него печаленъ край. Гъркоманитѣ успѣха да подкупятъ другаря му съселанинъ Никола Сиинъ, известенъ подъ прозвището „турчето“, и той го уби по най-вѣроломненъ начинъ, когато двамата сж били вѣнъ отъ селото на къра и когато Никола Андреевъ е спѣлъ.

Това стана презъ месецъ августъ 1911 година. Никола Андреевъ остави име на голѣмъ родолюбецъ и на голѣмъ храбрецъ.

Кайне? — извика вѣсената стара жена, като хвана и раздруса ржката на Тороса.

— Незная, майко. Нашата чета попадна въ сражение съ войската. Следъ сражението ние се разпрѣснахме и се изгубихме. Нощъ бѣше, тъмно бѣше, та не зная, какво стана Минасъ. Докато другитѣ се разбѣгаха по други посоки, азъ додохъ на насамъ. Сега селото е обсадено, търсатъ ма. Скрий ма, майко, въ името на обичьта ти къмъ Минаса.

Торосъ скри смъртта на Минаса, макаръ да бѣше нейнъ очигледецъ и макаръ, въ свещения си гнѣвъ, да бѣше разстрелялъ убицеца на Минаса. Майката разбра тежката загуба и връхлетялото я голѣмо нещастие. Майкитѣ никога не се лъжатъ въ предчувствитата си за смъртта на децата си.

— Убили сж го — изписка тя; всички казваха, само азъ не вѣрвахъ; убили сж го и ти напраздно криешъ отъ мене; убили сж моя юнакъ — младъ и зеленъ. Ти, безсъвѣстнико, стана причина да го

убиятъ. Защо ти го отведе? Защо ти го изкара отъ глава? Дай ми моя Минасъ; дай ми го.

Тя отново хвана ржцетъ на младия човѣкъ, разтърсваше ги, пискаше и ревѣше като обезумѣла.

— Богъ те е изпратилъ тука, за да ми дадешъ смѣтка. Кажу ми, где убиха моя драговникъ; кой поганецъ, кой нечестивецъ го уби, кой... кажи?... Ти мълчишъ?... Убили сж го..., ти неможешъ да ме излъжешъ..., нали ме излъга?... казвай?... Най-после, излъжи ма ти, каменносърдечни човѣкъ; излъжи една обезумѣла и извѣяна жена. Кажу, че слънцето на моето сърдце още не е потъмнѣло, че моята кжща още не е опустѣла, че моето огнище още не е изгаснало, че моятъ куминъ още дими. Излъжи ма..., излъжи ма..., както излъга Минаса, когато го отведе. Кжде се дена твоятъ бѣбривъ езикъ, та сега не приказва? Излъжи ма, па макаръ сърдцето ми да пукне, или извади поне ханджара си и го забии въ него, та да си почина веднажъ за винаги — пискаше старата жена и си кършеше ржцетъ.

— Майко, Богъ ми е свидетелъ, азъ не лъжа. Азъ не го отведохъ тамъ. Ние и двамата отидохме доброволно и доброволно се бихме съ нашитѣ врагове. Мнозина паднаха и отъ насъ, и отъ тѣхъ. Ако и азъ бѣхъ падналъ, нима моята майка щѣше да проклина Минаса?

Намекътъ попадна на мѣсто. Младиятъ човѣкъ не искаше повече да се приструва, защото виждаше, че това разгнѣвяваше още повече опечалената майка и защото разбра, че му бѣше невъзможно да лъже.

— Вече не криешъ; значи, убиха сж го. Ахъ, ти жестоки човѣкъ! Понеже си здравъ и силенъ, извади саблята си и отрѣжи главата ми.

Като каза това, тя се дръпна на назадъ, избѣга къмъ другата страна на стаята, залепи се до стената, сви се и остана неподвижна нѣколко минути. После изведнажъ се изправи, впусна се съ цѣлия си ръстъ къмъ смаяния Торосъ и изрева:

— Ахъ, ти!..., тебе не убиха ли? Защо си дошелъ? Дошелъ си да подвеждашъ и други хора ли? Какво търсишъ въ моята кжща? Какво искашъ отъ мене? Махни се отъ очитѣ ми, за да не те гледамъ живъ! Нека си остана сама самичка и нека съхна като това цвѣте. Казвай, защо си дошелъ и какво търсишъ отъ мене?..

— Майко, търся убѣжище и само за една нощъ... Приюти ме, въ името на любовта ти къмъ Минаса!..

— Убѣжище ли!..., убѣжище ли! — повтори съ адска ирония и безумна усмивка майката. Убѣжище на тебе, за да живѣешъ, за да се радвашъ на живота и на слънцето. Немога — това е извѣнъ силитѣ ми; върви си, върви си, безбожникю; скитай се като Кайнъ. Нека и твоята майка да лѣе кървави сълзи като мене; нека и твоята невѣста да покрие главата си съ черно, щомъ нѣма моятъ Минасъ!

Върви си! Ако ти не си отидешъ, азъ ще излѣзна вънъ и всрѣдъ селото ще викамъ: хей, хора, елате, тукъ е убиецътъ на моя синъ, елате!..

Старата бѣше безмилостна, безпощадна и неукротима, а времето бѣше кратко и скжпо. Торосъ видѣ, че, да стои още въ това положение, бѣше невъзможно. Трѣбваше да вземе решение.

— Ти, майко, остани си въ кжщи — каза ѝ съ горестъ Торосъ. Азъ си отивамъ и нека убийцитѣ на твоя синъ да убиятъ и мене. Нека се заплаче и моята майка, щомъ това може да утеша тебе; нека и моята невѣста се облече въ черно, щомъ съ това може да се премахне чернилото на твоята снаха. Азъ мислѣхъ, че майката на моя нещастенъ другаръ ще почувствува едно облекчение на тжгата си, ако помогнѣше на оня, чиито ржце

Зименъ пейзажъ въ Родопска планина.

отмѣстиха за смъртта на сина ѝ и който ще посвети остатъка отъ живота си за преследването и доубиването на неговитѣ убийци и съ това будно и свето ще запази неговата паметъ, защото такава бѣше неговата воля. Но, сега виждамъ, че съмъ се лъгалъ. Азъ си отивамъ, майко, а ти остани си въ кжщи и успокой се. Знай, обаче, че ако ме убиятъ, коститѣ на твоя Минасъ вѣчно ще бждатъ неспокойни.

Торосъ, следъ като каза това, откачи отъ стената пушката си, опита я, прегледа патронитѣ си и съ смѣли крачки се упряти къмъ вратата, отключи я и я отвори.

— Стой! — изписка внезапно Марта, ужасена отъ престѣпленieto, което неминуемо щѣше да стане, ако Торосъ излѣзнѣше отъ кжщата и се явѣше на улицата. Стой! безсъвѣстнико, не мърдай!

Тя припна къмъ вратата, затвори я и изтласка на назадъ Тороса.

— Не излизай оттукъ! Нека само моята глава да чернѣе; нека само азъ да плача; нека само моята кжща да пуснѣе. Остани! Майката на Минаса нѣма да предаде въ ржцетѣ на враговетѣ ни неговия другаръ. Той, въ тоя лошъ часъ, не може да излѣзне вънъ отъ моята кжща.

Нѣколко минути старата мълчеше; тя мислѣше. Следъ това, бързо-бързо, съ луди движения, раз-

върза една бохча и извади от нея булчини дрехи, съ които облече Тороса. Обви му главата съ женска забрадка, скри пушката му и патронитѣ му въ набързо стъкменото легло, каза му да легне въ него и му заръча, ако доде нѣкой, да го не гледа и да се приструва, че плаче.

Торосъ изпълни безпрѣкословно тия нейни нареждания.

Откъмъ селото се зачуха стѣпки, шумъ и разговори. Полека-лека тѣ доближиха колибата. Военнитѣ и селскитѣ кметъ претърсваха селскитѣ къщи и търсѣха Тороса, защото се знаеше, че той е скритъ въ селото. Похлопа се на вратата. Старата, съ свѣщъ въ рѣка, отвори и група въоръжени хора нахлуха вътре. Тѣ претърсиха на всѣкъде: развързаха бохчи, отвориха сѣндѣци, прегледаха огнището и коминя, ала Тороса не намѣриха. Фелдфебелтъ дълго време гледа плачещата жена и потъна въ мисли. Мислитѣ му бѣха зли. Бѣше моментъ, когато той възнамѣряваше да заповѣда на войницитѣ да излѣзнатъ вънъ, та да остане самъ,

за да продължи... „претърсването“. Но, кой знай какъ, той отклони намѣрението си, напусна колибата и тръгна заедно съ войницитѣ си да търси Тороса изъ другитѣ селски къщи.

На следната вечеръ, когато мракътъ покри земята, а селото онѣмѣ и заспа, старата Марта повика Тороса.

— Слушай, сине, вчера азъ те проклинахъ, защото душата ми е изгорѣла. Майка съмъ — дано черната земя прибере по-скоро майкитѣ като мене. Днесъ, обаче, вмѣсто Минаса, благославямъ тебе и ти пожелавамъ да носишъ винаги неговото сърдце.

Тя заридѣ и сълзитѣ задавиха гласа ѝ... Торосъ се наведе, цѣлуна ѝ рѣката, като че ли цѣлуваше рѣката на майка си и, дълбоко трогнатъ и развълнуванъ, напусна колибата, отнасяйки върху челото си следата отъ мълчаливата, но топла цѣлувка на Минасовата майка.

Навънъ бѣше още тъмно, но зората не бѣше далечъ.

Преведе отъ арменски: Андрей Кожуховъ.

Радонъ Георгиевъ Тодевъ

Въ политѣ на Пирин се намира планинскитѣ курортенъ градецъ Банско, дето живѣе видното семейство Тодеви. Братя Тодеви — Никола, Благо, Георги и Иванъ, сега вече покойници, бѣха известни

рактеренъ, затова бѣ обичанъ отъ другаритѣ си учители и ученицитѣ си. Въ всѣко обществено и народно начинание, той взимаше участие и работѣше безкористно.

Папазъ-гьолъ въ Пиринъ планина.

като добри търговци, не само въ Разложко, но и по-далечъ — Солунъ, Виена и другаде.

Единиятъ отъ тѣхъ, Благо, е билъ известенъ като най-буенъ, решителенъ и защитникъ на населението. Радонъ Георгиевъ Тодевъ е синъ на киръ Георги и внукъ на киръ Благо. Роденъ е въ Банско на 1869 г., дето добива основното си образование и завършва третия класъ. Следъ това постѣпва въ Солунската гимназия и завършва четвъртия класъ. Въпрѣки желанието си да продължи образованието си, не е могълъ, а става учителъ въ Банско, дето учителствува непрекъснато 9 години. Като ученикъ и учителъ, той бѣ скромненъ, услужливъ, доброха-

Георгиевъ Тодевъ.

Въ Разложко бѣха дошли и други чети, доброволци, желаючи да взематъ участие въ борбата.

Щабътъ на революционнитѣ сили даде нареждане, всички чети да се събератъ на 13. септемврий въ мѣстността „Света Богородица“, въ Годлевската планина. Оттукъ, по нареждане на щаба, започнаха нападенията на четитѣ на с. Бачево, гр. Разлогъ (Мехомия) и пр.

Телеграфнитѣ жици бѣха изсѣчени и Разложко бѣ откъснато отъ другитѣ околии. На 16. септемврий (ст. ст.) отъ щаба бѣ дадено нареждане да се премѣстятъ една частъ отъ четитѣ и да нападнатъ

Израстналъ въ политѣ на гордия Пиринъ, възпитанъ въ духа на своя чичо, той бѣ голѣмъ родолюбецъ и преданъ синъ на своето поробеното отечество. Радонъ не остана далечъ отъ революционната борба въ Разложко. Той влѣзна въ редоветѣ на ВМРО и показа на дѣло своята любовъ къмъ родината, като взе живо участие въ подготовката на Илинденското въстание презъ 1903 година. На 14. септемврий (ст. ст.), Кръстовденъ, бѣ опредѣлено, Разложкото население да въстане съ оржие въ рѣка противъ вѣковното турско робство. Въ околийския революционенъ конгресъ на Разложко бѣ решено, всички годни за оржие млади и стари да се групиратъ въ чети, на всѣка чета да се назначи войвода, който да я ръководи. На една отъ мѣстнитѣ чети въ Банско бѣ назначенъ за войвода Радонъ

аскера въ с. Бѣлица. Радонъ съ своята чета отъ 25 бойци, все отборъ юнаци, остана на „Чала“, надъ „Света Богородица“, да отбранява позицията и отбива нападенията на турцитѣ. Съ него бѣха останали и други групи отъ мѣстното население.

Учителскиятъ съставъ при българското училище въ гр. Банско презъ 1892—93 год. (на предния редъ въ срѣдата е директорътъ Лука попъ Теофиловъ, а вториятъ въ втория редъ отъ дѣсно къмъ лѣво е Радонъ Георгиевъ Тодевъ).

На 17. и 18. септемврий четата на Радонъ бѣ нападната и атакувана отъ турския башибозукъ и аскеръ. Радонъ Тодевъ тукъ показа своята безгранична обичъ къмъ родината. Бори се като лъвъ. Когато четата е била заобиколена отъ всички страни и атакувана отъ многобройния неприятель, нѣкой отъ четниците предложилъ да отстъпятъ. Радонъ категорически отказалъ и всички продължили неравната борба, въ която падна самъ Радонъ съ 20 млади и вѣрни другари отъ Банско.

На полесражението на „Чала“, надъ „Света Богородица“, паднаха и отъ другитѣ чети нѣколко четници — всичко около 30 души. Радонъ загина геройски съ свойтѣ вѣрни юнаци.

Останалитѣ живи другари, следъ нѣколко дни, се завърнаха, събраха труповѣтъ на убититѣ и подъ сѣнкитѣ на вѣковнитѣ гори ги погребяха.

Народътъ оцени правилно героизма на Радона и нарече мѣстността на сражението „Радонова позиция“.

Дѣлото на Радона нѣма да заглъхне, то все повече ще расте. Народътъ, въ отплата къмъ дѣлото на своя милъ синъ, всѣка година на втория день на Великденъ се събира на „Света Богородица“ на поклонение на гроба, за да отдаде данъ на почитъ и да почерпи поука и назидание за бъдещето. Младежитѣ сжщо отиватъ, за да посетятъ лобното мѣсто въ Разложко и да се поклонятъ предъ величавия подвигъ на Радоновата чета.

Радоновиятъ другаръ по оржие, Константинъ Молеоровъ, възпѣ подвига на Радона въ следната пѣсенъ :

Жална ми бабо, послушай!

Глуха е доба потайна,
месець е грѣйналъ надъ село —
де гиди слънце хайдушко!

Листата шепнатъ, треперятъ,
бухълътъ буха зловещо —
бухай ми птицо кръвнишка!

По друмъ дружина минава,
край село тихо, заспало —
ей гиди село хайдушко!

Жална имъ баба насреща,
жално си пита дружина:
дружина вѣрна, сговорна,
де ви, дружина, младъ Радонъ?
кжде ми, баби, остана
моето чедо Пиринско?

— Радонъ ти, бабо, остана
горе ми, горе на Рила —
жална ми бабо, послушай! —
на Годлевската планина,
въ Радоновата пусия —
ей гиди чедо хайдушко!

— Камъ му, дружина, пушката,
пушката, баби, мартина? —
дружина вѣрна, сговорна!

— Остана, бабо, на шума,
по тия ширни пържари —
де гиди зрѣли ягоди!

— Камъ му, дружина, кепето?
три дни го майка китила,
милото кепе хайдушко!

— Остана, бабо, остана
на дива коза легало —
жална ми бабо, послушай!

— Камъ му, дружина, сабята,
сабята чичовата му? —
дружина, мила на баби!

— Остана, бабо, на шума,
по тия рилски рудини —
бре леле майко хайдушка!

На боръ столѣтенъ, вѣковенъ,
окачихме му пушката,
пушката, бабо, мартина,
до пушката е сабята,
долу е кепе китено —
ой мори кепе хайдушко!

Подъ бора лежи младъ Радонъ,
твоего чедо хайдушко —
жална ми бабо, послушай!

Здравецътъ цъвти до него,
ягоди зръбятъ край него —
ей гиди чедо пиринско!

Гората чудна надъ него
пѣсенъ му пѣе хайдушка —
жална ми бабо, послушай!

Кога нощъ страшна настане,
когато ревне гората —
ой мори горо зелена! —
завиятъ вълци, лисици,
забухатъ птици кръвнишки —
бухайте птици злокобни! —
Радонъ отъ гроба излиза,
откачя сабя отъ бора —
сабята чичовата си —
по гори броди самотенъ,
броди и търси чича си —
жална ми бабо, послушай!

Л. Т.

Солунската българска мъжка реална гимназия „Свети Кирилъ и Свети Методий“

Солунската българска мъжка реална гимназия „Св. Кирилъ и Св. Методий“ бѣ открита презъ 1881 год. Обаче, началото си тя води отъ 1865 г., когато родолюбивата българка *Славка Дингова* отъ с. Дражилово, Воденско, отваря въ Солунъ първото българско училище въ бащината си къща и на свои сръдства. Въ това първо въ Солунъ българско училище били събрани деца отъ двата пола, най-вече отъ дебърскитѣ българи, които сж били ядката на българщината въ тоя градъ. Презъ следващата учебна година училището било закрито, поради смъртта на *Славка*. Чувствайки голѣмата нужда отъ българско училище, презъ 1867 г. българитѣ въ Солунъ образуватъ първата въ града българска община, която веднага възобновява Славкиното училище на свои сръдства съ учителъ *Станчо* отъ Скопско. Презъ 1868 год. за учителъ билъ назначенъ *Веняминъ Мачуковски* отъ с. Мачуково, Солунско. Презъ 1870 год. училището имало вече 2 отдѣления съ учителка баба *Недѣля Петкова* отъ гр. Сопотъ (Тракия). Презъ 1871 год. за учителъ билъ назначенъ нѣкой се *Георги* отъ Неврокопско. Презъ 1872 год. за учителъ постъпва *Михаилъ Боботиновъ* отъ София. Въ тая година, освенъ 4-тѣ отдѣления, се отваря и I. класъ. Въ сжщата година въ махалата „Вардаръ-капия“ въ Солунъ се отваря ново българско училище съ учителки баба *Недѣля* и дъщеря ѝ *Славка*, а по-късно и *Андрей Колевъ-Германовъ* отъ гр. Стара Загора.

Презъ 1873 г. за учителъ дохожда *Христо Захариевъ* отъ гр. Татаръ-Пазарджикъ. Презъ тая година училището е било посетено отъ тогавашния Солунски валия Митхадъ-паша, който е казалъ на своята свита: „Това училище, малко и бедно сега, ще расте и единъ день то ще държи първо мѣсто между всички други въ града учебни заведения“.

Видни българи въ това време въ Солунъ били: братя Никола и Димитъръ Паунчеви, братя Петрушъ, Ставри и Михаилъ Шумкови, Андрея Илиевъ, Йосифъ Якововъ, Ичо Кехая и други видни дебърчани.

Презъ 1874, 1875, 1876 и 1877 години въ Солунското българско училище сж учителствували: *Иванъ Шумковъ* и *Константинъ Стояновъ-Станоевъ* отъ гр. Крушово. Презъ учебната 1877—1878 г. училището е било закрито, поради Руско-Турската война, но презъ учебната 1878—1879 год. училището бива наново открито съ учителъ *Михаилъ Ковачевъ* отъ гр. Щипъ. Презъ 1880—1881 г. училището става двукласно съ учители: *Кузманъ Шапкаревъ*, *Христо*

Бучковъ, *Христо П. Стояновъ* и *Траянъ Чатлевъ* Въ сжщата година при училището се отваря за пръвъ пѣтъ пансионъ.

Въ началото на учебната 1881—1882 г. издръжката и уредбата на училището и пансиона поема Светата Българска Екзархия въ Цариградъ и училището се преименува въ гимназия „Св. Кирилъ и Св. Методий“. Гимназията е била открита на 5. октомврий 1881 г., обаче записването на ученицитѣ е траяло цѣлъ месецъ и отъ приетитѣ 122 ученици сж били формирани три класа: I, II и III, съ учители: 1) Негово Високопреподобие Архимандритъ *Козма Гречистански*, 2) *Божилъ Райновъ*, 3) *Христо Бучковъ*, 4) *Никола Р. йновъ* и 5) *Абди Ефенди*. Учителскитѣ съветъ се председателствувалъ отъ Архимандритъ *Козма*, назначенъ за такъвъ отъ Светата Екзархия.

Следъ това гимназията се развива постепенно и нормално, додето презъ учебната 1885—86 г. тя става вече пълно сръдно учебно заведение съ 7 класа и пуска първия свой випускъ. Отъ тая година насетне до закриването ѝ отъ „културнитѣ варвари“ — г-рцитѣ презъ 1918 год., гимназията ежегодно пускаше плеада свои випусници, които сѣха просвѣта, култура, прогресъ на всѣкжде изъ Македония — и въ най-затѣнитѣ ѝ кѣтчета.

Солунската българска мъжка реална гимназия по своята учебна програма, по своя винаги подбранъ и добре подготвенъ учителски персоналъ, по своитѣ богати и добре уредени библиотеки и кабинети, заемаше първо мѣсто между всички други гимназии въ Солунъ и въ Македония: турски, гръцки, ромънски и др., нѣщо, което напълно потвърди пророчеството презъ 1873 год. на бележития висшъ турски сановникъ — *Митхадъ паша*.

Сега, тая гимназия, както и всички други родни български свѣтилища въ Солунъ и въ Македония подъ сърбска и гръцка власти сж закрити, имотитѣ ѝ архивитѣ имъ разграбени и унищожени отъ новитѣ поробители. Но ще дойде день, и близъкъ е тоя день, когато правдата ще възтържествува, когато българитѣ въ Македония ще се радватъ въ родната си земя на човѣшки права и свободи и тогава въ Солунъ и въ Македония ще възкрѣснатъ съ величественъ блѣсъкъ всички учебни и културно-просвѣтни български родни свѣтилища и ще заематъ своето първо мѣсто, както това бѣ въ далечното и близко минало.

Георги Ив. Бѣлевъ
последенъ директоръ на Солунската българска мъжка реална гимназия „Св. Кирилъ и Св. Методий“.

МАЙКИ,

БАЦИ,

ЛЕЛИ,

БАБИ,

Не спирайте децата, когато бъркатъ въ захарницата! Тъ по инстинктъ съзнаватъ, че това е най-хубавата за тѣхъ храна.

Италиянска и Българска Търговска Банка

ул. Леге, 2. — СОФИЯ — ул. Леге, 2.

Капиталъ: Лв. 40.000.000.—

Резерви: „ 12.000.000.—

Телеграфически адресъ: БУЛКОМИТЪ

Телефони: 1-27, 10-55 и 14-72

К Л О Н О В Е:

ВАРНА, БУРГАСЪ И ПЛОВДИВЪ

Основана отъ БАНКА КОМЕРЧИАЛЕ ИТАЛИЯНА—Милано

Капиталъ: Итал. Лири 700.000.000.—

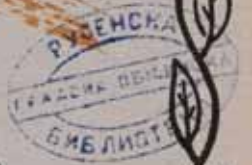
Резерви: „ „ 540.000.000.—

Всѣкакъвъ видъ банкови операции

Служба — Сейфъ

Продажба и изплащане на „Травелеръ Шексъ“
отъ Банка Комерциале Италияна.

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЈА

Съдържание:

1. Петият редовен конгресъ на Илинденската организация.
2. Йосифъ Кировъ — Танаровъ (Йосето).
3. На „Петрова нива“.
4. Изъ недрата на Бабуна и Караджица планини.
5. Дебърскиятъ войвода Максимъ Неновъ.
6. Честъта.
7. Гоно (Георги) Яневъ.

ДАР
ОТ НАГОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
СОФИЯ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Петиятъ редовенъ конгресъ на Илинденската организация

Делегатитѣ на конгреса.

На 12. този месецъ Юлий се откри въ София Петиятъ редовенъ конгресъ на Илинденската организация, който заседава два дни: 12. и 13. того. Въ него бѣха представени почти всички илинденски дружества въ България. При откриването му, делегатитѣ бѣха приветствувани отъ председателя на Ржководното тѣло на Организацията, г. Димитъръ Ивановъ. Тѣ, по негово предложение, отдадоха, съ ставане на крака, длъжимата почитъ къмъ паметъта на всички загинали за свободата на Македония борци.

По установения редъ, за председател на временното бюро, което трѣбваше да открие конгреса, биде избранъ г. Никола Плевнелиевъ, делегатъ отъ Шуменъ, като най-старъ измежду делегатитѣ, а за секретари бѣха избрани г-да Панчо Тошевъ, делегатъ отъ Кюстендилъ, и Димитъръ Спространовъ, делегатъ отъ София.

По предложение на временното бюро, за председател на постоянното бюро, което трѣбваше да ржководи заседанията на конгреса, биде избранъ

г. Владимиръ Куртевъ, делегатъ отъ Кюстендилъ, а за подпредседатели бѣха избрани г-да Христо Шалдевъ, делегатъ отъ София, и Иванъ Илиевъ, делегатъ отъ Горна-Джумая. За секретари бѣха избрани г-да Христо Ачевъ, делегатъ отъ Кюстендилъ, и Владо Маневъ, делегатъ отъ с. Гьоешево.

Избрани бѣха и три комисии: комисия за провѣрка на пълномощията, финансова комисия за преглеждане на смѣткитѣ и комисия за изработване на резолюциитѣ. За членове на последната комисия бѣха избрани г-да Петъръ Ацевъ, делегатъ отъ Пловдивъ, Велко Думевъ, делегатъ отъ Петричкото село Склаве, Панчо Тошевъ и редакторътъ на Илюстрация Илинденъ, г. Петъръ Мърмевъ.

По отчета на Ржководното тѣло на Организацията станаха, при пълна свобода на словото, обширни и изчерпателни разисквания, следъ приключването на които отчетътъ биде напълно одобренъ и членоветѣ на Ржководното тѣло бидоха освободени отъ всѣкаква отговорност.

Конгресътъ изслуша и отчета на редактора

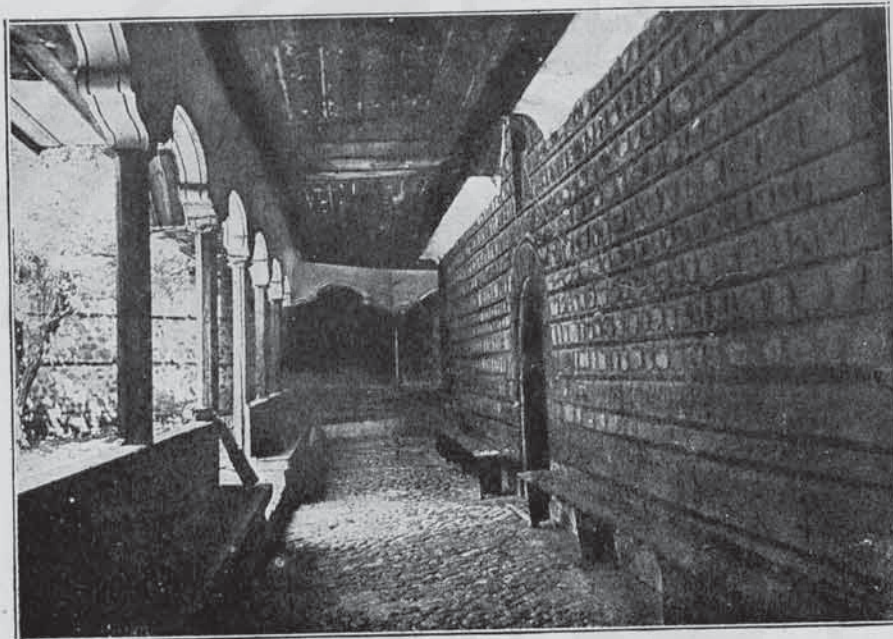
на организационното списание Илюстрация Илинден, г. Петър Мърмев, и го намъри напълно задоволителен.

Конгресът, по доклада на специални комиси, избрани допълнително от него, направи нѣкои попълнения и измѣнения въ Устава на Организацията и гласува бюджета за предстоящата оперативна година.

Следъ това конгресът, при пълно единомислие и единомушие, гласува следнитѣ две резолюции:

I.

Като взе предвидъ създаденото отъ договоритѣ за миръ положение въ Македония, което, вмѣсто да помири Балканскитѣ народи и да ги успокои, засили стария антагонизъмъ; че Гър-

Трѣмътъ на прочутата българска черква въ гр. Банско

ция и Сърбия, на които тия договори дадохъ лъвскитѣ части отъ Македония, продължаватъ политиката на денационализация и обезлюдяване на страната съ унищожение на по-будното ѝ население чрезъ единични и масови убийства, чрезъ политически афери и присъди, чрезъ изнудване на имота му и чрезъ похищение на всичкитѣ му национални и културни права, които той имаше при турцитѣ, Петиятъ редовенъ конгресъ на илинденци реши: отново да дигне гласъ на протестъ срещу тия несправедливи договори, които Силитѣ-победителки изковаха преди 10 години въ Ньой и срещу тази безчовѣчна политика, която Гърция и Сърбия безнаказано продължаватъ да прилагатъ въ Македония съ суровостта на сръдновѣковната инквизиция; да апелира къмъ О. Н., къмъ правителствата на Великитѣ сили и къмъ всички фактори за миръ, за право и за човѣчност, да спратъ сръбския и гръцки терори въ Македония, да възстановятъ похитенитѣ национални и културни права на населенията ѝ и следъ една международна анкета, която ще потвърди невъзможността да продължава сегашното положение въ Македония безъ опасностъ за мира на Балканитѣ и въ Европа, да пристѣпятъ къмъ единственото разрешение на Балканската проблема — създаването отъ Македония на една свободна и независима отъ Балканскитѣ държавници политическа единица, което ще тури край на Балканскитѣ съперничества и ежби; да заяви, най-сетне, че Македония, която въ миналото е дала десетки хиляди жертви на волята на нейното население, да постигне най-свещеното право за всѣки народъ — свободата, не ще престане да излъчва герои, които ще продължатъ борбата за тази свещена свобода до логичния ѝ край.

2.

Като взе предвидъ отчета на Ржководното тѣло на Илинденската организация за отчетнитѣ 1927 и 1928 години и разискванията, станали по тѣхъ на 12. и 13. този месецъ, Петиятъ редовенъ конгресъ на илинденци реши:

1. Приветствува всички македонски организации въ България, Америка и Европа, подчертава единомушието у всички

и имъ пожелава най-голѣми успѣхи въ тѣхната родолюбива дейностъ; приветствува борцитѣ на македонското освободително движение, които, подъ знамето на В. М. Р. О., продължаватъ борбата въ Македония за освобождението ѝ и имъ пожелава най-скорошно осъществяване на тоя общъ на всички македонци идеалъ; осъжда поведението на отдѣлни личности съ бивша принадлежностъ на В. М. Р. О., които продължаватъ съ печатни и други сръдства да пакостятъ на македонското освободително движение и да подхранватъ сепаратистични тенденции въ редоветѣ на В. М. Р. О.; преценявайки така положението, илинденци вѣрватъ, че тѣзи личности ще намѣрятъ още сили въ себе си да се откажатъ отъ тази пакостна дейностъ, която излага македонската честъ и ползува само враговетѣ на македонската кауза;

2. Препоръчва на идното Ржководно тѣло да засили Организацията чрезъ чести посещения отъ членоветѣ на сжщото;

3. Да се предвидятъ суми въ бюджета за издръжка на Трудовото бюро;

4. Задължава дружественитѣ настоятелства да положатъ всички старания за навременното си отчитане;

5. Задължава всички илинденци да положатъ най-голѣми усилия за широкото разпространение на Илюстрация Илинденъ, следъ като всѣки стане абонатъ на сжщата.

Противъ нѣкои пасажии отъ втората резолюция гласуваха само трима делегати.

Последна работа на конгреса бѣше да избере членове за новитѣ състави на Ржководното тѣло на Организацията и на контролната Комисия. При тайно гласоподаване, бидоха избрани за членове на Ржководното тѣло г-да Димитъръ Ивановъ, Лазаръ Томовъ, Петъръ Мърмевъ, Георги Бѣлевъ и Стефанъ Аврамовъ, а за членове на Контролната комисия бидоха избрани г-да Христо Шалдевъ, Иванъ Г. Неврокопски и Аристидъ Дамяновъ.

Конгресътъ биде закритъ съ прощална и напѣтствена речъ отъ своя председателъ, г. Владимиръ Куртевъ.

* * *

По силата на организационния уставъ, съставътъ на Ржководното тѣло е отъ седемъ членове, петимата отъ които избира конгресътъ, а останалитѣ двама се избиратъ отъ Софийското Илинденско дружество, защото това дружество нѣма свое настоятелство, а дѣлата му се завеждатъ направо отъ Ржководното тѣло.

Следъ като конгресътъ избра петимата членове, редъ бѣше на Софийското Илинденско дружество да избере останалитѣ двама. Този изборъ стана на 21. този месецъ юлий (8 дни следъ закриването на конгреса) въ открито дружествено събрание. Въ него, при явно гласуване, бидоха избрани г-да Даме Наумовъ и Петъръ Марковъ.

Така избранитѣ членове на Ржководното тѣло отъ конгреса и отъ Софийското Илинденско дружество на 22. този месецъ юлий държаха първото си заседание, въ което се конституираха. И избраха: за председателъ г. Димитъръ Ивановъ, за подпредседателъ г. Лазаръ Томовъ, за секретаръ г. Георги Бѣлевъ и за касиеръ г. Даме Наумовъ. Останалитѣ трима: г-да Петъръ Мърмевъ, Петъръ Марковъ и Стефанъ Аврамовъ, оставатъ за съветници при Ржководното тѣло.

Г-нъ Петъръ Мърмевъ биде преизбранъ за редакторъ на организационното списание Илюстрация Илинденъ.

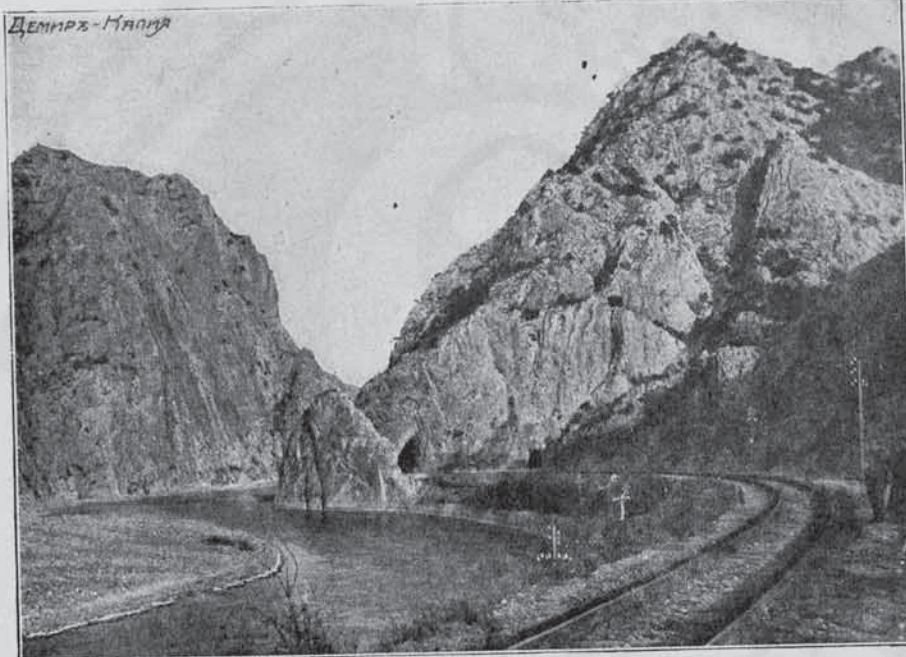
Йосифъ Кировъ-Танаровъ (Йосето)

Йосифъ Кировъ — Танаровъ (Йосето)

На 5. изтекли месецъ юний отъ настоящата 1920 година той биде поваленъ мъртавъ въ родна земя, открадната отъ гърка. Осмъртенъ бѣ той не въ откритъ бой съ злия врагъ, а отъ засада — отъ гръцка засада. Откритъ куршумъ него не го ловѣше; него можеше да го уязви само засаденъ куршумъ. И такъвъ го уязви, уви! смъртоносно. Тоя подълъ гръцки куршумъ отне на борческа Македония най-прѣсното и най-свидното и дете —

легаленъ работникъ. И много естествено е, че той не отиде въ сръбскитѣ казарми да нахлупи на главата си омразния шайкачъ, а се отзова въ Гевгелийската чета — най-близката, съ която е могълъ да влѣзе въ връзка въ тоя моментъ. И отъ тогава до деня на смъртта си непрекъснато бѣ въ редоветѣ на ВМРО, отбелѣзвайки подвигъ следъ подвигъ. Презъ месецъ мартъ 1923 година преминава въ Струмишката околийска чета, въ състава на която се числѣше до смъртта си.

Едва ли може да се опише Йосифъ и неговиятъ подвигъ като революционеръ. Трѣбва човѣкъ да го е виждалъ и наблюдавалъ съ собственитѣ си очи, за да получи впечатление за онова, което бѣше той. Снаженъ, високъ, русъ, съ сини очи, съ правилни и нѣжни черти на лицето си, съ царствено — горда походка, той излъчваше и обаяние, и респектъ. Презъ часоветѣ на обикновения всѣкидневенъ животъ, погледътъ му пленяваше съ своята благостъ и кротостъ; но въ момента, когато предстоеше да се реши революционна задача, сжщитѣ сини очи вече отразяваха стихията на безвъзвратна решителностъ и безгранична храбростъ. За него нѣмаше препятствия, нѣмаше опасностъ. Това знаеха другаритѣ му, това знаеха тиранитѣ, това знаеха и поробенитѣ братя. Но никой не знаеше, какъ и къде ще срещне Йосифа: дали като безобиденъ „дърваръ“ въ горитѣ на Огражденъ и Бѣласица, или като трудолюбивъ селянинъ съ превързана кърпа на главата изъ Струмишкото поле, или като обикновенъ еснафинъ съ изтъркано палто изъ улици на гр. Струмица. Всички знаеха, че той е на всѣкъде; знаеха, че вѣренъ наганти мигновено се измѣкваше изъ пояса на привидно безобидния човѣкъ и нанасяше смъртъ на македонскитѣ джелати. Страхъ и трепетъ бѣше по Струмишко, когато се чуеше името на Йосифа; защото знаеха, че той напада като ястребъ, че като

Рѣка Вардаръ при Демир-капия.

Йосето бѣше нейната гордостъ; той бѣше нейния крепитель и хранитель.

Но, за да да узнаемъ, кой и какъвъ въ сжщностъ бѣше той, нека изслушаме следния бѣгълъ разказъ на единъ отъ неговитѣ бойни другари, който отблизо познаваше него, дѣлата му и подвизитѣ му:

„Ако бѣше откритъ бой и въ състава на четата бѣше и Йосифъ, още щѣше да гърми ехото отъ този бой, защото величественъ щѣше да бѣде подвигътъ на революционната чета, а сърцата на тиранитѣ още щѣха да бждатъ вковани отъ смъртенъ страхъ и ужасъ. А ако ехото отгласяше и падането на Йосифа, скръбта ни за тоя юнакъ нѣмаше да бѣде толкова голѣма.

Но то бѣше гръцка засада, зловеща и подла, която на 5. юний повали Йосифа.

Роденъ е на 12. августъ 1901 година въ село Врагтурци, Кукушко, отъ много бедни родители. Баща му Киро и чичо му Тано сж били четници въ четата на Гоце Дѣлчевъ и следъ това въ тази на Сѣрския войвода Георги Радевъ. Презъ 1903 година и двамата се прехвърлили въ Кукушката околийска чета. Презъ месецъ ноември сжщата година, въ сражение съ турски аскеръ при село Балинци, Дойранско, и двамата братя паднаха убити и бидоха погребани въ единъ гробъ. Тѣхнитѣ съвременници още съ удивление славятъ подвизитѣ на тия двама братя.

Ето каква кръвъ имаше Йосифъ Кировъ.

Майка му не е могла да изхранва семейството, та Йосифъ, още като невръстно момче, е трѣбвало да ходи овчарче при заможни селяни. Така израстналъ до 1922 г., когато сърбитѣ го потърсили войникъ (Презъ войната въ 1913 г. майка му се преселила въ Струмишко). Презъ тази година вече кипѣше революционната борба и Йосифъ бѣше въ нейнитѣ редове като

стрела изпѣква фигурата му и прокѣнтяватъ изтрелитѣ отъ наганта му, или се разнася трѣска въ на хвърлената отъ него бомба. Сърбитѣ познаваха тази стихийна сила, оцениха главата му, гониха го съ безбройни потери, устройваха му засади. Но той бѣше неуловимъ. Следъ терористична акция или атентатъ, прибралъ се отново въ четата, той още преживѣваше голѣмото си удоволствие — да вижда, какъ съ десетки сръбски стражари, войници и офицери, вшепенени отъ страхъ предъ силуета на единъ човѣкъ съ два наганта, лудо бѣгатъ изъ Струмишкитѣ калдарми или се завиратъ по врати и дупки, за да избѣгнатъ поздрава на неговия куршумъ.

Още не е време да изброяваме отдѣлнитѣ подвизи на Йосифа. Пѣкъ и тѣ сж толкова много, што не могатъ да се отбележатъ само въ едно писмо. Много сж сраженията, въ които е участвувал, важни и отъ голѣмо значение бѣха терористичнитѣ акции и атентатитѣ, които е извършилъ той. Тѣ всички сж свързани съ най-близкитѣ революционни години и не е удобно сега да ги поменаваме и описваме.

Въ страницата на своитѣ герои, близко до името на своя великанъ Гоце, Кукушко ще постави името на своя безподнобно храбръ синъ Йосифъ Кировъ. Македония губи единъ отъ най-решителнитѣ борци за свободата си. А другаритѣ му оплакватъ незамѣнимата и сжля жертва и трѣпнатъ мишицитѣ имъ за нови удари на врага-тиранитѣ и крепне вѣрата имъ въ близкия успѣхъ на неравната борба*.

Благоговѣенъ поклонъ предъ гроба на знаменития македонски революционеръ!

Да пребжде името му и славата му!

Св. Кирилъ Охридски — Скопје

На „Петрова нива“

Решението на конгреса въ Солунъ въ края на м. декемврий 1902 г. и първите дни на м. януарий 1903 г. извика по-късно конгреси въ отделните революционни окръзи въ Македония и въ Одринско. Непосредствено следъ закриването на Солунския конгресъ, на който се взе решението за въстание още презъ сжщата 1903 година, бѣха, по решение на сжщата, делегирани Иванъ Гарвановъ и Велко Думевъ въ София за среща съ онѣзи отъ легалните и нелегалните видни представители на В. М. Р. О., които по това време се намираха въ София.

Конгресътъ на Одринския революционенъ окръгъ се състоя въ последните дни на м. юний и първите дни на м. юлий 1903 г. въ „Петрова нива“, мѣстностъ въ Малко-Търновската околия, отстояща отъ града на 1 1/2—2 часа, срещу с. Стоилово, отдѣлено отъ нея отъ дълбокъ долъ. Самата мѣстностъ представляше съ своите чуки непристъпна позиция. На тоя конгресъ ръководни сили бѣха отъ нелегалните: Михаилъ Герджиковъ, Лазаръ Маджаровъ, Георги Кондоловъ и други, а отъ легалните: Велко Думевъ, Георги Василевъ, Димо Янковъ, Димитъръ

Гарвановъ замина съ редовенъ паспортъ и като български поданикъ, а Думевъ мина границата при Свиленградъ нелегално. Срещата въ София завърши въ съгласие, макаръ и не безъ критика, съ решението на Солунския конгресъ и потвърди оня респектъ, който хранѣха всички дейци на В. М. Р. О. къмъ Ц. К., безразлично отъ състава му, който зависѣше твърде много отъ мѣстните условия и за времето на конгреса не се представляваше отъ голѣмите изпитани сили на революционна Македония — Даме, Гоце, Пере, Д-ръ Татарчевъ, Матовъ и други, както и къмъ самия конгресъ, който, по силата на изключителните обстоятелства, не бѣ успѣлъ да събере представители отъ всички райони на революционната област, нито най-видните отъ онѣзи, които можаха да се изпратятъ.

Следъ това предстоеше свикването на конгреси въ всѣки окръгъ; на тия конгреси представители на легалните и на нелегалните ръководни тѣла трѣбваше да възприематъ решението на Солунския конгресъ и да обмислятъ всички въпроси по плана и срѣдствата за действия, когато дойде денътъ на въстанието. Тоя денъ трѣбваше да се опредѣли отъ Ц. К. на В. М. Р. О., въ съгласие съ най-видните нелегални ръководители, и първото решение за датата на въстанието е опредѣлило м. мартъ, обаче, времето за подготовка—техническа—наложи отсрочването на тая дата за историческата дата 20. юлий (старъ стилъ), Илинденъ.

Катерински и други. Конгресътъ завърши при голѣмо единодушие и при повишено патриотическо настроение съ редъ решения, които и бидоха приложени, може да се каже, съ задоволителна точностъ. Тукъ не е мѣстото и времето да разказваме подробноститѣ на тоя конгресъ, който бѣше събралъ всички сили — легални и нелегални—на Одринския революционенъ окръгъ — надъ 250 души. Ще кажемъ само това, че въ деня на разотиване отъ конгреса, рано сутринта, свещеникътъ и нѣколко селяни отъ Стоилово ни предупредиха, че войска отъ Малко-Търново дошла въ село и че сме били открити случайно, или несъзнателно издадени отъ нѣколко граждани, които ни видѣха, минавайки край „Петрова нива“ и конгресътъ трѣбваше да приключи съ едно сражение, което съ блѣскавия си край окуражи всички.

На нашата снимка се виждатъ конгресисти отъ Окръжния комитетъ и отъ околитѣ: Лозенградска, Малко-Търновска, Свиленградска и Пашмаклийска. Конгресиститѣ отъ околитѣ: Димотишка, Суфлийска и Дедеагачка бѣха заминали съ други групи. Нашата група се водѣше отъ Кръстьо Българията, пети по редъ отъ дѣсно въ предния редъ. На тоя редъ се виждатъ: Анастасъ Разбойниковъ, първи отъ дѣсно; Христо Караманджукъ, трети по редъ; Василь Пасковъ, четвърти по редъ; Велко Думевъ, шести по редъ; Михаилъ Даиевъ, седми по редъ; Георги Василевъ, осми по редъ; Димо

Изъ недрата на Бабуна и Караджица планини

(Легенда за Вели-беговата пещера)

Презъ м. августъ 1905 година група ранени четници отъ Велешката чета останахме на лѣчение въ село Бистрица, а четитѣ на Панчо Константиновъ и Иванъ Наумовъ — Алябака заминаха по бърза работа въ „Клепата“. Въ очакване превързочни материали отъ града Велесъ, раненитѣ съ мжка понасяха превързкитѣ, които ставаха отъ неопитна ржка и съ примитивни срѣдства. Арсо Локвички и Христо Радомирски бѣха ранени въ

селото. Презъ деня, следъ една „операция“, сполучихме да извадимъ, съ помощта на единъ бръсначъ и едно стъкло ракия, куршума отъ Арсовия кракъ. Съ голѣма радостъ единъ други се превързахме и решихме, следъ заникъ, да потеглимъ за село Папрадище. Въ тоя походъ, за по-добра охрана, ни придружиха трима младежи Бистричани. Тия левентъ момци очитѣ си не отдѣляха отъ насъ и всячески се стараеха да ни обслужватъ, знаяйки,

Четнишки скривници и позиции въ Леринската планина.

дебелитѣ мяса на краката, като ранитѣ имъ бѣха гноясали и подути. Привечеръ пристигна единъ милизимъ съ стотина войници, като заеха квартири въ съседната до насъ къща. Отъ изненада не се бояхме, но можахме да бждемъ открити отъ мизмизмата на превързочнитѣ материали. Това обстоятелство ни принуди да излѣземъ въ балкана надъ

Янковъ, десети по редъ. Въ втория редъ: Тодоръ Станковъ, първи по редъ отъ лѣво; Яни Ивановъ, осми по редъ. Въ третия редъ: Димитъръ Катерински, осми по редъ отъ дѣсно и Коста Калканджиевъ, тринадесети по редъ. До него е куриерътъ, единъ милъ човѣкъ на около 45 годишна възраст и вещь водачъ на четата.

че ние се боримъ за отбиването атакитѣ на пропагандата. Групата потегли на пжтъ, обаче, между селата Бистрица и Црешново, близо до пещерата „Яворотъ“, попаднахме въ засадата на ренегата Григоръ Соколовъ-Лячевъ. Неусѣтно пропукаха двадесетина пушки. Мълкомъ всички залегнахме. Неприятелътъ обстрелваше на посоки, знаяйки, че може и самъ да попадне въ засада, та гледаше бързо да ни обсипе съ куршуми и да се оттегли, но благодарение харамийскитѣ похвати на Арсо, отъ една страна, и познавайки най-дребнитѣ дипли на Бистришкия балканъ, отъ друга — бързо отбгнахме засадата, като оставихме сѣрбоманитѣ въ неизгодното положение едни други да се стрелятъ.

За да не попаднемъ на друга засада, отбихме

се въ дѣсно, минахме задъ билото на „Якупица“ и призори стигнахме при изворитѣ на рѣка Бабуна, близо да развалинитѣ на опустошенитѣ села Гарванъ и Чеплесъ. Тая мѣстность доминира надъ цѣлата Бабунска верига и отъ нея „Азотъ“ представлява великолепенъ ландшафтъ: навредъ високи балкани, залесени съ хубави гори; навредъ тучни ливади и високи зелени папратища, напоявани отъ спускащитѣ се стремглаво балкански ручеи; навредъ пещери и високи канари, които, вкупомъ взети, красятъ тоя скритъ балкански кътъ.

обхване, благодарение на високата папратъ, сполучихме да отстъпимъ по направление къмъ „Солунска Глава“. Едва издържахме тоя усиленъ походъ, но нѣмаше какво да сторимъ. Тукъ орловото око на Арсо забеляза, че отъ посока на помашкитѣ села Ябълчища и Мелница се движи въ оржжена група. Опасявайки се да не попаднемъ между два огъня и, за да прикриемъ по-дълго време следитѣ си, Арсо реши да тръгнемъ къмъ Караджица планина, дотогава никакъ не посещавана отъ наши чети. Следъ изнурителенъ нощенъ походъ, пре-

Четата на Велешкия войвода Михаилъ Чаковъ.

Въ една гора, въ която нито робътъ, нито властелинътъ смѣятъ да отидатъ, намѣрихме прибѣжище. Гората бѣше препълнена съ дивечъ: нѣколко сърни веднага избѣгаха на друга посока, а следъ малко две диви свини се зададоха къмъ насъ, но, щомъ ни подушиха, юрнаха изъ гората. Въ тая горичка превързахме ранитѣ си, измихме се добре и се радвахме на майката природа, която щедро бѣ дарила тоя земенъ кътъ съ китни гори и цвѣтя, но населението не стѣпваше тамъ, знаейки отъ бащи и дѣди, че тамъ цѣлата земя е напоена съ невинната кръвъ на цѣлото население отъ богатитѣ села Гарванъ и Чеплесъ, които поголовно сѣ били избити, защото не сѣ искали да се потурчатъ. Току-що наблюдавахме развалинитѣ на църквата, Арсо забеляза, че неприятелътъ се движи по нашитѣ следи. Отъ височината наблюдавахме движението на неприятеля и щомъ се увѣрихме, че той се раздѣля на две групи, за да може да ни

насяйки на гърбъ двамата тежко ранени, стигнахме на една мандра, кждето взехме хлѣбъ и извара. Тръгнахме на пѣтъ, но, следъ изминаване около 1—2 километра, обратно се повърнахме, съ което Арсо целѣше да заличи дирята ни отъ каракачанитѣ. Пристигнахме на друга мандра, каракачанитѣ на която бѣха отъ задругата, работяща по мандритѣ на Даутица планина, надъ село Локвица. Въ тая мандра, поради близкитѣ връзки на Арсо, бѣхме въ безопасностъ. Въ мандрата тежко заболя Павелъ Наумовъ, отъ село Ораовецъ, Велешко, та, докато се посъвземе, постояхме цѣли три дни.

Четникътъ дѣдо Иванъ-Опълченеца, човѣкъ припрянъ и нервно разстроенъ, бащински се грижеше за раненитѣ и се чудѣше какъ да ни превържи и нахрани. Той цѣль денъ ругаше предъ насъ каракачанитѣ, пазейки се да го не чуятъ, че само съ цвикъ искали да ни напоятъ, макаръ, че си имали скрита ракийца. А дѣдо Иванъ имаше остъръ

нюхъ... Душкѣ, дѣдо Иванъ, душкѣ... и намѣри една стомна пълна съ ракия и я довлече. Той бързо изми ранитѣ ни съ ракия и ги превърза. Потъта отъ силния припекъ на слънцето на струи течеше по старческото му набръчкано лице. Следъ като свърши работата си, той напълни една голѣма чаша, прекръсти се, гаврътна я, млясна съ уста и каза: „Наздраве, момчета, вие ракия не пиете, но на дѣда си Ивана ще позволите“; напълни втора чаша, вдигна я нагоре и каза: „Боже, давай на

Кайлярският войвода Джоджо Христовъ Баничановъ, родомъ отъ Кайлярското село Ракита. Убитъ въ 1917 година, презъ време на голѣмата война, при градеца Поградецъ, до Охридското езеро.

бугаритѣ ракия, а на сѣрбоманитѣ... кюския“ — и я гаврътна въ устата си.

Веселъ смѣхъ ечна въ уснитѣ на Караджица планина...

— Брей, много не се смѣйте, да не ни усѣтятъ каракачанитѣ, че после съ що ще ви превързвамъ ранитѣ... Ха сега да я прикриемъ, че ще ни трѣбва — каза дѣдо Иванъ, намигайки съ едното око.

Вечеръта единъ отъ кехайтѣ се завърна и каза, че имало малко ракийца и отиде да я търси. Следъ малко се завърна и съобщи, че ракията изчезнала.

— Пустата ракия..., въ земята бѣхъ я заровилъ..., кой ще я овземе — одумаше кехаята и се тух-

каше, а дѣдо Иванъ сучеше мустакъ и се ядосваше за откраднатата ракийца, молейки кехаята да донесе малко цвикъ да си пийне.

Дѣдо Ивановата ракия бързо заздрави ранитѣ ни.

* * *

Караджица, като Даутица и Голешница, сж планини отъ единъ масивъ, като протяжение на Бабуна планина. Караджица, въ провивовесъ на последнитѣ, е безъ всѣкакви гори и никжде по върховетѣ ѝ нѣма извори; тя изобщо е лишена отъ вода. Караджица е отъ карстовъ характеръ: изпѣстрена е навредъ съ голи варовити скали, пълна е съ пещери и пропасти. Въ нѣкои отъ пропаститѣ каракачанитѣ събиратъ снѣгъ и презъ лѣтото го топятъ, за да поятъ овцетѣ си. Планината е съвършено необитаема и въ нея живѣятъ само овчари.

Въ мандрата работѣше Арсовиятъ приятелъ, дѣдо Трифонъ, родомъ отъ с. Бѣлица, Порѣчието. Между многото разговори, които водихме съ мандраджитѣ, узнахме, че въ планината никжде не може да се намѣри изворна или рѣчна вода, освенъ въ една пещера близо до мандрата. Отъ любопитство помолихме дѣдо Трифона да ни запознае съ пещерата. Той се чудѣше на нашето любопитство и ни увѣряваше, че като ранени не ще можемъ да изтраемъ, но при все това го съгласихме и тръгнахме. Между грамаднитѣ върволицѣ пещери, предъ очитѣ ни се откри една голѣма дупка, широка около 3—4 метра, а висока десетина метра. Щомъ влѣзохме малко навътре, веднага ни лѣхна застоалъ, съвършено хладенъ въздухъ. Обиколехме голѣмата и пространна галерия, обаче никжде вода не се виждаше. Навлѣзохме въ друга галерия. Висящитѣ въ нея отгоре и изпъкнали отдолу, въ разни форми и видове, сталактити и сталакмити, отстоящи на мѣста до десетина метра височина, при фантастичната тайнственостъ, смразиха кръвѣта ни. Изведнѣжъ, по инстинктъ, всички се прибрахме единъ до другъ, зачувайки крякането на пещернитѣ птици. Като че ли мравки залазиха по тѣлата ни, та всѣки държеше здраво пушката си, готовъ да стреля срещу невидимия неприятелъ. Водачѣтъ ни успокои, заявявайки, че той добре познава устройството на пещерата и нѣма защо да се боимъ. Най-после бѣхме удовлетворени въ нашето любопитство. Следъ провирането ни изъ разни лабиринти, стигнахме една доста свѣтла галерия, въ която, презъ единъ процепъ на скалитѣ, влизаше обилна свѣтлина. Този процепъ представляваше нѣщо като конусообразна яма, почваща отъ външнитѣ скали на планината и достигаща на дълбоко въ пещерата, съ дълбочина отгоре до долу около 200 метра. Тамъ вече дишането ставаше по-лесно и можеше да се разгледа околността. Въ самия край на галерията се чувствуваеше голѣма влага. Вслушахме се и зачухме бучене на вода. Шумѣтъ все повече се засилваше. Следъ като свикнахме да виждаме ясно отпреде си, забелязахме водата какъ блика и отлита въ бездната. Водачѣтъ пусна една дървена кофа и извади вода. Водата бѣше студена и много вкусна. Следъ малка почивка, тръгнахме обратно къмъ изхода. Водачѣтъ бѣше така свикналъ съ пещерата и ходѣше така бързо, като че ли се намираше надъ земята. На излизане отъ пещерата се подаде сигналъ за запазване тишина. Вървейки бавно, вѣнѣ отъ пещерата, на стотина метра, изкочи

една дива свиня. Арсо се прицели и съ единъ куршумъ я свали.

Презъ тъмната * * * епоха на робството, тази пещера била открита отъ албанеца Вели бегъ, който, споредъ преданието, билъ единственъ едъръ скотовъдецъ, който отхранвалъ добри стада, като цѣлата Караджица планина е била негово владение.

Споредъ народнитѣ предания, водата отъ Вели беговата пещера се изгубвала въ недрата на планината, а следъ това се появявала при с. Бѣлица, Порѣчието. За тая подземна връзка между дветѣ води се знае следната легенда:

Отъ извора край с. Бѣлица блика студена вода съ голѣмъ водовъртежъ, бистра като сълза, образуваща дълбокъ бездъненъ виръ, широкъ 20 на 20 метра. Тая вода се употребява отъ селянитѣ за пие и пране. Отъ изворнитѣ води се образува малка рѣка, която се влива въ р. Велика.

Презъ тая тъмна епоха, раята е била длъжна да работи беговитѣ имоти, като малцина се освобождавали отъ ангария. Единъ отъ Бѣличкитѣ момци, буйниятъ и волень Велко, отишелъ въ Караджица и се пазарилъ у Вели бега, да му пасе едно отъ стадата. Велко, като строенъ младежъ и юнакъ, скоро влѣзълъ въ очи на бега и му станалъ довърено лице, поради което билъ запознатъ съ устройството на пещерата и мѣстонахождението на водата. Младиятъ овчаръ изпълнявалъ възложената му работа съ при сърдце и бегътъ останалъ доволенъ отъ него. На втората година, Велко пакъ се пазарилъ да аргатува у Вели бега. По цѣли дни той надувалъ безгрижно своя кавалъ и пасълъ овцетѣ, ползвайки се отъ благоволения на бега, който билъ много доволенъ отъ него, когато съ останалитѣ овчари билъ строгъ и кръвожаденъ.

Веднѣжъ бегътъ провѣрилъ Велковото стадо и намѣрилъ липса. Това го усъмнило, но никакъ не подозиралъ Велко. Когато констатиралъ, че ежедневно се губи по една овца, той го запитва, но Велко му отговорилъ, че може би да се прибиратъ при другитѣ стада. Тоя отговоръ не задоволилъ бега, който тайно продължавалъ да провѣрва стадата и констатиралъ, че отъ Велковото стадо ежедневно се губи по овца или агне, но все пакъ предполагалъ, че тѣ се губятъ изъ пещернитѣ ями, гдето и намиратъ смъртта си.

Вели бегъ, разхождайки се изъ планината, проследилъ своя довъреникъ, който влѣзълъ въ пещерата, заклалъ една овца, изчистилъ я добре, завилъ я въ кожата, завързалъ я и я пусналъ въ едно отъ воднитѣ гърла. Веднага той се изправя изневиделица предъ овчаря. Последниятъ, уловенъ въ престѣпление, изтърпва отъ гнѣва на бега. Той, обаче, му поисква обяснение, давайки своята „беса“, че ще му прости, ако признае самата истина. Велко

повѣрвалъ бега и му разказалъ следното: „Веднѣжъ, пуцайки кофата да извадя вода отъ гърлото, изтървахъ гегата си и тя изчезна въ пропастьта. Много се натжихъ за нея, защото бѣше много хубава и бѣхте ми я донесли бакшишъ отъ Тетево. Презъ зимата, като си отидохъ въ село, намѣрихъ гегата си закачена у дома на стената. Вземахъ я, разгледахъ я добре и се увѣрихъ, че тя е сжщата моя гега, която изтървахъ въ водата. Това ме изненада, защото знаехъ, че чуждѣ кракъ не стѣпваше въ пещерата, освенъ моя и вашия, бего. Запитахъ майка си, какъ е попаднала тая гега въ кѣщи. Тя ми съобщи, че, като прала дрехи на извора, гегата изкочила отъ дъното на извора и тя я взела. Изминаха се нѣколко дена, но мисълта ми бѣше

Зимна гледка въ планината „Солунска глава“.

все около тайнственото намиране на гегата. Това не ми даваше покой, та решихъ да узная истината. Дойдохъ тукъ тайно, влѣзохъ въ пещерата и пуснахъ гегата въ гърлото, следъ което си отидохъ въ село. Щомъ влѣзохъ у дома, майка ми каза, че пакъ намѣрила гегата въ изворнитѣ води. Сега разбрахъ, че това е истина и ъ съобщихъ моето откритие за подземната рѣка, която оттукъ влиза подъ земята и извира въ нашето село. Уговорихме съ нея на уреченото време да следи, дали ще намѣри едно заклано агне, обвито въ кожата. Веднага пристигнахъ тукъ, заклахъ агнето и го пуснахъ въ гърлото. Завърнахъ се въ село и голѣмо бѣ очудването ми, когато тя ми каза: „Ето агнето, което намѣрихъ въ извора“. Понеже нашето семейство е голѣмо и сиромашко, решихъ да дойда пакъ да пася стадото ви, като презъ день пращамъ по едно агне по водата, та майка ми да изхранва семейството ни. Ето вече за единъ месецъ съмъ пратилъ десетина агнета“.

Бегътъ, следъ като изслушалъ овчаря, вдига ятагана и му отрѣзалъ главата, завива я въ една агнешка кожа и я пуца въ гърлото. На другия день, Бѣла Ица, Велковата майка, очаквайки да улови агне, намира страшния подарѣкъ на Вели бега. Тя, безъ да подозира нѣщо, отива въ кѣщи, развързва кожата и вижда главата на своя синъ. Тя

извиква близкитѣ си и имъ съобщава историята съ Вели беговитѣ агнета и имъ показва главата на сина си Велко.

* * *

Велковата майка била родомъ отъ Шарлията; на младини тя била гиздава невѣста и работила, заедно съ мжжа си, като ратайкиня въ чифлика на Вели беговия братъ. Вели бегъ билъ много свирепъ арнаутинъ и голѣмъ женолобецъ. Веднѣжъ той забелязалъ Бѣла Ица и изпратилъ своя ясакчия, който насила я отвлекълъ въ неговия харемъ. Тамъ тя стояла малко време и, по настояване на брата си, Вели бегъ не я потурчилъ, а я повърналъ

ухото на тая глава — сонпато му отговорила Бѣла Ица, показвайки му отличителния знакъ, който се срѣщалъ само у мжжитѣ деца въ рода на бега.

Виждайки родовия нишанъ на отрѣзаната глава, бегътъ схваналъ, че е станалъ синоубиецъ.

Ожесточенъ отъ извършеното престѣпление, той я запитва, коя е тя и отъ кого има това дете.

— Азъ съмъ Бѣла Ица — казала тя, като го проклѣнава, хайръ да не види цѣлиятъ му родъ.

Узнавайки, че е убиецъ на своето дете, у бега се проявява кръвожадниятъ инстинктъ на свирепия арнаутинъ; увѣренъ, че тя нарочно е изпратила Велко, за да стане той убиецъ на своя синъ, той

Нѣкогашното българско училище въ Леринското село Върбени (Екши-Су).

на мжжа ѝ. Веднага Бѣла Ица и мжжътъ ѝ отъ срамъ напуснали родното си село и се заселили въ Порѣчието, като ратаи въ единъ чифликъ. Отъ Вели бега тя зачала и родила Велко. Отъ тогава тя вече нищо не била чула за свирепия арнаутинъ. Едва сега тя узнала отъ мѣстния бегъ, че Вели бегъ, владѣтелтъ на Караджица, е сжщия нейнъ похитителъ и убиецъ на своята рожба. *Залинява* горката майка и решила да отмъсти на свирепия детеубиецъ.

Съ горестъ на душата тя отива въ чифлика на Вели бега и, безъ дума да издума, му показва Велковата глава.

— Та нали каурскитѣ глави сж дадени отъ Алаха да си опитваме ятаганитѣ — казалъ Вели бегъ и презрително се изсмѣлъ, като заповѣдалъ на ясакчията си да изпјди каурката.

— Погледни добре, Вели бего, що има задъ

хваща Бѣла Ица, заврѣзва я на опашката на коня си и я завлича въ пещерата: тамъ разярениятъ бегъ ѝ отрѣзва главата и я хвърля въ водата.

Селянкитѣ, като наливали вода отъ извора, намѣрили главата на Бѣла Ица и я прибрали, като извора нарекли на нейно име, а по-късно и чифлигарското селце почнали да зовятъ Бѣла Ица, а впоследствие — за благозвучие — станало Бѣлица.

Майчината люта клетва скоро постигнала Вели бега. Дебрани арнаути, врѣщайки се отъ единъ харамийски походъ, пристигатъ въ чифлика му; той влѣзълъ съ тѣхъ въ споръ и не допусналъ да останатъ въ чифлика, обаче, харамитѣ убили него и цѣлото му семейство, следъ което изгорѣли и чифлика му.

Така завърши разказа си дѣдо Трифонъ за легендата на Вели беговата пещера.

Стефанъ Аврамовъ.

Дебърският войвода Максимъ Неновъ

Отдавна войнъ е въ гроба,
заспалъ всрѣдъ бранни пустоти.

Мнозина сж самоотверженитѣ ратници, които сложиха буйнитѣ си глави за свободата на Родината. Изреждаха се единъ по единъ и отлитаха въ вѣчността плеадата борци на нашето скъпо отечество, отивайки при загиналитѣ преди тѣхъ тѣхни идейни покойници.

Онѣзи, които подготвиха Илинденската епопея и погинаха преди да видятъ резултата отъ титаническитѣ си усилия, дадоха примѣръ на младото поколение и му вдъхнаха любовъ къмъ Татковината, подтиквайки го, и то да се бори за извоюване на така дълго очакваната свобода. Между многобройнитѣ мъченици за свободата на Македония бѣше и Максимъ Неновъ.

Той е роденъ презъ 1870 год. въ с. Тресанче, Дебърска Рѣка, училъ се е въ родното си село на старобългарски книги: псалтирь, наустница и пр., при известния родолюбецъ, свещеникъ Мартинъ. Още отъ малкъ, той показва голѣми дарбѣ, особено къмъ живописа. Бидейки съ свободолюбивъ духъ, Максимъ още отъ ранна възраст участвува въ революционнитѣ борби на Рѣканско, неможейки да търпи тиранията на турцитѣ, колкото и малко да се е чувствувала тя въ този отдалеченъ край, заграденъ отъ всѣкъде съ непроходими планини.

По-късно, заедно съ своя баща, Максимъ обиколи почти цѣла южна Македония: Солунъ, Съръ, Драма, Кавала; при тѣзи обиколки той видѣ прелеститѣ на Родината си и я обикна по-силно, а намрази още повече поробителитѣ ѝ.

На 20 годишната си възраст, той замина въ свободна България, заселва се въ Орѣхово и почва да учи иконописство при известния по това време иконописецъ Григоръ Пачаръ, неговъ съселанинъ. Презъ тѣзи си години Максимъ написва една книга на старо-славянски езикъ: „Зографска Ерменія“ — Ржководство по черкония живопись, която книга остана недовършена (написани сж само 300 страници).

По-късно, той се отдѣля отъ своя майсторъ — учителъ и почва самостоятелна работа. Като отличенъ иконописецъ и краснописецъ, Максимъ обикаля почти цѣла България. Отъ него има изработени много черкви и манастири: въ с. Кумдуванджи, Чирпанско; въ селата Кара-Бунаръ и Радне-Мале, Търново-Сейменско; въ с. Пандакли, Старо-Загорско; въ с. Подвисъ, Карнобатско и проче. Той не пропуска нито една епархия необходима, оставайки следъ себе си вѣчни спомени — черкви, манастири, Най-после, той се спира въ Стара-Загора, дето продължава своята работа.

Уменъ и паметенъ по природа, даровитъ и милъ по духъ, Максимъ правелъ впечатление на образованъ човѣкъ съ приятенъ характеръ. Високо нравственъ, уравновесенъ въ говоръ, въ мисли и въ действия, той билъ любимецъ на всички емигранти, особено на дебърчанитѣ.

Излѣзналъ изъ срѣдата на единъ поробенъ народъ — народъ насилванъ физически, морално терзанъ, измъчванъ и експлоатирванъ, руганъ и безчестенъ — Максимъ бѣ единъ отъ избраницитѣ, у когото сърдцето затупа най-силно, кръвта заигра най-буйно и на дѣло показа, какво може да направи за своята поробена страна.

Страданията на угнетенитѣ му братя и воплитѣ на народа, въ които се изразяваше плачътъ на цѣла Македония, вмъкнаха въ душата му недоволството и той презъ 1899 год. се отрече отъ всичко и се обрече въ служба на освободителното дѣло, като агитаторъ, боецъ и войвода.

Като агитаторъ ние го виждаме въ Сърбия и България да организира чети съ помощта на своитѣ сънародници; въ Македония — да броди отъ село на село изъ Дебърския край, подигайки духа на населението и призовавайки своя братъ къмъ борба срещу тирана. За да прикрие следитѣ си, той се преобличалъ ту като работникъ, ту като свещеникъ, ту като чужденецъ и

не остави и най скромната хижа непосетена, насърчавайки съ горещи слова и вдъхвайки вѣра на измъчения македонецъ за по-свѣтли бжднини. А положението на македонца е било, както се знае, плачевно: навсѣкжде той е билъ немилъ и недрагъ. Небето на неговото отечество е било помрачено; смѣхътъ и веселието отдавна сж били замрѣли на устнитѣ му. Въ македонскитѣ дивни планини се е чувалъ само екотътъ на барута, а въ прекраснитѣ поля и долини сж се чували само плачътъ и погребалниятъ стонъ. Словата на Максимъ били посрѣщани съ радостъ, гърдитѣ се повдигали отъ вълнение и онѣмлитѣ домове на робитѣ бивали освѣтлявани отъ надежда за свободни дни, за които той тѣй сладко и тѣй унесено имъ говорѣше. Проповѣдитѣ му, пропити отъ искрено родолюбие, сж бивали възприемани отъ населението съ голѣмо въодушевление и всички сж били готови за великия часъ, когато македонскиятъ робъ ще встане.

Максимъ взима активно участие по образуването на стрелковитѣ дружини, които подготвявали македонски младежи въ военно изкуство за борба срещу врага. Той е билъ главенъ началникъ и ржководителъ на тѣзи дружини въ Стара-Загора и на четитѣ, които се организирали тамъ. По този

поводъ, той биде даже и арестуванъ отъ българската властъ.

Максимъ, презъ пролѣтѣта на 1902 година, екипирва една малка, но храбра чета и съ нея минава границата. Следъ редица сражения, следъ редица подвизи отъ храбростъ, той успѣва да заведе четата си на опредѣленото мѣсто — Дебърско. Тамъ той действува ту самъ, ту се присъединява съ четата на войводата Наке Яневъ или съ четата на Йорданъ Пиперката. Максимъ отъ месецъ априлъ до зимата води малката си чета по Дебърските планини, даде нѣколко сражения самъ или съ горепоменатитѣ чети заедно, надѣвайки се да възвърне

рия, дето съ помощта на своитѣ съотечественици, стѣкми нова чета и съ нея се отпрати пакъ за родното си мѣсто. На 30. май 1903 година четата стигна до предѣлитѣ на Македония. Тамъ, надъ вратитѣ на тия предѣли, той е сновидѣлъ, написани съ черни букви, тѣзи слова на безсмъртния Данте:

„Презъ тукъ се влиза въ скръбна страна,
Презъ тукъ се влиза въ вѣчна мжка“

„Надежда всѣка оставете
вие, що влизате презъ тукъ“

И наистина, той не се върна, не се върнаха и неговитѣ другари по участь

Преди да навлѣзе въ долината на сълзитѣ, сѣкашъ сновидението му казвало, че той не ще се върне и съ едно писмо той изпраща последно „прости“ до своитѣ роднини и приятели.

Случайно срещнатиятъ пограниченъ офицеръ го е увещавалъ да не трѣбва за сега, понеже имало раздвижване на турскитѣ погранични войски. Максимъ, следъ като му поблагодарилъ за тѣзи увещания, му казалъ:

„Не! Насъ Отецеството ни зове: всички смъртта ни чака и безразлично е, дали днесъ или утре“.

Храбрата чета навлиза въ Македония и на следующия день тя е на Голакъ планина, на върха Чавкитѣ. Заградени тукъ отъ около 4.000 души аскеръ, тя позна своята участь — участь тежка, но славна.

Борбата трая цѣлъ день, но момцитѣ сж горди и бодри духомъ; мищитѣ имъ отслабватъ, но духътъ имъ става още по-крепкъ и на турскитѣ проклѣтия тѣ отвръщатъ съ пѣсни и залпове. При тая люта борба, четата е разбита и Максимъ Неновъ, нейниятъ войвода, пада убитъ и то въ момента, когато отивалъ да засили единъ отъ застрашенитѣ ѝ флангове. Въ тая борба падатъ и повечето отъ неговитѣ другари.

Той и тѣ бѣха скромни труженици, които нищо не искаха за себе си, а всичко свое жертвуваха за свободата на своята Родина.

Поклонъ предъ тѣхнитѣ безкрѣстни гробове!

Асенъ Ив. Янковъ

Дебърскиятъ монастиръ „Свети Иоанъ Предтеча“ — Бигоръ.

на своитѣ съотечественици миналитѣ радости и, чрезъ успѣха на своето дѣло, да влѣе въ копнѣщитѣ души благата вестъ, че тѣ сж свободни и че сълзитѣ могатъ да бждатъ замѣнени съ пѣсни.

Народътъ въ Дебърско билъ готовъ вече за борба съ тирана. При едно съвещание между Максимъ, Марко Симеоновъ-Плешка, отъ с. Галичникъ и Михаилъ Юруковъ отъ с. Тресанче, решило се е да се взематъ нѣкои предохранителни мѣрки за запазване на населението при едно евентуално въстание. Сжщевременно се е решило да се изгори турската кула въ мѣстността „Царевецъ“, въ планината Бистра.

Презъ зимата Максимъ се прибра въ Бълга-

Аведисъ Ахаронянъ
(Харипъ)

Ч е с т ъ т а

Шадахъ се тресѣше. Името на Мико гърмѣше по планини и долини. Той и другаритѣ му бѣха свили гнѣзда въ скалиститѣ височини и оттамъ разливаха навредъ страхъ и трепетъ. Мико приличаше на изтърванъ отъ желѣзна клетка лъвъ, който гърсѣше мжчителитѣ си да ги разкъса, за гдето го държаха затворенъ. Мирътъ и спокойствието въ Шадахъ бѣха смутени: разбойницитѣ — кюрди треперѣха, а Шакиръ, който бѣше станалъ

цѣла напасть за арменскитѣ села, макаръ и затворенъ въ конака си, ужасяваше се, щомъ само споменѣше името на Мико. Той избѣга, когато се убеди, че за него спасение нѣма.

Арменцитѣ благославяха юнака и молѣха Бога да му запази живота. Имаше, обаче, и такива, които обсипваха хубавата му глава съ пепелта на проклѣтието. Че кое болно дете не проклѣня лѣкаря, който го лѣкува? Робската безчувственостъ

винаги държи за мира и спокойствието. За нея е нужен сън и само сън, макаръ той да е смъртоносен.

Но никой не проклинаше толкова много Мико, колкото Хайро отъ село К...

Хайро бѣше много доволенъ отъ положението си. Въ обора си той имаше два впрегнати вола съ огоени вратове, имаше нѣколко дойни крави и имаше, най-после, хубави ниви — изорани и посѣти. Той, сестра иу и неговитѣ стари родители прекарваха тихи и радостни дни. Вѣрно е, че кюрдитѣ изземваха половината отъ житото му. Но какво отъ това? Съ това, което му оставаше, той можеше да прекарва единъ сносенъ животъ, макаръ и да работѣше много, а да се веселѣше малко. За другитѣ той и не мислѣше. Хората разправяли, че кюрдитѣ отвлекли нѣкъде арменска мома; че заптиитѣ, като ношували у съседа му, посегнали на честта на жена му; че бегътъ цѣлуналъ жената на селския първенецъ. И много други работи разправяли... Но всичко това много малко интересуваше Хайро. Важното за него бѣше, че още никой не бѣше казалъ, че надъ очитѣ на сестра му Назо имало вежди. Че кой е кривъ, ако на чуждитѣ семейства хората гледали съ лошо око?.. Щомъ додато заптиитѣ да ношуватъ въ тѣхнитѣ кѣщи, тѣ могатъ да премѣстятъ женитѣ си въ други кѣщи. Защото, знае се, заптиитѣ сж нечестивци и нечестиви работи вършатъ. Така разсѣждаваше Хайро и съвѣстта му бѣше спокойна.

Всѣка сутринъ, съ камшикъ въ рѣка, карайки воловетѣ предъ себе си, той отиваше на кѣра и всѣка вечеръ се връщаше въ кѣщи, тананикайки презъ мустакъ нѣкаква пѣсенъ.

Че какъ тогава Хайро да не проклина Мико, който смути мира и спокойствието въ Шадахъ и вбѣси кюрдитѣ и заптиитѣ?

Въ селото на Хайро откриха полицейски участъкъ и го помѣстиха тъкмо срещу селската чешма, гдето момитѣ отиваха за вода. Това озлоби Хайро и засили омразата му къмъ Мико и другаритѣ му. Една нова случка, обаче, още повече засили тая негова омраза.

Настѣпил бѣше есенъта. Далечъ отъ селото, въ една самотна долина, Хайро браздѣше последнитѣ лехи на нивата си.

— Добра среща, Хайро!

Хайро се обърна и, за негово изумление, видѣ Мико съ четата му.

— Далъ ви Богъ добро! — отговори неохотно Хайро.

— Какво правишъ, Хайро?

— Нима не виждашъ — сѣя.

— А за кого сѣнешъ, Хайро?

Въпросътъ бѣше страненъ и страшенъ. Хайро продължително гледѣ Мико и най-после неохотно му отговори:

— За кого ли? Че нали знаешъ, че имамъ домъ и семейство — за тѣхъ сѣя.

— Щомъ се трудишъ за хлѣба си, добре правишъ, Хайро — каза му иронично Мико. Но, като се трудишъ толкова много, кюрдитѣ и турцитѣ оставятъ ли хлѣбъ и за тебе? Имашъ ли сега хлѣбъ въ кѣщи?

— Може ли да нѣмамъ!...

— Щомъ е така, мили мой съседе, отиди до кѣщи и ни донеси хлѣбъ. Ти знаешъ, че ние се скитаеме по планини и долини, въ села не влизаме,

а днесъ цѣлъ день не сме турили залъкъ въ уста. Докато се върнешъ, ние ще пазимъ воловетѣ ти. Нали сме братя арменци и християни при това.

На Хайро само това куцаше: да отиде и да донесе хлѣбъ на четата!... Подъ предлогъ, че селото било далечъ и че билъ изморенъ, той се опита да отклони искането на Мико. Но, напраздно. Строгийтъ и заповѣднически тонъ на войводата го накара да се съгласи.

И той трѣгна, проклинайки, въ себе си, Мико и четницитѣ му.

Манолъ Кирковъ отъ с. Турбалж-кѡй (ференска околия), четникъ отъ четата на войводата Тано Николовъ. А стана такъвъ, следъ като уби вуйко си — предателъ всрѣдъ селото си

Пѣттътъ му минаваше предъ селския полицейски участъкъ. Когато стигна при него, една страшна мисль мина презъ ума му: да влѣзне въ него и да разправи на мюдюрину всичко, та да може да се отърве веднѣжъ за винаги отъ опасния Мико. Той даже пристѣпи нѣколко крачки. Но, кой знай какъ, въ този моментъ презъ ума му прозвуча името Юда. Той не можа да си спомни, кога е чулъ това име въ черквата. Изведнѣжъ той се спрѣ и устнитѣ му неволно мѣлвѣха: Юда, Юда... Престори му се, по едно време, че не той, а друго нѣкое тайнствено лице произнася това име и че вика на него: Юда, Юда!... Хайро, изплашенъ и ужасенъ, напусна участъка, бѣгайки.

Мико и четата му получиха хлѣба, пропитъ съ мѣлчаливитѣ проклетия на Хайро.

На Хайро се искаше, Мико да бѣде заловенъ, да бѣде обесенъ и одранъ, но то така да стане, че той да бѣде непричастенъ.

* * *

Минаха дни.

Хайро пакъ се залови за обикновената си полска работа. Той даже бѣше забравилъ Мико...

Презъ една мрачна и облачна есенна вечеръ, Хайро се връщаше въ къщи, карайки предъ себе си, бавно и безгрижно, воловетъ си. Тѣ, люлѣйки се съ увиснали уши на две страни, преживяха, а

той имаше видъ на обърканъ човѣкъ. Изведнѣжъ изъ участъка изхвъркна една мома, която бѣше се изкубнала отъ ржцетъ на заптиитъ, и се хвърли въ обятията му.

— Брате, спасявай ма!..

Тя бѣше сестра му Назо.

Очитъ на Хайро потъмнѣха, облацитъ затрепѣха и гръмотевици удариха... Самъ той неможеше да разбере, какъ можа да отнесе въ къщи примрѣлата си сестра. Следъ като захвърли камшика си настрана, той се сви въ единъ жгълъ на

Четата на Кочанския войвода Мицо Кирлиевъ.

той тананикаше нѣкоя отъ своитѣ любими пѣсни. Когато стигна предъ участъка, единъ женски писъкъ, който излизаше оттамъ, го прониза и го вкамени. Той се спрѣ. Женскиятъ писъкъ разтревожи даже воловетъ: ушитъ имъ, увиснали до тогава, настрѣгнаха. Явно и ясно бѣше, че въ участъка е извършено злодеяние и че жертвата е жена. До чешмата стърчеше една изоставена стомна. Да влѣзне въ участъка, за да даде помощъ — това Хайро не смѣше да стори. Па и що му трѣбваше да се бърка въ чужди работи. А и не знаеше, чия бѣше пострадалата мома. Той отстѣпи крачка назадъ и се опита да избѣга. Нѣкаква незнайна сила, обаче, му подсказа, че той не бива да се отдалечава и той се почувствува, като че ли е прикованъ на мѣстото си. Гласътъ на пробудената добродетель заговори въ него и той почна да роптае срещу извършеното въ участъка злодеяние. Въ тоя моментъ

стоята и заплака. Той плака дълго; плака отъ гнѣвъ. Отдавна не бѣше плакалъ той. Едри сълзи се лѣеха отъ очитъ му и обливаха лицето му. Хайро оплакваше сестра си; оплакваше, сжщевременно, и всички обидени, оскърбени, поругани и обезчестени арменски жени и моми, чиито болки той едва сега разбира и почувствува.

Когато той дойде на себе си и се изправи на краката си, ношътa вече бѣше хвърлила своето черно покривало. Хайро избѣрса сълзитъ си и пипна кривака си — дългия си кривакъ. Баща му разбира, че той трѣгва на дълъгъ пѣтъ.

— За кжде трѣгвашъ, сине мой, по тоя лошъ часъ, когато на всѣкжде е тъмно, когато земята е зла, когато небето е черно и когато водата, като море, ни е заобиколила отвсѣкжде?

— Азъ трѣгвамъ, татко, защото трѣбва да вървя. Мойтѣ очи — дано бѣха ослѣпѣли! —

видѣха всичко. Повече да тръпна и понасямъ негома... Дъжъ вали — да вали; и градъ да вали. Нека и камъни — едри и тежки — да падатъ върху главата ми... Бѣше време, когато азъ проклинахъ Мико и неговото дѣло. Защо ли, Боже, не изгорѣха тия мои устни и не онѣмѣ тая моя уста, които произнесоха това проклетие? Ако дѣлото на Мико е проклето, тогава кое е благословеното? Моето ли?! — азъ да сѣя, а кюрдитѣ да ядатъ; азъ да отглеждамъ сестра, а заптиитѣ да я сквернятъ. Хууу... да погребя азъ тая моя глава!... И капа нося надъ нея! Капа надъ главата на Хайро! На какво отгоре и съ какво право?!...

Хайро смѣкна капата отъ главата си, удари я ѓ земята, стѣпка я и излѣзна навънъ, като се изгуби въ тъмнината и дъжда.

Той тръгна да тръси Мико.

Дълго време холи той, повтаряйки въ ума си, отвреме навреме, името му: Мико, Мико... Дъждѣтъ го шибаше, вѣтрѣтъ го брулѣше, развѣвайки косата му, а той неуморно вървѣше все на напредъ и наподобаваше нѣкой озлобенъ нощенъ духъ, който дебне жертвата си, или видение на умрѣлъ човѣкъ, който бѣга отъ майчино проклетие.

Изморенъ отъ дългото ходене, той седна върху единъ камѣкъ и се замисли. О, за страшни работи мислѣше той въ тоя часъ! Искаше му се да се обърне на пламѣкъ, за да опожари цѣлия свѣтъ; да опожари и полицейския участѣкъ въ селото си заедно съ заптиитѣ, които да станатъ на пепель и димъ. Искаше му се, съ цената на живота си, да отмѣсти, жестоко да отмѣсти, и да умие пятната надъ поруганата честь на сестра си. Но, какъ? Той пакъ си спомни за Мико и пакъ тръгна да го тръси. Скита Хайро дни и седмици и най-после го намѣри.

— Войводо! каза му той — не искамъ вече да живѣя. Убийте ме, кожата ми одерете, трупа ми на псетата го хвърлете. Защо ми е такъвъ животъ?!...

Говорѣха ми, разправяха ми, но азъ не можахъ да разбера чуждитѣ болки. Безчувственъ бѣхъ, защото още не бѣха отрѣзали късъ отъ моето месо; не бѣха още наранили моето сърдце; не бѣха още осквернили моята сестра. Сега, следъ като видѣхъ и испитахъ всичко, убийте ма, но само отмѣстете за Назо. Разрушете онзи полицейски участѣкъ, унищожете всички ония заптии и отмѣстете за Назо и за всички поругани арменски моми.

Хайро стенѣше отъ болки, треперѣше, драскаше съ нокти гърдитѣ си, горѣше, като че ли бѣше запаленъ. Никога разкаянието не е бивало така искрено и така горчиво!

Хайро стана хайдутинъ.

Вече той притискаше хладната пушка ѓ сърдцето си, безъ тя да може да пропѣди тѣгата му.

Мислѣта за оскверняването на сестра му не му даваше миръ и спокойствие. Неговото най-старовено желание бѣше да види участѣка обхванатъ отъ пламѣци и заптиитѣ да изгорятъ въ тѣхъ.

— Войводо! — казваше той често на Мико — и въ пѣкъла да ма пратишъ, ще отида; главата си ще сложа предъ всички опасности. Тревожи ме само едно: да не би азъ да негома да видя клането въ участѣка.

Великиятъ часъ на отмѣщението и на отплатата, най-после, настѣпи. Бѣше късна есенъ. Нощта бѣше тъмна. Селото К... бѣше заспало въ боязливъ сънъ. Въ подобенъ сънъ заспиваха и всички села

Кѣтъ отъ гр. Тетово.

на областта Шадахъ. Не спѣше само Назо. Следъ оскверняването ѝ и следъ изчезването на нейния братъ, нея сънъ я не хващаше. Тя се измѣчваше; тя чакаше брата си.

По едно време въ селото залая песъ. Последваха го и други пси и се образува песи вой — тѣженъ, зловещъ и безобразенъ. Това бѣше признакъ, че въ селото сѣ дошли хора. Внезапно се разнесе изтрелъ отъ пушка. Той биде последванъ отъ други изстрели. Куршумитѣ засвириха залпово и непрекжснато.

Назо предпазливо стана и седна на леглото си. Тя се прислуша. Посрѣдъ общия пукотъ на пушкитѣ, до нея долетѣха откъмъ участѣка и човѣшки гласове. Тя трѣпна. Единъ вѣтрешенъ гласъ ѝ казваше, че страшната стрелба стѣва заради нея; че тя е причината за тоя смутъ и за тая борба; че се отмѣщава за нейното оскверняване; че тамъ е Хайро...

Тя стана, тихичко се облече, отвори предпазливо вратата и се качи горе на стрѣхата. Гледката бѣше страшна: цѣлото село бѣше освѣтлено; участѣкътъ, обхванатъ отъ пламѣци, горѣше, а въ него и около него се водѣше бѣсна борба — пушкитѣ гърмѣха непрекжснато. Сърдцето на Назо силно затупта, повдигайки и снишавайки гърдитѣ ѝ. Тя

ту се ужасяваше отъ бѣснитѣ гърмежи, ту съ злодѣство наблюдаваше пламъцитѣ на пожара. Тия пламъци, тия свещени пламъци, изблизваха, изчистваха и измиваха петната на нейната поругана честь. Мисълта, че нейниятъ братъ е тамъ, въ онова неравно сражение, а, може би, и всрѣдъ пламъцитѣ, даже раненъ, я вдъхновяваше и я правѣше храбра. Тя почувствува необходимата нужда да бѣде тамъ, близо до пламъцитѣ, близо до брата си и да види отблизо унищожаването на палачитѣ си, да чуе предсмъртнитѣ имъ хъркания, стенанията имъ, писъцитѣ имъ; да види брата си и другаритѣ му въ момента на священото имъ вдъхновение.

Тя слѣзе отъ стрѣхата, излѣзе отъ кѣщата и презъ кривитѣ улици се упъти къмъ участъка. Презъ това време клането въ участъка продължаваше. Едни отъ заптиитѣ, печейки се въ пламъцитѣ, ревъха; други, опитвайки се да се изплзнатъ навънъ, попадаха подъ смъртоноснитѣ куршуми на четницитѣ; трети, обезумѣли, се лутаха насамъ-нататъкъ. Всички четници бѣха бѣсни и безжалостни. Най-бѣсенъ и най-безжалостенъ, обаче, бѣше единъ отъ тѣхъ. Той бѣше единъ снаженъ момъкъ, чиято глава бѣше обвита съ кърпа. Войводата Мико грѣмогласно издаваше своитѣ запо-

вѣди и нарежлания. Лицата на всички, които пламъцитѣ освѣтляваха, издаваха ужасъ и вселяваха страхъ и трепетъ. Внезапно изъ пламъцитѣ извири единъ куршумъ и олучи четника съ кърпата на главата. Той се залюля, побледня и падна. Тѣкмо въ този моментъ Назо се хвърли върху му, взе го въ обятията си, прегърна го нѣжно и го цѣлуна.

— Ахъ, ти ли си моя мила сестро Назо!

Хайро бѣше бледъ, устнитѣ му треперѣха, кръвта продължаваше да тече отъ раната въ гърдитѣ му. Назо, следъ като сложи ржката си върху зиналата му рана, сложи и последната си цѣлунка върху бледното му чело. Силитѣ на Хайро все повече и повече го напускаха, докато най-после той издѣхна въ обятията на сестра си.

— Назо, мила моя сестро, сега можешъ да сложишъ капа на главата ми.

Тѣ бѣха последнитѣ му думи.

* * *

Пламъцитѣ на отмъщението освѣтляваха мъртвешкия образъ на мжченика на честта. Той умрѣ, следъ като избърса и уми петната на сестринната си честь.

Гоно (Георги) Яневъ

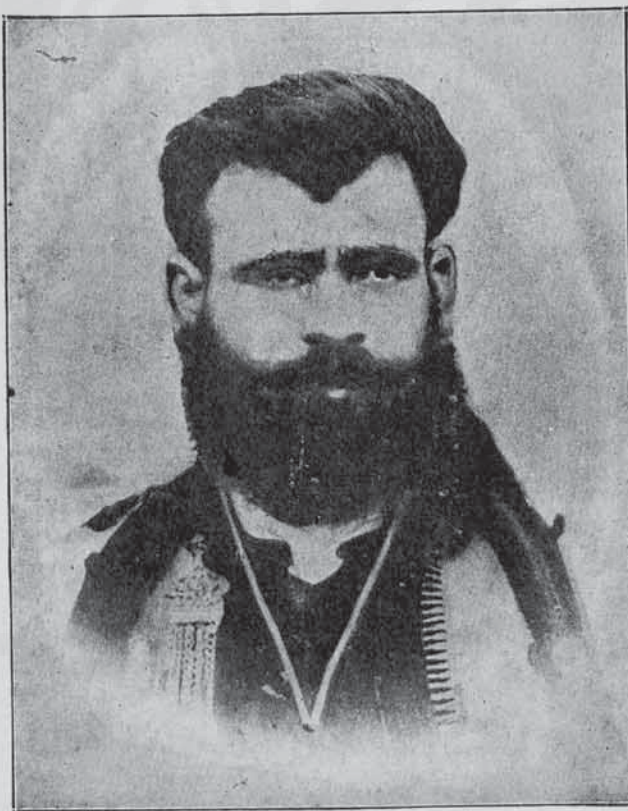
Роденъ е въ Гевгелийското село Смоквица на 10. априлъ 1874 год. Следъ свършването на основното си образование, баща му го е задържалъ, за да му помага въ полскитѣ работи. Възпитанъ въ патриотиченъ духъ, той, още при създаването на Организацията, стана близъкъ другаръ на революционнитѣ водачи, а по-късно стана легаленъ куриеръ и работникъ. Презъ м. февруарий 1901 год., презъ така наречената „Солунска афера“, предаденъ отъ свои другари, той попадна въ затвора Еди-Куле въ Солунъ и биде осъденъ на 3 годишенъ затворъ. Тамъ престоялъ само една година, а следъ това е билъ изпратенъ, заедно съ други затворници, на заточение въ Азиатския градъ Акия, близо до Иерусалимъ, и затворенъ въ тамошния занданъ. Следъ излежаването на наказанието си, той се е завърналъ въ родното си село на 16. априлъ 1903 година. Въ кѣщи е престоялъ само единъ месецъ. На 20 май с. г. той постъпва за четникъ въ четата на войводата Сава Михайловъ и съ нея заедно взима участие въ Илинденското въстание. Паметна ще остане показаната отъ него храбростъ въ сражението, което че-

тата имá при Тиквешкото село Клисурса, както и въ бомбения атентатъ надъ желѣзнопътния мостъ при града Гевгели. Такава храбростъ той е показвалъ и въ всички сражения, които четата е имала. Следъ потушаването на въстанието, той, по покана на войводитѣ Сава Михайловъ, Иванчо Карасулията и Аргиръ Манасиевъ, се съгласи да остане въ Гевгелийския районъ, за да поддържа духа на населението. За неговъ другаръ е билъ определенъ Тодоръ Ивановъ Серменински. Презъ лѣтото на идната 1904 година, по нареждането на Даме Груевъ, той се прибра на почивка въ България. Тукъ той престоялъ до м. септемврий с. год., а презъ следнил м. ноемврий той отново се връща въ района си и постъпва за четникъ въ четата на Аргиръ Манасиевъ.

На 6. декемврий сжщата 1904 година, той и другаритѣ му, Мито Бърлямовъ отъ Гевгелийското село Негорци, паднаха убити въ ожесточено сражение съ врага при изпълнение на отечественъ дългъ.

Миръ на праха имъ!

Я. А.

„БЪЛГАРИЯ“

**1-ВО БЪЛГАРСКО ЗАСТРАХОВАТЕЛНО
ДРУЖЕСТВО**

ВЪ ГР. РУСЕ

ОСНОВАНО ВЪ 1891 ГОДИНА

Главна Дирекция — РУСЕ Дирекция — СОФИЯ

**Агенции въ всички градове и по-важни
села въ страната.**

ЗАСТРАХОВА И ПРЕЗАСТРАХОВА:

**Животъ, пожаръ, транспортъ, злополука,
кражба, автомобили, счупване на стъкла,
гражданска отговорност, мятeжи, погроми
и проче.**

КАПИТАЛЪ И РЕЗЕРВИ ПОВЕЧЕ ОТЪ . . . 228.000.000 ЛЕВА

ГОДИШНИ ПОСТЖПЛЕНИЯ НА ПРЕМИИ

ПОВЕЧЕ ОТЪ 244.000.000 ЛЕВА

ИЗПЛАТЕНИ ЩЕТИ ОТЪ ОСНОВАВАНЕТО

НА ДРУЖЕСТВОТО ПОВЕЧЕ ОТЪ 650.000.000 ЛЕВА

ФРАНКО-БЪЛГАРСКА БАНКА

ЗА МЕЖДУНАРОДНА ТЪРГОВИЯ

КАПИТАЛЪ ЛЕВА 50.000.000

РЕЗЕРВИ „ 13.685.000

Централа въ гр. СОФИЯ,
улица Лееге, № 17.

КЛОНОВЕ:

София	Ямболъ
Ючъ-Бунаръ (София)	Стара-Загора
Варна	Татаръ-Пазарджикъ
Пловдивъ	Кюстендилъ
Бургасъ	Шуменъ
Русе	Свищовъ
Хасково	Горна-Орѣховица
Дупница	Ломъ
Къ. жали	

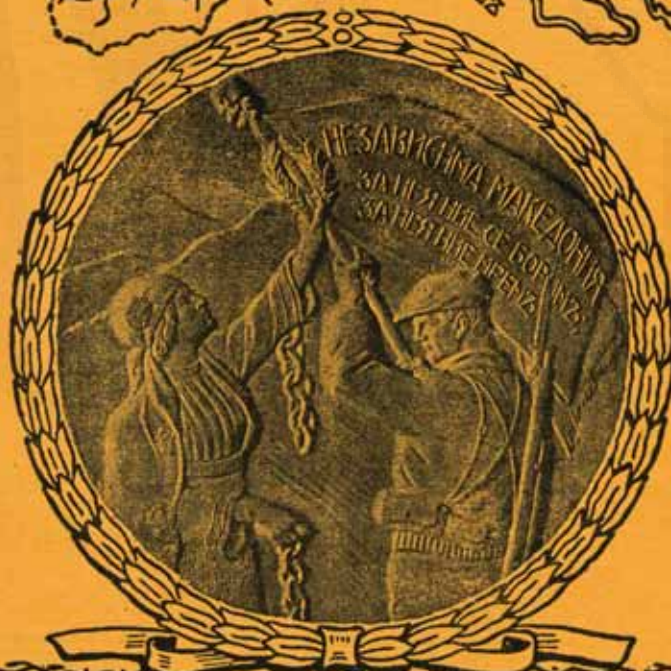
Агенции:

илипово, Пловдивско	Станимака
с. Владиславъ, Варненско	Провадия
с. Тръмбешъ	Фердинандъ
Гара Раднево	

Кореспонденти въ всички останали градове
на царството и въ всички по-голѣми градове
въ странство.

Извършва всички банкови операции.

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Тодоръ Александровъ. (По случай петгодишнината отъ смъртта му).
2. Македоно-одринската емиграция въ Илинденското въстание.
3. Секула Христовъ-Ораовдолски.
4. Какъ, къде и кога умрѣ войводата мичманъ Тодоръ Саевъ.
5. Чаво.
6. Спиро Джеровъ-Македонски (1830—1868 год.).

ИЗЛЪЗЕ ОТЪ ПЕЧАТЪ И СЕ ПУСНА ВЪ ПРОДАЖБА ИЛИНДЕНСКИЯТЪ КАЛЕНДАРЪ ЗА ИДНАТА 1930 ГОДИНА.

Той е изработенъ отъ професора при Софийската художествена академия, г-нъ Александъръ Мутафовъ, и представлява едно истинско художествено творение.

Въ неговия видъ и съдържание всички илинденци и неилинденци ще видятъ олицетворена илинденската мисълъ, която, зачната преди 1903 година, конкретизирана презъ тая година, спъвана следъ тая година, продължава неотстъпно своето шествие до крайното догонване на илинденския идеалъ.

Като така, календарътъ става насъщна необходимостъ не само за домоветъ на всички илинденци и неилинденци, но и за всички учреждения и заведения.

Ръководното тѣло на Илинденската организация, въ желанието си да направи календара достъпенъ за всички, а предимно за беднитъ, опредѣли цената му само на

ДЕСЕТЪ (10) ЛЕВА,

макаръ размѣрътъ му, тоя пжтъ, да е 50 × 70, вмѣсто 47·5 × 63, какъвто бѣше размѣрътъ на всички досегашни илинденски календари.

Доставката на календара, било на едро, било на дребно, може да става, или чрезъ настоятелствата на илинденскитѣ дружества въ Царството, или направо отъ **Канцеларията на Ръководното тѣло на Илинденската организация,** която се намира

въ София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

На желающитѣ да се заематъ съ продажбата на календара ще се отстъпва по два (2) лева за всѣки продаденъ отъ тѣхъ календаръ.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИРИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

Тодоръ Александровъ

(По случай петгодишнината отъ смъртта му)

Когато последнитъ топовни изстрели на Доброполе заглъхнаха и пораженството разкри фронтоветъ за неприятеля, македонската земя се обричаше на ново по-страшно робство. Отчаянието бѣше сломило и най-борческитъ натура. Примирението съ създаденото положение се налагаше фатално и неизбежно. Въ такива тежки времена само предопредѣленитъ отъ Сѣдбата добиватъ вдъхновението и волята да се измъкватъ отъ раз-

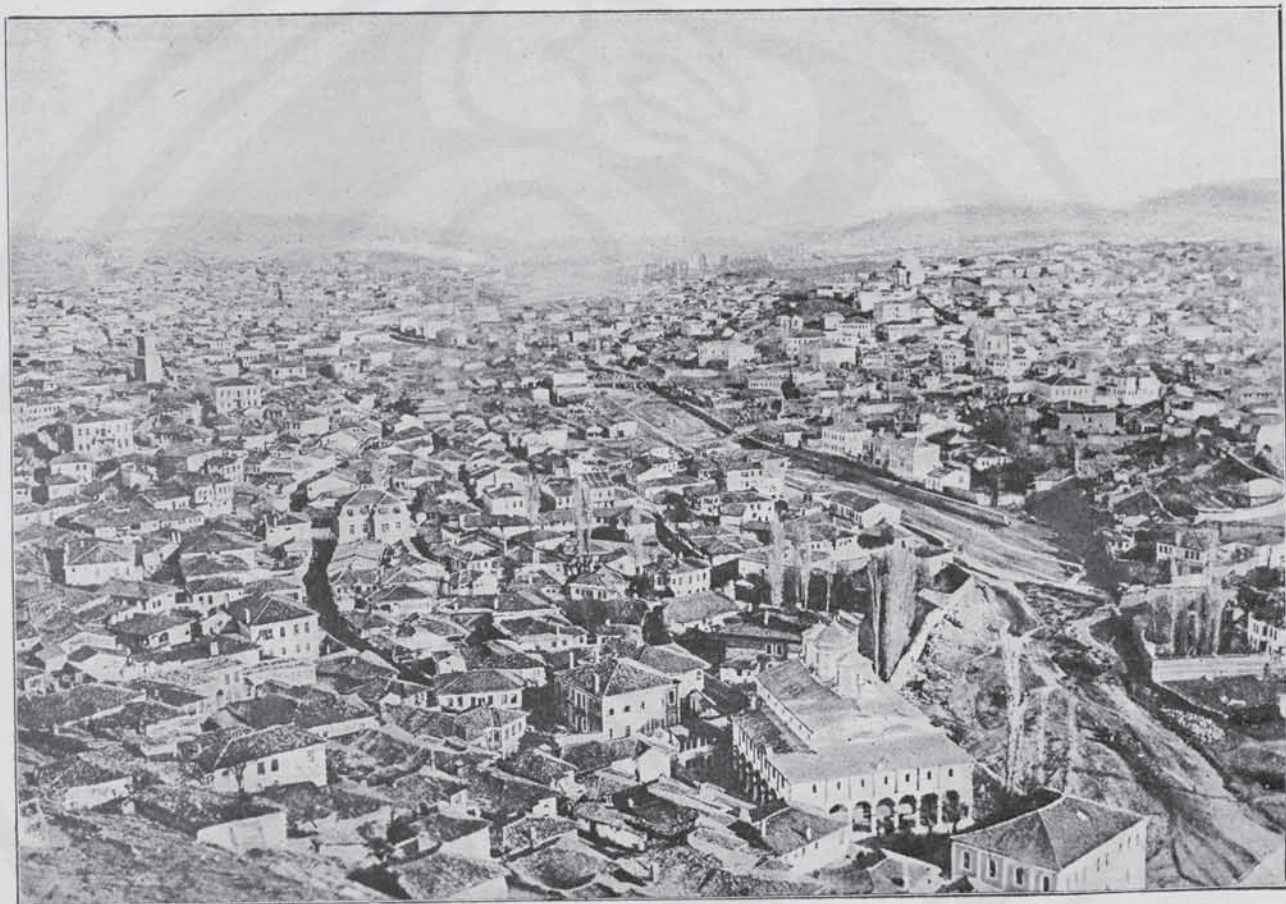
валинитъ на поражението и съ нова сила да зароботятъ за свещената кауза, въ името на която се е водила борбата. Така постъпи и Тодоръ. И тукъ е великата му заслуга къмъ Македония и македонското освободително движение.

Тодоръ бързо възстанови срутения храмъ на революцията. Той застана пръвъ въ него и възвести на поробенитъ свой братя за живия македонски Божин. Върата за борба постепенно се въз-

върна и движението отново се поде съ фанатизма на ония, които имаха едно решение: *да мратъ, но да победятъ!*

Тазгодишниятъ паметенъ день на Тодора ще призове много богомолци въ новия храмъ. Тукъ ще се събератъ и митари и фарисеи. Въ името на Тодора ще се прикриятъ много волни и неволни прегрѣшения. Ще се пролѣятъ много сълзи, ще се издекламиратъ много тиради, човѣшкото лицемѣрие ще се манифестира съ една помпозность, присѣща на

Тодоръ Александровъ бѣше родения и вдъхновения революционеръ и апостолъ на движението следъ голѣмата война. Апостолското прозрение въ него се засилваше отъ вътрешната сила на пламенния революционеръ. Това рѣдко идеално съчетание на апостолъ и революционеръ даде на Тодора обаянието на великъ човѣкъ и на истински вождъ. Когато единъ день изгрѣ зората на свободата и благодарнитѣ поколѣния проследятъ кривавия пѣтъ на освободителното движение, името

Градъ Щипъ — родното мѣсто на Тодора.

всички ония, които презъ всички времена сж имали куража и дързостта да надминатъ своя богъ. Какво отъ това? Духовнитѣ дрипи на тия малки хора винаги сж се прикривали задъ блѣсъка или величието на нѣкой кумиръ. Важното е, че Тодоръ се наложи като голѣма историческа фигура, той завеща цѣла идеология на своитѣ истински последователи и съ течение на времето предъ олтаря на революцията ще останатъ да свещенодействуватъ само ония, които сж закърмени отъ кръвта на идеализма и борческия духъ на Тодора.

на Тодора ще бѣде възведено до култъ. Съ своя исторически подвигъ — да подемe движението и да го предаде исторически на бѣдешитѣ освободителни борби, Тодоръ си издигна паметникъ въ сърдцата и душитѣ на всички съзнателни синове на българското племе. Единъ день тоя паметникъ ще бѣде и материално съзидавъ на Пирина, за да отразява на вѣчни времена възкрѣснатата надежда въ едни тежки и отчайващи за българското племе времена.

Слава на вожда — мжченикъ!

Македоно-одринската емиграция въ Илинденското въстание

На 4. януарий 1903 год., въ Солунъ завърши заседанието си тайниятъ революционенъ конгресъ, свиканъ отъ ЦК на ВМРО. Тоя исторически конгресъ реши: презъ сѣщата 1903 година, въ Македония да има въстание и то да бѣде повсемѣстно-стратегично.

За това важно и сѣдбоносно за Македония решение, своевременно бѣ осведоменъ Върховниятъ Македоно-Одрински Комитетъ въ София и бѣ поканенъ да вземе и той участие въ въстанието.

ВМОК., който съ трепетъ очакваше това решение, прие съ радостъ поканата. Съзнаващъ важ-

ността на въстанието и дълга — да бжде по-възможност по-добре подготвенъ за великото дѣло, той реши да употреби всичко зависяще отъ него за всестранното развитие и организиране на всички сили въ България, необходими за въстанието.

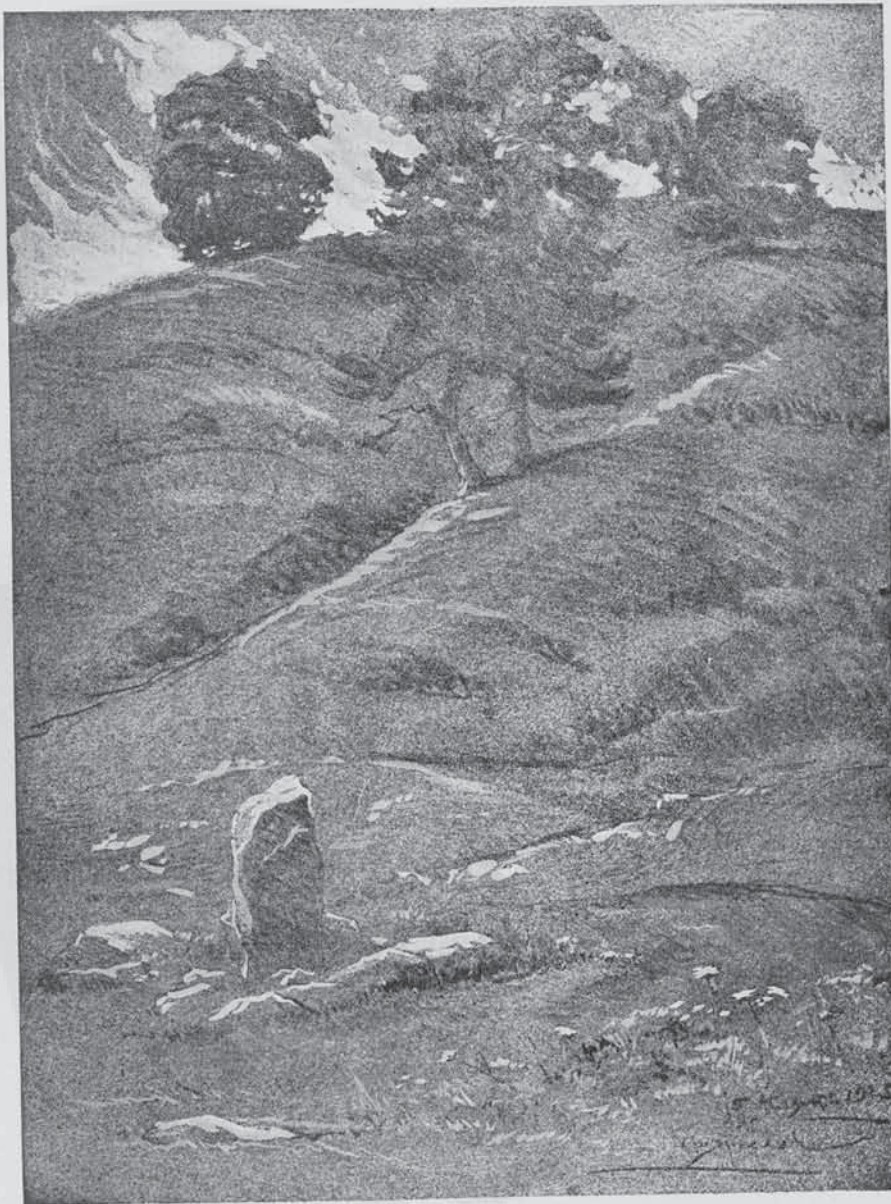
На първо време, Комитетътъ трѣбваше да се сподобие съ повече парични сръдства. Затова презъ м. януарий с. г. той издаде македонски бонове отъ по 10 лева единия на обща сума 200,000 лева и македонски марки на сума 50,000 лева. Съ пласирането на боноветъ и на маркитъ бѣха задължени македоно-одринскитъ дружества и комитетскитъ делегати въ България. Лично подпредседателътъ на Комитета, запасниятъ генералъ Иванъ Цончевъ, и азъ — членъ-касиеръ на Комитета посетихме единъ день Иванъ хаджи Еновъ въ неговата кантора на улица Аксаковъ и му поисквахме 20,000 лева за Македонското освободително дѣло. Хаджи Еновъ ни предложи 10,000 лева, които ние не приехме и напуснахме кантората съ предупреждение, че повторно ще го посетимъ на другия день. Когато на другия день отидохме въ кантората му, съобщиха ни, че Хаджи Еновъ отпътувалъ за Букурещъ.

Другъ единъ день, генералъ Цончевъ ми събщи, какво Иванъ Евстатиевъ Гешовъ обещалъ му да даде за дѣлото 40,000 лева, но, при условие, никой другъ да не знае за това. Поръча ми да приготвя за целта единъ пакетъ съ комитетски облигации отъ по 50 лева златни едната на обща стойностъ 40,000 лева, но да не съобщавамъ за това никому, дори и на останалитъ членове отъ Комитета. Пакета приготвихъ веднага и го предадохъ на генерала. Следъ два дена, обаче, сжщиятъ пакетъ, неразтворенъ, бѣ върнатъ въ Комитета чрезъ пощата, безъ да бжде внесена нито стотинка.

Освенъ това, съ официално окръжно, изтъквайки неудържимото положение въ Македония следъ Джумайското въстание и важноста на приближаващитъ събития отатъкъ Рила и Родопитъ, Комитетътъ задължи всички македоно-одрински дружества въ България да усилятъ до максимумъ своята родолюбива дейностъ, да събиратъ материали, пари, както и да сключатъ отъ Българската Народна Банка, или други кредитни учреждения заеми подъ поръчителството на видни граждани и паритъ отъ заемитъ и други източници да внесатъ въ касата на Комитета найкъсно до 15. февруарий с. г.

Както презъ Джумайското въстание, така и

сега на тая покана се озоваха всички македоно-одрински дружества. Вредъ въ България се събраха помощи, даваха се вечеринки, лотарии, концерти, разни забави и все въ полза на Македонското освободително дѣло. Никой македонецъ и одринчанинъ, никой българинъ не отказваше своята лепта, всѣки помагаше съ каквото можеше. Въ България отново закипъ трѣскава работа, насо-

Лобното мѣсто на Тодора
(На това мѣсто Тодоръ биде убитъ)

чена да се помогне на Македонското освободително дѣло; цѣла България отново бѣ обзета отъ единъ трѣскъвъ духъ, отъ една силна вѣра, какво днитъ на македоно-одринското робство сж вече преброени.

Ентусиазмътъ въ България бѣ такъвъ, че въ много градове дамски комитети събираха сръдства и материали за Комитета. Габровскитъ граждани и граждани изпратиха въ Комитета всичко необходимо за стѣкмяването на единъ отрядъ отъ 80 души.

Знамето на тоя отрядъ, въ който участвахъ

и азъ, копринено и разкошно, съ златенъ лъвъ въ срѣдата, стжпиль на полумесець, бѣ изработено и подарено отъ г-жа Вела Демикадонова отъ гр. Панагюрище. Ценни подаръци бѣха изпратени въ Комитета и отъ Видинъ, Ломъ, Русе, Варна, Шуменъ, Плъвенъ и други градове и села.

Софийското македоно-одринско дружество, въ редъ събрания въ помещението на Комитета, взе решение да направи заемъ отъ Българската Народна Банка на сума 400.000 (четирисотинъ хиляди) лева, сиречь, повече отъ 10 милиона лева сегашна валута,

ли доброволно да напусне българската армия и тайно, по каналъ, да бжде изпратенъ въ Македония или Одринско, като организаторъ на въстанието и инструкторъ на въстаническитѣ отряди.

Много отъ тия офицери, предимно млади, до капитанъ включително, се обадиха на Коми тета. Отъ висшитѣ офицери се обади отъ Варна само единъ: Климентъ Бояджиевъ, отъ Охридъ, тогава майоръ, съ желание да бжде изпратенъ въ Битолския революционенъ окръгъ. Цѣлата тая дейность на ВМОК не можеше да бжде укрита отъ

Гробътъ на Тодора въ недрата на Пиринъ планина.

срещу полицитѣ и поржчителството на видни македонци въ столицата. Македоно-одринскитѣ дружества въ провинцията, и тѣ не искаха да останатъ надире отъ Софийското; и тѣ тъкмѣха да реализиратъ заеми за освободителното дѣло по 100, 200 и повече хиляди лева.

Едновременно съ това, ВМОК взимаше мѣрки да се слобне съ повече и по-добро оржжие и бойни материали. За тая целъ той бѣ въ тайни преговори съ нѣколко български и чуждестранни фирми.

За да се подготви пкъ населението въ Македония и Одринско по-добре за великата и решителна борба, решихме: съ съгласието на ЦК на ВМРО да изпратимъ въ всѣки революционенъ районъ въ Македония най-малко по единъ запасенъ офицеръ, предимно родомъ отъ Македония и Одринско. За тая целъ Комитетътъ изпрати секретни лични покани до всѣки офицеръ, родомъ отъ Македония и Одринско, съ молба — до 15. февруарий 1903 год. всѣки да събщи въ Комитета: желяе

погледа и знанието на българското правителство. Нѣщо повече, при срещи съ негови членове и при нашия решителенъ отказъ да имъ даваме смѣтка за вършената отъ насъ революционна дейность — то ни посочи, като фактъ, какво една отъ секретнитѣ наши покани до офицеритѣ е била вече въ ржцетѣ на Мелхамето, тогава султански представителъ въ София, който поискалъ обяснение за това отъ българското правителство.

Стреснато, уплашено отъ това, що ставаше въ България и отъ онова, което щѣше да стане въ Мекедония и Одринско, неподготвено да посрещне великитѣ събития и, главно, поради това, че тогавашнитѣ управници-русофили бѣха всецѣло подъ влиянието на руската дипломация и рускитѣ интереси на Балканитѣ, а руската дипломация и рускитѣ интереси изискваха да не се слага на разглеждане и разрешение македонския въпросъ въ едно време много неблагоприятно за Русия, каквото бѣ тогава; поради това и по искането на

руския представител въ София, Бахметьевъ, който, на връщането си отъ отпускъ, бѣ се спрѣлъ въ Виена, отдето бѣ телеграфиралъ (така се мълвѣше тогава) на българското правителство, че нѣма да се върне въ София, додето не бѣде разтурена македоно-одринската организация въ България — българското правителство, начело въ Д-ръ Стоянъ Даневъ, за да удовлетвори главно Русия и за да осуети въстанието, реши: да разтури македоно-одринската организация въ България и да арестува и даде подъ съдъ по закона за разбойниците насъ — членоветъ на Върховния Македоно-Одрински Комитетъ.

за лишенъ пътъ дойде да подчертае, какво революционното движение въ Македония бѣ дѣло самородно, бѣ дѣло изключително на самитѣ македонци вътре въ Македония и че то ни най-малко не зависи отъвнѣ, отъ волята и прищѣвките на българскитѣ правителства, българскитѣ управници и политически срѣди, нито пъкъ зависи отъ какви да сж външни лични и други фактори, па били тѣ царе и князе, дори и македоно-одрински комитети и организации.

Отрицателното държане на българскитѣ управници спрѣмо македоно-одринското освободително

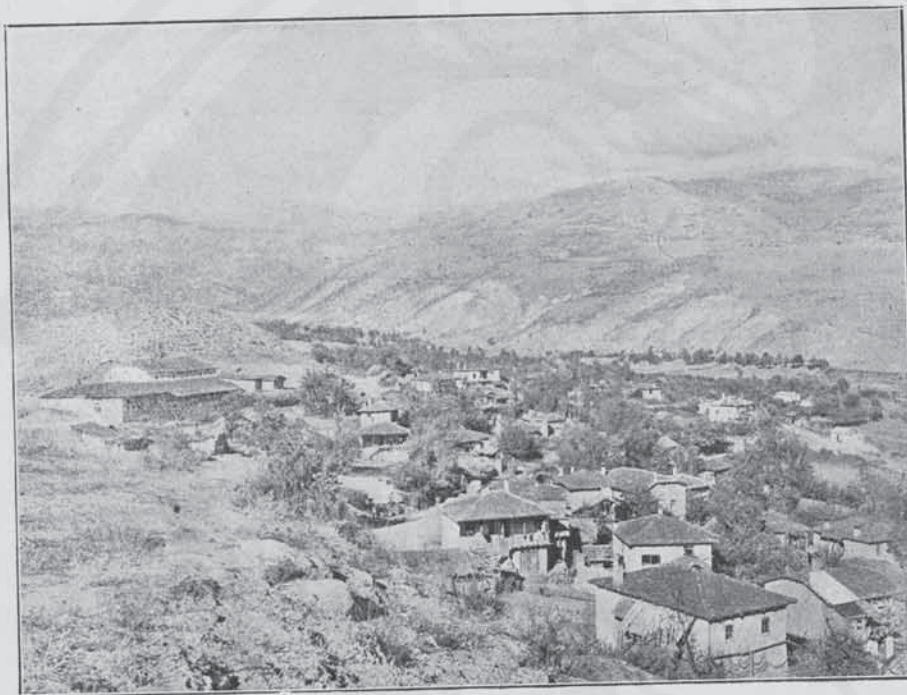
Четата на Атанасъ Бабата.

На 1. февруарий 1903 г., тъкмо въ деня когато Софийското македоно-одринско дружество щѣше да реализира заема отъ 400,000 лева и сумата щѣше да внесе въ касата на Комитета, правителството турна рѣзка на ВМОК и на всички македоно-одрински дружества въ България, закри и конфискува всички тѣхни имоти, материали и ценности, които намѣри на лице у тѣхъ, като арестува и насъ — членоветъ на Комитета.

Враждебното, обаче, държане на българското правителство спрѣмо тъкмѣното въстание, както и разтурянето на македоно-одринската организация въ България не дадоха очакванитѣ резултати. Въпрѣки голѣмитѣ спѣнки, революционното движение въ Македония се развиваше съ бързъ темпъ и на Илинденъ революцията бѣ обявена отъ върха „Победоносецъ“ надъ с. Смилево, Битолско. А това

движение, разтурянето на македоно-одринскитѣ организации, арестуването на насъ — членоветъ на ВМОК не можа да попрѣчи и да спре движението и въ България. Благодарение на това, че по-голѣмата частъ отъ чиновникитѣ по всички ведомства бѣха членове на македоно-одринскитѣ дружества безъ огледъ на мѣсторождение, нарежданията на правителството, явни и тайни, не се изпълняваха и, като така, не постигаха своята целъ. Нашитѣ другари, съратници въ София и въ цѣла България, следъ нашето арестуване продължиха нашето дѣло тайно, бавно, разбира се, но все пакъ съ успѣхъ. Дадени бѣха тайни писмени нареждания до приятелитѣ въ провинцията, на които се съобщаваше какво да правятъ при създаденото положение. Пъкъ и азъ, незаловенъ още отъ властѣта, дегириранъ, тайно цѣлъ месецъ обикаляхъ друже-

ства и въ тайни заседания давахъ освѣтление по положението въ Македония и въ България, като едновременно упътвахъ дейцитѣ върху бждешата тѣхна дейность. Споредъ писменитѣ и устни мои нареждания, всички бойни материали се изпращаха на адресъ: Братя Иванови — София, търговци съ оржжия; паричнитѣ записи на адресъ: Георги Георговъ, директоръ на дружеството „Ню-Йоркъ“; материали, писма, доброволци на адресъ: Петъръ К. Бъндевъ, ул. Лега, магазинъ „Охридъ“, сѣщо и до Якимъ Балевъ, „Ломски ханъ“ — София и до Христо Георгиевъ, гостилница „Балканъ“ — София. Съ настѣпването на пролѣтѣта, многобройни

Грѣдъ Свети Врачъ.

доброволчески отряди бѣха сформировани ношно време и тайно въ околноститѣ на София: въ с. Драгалевци — въ кръчмата на Иванъ Настевъ; въ кръчмата на с. Симеоново; въ вилата на Григоръ Караюлевъ, между Княжево и Павлово; въ воденицитѣ около Павлово и Бояна и другадѣ. Тия отряди, снабдени съ храна за 2—3 дена, въ тъмни зори, водени отъ опитни куриери, презъ Витоша и тайни горски пътеки, стигаха на границата и навлизаха въ Македония, за да увеличатъ тамъ кадритѣ на мѣстнитѣ революционни чети.

По нѣкога, ревностни полицаи узнаваха кога и де ще се сформирова отрядѣтъ и нареждаха за залавянето на хората и материалитѣ.

Но, предани на дѣлото, други полицаи ни предупреждаваха своевременно и работата или се отлагаше, или пѣкъ се отправяше въ друга посока, на друго мѣсто. Веднажъ полицията успѣ да влѣзе въ диритѣ на единъ отрядъ край София. Обаче, насоченитѣ срещу полицията наганти и бомби, както и направеното изявление на доброволцитѣ, че за тѣхъ е безразлично де ще мратъ зарадъ Македония, дали въ Турция или въ България, отби- ваха охотата на полицията да се разприва съ такива опасни и решителни хора и тя се връщае въ града, криейки за станалото.

Друга една вечеръ, хора отъ турската легация, ведно съ българска стража, пазѣха пѣтищата за с. Драгалевци, презъ дѣто щѣха да минатъ ношемъ коли и фйтони съ материали и маса доброволци. Обаче, комитетската полиция навреме забеляза това и всичко внимателно и неусѣтно се насочи по други пѣтища за с. Симеоново.

Разбира се, членовѣтъ на правителството и преданитѣ нему подведомствени органи страшно се ядосваха, негодуваха и заплашваха, когато се научаваха за заминаването на нѣкой отрядъ, но тѣ бѣха безсилни да се борятъ срещу себе си, срещу вѣрни на македонскоо дѣло служители.

Веднажъ отрядѣтъ на войводата Христо Саракиновъ, пѣтувайки за Македония, изъ височинитѣ около Радомиръ бива настигнатъ отъ потера — стражари. Следъ една изкус на маневра, Саракиновъ успѣва да плени потерата, да я обезоржжи и върже и така я закарва до турската граница, отдето я освобождава и връща назадъ безъ оржжие, като за взетото ѣ оржжие издава разписка за оправдание предъ началството ѣ.

Нѣкои отъ тия отряди бидоха разбити въ Македония отъ турцитѣ, преди да стигнатъ на своето мѣстоназначение.

Когато пѣкъ на Илинденъ 1903 г. революцията бѣ обявена въ Македония и Одринско, родолюбивото чувство у македоно-одринската емиграция и това у всички българи бѣ въ своята апогея. София, седалището на ВМОК, гъмжеше отъ доброволци. Ние, членовѣтъ на Комитета, освободени отъ затвора, поради

прекратяването на възбуденитѣ срещу насъ обвинения, отъ тъмни зори до тъмна вечеръ, посрѣщаме доброволцитѣ и съ особени бележки, на групи и по единично, кои като работници, кои като туристи и пѣтници, по разни пѣтища ги отправяхме на сборнитѣ населени погранични пунктове: Кюстендилъ, Гюешево, Дупница, с. Рила, Рилския манастиръ, Самоковъ и другадѣ и оттамъ комитетскитѣ делегати ги отправяха съ куриери въ непристѣпнитѣ високи планински лабиринти край турската граница, дѣто бѣ скѣтано и здраво пазено комитетското оржжие и всичко необходимо за екипирането на доброволческитѣ отряди.

Най-сетне, когато всичко по-важно бѣ приготвено, ние — членовѣтъ на Комитета, предъ върховнитѣ интереси на Македония, свихме нашето върховистко знаме и презъ м. августъ с. г. заминахме съ доброволческитѣ отряди за Македония и тамъ, подъ знамето на ВМОК, воювахме за нейната свобода.

Вѣстанието на организираното македонско население отъ отсамъ Вардаръ, дѣто бѣха съсрѣдоточени и доброволческитѣ отряди отъ България, бѣ прогласено на 14. септември 1903 г. и стихна едва къмъ срѣдата на м. ноември с. г.

Г. Ив. Бѣлевъ

Секула Христовъ Ораовдолски (Велешки войвода)

Следъ Илинденското въстание, особено въ 1904 година, когато въ Порѣчието се загниде нелегалната сила на сръбската пропаганда, Азотъ стана символъ на смъртта и гробница на стотици буйни и ентузиазирани младежи, придошли отъ всички краища, гдето се чува българска речъ, да се борятъ срещу домогванията на пропагандата, която се силѣше, чрезъ злато и куршумъ, да посърбва населението. Въ борбата съ четитѣ на пропагандата и нейния естественъ съюзникъ, турската войска, Бабунията стана Голгота за стотици беззаветно предани борци, които се изкачваха по стръмнитѣ ѝ синури и намираха своя жизненъ край. Едни падаха, други прииждаха, но всички умираха съ една единствена мисълъ, какъ по-скоро да се унищожи сръбската пропаганда. Порѣчието, съ своитѣ буйни гори и балкани, стана добъръ приютъ за ренегата Григоръ Соколовъ-Лямеви и другаритѣ му, които отъ него създадоха главна база на пропагандата. Последниятъ, поради невежеството на селската маса, намѣри почва въ тоя край, обаче, хищниятъ погледъ на пропагандата се бѣ спрѣлъ на Бабуна планина и Азотъ ѝ стана прицелна точка. Последниятъ, за да постигне своитѣ цели, почна да предлага на учителитѣ, свещеницитѣ и по-влиятелнитѣ селяни въ тоя край месечни заплати, за да станатъ нейни агенти. Мнозина отъ побуднитѣ организационни деятели се намираха предъ алтернативата: или да приематъ, срещу злато, да станатъ агенти на пропагандата, или да останатъ непоковарени членове на ВМРО и умратъ, като македонски българи. Тѣ съ твърдостъ и достоинство запазиха своята честъ и име и, впоследствие, паднаха отъ куршумитѣ на пропагандата.

Следъ като попъ Чуря стана агентъ на пропагандата, неговиятъ племенникъ Секула, който бѣше съвършено младъ момъкъ, възмутенъ отъ гнѣзната роля на вуйка си, напуща с. Ораовдолъ и става четникъ въ четата на Велешкия войвода Стефанъ Димитровъ.

Секула е роденъ въ с. Ораовдолъ — Азотъ (Велешка околия) презъ 1880 година. Той взема най-активно участие въ следнитѣ сражения и акции:

1. Въ сражението при пещерата „Яворотъ“, между селата Бистрица и Црешново, Велешко, на 15. април 1905 г., съ четата на сърбоманина Тренко;
2. Въ сражението въ „Орѣшки ливади“, край с. Орѣше, Велешко, на 6. май 1905 г., съ четата на сърбоманина Григоръ Соколовъ-Лямеви, въ което сражение падна убитъ войводата Стефанъ Димитровъ;
3. Въ сражението въ с. Степанци, на 18. юний 1905 г., между организационната чета на Панчо Константиновъ съ сръбскитѣ чети;
4. Въ сражението на върха „Мукосъ“, презъ м. юний 1905 г., между организационната чета на Панчо Константиновъ съ сръбскитѣ чети;
5. Секула, заедно съ Дачо Йотовъ и Велко Попадийски, изпълни смъртната присяда върху своя вуйко попъ Чуря въ с. Ораовдолъ, който бѣше единъ отъ дейнитѣ агенти на пропагандата;
6. Въ сражението при с. Крапа, Порѣчието, на 6. августъ 1905 г., между четитѣ на Панчо Константиновъ, Иванъ Наумовъ — Алябака и дяконъ Евстатий и четитѣ на сръбската пропаганда;
7. Въ сражението въ с. Орѣше, Велешко, на 24. септември 1905 г., между четитѣ на Панчо Кон-

стантиновъ и Иванъ Наумовъ — Алябака съ четитѣ на сръбската пропаганда;

8. Въ сражението на Велешката чета на Панчо Константиновъ и Скопската на Боби Стойчевъ на 18. април 1906 г., съ трихиляденъ турски аскеръ въ монастира „Свети Иванъ“ при с. Вѣгърско;

9. Въ сражението въ с. Крапа, Порѣчието, и запалването на селото отъ четитѣ на Панчо Константиновъ и Гого Ацевъ;

10. Въ сражението на мѣстността „Куртовъ камъкъ“, надъ село Папрадище, на 25. юний 1906 г., съ сръбскитѣ чети, въ което сражение паднаха убити войводитѣ Панчо Константиновъ и Гого Ацевъ;

11. Въ сражението презъ м. декември 1906 г., между войводата Велко Попадийски и турска потера при с. Попадия — Велешко;

12. Въ сражението между Велешката чета и сръбската чета при с. Смиловци, на 28. януарий 1907 г.;

13. Въ сражението при пещерата „Яворотъ“, на Великденъ 1907 год., съ сръбската чета, дето падна убитъ сръбскиятъ войвода Тренко;

14. Въ сражението между Велешката чета и четата на Тано Николовъ съ турски аскеръ въ Никодимския балканъ, на 20. май 1907 година;

15. Въ сражението при „Попадийски чукари“ и „Ножотъ“, на 14. юлий 1907 година.

Въ есента на 1907 година Секула става районен войвода въ Азотъ.

Следъ хуриета той се прибира съ семейството си въ България, където се отдаде на миренъ трудъ. Обаче, събитията въ неговия роденъ край се развиваха така, че, макаръ и изтощенъ отъ преумора, наложи му се да напусне работата си и да замине. Презъ 1911 година Секула замина като Велешки войвода.

Поради настъпилитъ „приятелски“ връзки между правителствата на България и Сърбия, които вече се готвѣха за сключването на съюзъ за война противъ турската империя, сръбскитъ чети, по нареждане отъ Бѣлградъ, почватъ да търсятъ разбирателство съ организационната чета. По поводъ на това „разбирателство“, войводата Секула получава писмо отъ сръбския войвода Никола Омо-

рански, да се срещнатъ въ с. Мокрани и уредятъ миролюбиво нѣкои недоразумения. Секула, неподозирайки готвената му засада, отива на исканата му среща, обаче, ренегатътъ Оморански поставя засада и обстрелва четата. Секула, макаръ и тежко раненъ, сполучва да отиде въ с. Бистрица, гдето почва да се лѣкува. На шестия день следъ раняването му, на 18. януарий 1912 година (Атанасовденъ), поради предателство отъ агентитъ на пропагандата, турска потеря напада с. Бистрица и убива тежко ранения войвода Секула.

Така завърши Секула своя жизненъ край, запазвайки родъ и честъ, бранейки своя край отъ посърбяване цѣли 8 години, като даде всичко за народа, което можеше да даде единъ скромненъ ратникъ.

Стефанъ Аврамовъ.

Четата на войводата Никола Гърковъ.

Какъ, къде и кога умрѣ войводата Мичманъ Тодоръ Саевъ

Къмъ края на м. януарий 1903 година, мичманъ Тодоръ Саевъ ми каза: „Образувамъ чета. Ти ще додешъ съ мене, ще инспектираме Горно-Джумайския, Малешевския, Петричкия и Струмичкия райони, следъ това ще минемъ презъ Пиринъ въ Разлога и тамъ ще чакаме сигнала за общото въстание. Ще додате съ мене все стари четници. Ще бждатъ: подпоручикъ Настевъ, знаменосецътъ Спиро Недѣлковъ, Александъръ Кралевъ, Йорданъ Недѣлковъ, Кюрчията и други около 15 души мои земляци“

Съгласихъ се.

На 31. януарий, когато се получи фамозната нота отъ руския пълномощенъ министъръ Бахматевъ отъ Виена за разтурянето на комитетитъ, срещнахме се съ Саева при гарата. Каза ми: „спасявай се както можешъ и чакай нареждане“. Отговорихъ му, че довечера заминавамъ за Пловдивъ и му дадохъ адреса си.

Тогаващото сервилно правителство на голѣмия „балкански дипломатъ“, Д-ръ Стоянъ Даневъ, разтури комитетитъ, разгони и интернира всички

дейци, които не успяха да се укриват и организира контрашайки за охрана на границата от минаване на чети. Към 17. февруарий получих телеграма да замина за Дупница при Тома Златков, братъ на покойния войвода Дончо Златков. Тръгнах веднага за Дупница, откъдето ме отправиха към Кадиинъ мостъ, южно от който въ гората се организираше четата. Следъ 2 дни тръгнахме къмъ границата. Въ с. Църварица ни пресрещнаха правителственитъ контрашайки и поискаха да ни повърнатъ. Но като видяха, че не ще се пошегуваме съ тяхъ, оставиха ни свободно да заминемъ. Стигнахме къмъ обѣдъ въ граничитъ махали на с. Вѣтрень, откъдето ни предстоеше да преминемъ границата презъ Черната скала. Дойдоха при насъ граничитъ войници и ни съобщиха, че границата се силно охранява, има пусии (засади) и трѣбвало много внимателно да се движимъ. Поискахме да се срещнемъ съ граничния офицеръ, но войницитъ казаха, че е много изпълнителенъ и понеже имали строго нареждане да пазятъ границата да не преминаватъ чети, усъмниха се, че ще улесни минаването ни. Въпреки това, поискахме да се срещнемъ съ него. Повикаха го войницитъ въ квартирата, дето бѣхме съ Саева, подпоручикъ Настева и още трима четници. Стаята бѣше пълна съ оржие, а на пода единъ грамаденъ купъ патрони, съ които пълнихме пачки и ги раздавахме на четницитъ. При влизането си въ стаята, граничниятъ офицеръ, поручикъ Константиновъ, се спрѣ на вратата въ двоумение: да изпълни ли служебния си дългъ или да се покори на патриотичното си чувство. Помълча нѣколко минути, докато Саевъ го извади отъ тая мисль.

— И ние сме български офицери, каза му мичманъ Саевъ, а вие се намирате предъ свършенъ фактъ. За насъ връщане назадъ нѣма — и безъ ваше съдействие ние ще минемъ, а да ни издадете недопускамъ, че може да го стори единъ български офицеръ.

— Да — каза той, но какво искате отъ мене?

— Ще се преоблечемъ въ селски дрехи като търговци на овце и, придружени отъ васъ и нѣколко войници, ще навтѣземъ презъ границата, за да огледаме засадитъ и разположението на турскитъ постове и застави.

— Добре — отговори поручикъ Константиновъ.

Веднага Саевъ, Настевъ и единъ четникъ, който служеше за куриеръ, се преоблекоха, минаха границата, срещнаха се съ турския граниченъ офицеръ и войници и следъ единъ часъ се завърнаха. Вечерята, подпомогнати и отъ граничитъ войници, преминахме границата по най-лошия пунктъ — Черната скала, необезпокоявани отъ никого, край селата Звегоръ, Трѣботивище и Изтевникъ. Минахме Брѣгалница източно отъ Царево-село и поехме къмъ върха Голакъ. По причина на дългия пѣтъ, почти осъмнахме въ пѣтъ. На разсъмване завала слабъ сиѣжецъ, който издаде диритъ ни. Спрѣхме да денуваме въ една овчарска колиба. Но утрото не бѣ така щастливо както нощта. Часовоятъ не бѣше още изкаралъ единъ часъ, ето че додого да ни съобщятъ, че четирма турци, придружени отъ ловджийски кучета, идатъ по диритъ ни. Докато станемъ и се приберемъ, пропукаха пушкитъ между часовая и турцитъ. Саевъ даде нареждане на подпоручикъ Настева да поведе четата по взводно къмъ върха „Чавкитъ“ и съ всички сили да преваримъ турцитъ и да го заемемъ ние. Въ четири

взводни вериги, като последниятъ задържаше напора на турцитъ, първитъ три бързо настѣпваха къмъ върха и, така редувайки се, взводоветъ подъ градъ куршуми, къмъ 10 часа сутринта, съ 10 минути изпреварихме турската колона отъ Царево-село и първи заехме върха и се настанихме въ готовитъ турски засади на силно укрепления връхъ. За половинъ часъ, обаче, бидохме заобиколени отъ голѣми пѣлчища войски и башибозукъ отъ цѣлия Пѣянецъ, на брой около 4,000 души. Четата бѣше разпредѣлена така: въ лѣвия флангъ подпоручикъ Настевъ, въ центъра Александъръ Кралевъ, Йорданъ Недѣлковъ и Кюрчията, а на дѣсния флангъ, на

най-високото мѣсто — Саевъ, попъ Серафимъ и азъ. Започна се стремителна атака отъ всички страни, но биде веднага отбита съ залповъ огънь отъ наша страна, който разколеба турцитъ и тѣ се оттеглиха по-надалеч и започнаха да ни обстрелватъ съ ужасенъ пушеченъ огънь. Отъ силната стрелба на хубавитъ маузерови пушки площѣха скалитъ и градъ отъ парчета камъни започна да ни обсипва. Отъ куршумитъ бѣхме добре защитени отъ скалитъ, но търпѣхме голѣми поражения отъ парчетата камъни, които се трошеха отъ силната стрелба и почнаха да ни раняватъ: ослѣпиха другаря ни Божилъ Бранковъ, раниха Саева въ главата и почнаха да раняватъ наредъ почти всички четници. Понеже ранитъ ни не бѣха тежки, духътъ на четата бѣше силно повишенъ. Взаимнитъ закачки и псувни съ турбитъ не престанаха презъ цѣлия день. Не престанаха сѣщо пѣснитъ, поддържани отъ центъра на Александъръ Кралевъ. Като видяха турцитъ, че ние стоимъ твърдо на позицитъ, къмъ 4 часа следъ пладне, възползувани отъ падналата мъгла, предприеха обща атака по цѣлата линия. Закрити отъ мъглата, тѣ замълчаха по едно време; за мигъ, обаче, мъглата се вдигна и предъ насъ се откри страшна гледка: цѣлата мѣстность почервеняла отъ фесове. Завсвириха трѣбитъ имъ и настѣпваха въ атака по цѣлата линия. Тогавъ Саевъ изкомандува за бомбитъ. И отъ

трите страни веднага зафучаха 5—6 бомби, раздаде се оглушителен тръсък, придружен от няколко залпа и едно мощно ура, които накараха турците да ударят на бѣг и се оттеглиха към гората. До вечерята вече не настѣпиха на атака, а останаха да продължават стрелбата и обграждането ни. До късно вечерята адската канонада не престана. Към 8 часа вечерята Саевъ даде нареждане да намалим огъня, за да помислят турците, че сме претърпѣли голѣми поражения. Каза ми да взема ослѣпѣлия Божилъ Бранковъ и единъ по-тежко раненъ четникъ, да ги отведе долу въ южно направление и отстѣпимъ къмъ долината. Щомъ забележиха турците малко движение на позицията, усилиха силно стрелбата, но понеже назадъ мѣстността се указа низка, куршумите прехвърляха надъ главите

Зимна гледка отъ една планина въ Азотъ.

ни. Същевременно четата откри по-силенъ огънь, за да отвлече вниманието къмъ себе си. По такъв начинъ ние излѣзохме отъ кръга на огъня и като повървѣхме 400—500 крачки, спрѣхме се, за да почакаме четата. Следъ половинъ часъ, мълчаливо цѣлата чета напусна позицията, но не всички останаха незабелязани; нѣколко души попаднаха въ засадите и при отстѣпленieto паднаха убити двама души и ранени трима. Презъ деня паднаха убити въ лѣвия флангъ други двама души. Тукъ загина знаменосецътъ на четата, красавецъ Спиро Недѣлковъ отъ Тетово.

Така завърши това първо и ужасно сражение на четата на Тодоръ Саева на 22. февруарий 1903 г., при което паднаха 86 турци и повече отъ 140 ранени, а четата даде 4 убити четници.

Каналътъ презъ Черната-скала—Голакъ бѣше най-лошиятъ, защото преходътъ е много дълъгъ, закрито мѣсто изъ пѣтя нѣма никжде и четите се издаватъ. Тукъ загина въ сѣщата година презъ м. юний Дебърскиятъ войвода Максимъ Неновъ отъ Рѣканското село Тръсанче съ цѣлата си чета. Следъ двучасово пѣтуване презъ нощта, останахме да нощуваме въ гората на открито. Сутринята запалихме огънь, пратихме куриери въ с. Разловци, донесоха ни храна, превързахме ранените, предадохме ра-

нения Божилъ Бранковъ за евакуиране въ България и вечерята продължихме пѣтя къмъ селата Разловци—Митрошинци. Следъ двудневенъ походъ въ вжтрешността на Малешевския балканъ, срещнахме четата на войводата Илия Карабиберовъ. Нѣма да описвамъ маршрута на четата, а ще спомена само, че обиколихме Малешевския, Струмишкия и Петричкия райони, събрахме всички мѣстни чети на Дѣдо Кутруля, Атанасъ Умлянинъ, Петре Уже, Коста Поповъ, а на 20. мартъ доде при насъ съ четата си въ гората на с. Егуменецъ и легендарниятъ войвода Алексо Поройлията. Тукъ се направи общъ съветъ и дадохъ се на всички войводи необходимите инструкции. Алексо си замина за Бѣласица, а ние на 24. мартъ вечерята вкупомъ заминахме за с. Горна-Рибница — последниятъ пунктъ отъ обиколката ни по дѣсния брѣгъ на р. Струма. Оттукъ проектирахме да димримъ бродъ, за да минемъ Струма и презъ Пирина да се озовемъ въ Разлога.

На 25. мартъ, на Благовещение, останахме да денуваме въ с. Горна-Рибница. Денътъ бѣше хубавъ, пролѣтенъ, слънчевъ. На селския мегданъ бѣше излѣзло цѣлото село и тамъ се извиваха кръшни хора. Играхме и ние, всрѣдъ общата радост на селяните, до късно вечерята. Вечерята се прибрахме въ квартирите си и почнахме да се стѣгаме за пѣтя за сутринята. Почистихме оръжието си и попълнихме запаса отъ патрони. Вечерята ни съобщиха, че едно турско отделение отъ 40—50 души отъ квартируващия аскеръ въ с. Брѣзница се движи по селата и иде къмъ насъ.

Съкровено желание наше бѣше да пресрещнемъ нѣкое та-

кова турско отделение, да го унищожимъ и да му вземемъ оръжието. Защото всички имахме голѣма слабостъ къмъ турските маузерки, главно заради бездимните имъ патрони. Веднага решихме да имъ устроимъ засада. Въпрѣки нашата голѣма самоувѣреностъ въ успѣха, Саевъ го налегна сутринята едно предчувствие. „Сънувахъ, каза той, единъ лошъ сънъ и се съмнявамъ въ успѣха на акцията, която предприемаме. Въ всѣки случай, ще напуснемъ селото и започвайте да се изтегляте съ четата нагоре. Подпоручикъ Настевъ ще поеме ржководството на сражението, а вие, Александъръ Кралевъ, и Йорданъ Недѣлковъ отидете напредъ, а азъ ще остана въ ариергардъ съ мѣстните чети“. Потеглихме по едно дере нагоре по лѣвия склонъ на дола и излѣзохме на единъ хребетъ. Вървейки нагоре, чухме задъ насъ, че пропукаха 4 пушки. Безъ да обърнемъ внимание на това, ние продължихме пѣтя нагоре и щомъ стигнахме хребета, забелязахме отдѣсно, отъ къмъ с. Брѣзница, че се задаватъ турски вериги, но не 30—40 души, както ни казаха, а почти цѣла дружина. Залегнахме и почнахме престрелка. Пристигнаха и други четници и се започна сражението, но нѣкакъ си вяло, безъ планъ и ентузиазъмъ; почувствува се липсата на силната ржка, която да

обедини усилията и да даде планъ на действията. Войводи имаше много, но *войводата* не бѣше на поста си: пилци безъ квачка; тѣло безъ глава.

Презъ време на сражението съобщиха ми да се върна назадъ по пѣтя, откъдето дойдохме, че мичманътъ билъ раненъ. Връщамъ се назадъ и на около 500 крачки въ дерето срѣщамъ Саева каченъ на коня на дѣдо Кутруля, воденъ отъ него и крепенъ отъ Кюрчията, бледенъ и изтощенъ. „Моля ви се, извика той, убийте ме, за да не се мѣча повече; азъ свършвамъ“. Свалихме го отъ коня, съблекохме го и, за голѣмо наше огорчение, констатирахме печалния фактъ, че е тежко раненъ. Куршумътъ бѣше го ударилъ отзадъ въ кръста отдѣсно, преминалъ презъ ко рема и излѣзълъ отпредъ, като пробилъ 4 пачки съ патрони и металическото копче на мундира. Раната бѣше смъртоносна. Отъ кървавия поносъ, който има, разбра той, разбрахме и ние, че чревата му сж разкъсани. Това окончателно отчая и него и насъ. Почна силно да настоява да го убиемъ, за да не се измѣчва. Но коя е оная рѣка, която би посегнала на най-любимия и уважаемъ човѣкъ отъ четата?!... Решихме, съ цената на всичко, да го носимъ съ насъ, доколкото и докъдето можемъ и, ако уцѣлѣе, докато преинемъ границата, добре, ако ли не, каквото Богъ даде. Превързахъ го добре, качихме го на коня и по сѣщото дере, въ тилъ на сражаващата се чета, изкачихме се на върха къмъ с. Клепало. Болкитѣ му, обаче, се усилиха много, не можеше да стои на коня и ставаше нужда да го сваляме често за почивка и за подкрепа на силитѣ му. Полека-лека едва вечерта прехвърлихме хребета и къмъ 9 часа стигнахме въ с. Клепало. Четата презъ цѣлия день води сражение, безъ, обаче, да даде жертви. Свалихме мичмана въ една къща и една родолюбива македонка отвори сандѣка си и ни даде единъ цѣлъ топъ домашно

тъкано платно, съ което го превързахме добре, направихме една носилка и следъ малка почивка, на разсъмване, потеглихме къмъ бабешкитѣ колиби. Стигнахме до Доленскитѣ колиби и се отбихме въ гората, за да престоимъ и починемъ. Запалихме огънь, но започна да вали силенъ дѣждъ, който изгаси огъня.

Силнитѣ болки, засилени отъ студа, почнаха отново да измѣчватъ мичмана и ние се принудихме да се приберемъ въ една колиба. Запалихме силенъ огънь, положихме го край огъня, но силитѣ му почнаха бърже да го напушатъ; краятъ приближаваше. Всички ние, събрани около него и сподавени отъ скръбъ, чакахме развязката. Саевъ пожела да му сваримъ едно кафе; сварихме го. Азъ го подгнахъ, за да го изпие, но неможа. Агонията настѣпи. Успѣ само да каже: „Дѣлото не е свършено“ и свърши — той издѣхна. Нѣма тѣга притисна гърлата ни, всички мълкомъ се простихме съ любимия си вождъ. Сковахме следъ това единъ сандѣкъ, изкопахме гробъ предъ колибата и тамъ погребвахме незабравимия ни войвода, мичманъ Тодоръ Саевъ.

При Доленскитѣ колиби, проче, въ мѣстността Орѣшецъ, почива тоя свиденъ синъ на много-страдална Македония. Надъ гроба му посадохме единъ орѣхъ, който, сега казватъ, станалъ голѣмо дърво — паметникъ за уковѣчаване паметята на тоя славенъ герой.

Така загина на 23. мартъ 1903 год. незабравимиятъ и любимъ отъ всички мичманъ Тодоръ Саевъ. Който е ималъ случай да се запознае съ него и да работи съ него, никога нѣма да забрави неговата блага усмивка и кроткъ погледъ. Като войвода, той бѣше образецъ на храбрость, хладнокрѣвие, справедливость и скромность.

Йорданъ Ивановъ.

Аведисъ Ахаронянъ
(Харипъ)

Ч а в о

(Посвещава се отъ преводача на Мара Бунева)

Нея вечеръ Ванското езеро приличаше на капнала отъ умора красавица. Изтѣгайки се лениво и сладострастно между своитѣ брѣгове, дишайки тихо и безмълвно и прикривайки чаровната си голота отъ любопитнитѣ погледи на закачливитѣ и заядливи звезди—то се готвѣше да заспи. За да предотврати досадата, която му причиняваха мъглиитѣ, които се виеха надъ него и го затуляха, то бѣше се покрило съ гѣстия вуалъ на нощната тъмнина. Нито тъмнината, обаче, нито мъглиитѣ можеха да попрѣчатъ на звездитѣ да вършатъ дяволската си игра. Тѣ, много на брой, напуснали кътищата на своето свѣтло царство, бѣха долетѣли и бѣха кацнали върху синята му повърхность. И го гледаха съ трептящитѣ си очи. Когато вечернякътъ го залюляваше и го обсипваше съ цѣлувки, звездитѣ, подобни на голи деца, полѣти съ студена вода, тръпваха въ водата и отлжчваха отъ нея сребристи струи. Или се размѣсваха съ вълнитѣ, съ които, подобно на деца—заговорници, тайнствено си шунѣха и шепнѣха. А вълнитѣ, сблѣсвайки се едни отъ други и гонейки се безцѣлно, се себеизтласкваха къмъ брѣговетѣ, гдето, при общъ, единодушенъ, шуменъ и среброзвученъ смѣхъ, откриваха на цѣлия свѣтъ тайнитѣ, които дотогава криеха. Презъ това време, оковръстнитѣ планини съ своитѣ тъмни и тайнствени очи, които не тръваха и предъ

най-страшнитѣ бури, наблюдаваха и следѣха вълшебната игра на вълнитѣ и звездитѣ.

Едно идеално съчетание на всичко природно царѣше презъ нея вечеръ; всичко бѣше величествено и пленително.

Но, защо въ това безподобно умиротворение на природата и въ това божествено нейно съчетание нѣмаше своя дѣлъ крайезерското село Ах...? Едни отъ жителитѣ му, подобно на завръщащи се къмъ своитѣ гробове преследвани видения, бѣгаха панически презъ тия или онаия улици и изчезваха. Други, прибѣгвайки отъ едни къщи въ други, скачайки отъ едни стрехи надъ други и прескачайки къщни и оборни стени, излизаха на полето, гдето презъ трапица, изъ вади, низъ камѣнци, край развалини, ту пълзейки, ту изправяйки се, блуждаеха като луди, криеха се, пакъ се явяваха и изчезваха, бѣгайки. Цѣлото село се огъваше, гърчеше и тресѣше отъ ужасъ. И кучетата, даже, бѣха неспокойни: тѣ лаеха безредно и безобразно и виеха жално съ устремени къмъ небето муцуни. Всички къщи бѣха потънали въ мракъ — никжде свѣтлина не се виждаше. Само тукъ-тамъ се мѣркаха изъ улицитѣ нѣкакви човѣшки фигури съ запалени вошченици, които догонваха бѣгащитѣ и които потъваха и изчезваха въ всепоглѣщащата тъмнина. Кучетата продължаваха да лаятъ и чо-

вѣшкитѣ сѣнки продѣлжаваха да се движатѣ и изчезватѣ...

По тия зловещи часове, две човѣшки фигури бързо-бързо се отправяха къмъ брѣга на езерото. Нагледъ, като чели, бѣха две жени: едната—възрастна, висока и съ мъжествени движения, а другата—млада и съ нѣжна снага. За моментъ, тѣ се спрѣха предъ една риболовна лодка.

— Плашишъ ли се отъ водата? — запита възрастната, шепнишкомъ.

брѣга, порейки бързо-бързо заспалитѣ езерски вълни.

* * *

Кои бѣха тия две таинствени жени? Едната отъ тѣхъ—високата—бѣше Чаво отъ Тухъ, а другата—младата—бѣше нейната снаха, милата Хехинара. Кой не познаваше въ селото Ах... Чаво—мъжествената жена, съ мургавото и изсѣхнало лице и съ дълбокитѣ, черни, сериозни и злобни очи? Едно набито око лесно можеше да открие въ лицето

Нашето Бѣломорско пристанище Кавала, снето отъ птичи полетъ.

Младата, вмѣсто отговоръ, заклати главата си и даде да се разбере, че не се плаши.

— Качвала ли си се на лодка другъ пѣтъ?

— Да.

— Можешъ ли да гребешъ?

Отговорътъ на младата бѣше отрицателенъ.

— А можешъ ли да управлявашъ кормилото?

Младата, пакъ се клатена на глава, отговори, че може.

— Тогава влизай бързо въ лодката и си заеми мѣстото. Отъ всичко, което може да ни сполети, това е най-доброто. Намъ ни оставя или онова, или това—и посочи съ ржката си първо небето и после езерото.

Тѣ влѣзнаха въ лодката. Младата жена пипна кормилото, а възрастната пипна греблата и подкараха лодката, която почна да се отдалява отъ

и и въ очитѣ ѝ признацитѣ на недоволството, гнѣва и отмѣстителността. Когато Чаво се разгнѣвѣше, надъ носа ѝ, между косматитѣ ѝ вежди и въ двата крайни ъгли на устнитѣ ѝ се очертаваха зловещи брѣчки. Тогава Чаво ставаше страшна и не бѣше лесно да се приказва съ нея. Тя ходѣше винаги съ вирната глава, съ опната снага и стѣпваше съ твърди крачки — въ нея имаше нѣщо мъжествено. Що е женска работа и женски трудъ, тя не знаеше—игла съ ржка не похващаше. Въ замѣна на това, тя винаги придружаваше мъжа си въ риболова. Въ нейнитѣ ржце греблата на лодката бѣха играчки—тя гребѣше смѣло, самоувѣрено и безъ страхъ. А що е страхъ, Чаво не познаваше. Всички се плашеха отъ погледа ѝ, отъ езика ѝ и отъ гнѣва ѝ. Най-страшна бѣше тя за мъжа си, който нищо не смѣше да предприеме безъ нейно

знание и съгласие. Това най-добре го знаеха селянитѣ и затова го назоваха Чавония Вартанъ. И никой не считаше това прозвище за унизително; не го считаше за такова и самиятъ Вартанъ.

Тѣ имаха единъ синъ, който още отъ малкъ придружаваше баща си и майка си при ловитбата на риба. Когато, обаче, той надхвърли рѣстъ и го ожениха, тогава Чаво го предаде на мжжа си, за да работятъ заедно, а тя и снаха ѝ се прибраха въ къщи. Вартанъ трѣбваше да брани сина си отъ страшнитѣ езерски изненади и отъ вѣчната опасностъ отъ езерскитѣ вълни, а Чаво трѣбваше да брани честта на огнището си и на снаха си отъ хорскитѣ изкушения, съблазни и посѣгателства. Нима и животътъ не е едно голѣмо езеро!... Чаво едновременно познаваше и езерото съ неговитѣ подводни скали и бездни и живота съ неговитѣ главоломни подхлъзвания и позорни падения.

Вече никой не виждаше Чаво и снаха ѝ нито въ езерото, нито по улицитѣ. Суровата свекърва ни за минута не оставяше снаха си сама и свободна. Хехинара, за нещастие на Чаво, бѣше красива. За такава я считаха даже и тия, които не бѣха я виждали. Тя бѣше доведена отъ едно край-езерско село — три часа далечъ, и оттамъ идваше слухътъ за нейната красота. Прѣкомѣрниятъ надзоръ, подъ който тя бѣше поставена, ставаше вече досаденъ за съседитѣ и тѣ почнаха да подиграватъ свекърва ѝ. Свекърва ѝ, обаче, не се обиждаше и отминаваше мълкомъ тия подигравки.

— Приказвайте си вие, каквото искате — отговаряше тя на съседитѣ си; азъ си зная работата. Азъ познавамъ и мжжетѣ и женитѣ. Всички сж една стока. За мене мжжетѣ сж псета. Предъ тѣхнитѣ очи винаги се мѣркатъ женски кошули; за тѣхъ чуждитѣ жени винаги сж по-красиви и по-гиздави. И очитѣ имъ винаги сж устремени къмъ тѣхъ... Ето защо, разсждавайки така, тя бѣше толкова строга къмъ снаха си и така бдеща надъ нея. Така или иначе, за добро ли, за зло ли — тѣ си живѣха заедно и си пазѣха главитѣ.

Единъ день, внезапно, огнището на Чаво почернѣ. Мжжътъ ѝ и синътъ ѝ, отишли на риболовъ, не се върнаха вече. Тѣ станали жертва на езерскитѣ бури. На идния день труповѣтѣ имъ

били намѣрени на брѣга, изхвърлени отъ вълнитѣ. Ударътъ бѣше страшенъ. Дветѣ жени, забрадени съ черно, потънаха въ тѣга. Чаво плака, ала не се сломи. Брѣчкитѣ между веждитѣ ѝ и въ крайнитѣ жгли на устнитѣ ѝ не изчезнаха. Тя стана още по-страшна. Бавно завладяващата я бедностъ я

Петъръ Кирпичевъ

Димитъръ Миховъ

И двамата сж родени въ родолюбивия градъ Сливенъ. И двамата бѣха четници въ четата на Битолския в Йвода Георги Сугаревъ. Като такива, тѣ се бориха съ изумителна храбростъ и беззаветна любовъ за каузата на поробена Македония. Изтощенъ отъ суровия четнишки животъ, Петъръ Кирпичевъ почина въ родния си градъ, а Димитъръ Миховъ, на 24. мартъ 1906 година, падна убиъ, заедно съ войводата си и съ съчетниците си, при Битолското село Паралово. Да бжде вѣчна паметта имъ!

направи и по-зла, и по-жестокосърдечна, и по-голѣма човѣконенавистница. Вече тя не приказваше съ никого, не спорѣше съ никого и не проклинаше никого. Къмъ снаха си, обаче, безъ да отслаби ни на косъмъ бдението си надъ нея, тя удвои нѣжността си и грижитѣ си. Очитѣ си направи на четири, за да запази честта ѝ, докато излѣзне

новият ѝ късметъ. Хехинара, подчинена на своята свекърва и на жестоката си съдба, очакваше търпеливо своето второ щастие.

Така прекарваха своите черни дни двете опечалени жени.

* * *

Въ селото Ах... и тоя път събираха данъци. Кой беше тоя път, едвали и Господъ знаеше. Таксилдаритъ всичко бѣха отнесли: и покъщнина, и дрехи, и котли, и добитъкъ. Оставаше да разрушатъ още къщитъ. Побоища, убийства, посѣгане на семейна честъ, отвлечане на жени и момии — всичко бѣше се изсипало като молния надъ селото. Хората бѣгаха, женитъ и момитъ се криеха, селото горѣше.

Единъ день бръчкитъ на Чаво бѣха се подули като молнеоносни облаци.

— Какво да правя и къде да се деня?!... — говорѣше тя на себе си. — Какво да дамъ на заптиитъ, когато нахлуятъ въ къщи?!...

Напраздно тя търсѣше по всичкитъ ягли на къщата си нѣщо, за да го даде на таксилдаря, та да предотврати идването му въ къщи. Нищо не можа да намѣри. Оставаше ѝ само едно — да спаси честта на снаха си.

Стѣмни се. Когато се мръкна, шумъ се разнесе отъ съседната къща. Тамъ бѣше нахлулъ таксилдарьтъ съ десетина заптии. Чаво скокна, изкачи се на стрѣхата и надникна въ съседната къща. Сцената, която видѣ, бѣше ужасна: таксилдарьтъ и заптиитъ измъчваха стопанина, децата плачеха, а стопанката, скрита покрай една стена, хълцаше тихо.

— Нѣмамъ! Богъ ми е свидетелъ, че нѣмамъ!... — молѣше се бедниятъ стопанинъ. — Вземете всичко, каквото намѣрите, но не ме убивайте... Знайте, че има Богъ, който гледа отгоре...

— Щомъ нѣмашъ нищо, ще вземемъ жена ти — каза коравосърдечниятъ таксилдарь.

Когато децата чуа това, нададоха сърдцераздирателни писъци, избѣгаха при майка си и увиснаха на политъ ѝ. Тя и тѣ заридаха. Заптиитъ се раздвижиха...

Чаво не дочака да види останалото. Тя бързо се върна въ къщи, хвана за ржката снаха си и заедно съ нея избѣгоха навънъ. Прескачайки стени и стобори и прекосвайки дворища, тѣ успѣха да стигнатъ до брѣга на езерото. И сега съ лодка бѣгаха къмъ бащината къща на Хехинара, на другия брѣгъ на езерото.

— Ухуу... Прѣстъ да покрие тая черна моя глава... Дойде напасть и почерни огнището ми. Това не ми стигаше, ами трѣбваше сега да поднеса на мръснитъ поганци и честта на снаха си... Проклетъ да бѣде тоя свѣтъ... Да се провали и да се изравни съ дъното на земята... Нощно време данъци да събиратъ!... Какво не видѣ бѣдната моя глава!...

Така говорѣше, въ себе си, Чаво, когато лодката се отдалечаваше отъ брѣга.

— Хехинаро, ще те предамъ или на бащината ти къща, или на езерото. Тамъ ще намѣришъ покровители, а тукъ ще намѣришъ мъжа си. О, Ахтамаръ!* на тебе се надѣвамъ и тебе призовавамъ!

Хехинара мълчеше. И безъ това тя много малко приказваше съ свекърва си.

Греблата плискаха, лодката плаваше, вълнитъ шумѣха, а звездитъ блестѣха. Езерото бѣше тихо и вечернякътъ благоприятенъ. Чаво, спокойна, продължаваше да гребе смѣло. Неспойна бѣше Хехинара. Тя ту гледаше греблата, ту се обръщаше назадъ, за да види брѣговетъ и селото, отгдето се отдалечаваха. Личеше, че се плаши и отъ езерото, и отъ тъмнината, и отъ враговетъ.

* * *

Вече бѣха се отдалечили доста отъ брѣга, когато Хехинара хвърли погледъ на назадъ и трѣпна. Тя шумно скърши ржце и съ това привлече вниманието на свекърва си. Тя видѣ осветлена лодка, която се отдалечаваше отъ брѣга и се движеше къмъ тѣхъ. Видѣ я и Чаво, но нищо не каза. Усили само гребенето — лодката почна да лети. Спасителниятъ брѣгъ, обаче, бѣше още много далечъ. И двете жени почнаха да се заглеждатъ по често къмъ селото, а осветлената лодка все повече и повече ги доближаваше.

— Преследватъ ни! — казаха си двете жени.

— О, света Богородице! — промърмори Чаво и загреба по-силно. Силитъ ѝ, обаче, почнаха да я напускатъ.

Хехинара съ ужасъ виждаше, какъ тѣхната лодка се движи вече бавно и какъ осветлената лодка продължаваше да ги преследва тѣй, както вълцитъ преследватъ жертвитъ си.

Умората побеждаваше Чаво. За моментъ, тя изпусна греблата, за да се отмори и пакъ загреба. Но напраздно — лодката едвамъ вървѣше, а осветлената лодка все повече и повече ги доближаваше. Вече се чуваше и шумътъ отъ греблата ѝ.

Чаво се убеди, че ония, които ги преследватъ, сж турци. Инкък, кои биха се решили по тоя часъ да се скитатъ по езерото. Тя реши да насочи лодката къмъ езерскитъ бездни, взимайки предвидъ всички опасности. Внезапно, обаче, противенъ вѣтъръ ѝ попрѣчи и лодката се намѣри пакъ на открито езеро. Тамъ ги застигна осветлената лодка съ залостилитъ се въ нея хищни вълци.

— Кои сте вие? — запитаха заптиитъ.

Отговоръ не последва. Чаво не знаеше, какво става съ нея.

Всрѣдъ общия вой на заптиитъ, двете лодки се съединиха.

— Това е тя, избѣгалата птичка — каза единиятъ отъ заптиитъ. — Видѣ ли, Хасанъ, че азъ правъ бѣхъ, като казахъ, че тѣ сж на езерото? Алахъ ми е свидетелъ за това. Опитаха се да избѣгатъ, ала не успѣха; дяволътъ ги върза.

— Да хвърлимъ старата гарга въ езерото, а да вземемъ съ насъ само пѣдпѣдка — отвърна Хасанъ.

— Това не е наша работа. Таксилдарьтъ каза, да му ги заведемъ и двете — каза първиятъ заптия.

— Каточели не можемъ да му кажемъ, че старата отъ страхъ сама се хвърли въ езерото — добави Хасанъ.

— Много е неприятно да гледашъ, какъ се дави стара жена — каза третъ заптия.

Чаво, седнала спокойно, слушаше разговоритъ, а Хехинара, паднала ничкомъ, плачеше и треперѣше.

Подиръ малко заптиитъ се отправиха обратно за селото, водейки съ себе си двете жени. Чаво

*) Ахтамаръ е името на най-големия островъ въ Ванското езеро. Въ него сж били скривалищата и свѣрталищата на арменскитъ борци противъ турската тирания.

бѣха я поставили самá на челната страна на лодката, а Хехинара бѣха я взели между себе си, на заднята страна.

— Какъ се е решила тая дърта вещица да бѣга посрѣдъ нощъ презъ езерото? — каза единъ отъ заптиитѣ. Вѣрвайте ме, ако не ме бѣше страхъ отъ таксилдаря, бихъ я убилъ. Азъ, по такъвъ часъ, не бихъ се решилъ да пжтувамъ по езерото.

— Такива сж тѣ гяуритѣ — се обади вторъ

сложи ржката си върху шията на Хехинара, а другъ дърпаше главата ѝ, за да ѝ открие лицето.

Чаво, следъ това, нищо не виждаше — очитѣ ѝ бѣха съвършено потъмнѣли. По едно време, тя внезапно стана, хвана съ дветѣ сж ржце челната частъ на лодката, спусна се въ езерото и съ всичката си сила дърпна лодката надъ себе си, на надолу, къмъ езерското дъно.

И викаше: езеро, езеро, погълни и насилденъ!

Четнишки скривалища и позиции до Леринското село Горничево.

заптия. Хубавото нѣщо или въ езерото го хвърлятъ, или на псетата го даватъ, само и само да не падне въ нашитѣ ржце.

— Много е красива! — добави сжщиятъ заптия.

— Че е красива, това таксилдарьтъ знае — отвърна първиятъ. Инъкъ, той не би на изпратилъ да я гонимъ по такова време изъ езерото. Той още тая заранъ бѣше решилъ да отиде въ кжщата имъ презъ нощъта, когато спятъ.

— Слушай ти, дърта вещице — обърна се Хасанъ къмъ Чаво — я ми кажи, кжде водѣше невѣстата?

Чаво нищо не отговори. Тя и нищо не чу. Тя само мислѣше. По едно време заптиитѣ съвсемъ я пренебрегнаха и забравиха.

Вече лодката приближаваше брѣга. Чаво виждаше огньове по него. Личеше, че тамъ ги чакать..

— Не посѣгайте! — извика по едно време, като изжила, Чаво, когато видѣ, че единъ отъ заптиитѣ

Лодката се наклони точно надъ главата ѝ, хлътна и моментално потъна. Водата се раздвижи и развълнува. Чу се плѣсъкъ и шумъ. Чуха се и писъци на давящи се хора. И следъ това всичко замлъкна — спокойствието отново се възцари надъ повърхността на езерото.

Езерското дъно стана обща гробница и на жертвитѣ, и на палачитѣ...

* * *

Звездитѣ отново заблестѣха и кацнаха надъ синята повърхностъ на езерото, а околорвръстнитѣ планини, съ своитѣ гъмни и тайнствени очи, продължаваха да следятъ и наблюдаватъ вълшебната игра на вълнитѣ и звездитѣ.

Човѣкътъ само бѣше, който внасяше смуть въ омайността на природата. Той, съ своето престжпление, сквернѣше лицето на земята.

А земята, срамувайки се отъ небото, затуляше лицето си съ вуала на ношната тъмнина.

Спиро Джеровъ - Македонски

(1835—1868 години).

Спиро Джеровъ-Македонски е роденъ въ гр. Битоля презъ 1835 год. отъ заможни родители. Той отъ младина проявява душевнитѣ качества на дѣда си Спиридона, водителъ на въстанията въ Битолско и обесенъ въ Битоля на „Гравъ-пазаръ“ въ 1822 год. Спиро, проче, питаеше грозна омраза къмъ турцитѣ, които по тази причина сж го преследвали, искайки да го убиятъ; затова той е билъ принуденъ да напусне Македония и е отпътувалъ за Цариградъ, Атина, Смирна, Кайро, Александрия и Критъ, кждето взема такова живо участие въ критското въстание презъ 1862 год., штоо най-възторжено го възпѣватъ, каго легендаренъ герой, историчитѣ Киприянъ Робертъ и Спиридонъ Трикуписъ въ своята „История на съвременна Гърция“.

Следъ свършекана критското въстание, Спиро напуца Критъ и се връща въ Битоля. Съ придобитата вече опитность и пламенна страсть, той организира въстанието, което, споредъ заловения отъ турцитѣ списъкъ, обгръщало, освенъ цѣла Битоля и 83 села на Битолско, още и Леринско, Ресенско и Охридско. Чети, подъ личното водителство на Джерова, сж правили нощни набѣги и нападения на турски села, едно отъ които е и нападанието на голѣмото турско село *Кажани*, паметно по смѣлость и изпълнение. Организирането вървѣло съ голѣмо въодушевление и успѣшно, докато гръцкиятъ владика Венедиктъ предаде движението на турцитѣ. Това предателство на Венедикта повдигна цѣла буря отъ негодувания и Битолчани до единъ бѣха решили да прегрънатъ униатството, ако патриаршията не бѣше прибързала да махне отъ Битоля владиката. Спиро, проче, бива осжденъ на смъртъ чрезъ обесване и се очаквало потвърждението на присждата отъ Цариградъ, за да се тури тя въ изпълнение. Тогава майка му и по-голѣмиятъ му братъ заминаватъ за Цариградъ и тамъ, чрезъ голѣми подкупи и влияния, сполучиха не само да отмѣнятъ присждата, но и да издействуватъ неговото освобождение. Спиро биде освободенъ, обаче, вследствие на 5 годишния строгъ тъмниченъ затворъ и носене на тежкитѣ вериги, той е билъ боленъ тѣломъ. Духътъ му, обаче, е билъ здравъ-чиличенъ. Домашнитѣ му, за да го отклонятъ отъ опаснитѣ му намѣрения за ново въстание, принуждаватъ го да се ожени. Но стоянето на Спиро въ Битоля било вече невъзможно и той заминава презъ 1867 г. за Сърбия — Бѣлградъ, кждето славата му за битолскитѣ и критскитѣ му подвизи се носѣха отдавна. Той бива повиканъ отъ князь Михайлъ Обре-

новича, който му повѣрилъ особена почетна длъжность. По това именно време (вижъ книгата на Панайотъ Хитовъ: „21 годишно пѣтуване по Старопланина“, издание 1872 год.) идватъ нарочно отъ Букурещъ въ Бѣлградъ Стефанъ Караджата и Хаджи Димитъръ да молятъ Спиро да вземе участие въ тѣхната чета, която била готова да мине Дунава и Спиро се съгласи, защото преследваше само величието на общото отечество—цѣлокупна България,

която болезнено обичаше и за която, както се знае, отдаде всичкитѣ си сили, сърдце и животь.

Въ списъка на тая чета, който е напечатанъ въ сждата книга на Панайотъ Хитовъ, Спиро фигурира трети по редъ, следъ Караджата и Хаджи Димитъръ. Спиро, по своята опитность, е фактическия водителъ на четата. Единъ отъ останалитѣ живи четници казалъ, че всички гледали на него съ страхопочитание. Когато *салтъ* (лодката) съ четата доближилъ българския брѣгъ, Спиро пръвъ скочилъ на сухо и изтеглилъ сала до самия брѣгъ, за да слѣзатъ и другитѣ. При скачането, камата му паднала въ Дунава и това било взето отъ четата за лошо предзнаменование.

Както е известно, още въ първитѣ сражения Стефанъ Караджата е падналъ тежко раненъ въ пленъ и много отъ четницитѣ сж се прѣснали. Спиро сполучилъ да сгрупира една голѣма часть отъ четата и следъ дълги и упорити сражения, заедно съ Хаджи Димитъръ стигнали Бузлуджа, кждето, заградени отъ всѣкжде отъ силни турски потери, на 17. юлий 1868 година биватъ убити заедно съ всички свои другари.

Спиро Джеровъ е една отъ голѣмитѣ фигури на революционното движение противъ турското иго и единъ отъ рѣдкитѣ борци, които сж дали най-сжплия си даръ — живота — въ борбата за освобождението на общото ни отечество България. Той е единъ отъ първитѣ пѣтеводители, който посочи пѣтя на народното пробуждане и положи основитѣ за действие на поробеня македонски народъ.

Описание на борческия животь на Спиро срѣщаме, освенъ въ „21 годишно пѣтуване по Старопланина“ отъ Панайотъ Хитовъ, още и въ трагедията отъ нашия народенъ поетъ Иванъ Вазовъ „Стефанъ Караджа“, кждето Спиро е централната личность. Въ „Хъшове“ Иванъ Вазовъ ни дава само идеалния, но не и историческия типъ на тогавашния хъшъ. Спиро, по своята умѣлость да организира и ръководи, ще си остане *родоначалникъ* на революционното движение.

Елисавета Д. Пажева.

**Българско цвекло,
Български вжглища,
Български превозъ и
Български трудъ
ДАВАТЪ**

Българска мѣстна захаръ

Тя не само не вреди на организма, а го ползува. И колкото повече се консумира, толкова по-голѣма е ползата отъ нея.

Италиянска и Българска Търговска Банка

ул. Леге, 2. — СОФИЯ — ул. Леге, 2.

Капиталъ: Лева 40.000.000.—

Резерви: „ 12.000.000.—

Телеграфически адресъ: БУЛКОМИТЪ

Телефони: 1-27, 10-55 и 14-72

К Л О Н О В Е :

ВАРНА, БУРГАСЪ И ПЛОВДИВЪ

ОСНОВАНА ОТЪ БАНКА КОМЕРЧИАЛЕ ИТАЛИЯНА — МИЛАНО

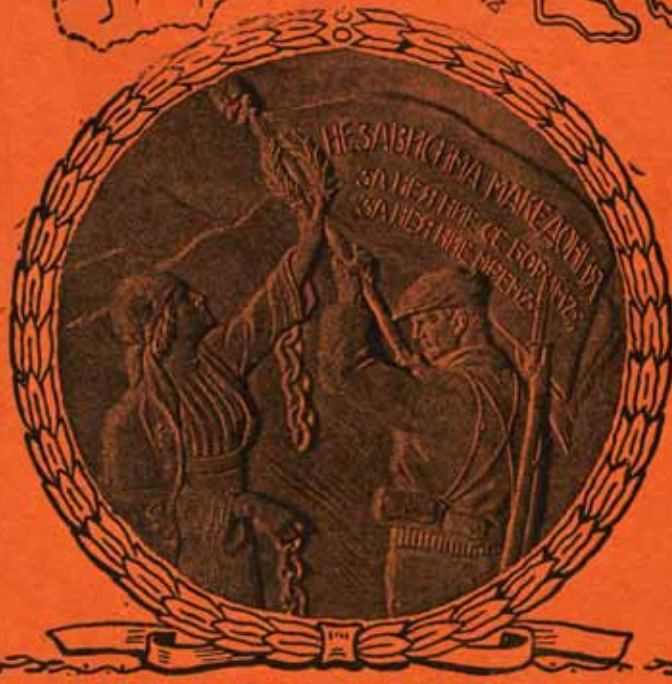
Капиталъ: Итал. Лири 700.000.000.—

Резерви: „ „ 540.000.000.—

**ВСЪКАКЪВЪ ВИДЪ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ
СЛУЖБА — СЕЙФЪ**

Продажба и изплащане на „Травелеръ Шексъ“
отъ Банка Комерциале Италияна.

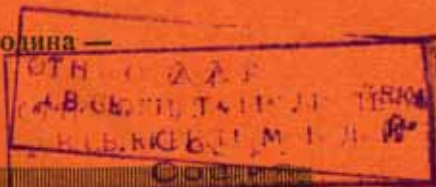
ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Пъйо К. Яворовъ.
2. Бедрось Сиримджиянъ-Бело.
3. Въстанието въ Сърския революционенъ окръгъ презъ 1903 година.
4. Гьоре Спирковъ-Ленищанецъ.
5. Призори.
6. Революционнитъ борби въ Азотъ (Велешко) и Поръчието.
7. Страници отъ моя дневникъ за 1901 година — отъ Никола Петровъ.

ИЗЛЪЗЕ ОТЪ ПЕЧАТЪ И СЕ ПУСНА ВЪ ПРОДАЖБА ИЛИНДЕНСКИЯТЪ КАЛЕНДАРЪ ЗА ИДНАТА 1930 ГОДИНА

Той е изработенъ отъ професора при Софийската Художествена академия, г-нъ Александъръ Мутафовъ, и представлява едно истинско художествено творение.

Въ неговия видъ и съдържание всички илинденци и неилинденци ще видятъ олицетворена илинденската мисълъ, която, зачената преди 1903 година, конкретизирана презъ тая година, спъвана следъ тая година, продължава неотстъпно своето шествие до крайното догонване на илинденския идеалъ. Като така, календарътъ става насъщна необходимостъ не само за домоветъ на всички илинденци и неилинденци, но и за всички учреждения и заведения.

Ръководното тѣло на Илинденската организация, въ желанието си да направи календара достъпенъ за всички, а предимно за беднитъ, опредѣли цената му само на

ДЕСЕТЪ (10) ЛЕВА,

макаръ размѣрътъ му, тоя нѣтъ, да е 50×70 , вмѣсто 47.5×63 , какъвто бѣше размѣрътъ на всички досегашни илинденски календари.

Доставката на календара, било на едро, било на дребно, може да става или чрезъ настоятелствата на илинденскитъ дружества въ Царството, или направо отъ **Канцеларията на Ръководното тѣло на Илинденската организация,** която се намира

въ София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32. На желающитъ да се заематъ съ продажбата на календара ще се отстъпва по два (2) лева за всѣки продаденъ отъ тѣхъ календаръ.

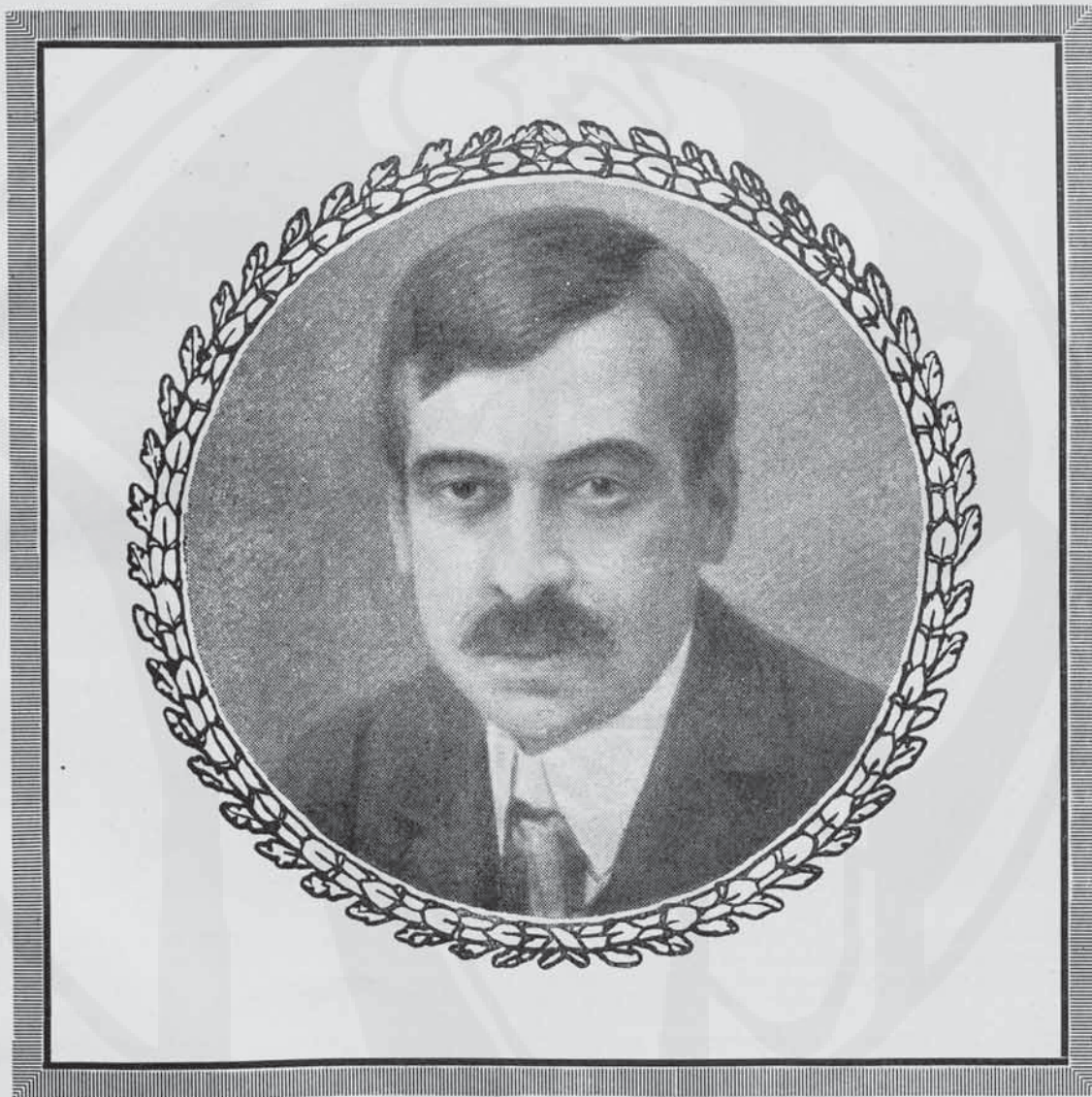

ИЛЮСТРАЦИЯ И ПИИДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

П ъ й о К. Я в о р о в ъ

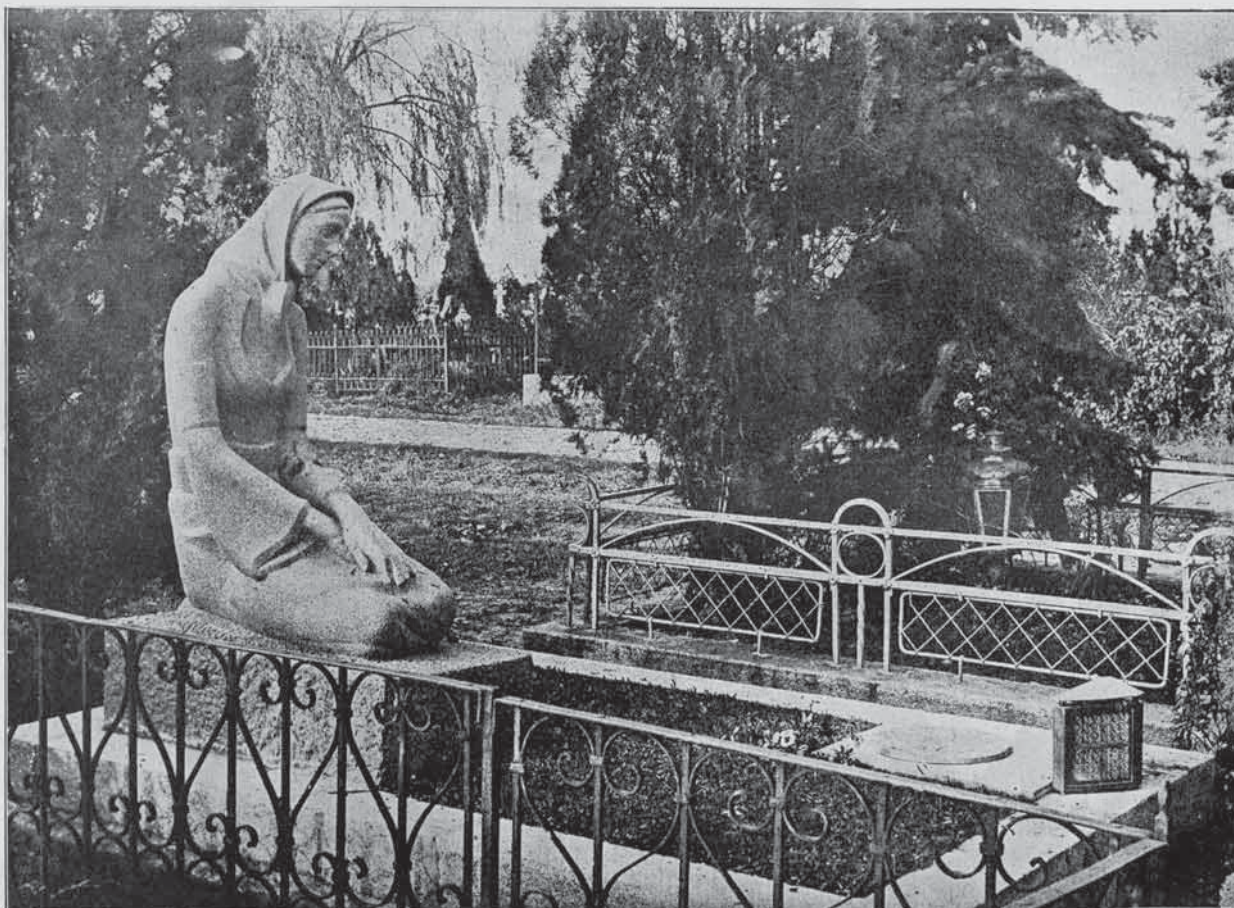
Когато преди петнадесет години вестта за трагичния край на поета-революционеръ П. К. Яворовъ, следъ като бѣ потресла всичко будно и честно въ българската столица, отлитна съ свѣткавична бързина на югъ къмъ Македония, къмъ онзи български край, надъ чиито скръбни дни сѣдбата що току жестоко се бѣ подиграла, изпращайки му ново и по-черно робство, не бѣха тамъ малцина онѣзи, чиито сърдца се свиха отъ болка на мъчителна осиротялостъ. Защото съ най-хубавото отъ своя животъ и дѣло Яворовъ принадлежеше на

Македония. Не напразно приповтаря той въ предсмъртното си писмо до своя вѣренъ приятель Тодора тази истина. Будна и борческа Македония го считаше отдавна свой.

Връзката, която свърза така здраво този неспокоенъ синъ на Балкана съ чедата на легендарнитѣ македонски планини, не възникна случайно. Носещъ дълбоко въ душата си нестихващитѣ струи на пламенно братолюбие и дълбока човѣчностъ, криещъ въ бурната си съвѣсть неудържима отврата срещу всичко, белязано съ знака на човѣшко наси-

лие, той намъри въ обществото на македонскитъ революционери онази срѣда, гдето единствено бѣ властенъ да даде волень избликъ на накупѣлата си отъ болка предъ човѣшкитъ страдания душа. Той живѣ и се бори за Македония така, както малцина преди и следъ него. За него борбата бѣше нѣщо повече отъ единъ бунтъ срещу тирани и потисници. Тя бѣ борба срещу злия човѣшки демонъ, срещу злото начало въ живота изобщо. Ето защо, въ вихъра на своето възмущение предъ

ментъ, но тѣхната зломрачност убива. А сжщиятъ Яворовъ, авторътъ на „Безсъници“, написа и незабравимитъ „Хайдушки пѣсни“, написа и „Хайдушки купнения“. Истинското спокойствие и удовлетвореност на своя неспокоенъ духъ Яворовъ намъри въ борбата, рамо до рамо съ македонския четникъ. И никой до днесъ не е вникналъ по-дълбоко отъ него въ духа на този борецъ срещу човѣшката неправда, никой не се е вживявалъ по-крепко съ трепетитъ на неговата душа. Хайдушкитъ пѣсни,

Гробътъ на Пѣйо К. Яворовъ въ Софийскитъ гробища и надгробниятъ му паметникъ, въздигнатъ по инициативата на Софийската македонска младежка организация, която носи неговото име, и при съдействието на особенъ граждански комитетъ. Освещаването и откриването на паметника стана при голѣма тържественост на 17. октомври отъ настоящата 1929 година.

вида на безкрайното човѣшко страдание той не се колебаеше да хвърля проклетия къмъ всичко и всички, къмъ самия Богъ дори. Тази борба бѣ и единствениятъ свѣтълъ лжчъ въ неговия нерадостенъ животъ. Всѣки, който прочете днесъ стиховетъ му и мине по стѣпкитъ на неговия животъ, ще види, че колчемъ този избраникъ на духа се е опитвалъ да се затвори въ себе си и да търси успокоение, ровейки се въ дълбинитъ на своята богата и разнообразна душа, винаги се е изпрѣчвалъ предъ една безизходност и е изпадалъ въ бездѣнната пропастъ на нечовѣшко страдание и отчаяние. Въ историята на българската литература нѣма примѣръ на по-безутешно и по-горчиво изплакани пѣсни. Наистина, въ тѣхъ е разкрита една велика въ своята дълбочина душа, намѣрилъ е отражение единъ гениаленъ поетически темпера-

тѣзи истински перли на българската поезия, свидетелствуватъ ясно за това.

Името на Яворова ще бжде вписано съ незаличими букви въ историята на македонското освободително движение не само поради това, че съ мощната си поетическа интуиция превъплоти въ чудни образи цѣлия вътрешенъ миръ на македонския четникъ, неговитъ копнежи и възторзи, неговата примирена и тѣпа болка, но и поради това, че години наредъ стоя буденъ било съ перо, било съ оржие въ ржка въ служба на брата робъ. Вѣренъ и нераздѣленъ другаръ на македонскитъ великани Дѣлчевъ и Александровъ, той бѣ проникнатъ напълно отъ духа на водената борба и можеше всѣки мигъ съ достоинство да я защити идейно, а когато станѣше нужда не скѣпѣше и живота си. Велика благодарностъ дължи Македо-

ния на този несрѣтникъ, който ѝ служи и я обикна безкрайно и който умрѣ съ нейното име на уста.

Днесъ, петнадесетъ години следъ смъртѣта му, неговата фигура израства още по-мощна и по-внушителна предъ насъ. Дългиятъ нанизъ отъ години на можаха да заличатъ спомена за този великанъ на българския духъ; не можаха да хвърлятъ сѣнка върху неговата свѣтла паметъ и безбройнитѣ хули и клевети, които този преследванъ непрестанно отъ

жестокия бичъ на сѣдбата трѣбваше да понесе въ края на своя животъ. И днесъ въ усиленото и мрачно за македонецъ робъ време, повече отъ всѣки другъ пжтъ дългъ ни се налага да тачимъ неговото име. Вървейки по стѣпките на неговия примѣръ, ние най-достойно ще се отблагодаримъ къмъ неговата толкова самоотвержена и безкористна служба за нашия поробенъ народъ.

Кирилъ Мирчевъ.

Бедросъ Сиримджиянъ-Бедо

Роденъ е презъ 1869 година въ гр. Пловдивъ и произхожда отъ знатно и родолюбиво арменско семейство. Първо-

началното си образование получи на родния си езикъ въ родния си градъ, а следъ това постѣпи въ тамошната българска гимназия, която свърши съ отличенъ успѣхъ. По това време, въ Цариградъ и въ Турска Армения кипѣха арменскитѣ революционни борби противъ турската тирания. Тѣхнитѣ огнища бѣха Руска и Персийска Армения. Тия борби подказаха на Бедо, че неговото призвание е въ тѣхъ. Схващайки това си призвание, той, за да се подготви за него, постѣпи въ Софийското Военно училище, което свърши, тоже съ отличенъ успѣхъ, презъ 1894 година и биде произведенъ въ чинъ подпоручикъ.

Като юнкеръ въ Военното училище, Бедо, наредъ съ арменскитѣ революционни борби, следилъ е внимателно и борбитѣ, които току що появилата се Вътрешна македонска революционна организация развиваше въ Македония и бѣше въ непосредствено общение съ ръководнитѣ фактори на тая организация.

Запасанъ съ потрѣбнитѣ му знания по военното дѣло отъ своитѣ учители въ Военното училище и съ знания по македонското революционно дѣло отъ ръководнитѣ фактори на това дѣло, той напусна офицерската си кариера и България и се отправи за Персия. Тамъ той разви изумителна организационна дейность, по типа на македонската, и образува чети. пакъ по типа на македонскитѣ, които отправи въ Турска Армения. Самъ той, начело на една такава чета, нахлу въ поробената си родина и въ продължение на цѣли четири години държа

развѣто арменското революционно знаме въ районитѣ на Ванъ, Ханосаръ и Салмасть.

Къмъ края на 1897 година, той се превърли въ Руска Армения, съ цель да влѣзне въ общение съ тамошнитѣ арменски революционни кръгове. Въ гр. Тифлисъ, обаче, той биде заловенъ отъ царската руска полиция, която го арестува въ тамошния прочутъ затворъ „Медехи“, гдето престоя около деветъ месеци. Следъ освобождението си отъ затвора, той се завърна въ България, за да си поотпочине и да възстанови здравето си, което е било доста разклатено отъ четнишкия и затворническия животъ.

Тукъ, въ България, той се предаде на литературна дейность. Въ арменскитѣ революционни вестници е писвалъ много статии по арменското и македонското революционно дѣло и е превелъ на арменски творбитѣ на

мнозина отъ нашитѣ революционни автори.

Презъ месецъ юлий 1901 година, той и безсмъртнитѣ македонски революционери Свѣтославъ Мерджановъ и Петъръ Соколовъ образуваха армено-македонска чета, съ която навлѣзоха въ Одринско. Следъ единъ смѣлъ подвигъ въ околността на самия градъ Одринъ, четата се отправи по посока на границата. Тамъ тя е била предадена отъ черни предатели и обградена отъ многобройна турска войска.

Въ завързалото се сражение, повечето отъ четницитѣ паднаха убити. Между тѣхъ бѣха Петъръ Соколовъ и храбриятъ четникъ — арменецъ Татулъ Зармарянъ, родомъ отъ гр. Малгара. Тежко ранени и пленени бидоха Бедросъ Сиримджиянъ, Свѣтославъ Мерджановъ и четникътъ — арменецъ Онигъ

Въстанието въ Сърския революционенъ окръгъ презъ 1903 год.

Илинденското въстание презъ 1903 год., по редъ причини, не бѣ обявено едновременно въ цѣла Македония и Одринско, както бѣ конгресното решение, взето на 4. януарий 1903 година въ гр. Солунъ. На Илинденъ то бѣ обявено въ Битолския революционенъ окръгъ, следъ това въ Одринския и най-сетне въ Сърския революционенъ окръгъ.

Решение, въ кой день да бѣде обявено

жени доброволци, дошли отъ братска България, начело съ запасния генералъ Иванъ Цончевъ и запасния полковникъ Анастасъ Янковъ, следъ нѣколко сражения въ Пиринъ съ турски пѣхотища, на 1. септемврий бѣха се обединили съ революционнитѣ отряди на ВМРО, начело съ Яне Сандански, Димитъръ Стефановъ и други, на „Гръцката поляна“, при селото Пиринъ. Тия обединени революционни сили, на брой около 750 души, движейки се изъ

Орфанскиятъ заливъ и Градецътъ Орфано, снети отъ птичи полетъ.

въстанието въ Сърския революционенъ окръгъ, бѣ взето на 5. септемврий 1903 г. отъ обединенитѣ революционни сили на дейцитѣ отъ ВМРО и тия на Върховния Македоно-Одрински комитетъ. Последнитѣ, повече отъ 400 души отлично въоръ-

Торосянъ, родомъ отъ гр. Родосто. Тѣ бидоха закарани въ гр. Одринъ и арестувани въ тамошния занданъ.

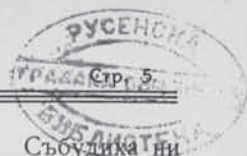
На 27. ноемврий 1901 година и тримата бидоха обесени на тритѣ крайща на града Одринъ.

Така завърши своя революционенъ животъ голѣмиятъ арменски вождъ, Бедросъ Сиримджиянъ. Неговото бесило и бесилото на Свѣтославъ Мерджанова осветиха навѣки армено-македонското революционно братство.

Да бѣде вѣчна паметъта имъ!

непристъпнитѣ височини на Пиринъ-планина. На 5. септемврий, преди залѣзъ слънце, спрѣха за почивка и съвещание при Брѣзничкото езерце, кацнало всрѣдъ височинитѣ на Пиринъ, въ дивно красива котловина. Тукъ, край брѣга на езерцето, далече отъ населени мѣста и неприятелско око, запалихме около 80 огньове и опекохме на шишове 120 овце; при това, пѣсни юнашки пѣхме, комитски хора играхме, лудо се веселихме до късна доба. Картина чудесна, величествена, вълшебна! При такава обстановка, въ тая нощъ, се състоя съветъ отъ войводи и ржководители, подъ председателството на генералъ Иванъ Цончева. Съветътъ взе следнитѣ решения:

1. Въстанието въ Сърския революционенъ окръгъ да бѣде обявено на 14. септемврий — Кръстовденъ — и да бѣде то общо, повсемѣстно;

2. Отрядитъ на Йорданъ Стоянова, Петъръ Дървингова, Дончо-Войвода и Яне Сандански, подъ началството на Йорданъ Стоянова, да действуватъ въ Мелнишко;

3. Отрядитъ на Димитрий Атанасова, Михаилъ Чакова, Стоянъ Мълчанкова и др., подъ началството на Димитрий Атанасова, да действуватъ въ Неврокопско;

4. Отрядитъ на Анастасъ Янкова, Христо Танушева, Димитъръ Зографова, Александъръ Манова, Владимиръ Каназирева, Никола Левтерова, Сера-

14. септемврий — Кръстовденъ. Събудиха ни много рано — въ 2 часа сутриньта. Небето е ясно. Безброй звездици кичатъ небесния сводъ. Месецътъ, милъ и приветливъ, бавно се спуска задъ високи върхове планински. Тихъ вѣтрецъ подухва и нѣжно ни гали. Гора и треви тихо шумолятъ и тайнствено нѣщо бърбятъ. Зеръ, днесъ ще въстане петвѣковниятъ робъ и ще счупи петвѣковни робски вериги.

Предъ неизвестността, предъ великия и сѣд-боносенъ день, предъ революцията, насъ всинца

Съединенитъ чети на Леринскитъ войводи Дзоле Гергевъ, родомъ отъ Леринското с. Баница, и Стойчо Ивановъ, родомъ отъ Леринското с. Горничево.

фимъ Парталева, Цвѣтко Еизева, Константинъ Молерова и др., подъ началството на Анастасъ Янкова, да действуватъ въ Разложко;

5. Главниятъ Щабъ, начело съ генералъ Цончева и Димитъръ Стефанова, да бже въ Банския балканъ.

На 6. септемврий, следъ обѣдъ, напуснахме Брѣзничкото езерце и всѣки отрядъ се отправи за своето мѣстоназначение, за да пригответи тамъ населението и всичко нужно за великия день на въстанието.

Нашиятъ Мелнишки отрядъ се движи изъ върховетъ на Пиринъ и на 10. септемврий спрѣ за почивка далече надъ селото Лиляново, подъ върха „Мозговица“, при Арнаутския чаркъ, тамъ да чакаме деня на въстанието.

ни обзима нѣкакво смѣтно, но радостно чувство. Ние бърже, трѣскаво се приготвяваме, поздравяваме се, пожелаваме си успѣхи и бодро, решително потеглихме надолу къмъ полето, за село Свети-Врачъ, съ намѣрение вечерьта да го нападнеме, да избиемъ турския гарнизонъ и да запалимъ тамъ турскитъ махали.

Осъгнахме въ планината, далече отъ селото, въ мѣстността „Пиляфа“, дето останахме да денуваме.

Борисъ Стрезовъ, Мициевъ и азъ сме кацнали на една висока чука далече отъ отряда. Оттукъ се виждатъ: Петричко, Струма, Бѣласица, Рупелскиятъ проходъ, Лиляново, Свети-Врачъ. Оттукъ се вижда една голѣма часть отъ Иринъ-Пиринъ, вижда се голѣма часть отъ Сърския санджакъ, дето следъ нѣколко часа щѣхме да поведемъ кървавата борба, борба на животъ и смъртъ.

Сърският санджакъ, театърът на въстанието, е най-големия въ Македония, след Солунския. Той брои осем кази: Сърска, Демир-Хисарска, Зъхненска, Петричка, Мелнишка, Горно-Джумайска, Разложка и Неврокопска. Населението на тоя санджакъ възлиза на около 420,000 души. Християнското население възлиза на около 270,000 жители, отъ които грамадното мнозинство, около 215,000 души, е българско. Турцитъ сж около 120,000; стъ които 40,000 сж помаци — потурчени българи. Останалитъ сж отъ разни народности. Турското население е съсредоточено главно въ градоветъ. Помашкото население е въ Разлога и въ Неврокопско. Християнското пъкъ население, сж

се измъква отъ страшната тѣснина и тихо почва да се протяга изъ Сърскитъ равнини.

Тукъ, въ тия тѣснини, нѣкога юначниятъ царь Самуилъ бѣ изгубилъ своето царство.

Отъ височинитъ на Пиринъ, отъ чукара, азъ съмъ впилъ погледъ въ тия исторически мѣста; въ тия тѣснини, мисля за миналата слава на Македония, за онова страшно нѣкога сражение между гърци и българи-македонци и си казвамъ: дано Богъ благослови сега поне нашето оржие срещу турцитъ.

Заградената отъ Струма и Мѣста област е чудна по красота и по величие. Разклоненията на Пиринъ се спущатъ по всички направления между

дветъ голѣми рѣки и тѣ образуватъ разкошни падини, прелестни лжки, дивни долини, чаровни крайнини, изъ които текатъ буйни потоци, обилни рѣки. Засѣнена отъ планинскитъ височини на северъ, Пиринската област е една чудно плодородна страна. Политъ ѝ сж накичени съ голѣми и хубави села, ребрата ѝ сж великолепни пасбища, върховетъ ѝ сж чудни плата.

Отъ освобождението на България, Пиринската област е станала главно свѣрталище на всички буйни нагури, които сж копнѣли за свобода и волень животъ.

Когато Берлинскитъ аеропагъ реши да остави Македония подъ турско владичество, македонцитъ направиха единъ въоръженъ протестъ тукъ — въ Кресненскитъ клисури. То ва бѣ Кресненското въстание презъ 1878 година.

То бѣ наистина потушено, о юначни дружини постоянно

но бродѣха по Пиринскитъ височини и усои, налитаха върху турцитъ и будѣха народната душа противъ турската управа. *Пиринъ стана легендаренъ защитникъ на робитъ и закрилникъ на борцитъ. Измъчениятъ отъ турцитъ народъ гледаше съ признателностъ на тая планина, която единичка стоеше безстрашна срещу ужасната тирания и вселячаше надежда и куражъ у македонскитъ синове. Народни пѣсни възпяватъ нейнитъ дивни хубости, още повече — нейнитъ матерински грижи върху българскитъ юнаци. Пиринъ стана легендаренъ; той станъ символъ на нашитъ идеали, на нашитъ копнежи.*

И ето днесъ, 14. септември, Пиринъ лелѣ въ своитъ обятия многочислени македонски дружини, които откриватъ вече решителна борба на турското господство. По тѣснинитъ на дивната Кресненска клисура, по политъ и върховетъ на гордия Иринъ-Пиринъ, днесъ, Кръстовденъ, въ 9 часа вечерта ще се развѣятъ знамената, ще загърмятъ пушкитъ, ще затрещатъ бомбитъ на хиляди герои и ще се раздруса и ще рухне отъ основитъ си турската държава...

Така си мислѣхъ азъ, унесенъ въ мечти, когато единъ влахъ, куриеръ на Организацията, приближи при насъ и ни съобщи, какво многохиляденъ турски

Градъ Неврокопъ.

изключение на Неврокопската каза, навсѣкжде е въ по-големо мнозинство и съ компактни маси.

Като изключимъ Петричката каза и малка частъ отъ Демир-Хисарската и Сърска кази, Сърският санджакъ се намира между две голѣми рѣки: Струма и Мѣста. Всичката тая мѣстностъ между дветъ рѣки, далече до Сърско-Драмското поле, е подъ владичеството на гордия Иринъ-Пиринъ.

Областта, която днесъ щѣше да въстава, бѣ Пиринската област, спадаща въ Сърския революционенъ окръгъ.

Една верига отъ планински върхове и гребени, които достигатъ до Сърско-Драмското поле, дѣлятъ областта на две половини: едната гледа къмъ Мѣста, другата къмъ Струма.

Погледитъ на Пиринъ сж обърнати повече къмъ величествената Струма, чиито води се виятъ и бѣсно скачатъ презъ едни отъ най-чудеснитъ, най-величественитъ тѣснини. Това е прочутата Кресненска клисура, която почва горе отъ селото Кресна и свършва въ едно величествено гърло, утѣснено отъ едната страна отъ стръмнитъ на Бѣласица планина и отъ друга — отъ гигантскитъ канари, наречени „Маркови скали“. Това е Рупелското гърло. Тукъ Струма лудо, бѣсно налита, ту къмъ Бѣласица, ту къмъ „Маркови скали“, додето най-сетне

аскеръ и башибозукъ се е движелъ срещу насъ, поради което войводитъ решили да отстѣпимъ нагоре изъ долината и тамъ, изъ височинитъ, да заедемъ удобни позиции за бой.

Веднага напуснахме чукара, спуснахме се изъ стръмната гора и настигнахме четитъ, които бѣха се спрѣли при единъ потокъ да ни чакатъ. Следъ

малка почивка продължихме пѣтя, минахме „Орлето“, минахме „Боговица“ и се спрѣхме при „Башъ-Мандра“, тамъ да чакаме неприятеля и да го сразимъ. Започваше кървава драма.

Пиринъ се готвѣше да види едно отъ голѣмитъ зрѣлища, които историческата роля му бѣ отредила. . .

Г. Ив. Бѣлевъ

Гьоре Спирковъ - Ленищанецъ

Следъ освобождението на България, революционнитъ чети, които бѣха изъ Македония, останаха да действуватъ при съвсемъ тежки условия, създадени отъ Берлинския конгресъ.

На Турция бѣха развързани рѣцетъ и тя захвана да преследва безогледно революционнитъ чети както и християнското население, което масово гниеше по затворитъ.

Планинската мѣстность Мариово бѣ свѣрталище на четитъ. За преследванието имъ създадоха се „кърсердари“, които се избираха измежду най-кървожаднитъ турци. Кърсердаритъ се поставяха начело на потеритъ, които гонѣха четитъ. За Прилепския районъ, респективно Мариово, бѣ назначенъ Бафтиръ чаушъ, който обикаляше селата и всѣваше страхъ и трепетъ на християнското население. Кждето кондисваше (отидѣше), всичко му се даваше: кокошки, баницы, халви, пари и хубави моми — бесплатно и безвъзмездно. По това време изъ Мариово се подвизаваше войводата Георги Лажо.

На Бафтиръ чаушъ се удаде да открие Лажо въ с. Вепърчани, дето, следъ ожесточено сражение, падна убитъ. Бафтиръ чаушъ взема, като трофей, отъ Георги Лажо, освенъ орѣжието му, единъ голѣмъ сребрениъ кръстъ съ изображение на „Свети Георгий победоносецъ“. Този кръстъ съ много сребърни синджирчета на тежестъ до една стара ока носелъ го Георги Лажо на гърдитъ си. Щомъ падна въ рѣцетъ на Бафтиръ чаушъ, кръстътъ биде преправенъ на полумесецъ и кърсердарьтъ го носѣше на гърдитъ си дълги години. Следъ време той го даде на най-бабаитина отъ синоветъ си, Сефединъ ага, който имаше чифликъ на петъ километра далечъ отъ гр. Прилепъ въ с. Ленища. Сефединъ ага постоянно носѣше сребърното украшение на гърдитъ си и възбуждаше омразата на българитъ, които знаеха, на кого бѣше този кръстъ. Сефединъ ага тормозѣше християнското село Ленища, което презъ последния революционенъ периодъ бѣше добре организирано и служеше за здрава база на четитъ. Сефединъ ага, поради близостъта до града, често — почти всѣки день — отиваше въ чифлика си и пакъ се връщаше у дома си въ града, дето му бѣ семейството.

Въ с. Ленища рѣководителъ на революционната организация бѣше *Гьоре Спирковъ*. Като видяше той, че Сефединъ ага се явява опасенъ за Организацията, решава да го премахне. Единъ день,

Велешко-Прилепскитъ войводи: Тано Николовъ (въ срѣдата), Мирчо Найденовъ (въ лѣво) и Гьоре Спирковъ-Ленищанецъ (въ дѣсно).

въ началото на 1903 година, Гьоре Спирковъ съгласява се съ Илия — неговъ съселянинъ и другаръ въ революционната организация, да убиятъ Сефединъ ага. Поканватъ „агата“ да се почерпятъ ракия при Гьорето въ кѣщи; той се съгласява и дожда. Пили ракията, но не е било удобно за нападение. Следъ това отиватъ тримата въ кѣщата на Илия. И тамъ не имъ се удаде. Илия и Гьоре носятъ прикрито само револвери, а Сефединъ има цѣло снаряжение: хубава изкована съ седефъ пушка „мартинка“, силафъ съ револверъ и кама.

Сефединъ ага най-сетне ги поканва да пиятъ и при него въ чифлика. Тамъ, както е седѣлъ агата съ пушка на колѣнетъ, внезапно Гьоре хваща му рѣцетъ изотзадъ, а Илия го хваща за гушата и го одушаватъ.

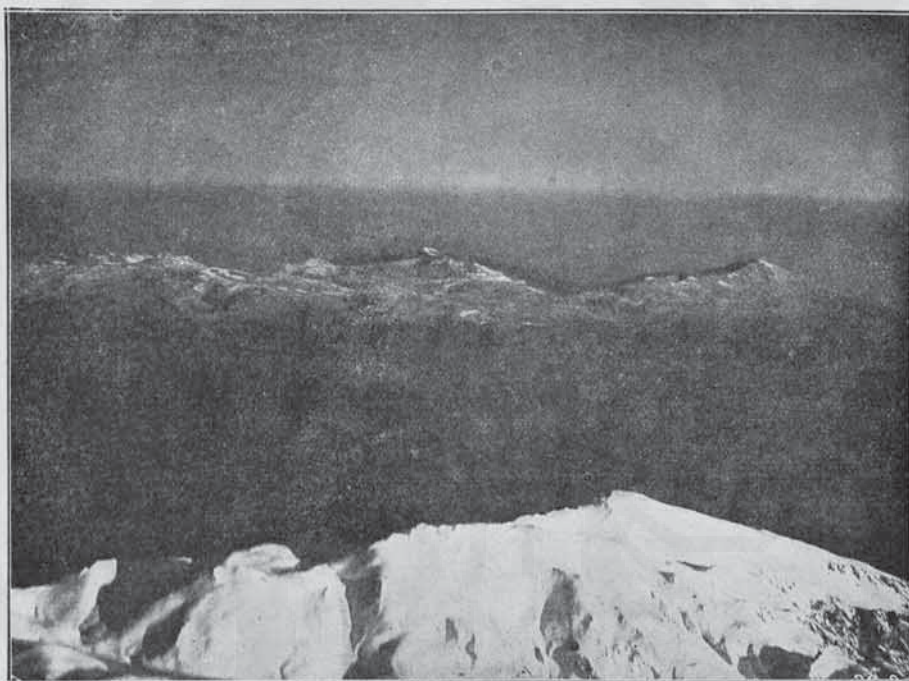
Като се смъркнало, взиматъ единъ конь,

натоварват го и го занасят въ казармитъ на града, дето го намиратъ голъ на другия день. Това събитие е уплашило много турцитъ, а възрадва и окуражи българитъ, дето падна пакъ въ християнски рже сребърниятъ кръстъ на Георги Лажо.

Гьоре и Илия взиматъ сребърния кръстъ, пушката, револвера и дрехитъ му и забъгнаха още сжщата вечеръ въ четата на Петъръ Ацева въ с. Кръстецъ, Прилепско. Силни потери нахлуха въ с. Ленища, дето изтезаваха селянитъ, които казаха, че виновницитъ не сж при тѣхъ. Оттогава Гьоре стана ред овенъ четникъ, впоследствие и войвода.

Аведисъ Ахаронянъ
(Харипъ).

Планината бѣше покрита съ снѣгъ. Четата бавно и предпазливо слизаше по нейнитъ склонове. Цѣла нощъ тя вървѣше безъ почивка.

Планината Олимпъ — граничната планина на Македония откъмъ Гърция.

Зазоряваше се, а тя още вървѣше.

Първитъ бледи лъчи на слънцето бѣха вече огрѣли побѣлѣлитъ планински върхове, а долу долината бѣше още подъ сѣнката на дебелата снѣжна ллацианица. Природата и четницитъ бѣха мрачни и непривлекливи: и тя и тѣ бѣха прекарали безсънна нощъ, треперейки и измжчвайки се отъ лютия студъ. Ето защо, събудилата се природа не съ гальовна прозявка посрещна изгрѣва на слънцето. Сжщото сториха и вкоченясалитъ се четници. Тя и тѣ приличаха, въ тоя моментъ, на свинкове.

Равнодушнето на четницитъ се нарушаваше, само когато нѣкоя снѣжна лавина, откъртила се изподъ краката имъ, полетяваше съ трѣсъкъ на надолу и стигише въ долината, гдето се разпиляваше на дребни късове.

Четата продължаваше да върви.

Войводата отвреме-навреме се спираше и съ бинокла си оглеждаше хоризонта и долината и пакъ вървѣше. Следъ него, наредени единъ следъ другъ, вървѣха четницитъ — мрачни и мълчаливи.

Презъ м. януарий 1907 година, Гьоре замина за София съ мисия да вземе и пренесе въ Прилепско манлихерови пушки и патрони. Тая си мисия той свърши благополучно. Единъ день, обаче, обикаляйки района си съ четата си, той попада въ сражение съ турски войсковы части и башибозукъ при Прилепското село Топлица и бива тежко раненъ. За да не бжде заловенъ живъ отъ турцитъ, той се самоуби, следъ като строши пушката си. Това стана въ деня на празника на Малка Богородица, презъ м. септемврий 1907 година.

Атанасъ Ивановъ.

Призори

Снѣжната имъ пжтека, подобна на бѣгаща змия, капризно криволичеше около скалитъ и пещеритъ. ту скривайки се подъ тѣхъ, ту излизайки надъ тѣхъ,

— Хей! 'ето моятъ ловъ —

извика внезапно единъ отъ четницитъ, който, куцайки, вървѣше на опашката на четата.

— Млъкни, Хачо — смъмри го войводата и отново насочи бинокла си къмъ долината. Тамъ се чернѣеше нѣщо...

Всички се спрѣха.

— Знаешъ ли, какво е оно-ва тамъ? — каза войводата.

— Какво е, златенъ войводо? — отвърна Хачо.

— Онова е единъ грамаденъ вълкъ, по-добъръ, може би, отъ тебе, но не е раненъ като тебе.

— Тю! дяволъ да го вземе... Азъ пкъ помислихъ, че е нѣкой кюрдъ. Да го убия ли? — извика Хачо.

— Стой мирно — каза му заповѣднически войводата. — Нали знаешъ, че ние трѣбва да скриемъ следитъ си.

Хачо млъкна и тръгна да върви следъ четата, подпирайки се на пушката си. Вражески куршумъ бѣше пронизалъ мускула на дѣсния му кракъ;

раната не бѣше опасна, тя бѣше превързана, но затрудняваше хода му и затова той вървѣше на опашката на четата, подпирайки се на пушката си.

Сражението, което стана вчера, бѣше упорито и кърваво. Въ него палнаха много четници. Низъ проклетитъ далечни долини и всрѣдъ върлитъ планински висини, тѣ, скитайки се цѣла година, търсѣха свободата на своя народъ. И паднаха за нея, за да не станатъ никога.

Оцѣлѣлитъ имъ другари сега отстѣпваха съ гърди, преизпълнени съ тжга, и съ сърдца, пропити съ мстъ. Челата на всички бѣха мрачни; въ душитъ имъ бошуваше ураганъ и димѣше страшна и паляща болка.

Единственъ раненъ отъ четата бѣше Хачо. На ръстъ той бѣше срѣденъ; тѣлото му бѣше сухо, но жилаво. А бѣше жизнерадостенъ младежъ. При най-тежкитъ минути, той намираше радостни думи, за да разсѣе тжгата на своитъ другари. Всрѣдъ боеветъ, подъ дъжда на куршумитъ, той винаги тананикаше любимата си пѣсенъ: — Скопје

Не ща, майко, на Султана
вергия да плащамъ;
искамъ, майко, въ Балкана
знаме да развѣя . . .

Останалата частъ отъ пѣсенята той не знаеше и не си даваше трудъ да я научи. Това, което знаеше отъ нея, му стигаше. И бѣше доволенъ.

Когато, презъ време на боя, нѣкой заблуденъ куршумъ минаваше надъ главата му и попаднѣше въ скалата и откъртваше отъ нея камъне или прѣстъ,

отъ придоплитѣ му на помощъ подкрепление и ставаше застрашителенъ; позицитѣ и положението на четата бѣха въ опасностъ. Войводата даде заповѣдь за отстъпление и трѣбваше да се използува нощта, за да се прикриятъ следитѣ. Въ момента, когато четата напускаше полесражението, последниятъ куршумъ прониза крака на Хачо.

— Да е на хайрлия! — извика Хачо, следъ като хвана ранения си кракъ и седна.

— Хачо! — обърна се къмъ него войводата съ жаловенъ гласъ.

Четата на Скопския войвода Даме Мартиновъ

Хачо — вѣченъ шегобиецъ — викаше, колкото гласъ му държеше, въ лицето на противника:

— Хей, мръсни кучета, вашитѣ очи сж кьорави . . . Мѣрницитѣ ви сж погрѣшни . . . Языкъ за куршумитѣ ви . . .

Всички негови другари, които паднаха убити въ разнитѣ сражения, отнесоха съ себе си по една усмивка, по една закачка и по една частица отъ живота и възторга на Хачо.

Презъ време на сражение, зжбитѣ на Хачо се стискаха, очитѣ му кръвясваха, веждитѣ му се намръщваха, лицето му ставаше бледо. А когато нѣкой отъ другаритѣ му паднѣше мъртавъ и се повалваше край него като джбъ, той още по-здраво стискаше пушката си и зжбитѣ си, очитѣ му ставаха още по-кръвясали, а веждитѣ му още повече се свиваха и намръщваха.

Вчерашната борба между сражаващитѣ се бѣше неравна. Врагътъ отъ часъ на часъ се засилваше

— Нищо! войводо; нещастieto не е голѣмо — отговори Хачо.

Подпомогнатъ отъ другаритѣ си, той превърза раната си съ парцали, които отрѣза отъ ризата си.

— Можешъ ли да ходишъ? — запита го войводата.

— Та тукъ ли да остана, за да ме изедатъ вълцитѣ! — отговори Хачо.

И цѣла нощъ той вървѣше на опашката на четата, подпирайки се на пушката си, безъ да охка. Вървѣше Хачо и мълчеше.

Призори гласътъ му отново се разнесе. Той почна даже да си подсвирква. Едновременно съ това, той оглеждаше съ четири очи цѣлото протяжение на хоризонта.

За негово нещастие, предъ взора му се мѣркаха или хрусталаци, или нѣкой бѣгащъ звѣрь, или нѣкой сърна.

Четата продължаваше да слиза по планинския склонъ и Хачо продължаваше да върви следъ нея, каченъ тоя пътъ на конь, за отмора на ранения му кракъ.

Слънцето вече бѣше доста се издигнало и лжчитъ му съ своя блѣсъкъ заливаха снѣжнитъ гърди на срещулежащитъ планини.

— За Бога, ето го! — извика Хачо и приготи пушката си за стрелба.

**Знамето и знаменосецът на четата на войводата
Кольо Левтеровъ**

Кольо Левтеровъ, бидейки Варненски гражданинъ, рекрутираше четниците за своята чета предимно отъ гр. Варна и Варненския край, а Варненскиятъ хлѣбарски еснафъ му подари четнишкото знаме. Него го изработи отъ скъпъ коприненъ платъ и отъ чиста сърма г-ца Олга Христова-Шотова, дъщеря на Варненския родолюбецъ Христо Шотовъ, преселенъ отдавна въ Варна отъ Костурското село Загоричени. Съ своята чета и съ четнишкото знаме, Кольо Левтеровъ взе участие въ всички въстанически борби, които се развиха въ Македония до Балканската война. Съ оцѣлѣлитъ четници и съ сжщото знаме, той взе участие и въ Балканската война. Въ всички тия борби той, четата му и знамето бидоха покрити съ неуѣхваема слава. Наредъ съ четницитъ, вражескиятъ куршуми и гранати не пощадиха и знамето: и него го надулчиха на много мѣста и при много сражения.

Достойниятъ знаменосецъ на това достойно знаме бѣше храбриятъ Варненски гражданинъ Любенъ Станчевъ, който оцѣля и сега живѣе въ Варна. Сега знамето се съхранява въ българския Дворецъ, наредъ съ другитъ бойна знамена.

Очитъ не го мамѣха. Отъ срещния хѣлмъ слизаше човѣкъ, който нагледъ приличаше на кюрдъ. Това установи и войводата съ бинокла.

— Да го убия ли? — каза Хачо на войводата.

— Чакай да наближи, та да видимъ кой е и какъвъ е — отвѣрна войводата.

— Нима не виждашъ кой е и какъвъ е. Шомъ носи чалма, отъ тѣхъ е — добави Хачо. — Той е тръгналъ или да плячкосва, или да откупва плячката. У тѣхъ душа нѣма...

— Не всѣки чалмалия е нашъ врагъ, Хачо — отвѣче строго войводата.

Презъ това време, пѣтникътъ, спокоенъ, слизаше отъ планината и, бидейки залѣнъ отъ блѣсъка на слънчевитъ лъчи, неможеше да забележи четницитъ, които се нахождаха на срещуположната страна. Когато, обаче, ги доближи и ги видѣ, той се смути, спрѣ се и остана като вкамененъ. А когато, следъ кратко време, се окопоти, той съ твърди и смѣли крачки се отправи къмъ тѣхъ. Той и тѣ вече стояха лице срещу лице.

Той поздрави четницитъ, а войводата отговори на поздрава му.

Пѣтникътъ се указа единъ истински кюрдъ съ великолепно тѣлосложение и съ гиздава външностъ. Рѣстътъ му бѣше високъ, носътъ му — орловъ, лицето му — мургаво и сурово, вратътъ му — широкъ и високъ. Отъ него бликаше животъ и енергия.

Той имаше видъ на единъ величественъ планински звѣръ, на една отъ ония рожби на природата, които се излъчватъ въ пазвитъ на планинитъ и носятъ въ себе си майчиното си цародейство.

Разкрилъ косматитъ си гърди срещу утрениия студъ и облегалъ се надъ пушката си, той спокойно наблюдаваше гордитъ и спокойни лица на „пѣтницитъ“.

Войводата съ чувство на възхищение и очудване наблюдаваше тоя дивъ планинецъ и се наслаждаваше на неговата красота. Четницитъ бѣха мълчаливи и неподвижни. Хачо само обикаляше около кюрда, за да го разгледа по-отблизо и по-добре.

— За къде ти е пѣтътъ? — запита го, най-после, войводата.

— Съ Божията милостъ и съ вашето разрешение отивамъ къмъ Чернитъ върхове — отговори Кюрдътъ.

Войводата, като чу тия думи, побледнѣ, отпусна си главата, раздвижи се неспокойно, тропайки ту съ единия, ту съ другия си кракъ, впи погледа си въ една точка и потъна въ дълбоки размисления.

Хачо, щомъ видѣ набръчканото чело и намръщенитъ вежди на войводата, пошепна тихо на близкостоящия си другаръ: „ще има буря“...

Чернитъ върхове?!... та именно тамъ, въ тия покрити съ мъгли върхове, паднаха въ вечерашното сражение толкова четници. Тамъ сега е неприятелътъ. И тоя кюрдъ отива тъкмо тамъ, за да му обади мѣстонахождението на четата и пѣтя, по който тя е отстъпвала следъ сражението. И неприятелътъ, подобно на полицейско куче, ще се яви въ тила на четата. Би било лудостъ да се помисли и повѣрва, че неприятелътъ не преследва четата и не я дебне въ околността.

Дълго време войводата мисли, какъ да излѣзне отъ това трудно положение. Да остави кюрда живъ, значи да обрече четата на погубване, а не се решаваше да лиши отъ животъ единъ човѣкъ, когото не враждебността, а единъ непредвидѣнъ и сждбосенъ случай го срещупостави на кървавия пѣтъ.

Войводата дълго време се измъчваше вътрешно, а четницитъ мълчаливо го гледаха, безъ да могатъ

да разберат нѣщо. Само Хачо проявяваше признаци на нетърпеливостъ.

Кюрдътъ чакаше.

— А защо презъ такава люта зима отивашъ на Чернитѣ върхове? — поде войводата.

— Сгоденъ съмъ и отивамъ да видя годеницата си. Вие, като млади хора, разбирате тия работи, нали? — отвърна кюрдътъ.

Лицето на кюрда просия и погледътъ му стана милъ.

Настъпи ново затишие. Слънчевитѣ лъчи отново заиграха по красивото лице на кюрда, войводата пакъ го погледна и пакъ си свали очитѣ, като чели се зарсами отъ мисълта, която току що премина презъ гврата му. Предъ него стоеше единъ съвършено невиненъ човѣкъ, младъ и преизпълненъ съ жизнерадостностъ, който отиваше да види, презъ тая люта зима, годеницата си. Случаятъ бѣше ужасенъ и загадката страшна.

Никога, даже презъ най-страшнитѣ боеве и всрѣдъ най-голтѣмитѣ опасности, мозъкътъ на войводата не е бивалъ така измѣчванъ, както въ този моментъ. Той отново погледна кюрда и отново видѣ нѣжността на погледа му и възшебната усмивка, която играеше по лицето му. Гврата му неволно се наведе и проклетата мисълъ пакъ притисна черепа му. Той хвана челото си, разтърси го нѣколко пѣти, за да пропѣди отъ главата си тая проклетата мисълъ.

— И така, ти отивашъ на Чернитѣ върхове — повторно поде войводата. — Ти, обаче, не знаешъ, че ние току що се връщаме оттамъ. Пѣтътъ е ужасенъ; навсѣкъде е покрито съ снѣгъ. По-добре ще бѣде, ако слѣзнешъ на полето и оттамъ да трѣгнешъ по другъ, по-сигуренъ пѣтъ.

— Пѣтътъ презъ полето е два пѣти по-дългъ — отговори кюрдътъ, безъ да схване смисъла на предложението, което му направи войводата. — И после, не за пръвъ пѣтъ азъ минавамъ по тоя пѣтъ.

— По тоя пѣтъ има и много качаци, които налитатъ и нападатъ — каза му войводата. — И насъ ни нападаха. Я вижъ ранения отъ тѣхъ нашъ другаръ. Презъ много опасно мѣсто ще минешъ...

— И качацитѣ сж хора като васъ — отговори кюрдътъ. Вие виждате, че азъ не карамъ керванъ, а съмъ самъ човѣкъ съ една суха глава.

Кюрдътъ отново се усмихна.

— Да, азъ виждамъ, че си самъ и носишъ една суха глава и че не се плашишъ отъ качацитѣ — добави разсѣяно войводата, но го каза толкова низко, щото едвали и той самъ го чу.

Настъпи ново затишие.

Кюрдътъ вече почна да се безпокои и, за да може да разбере положението, въ което бѣше попадналъ, направи опитъ да трѣгне.

— Стой! безумнико, — извика му войводата, дърпайки го за ржката. — Нали ти казахъ, че тоя пѣтъ е опасенъ!...

Кюрдътъ се спрѣ побледнѣлъ, още по-безпокоенъ и съ насълзени очи. Той смѣтно чувствуваше, че подъ тия запитвания, разпитвания и разговори има нѣкоя тайна мисълъ, която той не можеше да предугади. На свой редъ, и той наведе главата си и се замисли. Той знаеше, че на открито поле, въ самотни планини и изъ пуста мѣста, непознати хора могатъ не само да му заприщятъ пѣтя, но и да го ограбятъ, даже и убиятъ. Всичко това бѣше понятно за него. Непонятни, обаче, за него бѣха

страннитѣ обноски на непознатия нему човѣкъ и неговата замисленостъ. Въ дивитѣ му очи блестѣше смѣтно безпокойство и съмнение; косматитѣ му гърди се подигаха и снишаваха отъ неопредѣлена тревота и презъ ноздритѣ му излизаше шумъ и димъ като отъ подплашенъ волъ.

По-възбуденъ отъ него бѣше войводата. И колкото повече кюрдътъ проникваше въ дълбочината на мисълта му, толкова повече войводата се дразнѣше и се чувствуваше смазанъ, макаръ и да

ТАТУЛЪ ЗАРМАРЯНЪ

родомъ отъ Тракийския гр. Малгара, четникъ отъ арменомакедонската чета на Бедрось Сиримдиянъ—Свѣтославъ Мерджановъ—Петъръ Соколовъ, падналъ геройски убитъ въ сражението на четата съ турскитѣ пѣлчища въ Одринско презъ м. юлий 1901 год.

правѣше голѣми усилия надъ себе си, за да не се издаде.

Започналъ се бѣше таенъ двубой, въ който единиятъ се стремѣше да скрие тайната, която таеше въ душата си, а другиятъ, предчувствувайки, че животътъ му е въ опасностъ, правѣше всички усилия, за да разгадае тая тайна.

Войводата пакъ се замисли.

Една само минута бѣше достатъчна, за да се премахне тоя кюрдъ и заедно съ него да се премахне и живата опасностъ, която застрашаваше сигурността на четата. Четницитѣ недоумѣваха, защо войводата още се бави и защо се губи скъпоценно време. На войводата, обаче, тежко бѣше да дигне ржка срещу единъ самотенъ пѣтникъ, надаренъ съ толкова енергия, съ такова открито чело, съ такава красота и храбростъ, съ толкова широки плещи и победни мишци.

— Обезоржете го и го подкарайте съ насъ

— заповѣда войводата. — Инѣче ще отиде да ни предаде.

Хачо отдавна очакваше тая заповѣдъ. Той прѣвъ посегна и сложи рѣка на пушката му. Кюрдѣтъ, за да се защити, дръпна пушката си назадъ и Хачо падна отъ коня върху лицето си и издаде болезненъ викъ.

Какво стана следъ това, никой неможа да разбере. Чу се само единъ пушеченъ гърмежъ, следъ който главата на кюрда се покри съ малки облачета отъ димъ и самъ той, ревайки, падна на земята.

Хачо бѣше, който отъ мѣстото, гдето бѣше падналъ, забравилъ болката си, бѣше го застрелялъ.

Въ тоя моментъ, войводата, бледъ и ужасенъ, приготви пушката си и се готвѣше да застреля търкалящия се въ снѣга Хачо.

Четниците, виждайки нещастieto, което неминуемо щѣше да стане, наскочаха, заобиколиха войводата, като едни отъ тѣхъ му хванаха рѣцетъ, а други колѣнопреклонно го молѣха за пощада.

— Куче немилостиво — изрева войводата, обръщайки се къмъ Хачо.

Въ тоя моментъ, цѣлото му тѣло треперѣше отъ гнѣвъ и той падна върху снѣга, като дърво, повалено отъ буря. И си хвана главата съ дветѣ рѣце.

Грамадниятъ кюрдъ, падналъ върху лицето си, продължаваше да хърка, а кръвта му продължаваше па блика, разливайки се по лицето му и тѣлото му и образувайки вирове около него.

Хачо, съкрушенъ отъ упрѣка на войводата, едва се изправи на краката си и остана като вкамененъ, безъ да подигне главата си.

Войводата не откъсваше очитѣ си отъ умирающия кюрдъ и когато той издѣхна и стана неподвиженъ, две едри сълзи се появиха въ очитѣ на войводата, които се търкулнаха по лицето му.

И този силенъ човѣкъ, който по бойнитѣ полета невъзмутимо понасяше смъртта на толкова много отбраи свои другари, сега жаляше за трагичната кончина на единъ чуждъ човѣкъ; жаляше за покосения животъ на единъ непознатъ, когото слѣпата случайность изтласка на пѣтя му и който стана неволна жертва на освободителната борба.

* * *

Слънцето бавно се издигаше. Бѣше призори. Четата пакъ трѣгна по тежкия и суровъ пѣтя на бурната сѣдба, бленувайки за иднитѣ призори, когато нѣмаше да има нужда нито отъ кръвъ, нито отъ сълзи...

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРѢЧИЕТО“, отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X. отъ „Материали за историята на Македонското освободително движение“.

А з о т ъ

Планинската котловина, образувана отъ низкитѣ хѣлмове, които излизатъ отъ главната верига на Бабуна планина и пълнятъ коритото на рѣка Бабуна и отчасти това на рѣка Тополка, се нарича Азотъ (Азъ-Коли или Бабунията). Азотъ е югозападната частъ на Велешката околия и граничи съ Прилепското поле и Порѣчието. Презъ турското владичество, въ сѣдебно-административно отношение, Азотъ влизаше въ Велешкия каймакамлъкъ като отдѣлна нахия, управлявана отъ нахи-мюдюръ, съ седалище въ село Богомила.

Тая планинска котловина е добила името Азотъ, споредъ следнитѣ три предания:

1. Презъ XIV. вѣкъ, когато турцитѣ окончателно завладѣли Македония, султанскиятъ садразаминъ (великъ везиръ) пѣтувалъ съ своята свита отъ Велесъ за Прилепъ. Населението отъ полскиятѣ села излѣзло масово да го посрещне по пѣтя „Дълги Ридъ“, за да му се оплаче отъ золумитѣ на мѣстнитѣ управници. Садразаминъ изслушалъ населението и даде заповѣдъ предъ него да бждатъ жестоко наказани виновницитѣ. Садразаминъ се обърнакъ къмъ спахитѣ и ги запиталъ, отъ каква

народность е населението. Спахитѣ му отговорили, че въ полскиятѣ села, по пѣтя „Дълги Ридъ“, то е карашикъ (смѣсено — мюсюлмани и гяури). Следъ

Изгледъ отъ Пиринъ-планина.

този отговоръ, садразаминъ посочилъ съ прѣстъ къмъ Бабуна и запиталъ, какъвъ народъ живѣе въ планината и защо оттамъ нѣма никакви посрещачи. Тамъ живѣятъ „хазъ гяуръ“ (чисти невѣрници) — му отговорили спахитѣ. Впоследствие, въ народ-

ния езикъ, думата „хазъ“ се промѣня на Азъ — Азотъ;

2. Презъ XIV. вѣкъ, когато турцитѣ завладѣли Велесъ и Прилепъ, въ Бабуна планина се укрепилъ и юнашки държалъ единъ български боляринъ, вследствие на което завоевателитѣ не можали да навлѣзатъ въ планината. Следъ дълга борба турцитѣ навлѣзли въ Бабуна планина, а боляринътъ съ войската си е билъ принуденъ да се отбранява въ една стара естествена крепостъ, находяща се между селата Согле, Теово и Мокрени.

ното население да плаща данъци, поради което многобройна войска заминала въ Бабунията. Щомъ войската приближила планината, всички бабунци — стари и млади — годни за отбрана, се събрали на една висота, находяща се между селата Бистрица—Мелница—Согле, за да обсъдятъ, какво поведение да държатъ срещу настѣпващитѣ войски. Всички единодушно решили да не се подчиняватъ да плащатъ данъци. Преди да влѣзатъ въ бой, споредъ обичая, бабунцитѣ почнали да се цѣлуватъ съ домашнитѣ си и да се прощаватъ, поради който

Четата на Велешкия войвода Годоръ Оровчановъ.

Крепостта била обсадена, обаче, защитницитѣ ѝ не се предавали и дълго време воювали. Впоследствие една бабичка превела частъ отъ турската войска презъ една стрѣмна пѣтечка задъ тилъ на защитницитѣ, следъ което предателство турцитѣ сполучили да превзематъ крепостта и избили защитницитѣ ѝ. При все това, обаче, турцитѣ лесно не можали да се справятъ съ високия бунтовнически духъ на населението, поради което го поставили въ рубриката на бунтовницитѣ подъ наименованието „аси“, т. е. непокоренъ, бунтовенъ елементъ. Впоследствие завоевателитѣ почнали да наричатъ цѣлата котловина „Асъ Коли“, което турско наименование въ народния езикъ се промѣнило на Азъ — Азотъ;

3. Следъ окончателното покоряване на Македония, населението на Бабуна планина нѣколко вѣка се противѣло и не плащало наложенитѣ му данъци. Въ началото на XVIII. вѣкъ, обаче, турското правителство се заело да принуди непокор-

тържественъ актъ (прощаването) тая висота оттогава и досега се нарича „Процица“. Следъ кръвопролитенъ бой, турцитѣ разбили бабунцитѣ, избили водачитѣ имъ, а на населението наложили тежки данъци. Турската властъ, за по-лесното събиране на данъцитѣ, назначила единъ отъ виднитѣ селяни въ Бабунията, основателя на с. Орѣше, Дѣдо Дамьянъ, за виляетски коджабашия на цѣлата Бабуния (т. е. главенъ кметъ на всички села въ Бабуна), който отъ своя страна поелъ задължението да се грижи за събирането на данъка отъ населението и да го внася направо на валията въ Скопие. Поради това противене на властта, турцитѣ го поставили въ рубриката на бунтовницитѣ подъ наименованието „аси“, т. е. непокоренъ, бунтовенъ елементъ. Впоследствие завоевателитѣ турци почнали да наричатъ цѣлата котловина „Асъ-Коли“, което наименование въ народния езикъ се промѣнило на Азъ — Азотъ.

Азотъ се състои отъ следнитѣ села: Орѣше,

Папрадище, Нежилово, Црешново, Кжпиново, Богомила, Теово, Бистрица, Согле, Оморани, Мокрени, Ораовъ долъ, Габровникъ и Мартулци.

Населението въ тия села произхожда отъ старото славяно-българско племе „бързаци“, съ включение на селата Орѣше и Папрадище, населението на които е отъ славяно-българското племе „мияци“; въ Согле сж албанци, за да тормозятъ населението; а въ Мелница (както и въ селата Горно и Долно Врановци—Велешко) сж „торбешитъ“. Торбешитъ — днесъ помохамеданчени — сж сжщо богомили отъ племето „бързаци“ преди помохамеданчването имъ, което ще да е станало презъ XIV или XV. вѣкове, обаче тѣ сж носѣли името „торбешитъ“ презъ епохата на богомилството, ужъ поради

Праздниченъ день въ с. Папрадище.

вършената отъ тѣхъ нѣкаква богомилска служба съ торба презъ рамо, която е символизираща изпълняваната отъ тѣхъ особена служба — организаторската. Въ противовесъ на родопскитѣ помаци, торбешитѣ признаватъ, че сж потурчени българи и сж запазили не само родния си езикъ, но и много богомилски, религиозни и други нрави и обичаи.

Единствениятъ по-сносенъ междуселски пътъ въ Азотъ почва отъ с. Изворъ, който се отдѣля отъ шосето Велесъ-Прилепъ и отива до с. Богомила, минавайки почти по течението на р. Бабуна презъ селата Теово и Согле. Пѣтнитѣ съобщения между останалитѣ села ставатъ само по кози пѣтеки. За Прилепското поле има два прохода: единиятъ по шосето Степанци—Църници—Прилепъ, а другиятъ — отъ с. Богомила презъ Преслабъ (Лилячица) за селата Гостиражни — Стровѣе — Прилепъ.

Въ най-високата частъ на планината Бабуна, надъ село Нежилово и с. Папрадище, край развалинитѣ на запусѣлото село Чеплесъ, до върха „Мокровъ“, сж изворитѣ на р. Бабуна. Рѣката Бабуна се смѣква отъ високитѣ скали и преминава презъ с. Нежилово, като подъ с. Кжпиново прибира буйнитѣ бистри води на дѣсниятъ си притокъ Орѣшка рѣка, която извира отъ планината „Даутица“, и лѣвия си притокъ р. Камещница, която извира отъ върху „Якупица“ надъ с. Нежилово. Оттамъ вече Бабуна става по-пълноводна и продължава течението си къмъ Вардаръ, прибирайки много други балкански ручеи.

Въ недрата на Бабуна планина има, запазени отъ човѣшкото око, много подземни богатства. Въ балкана надъ с. Крива-Круша има нѣколко изворчета, отъ които тече рѣдка маслена течностъ съ миризъ на петролни съединения. Надъ с. Степанци има единъ минераленъ изворъ, водата на който наподобява водата „Гисхиоблеръ“. Отъ тоя изворъ, презъ време на общоевропейската война, германцитѣ пълнѣха бутилки и изпращаха вода на своитѣ болници.

Въ Бабуна има хубави гори и, ако има превозни сръдства, може да се съче голѣмо количество дървенъ материалъ.

Когато културата по-добре засегне балканскитѣ народи и Македония види своята свобода, Бабуна планина ще стане цвѣтуещъ балкански кѣтъ и отъ тоя скритъ и отдалеченъ край ще стане единъ курортенъ и индустриаленъ центъръ, като рационално се използватъ водитѣ на рѣката Бабуна.

При изворитѣ на р. Бабуна, наблизу едно до друго, сж сжществували две села — Гарванъ и Чеплесъ. Тѣ сж били заселени на най-високата частъ на планината и оттамъ най-добре се вижда цѣлата котловина. Тѣ били доста голѣми села и имали хубави черкви и сгради.

Споредъ запазенитѣ всрѣдъ мѣстното население въ околнитѣ села предания, тия села сж били разрушени въ най-тъмната епоха — тая на яничаритѣ. Разправятъ, че въ единъ праздниченъ день почти цѣлото население отъ дветѣ села излѣзло на мѣстността „Смиловъ Камѣкъ“, гдето колѣли курбанъ, за да молятъ Бога да ги запази отъ золуми. Отъ „Смиловъ Камѣкъ“ селянитѣ видѣли, какъ въ с. Нежилово навлѣзли яничари и почнали да избиватъ населението и че друга потеря яничари потеглила по висотата за къмъ тѣхнитѣ села. Предъ звѣрския напѣнъ на настѣпващия противникъ, всици старци се спотаили въ кѣшитѣ си, мнозина избѣгали къмъ „Даутица“. На „Смиловъ камѣкъ“ останали стотина млади момичета и момци, които, за да не паднатъ въ рѣцетѣ на яничаритѣ и бждатъ потурчени, се хвърлили въ пропастьта. Следъ това яничаритѣ нападнали дветѣ села и ги разрушили до основи. Голѣма частъ отъ населението било изклано, а останалото население сполучило да се прикрие низъ пещеритѣ и балкана, а отпосле се заселило по други села. Никой отъ селянитѣ не смѣялъ да се върне въ родното си село, а само кучетата се събирали и по цѣли нощи виели по запусѣлитѣ села.

Отъ развалинитѣ на с. Чеплесъ най-добре е запазенъ стариятъ зидъ на черквата, а въ Гарванъ се познаватъ зидоветѣ на нѣкои по-голѣми постройки.

Въ Нежилово и околнитѣ села сжществуватъ много предания за разрушаването на селата Гарванъ и Чеплесъ. Много време следъ това, наблизу до Гарванъ и Чеплесъ, се заселили селата Орѣше и Папрадище.

(Следва)

Страници от моя дневникъ за 1901 година.

Сърбитѣ правятъ опитъ да проникнатъ въ Битолския вилаетъ съ чети.

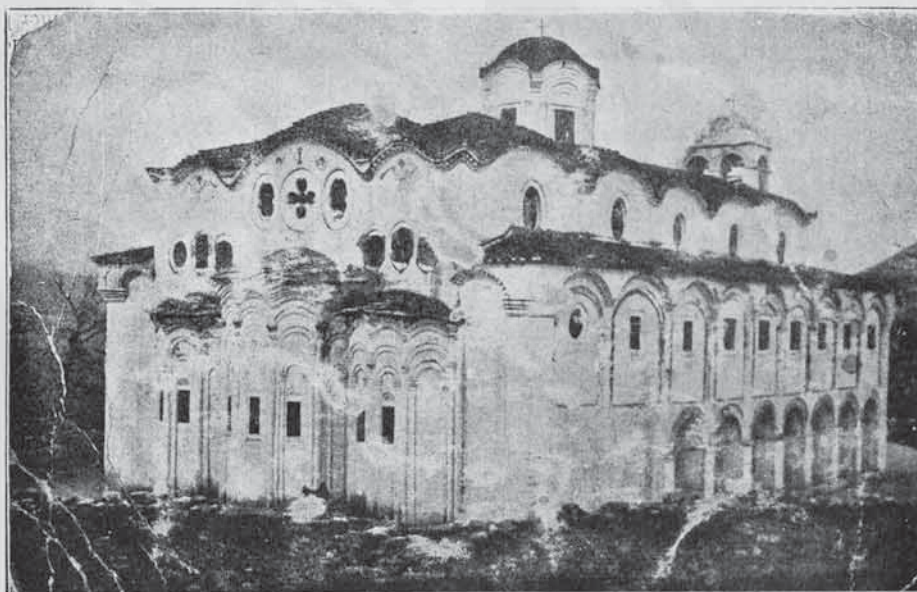
На 17. юний (ст. ст.) получихъ писмо отъ Окржжния революционенъ комитетъ въ Битоля, съ което, като ми се съобщаваше, че една сръбска чета е минала презъ турската граница при Куманово съ направление за Порѣчието и Кичевско, същевременно ми се предписваше да се накача и унищожи тая чета. Отъ колко души се състоеше четата, въ писмото не се съобщаваше. По това време, нашата чета бѣше въ околността на с. Карбуница, Кичевско. Въ с. Вранещица имаше здрава организация, затова прибрахме четата си въ Вранещичката кория на военнo обучение, а отъ него село изпратихме куриеръ въ с. Монастирецъ, Порѣчко, за да научи оттамъ, чрезъ свои познати, дали е пристигнала сръбската чета въ Кичевско и, ако не е пристигнала, знаятъ ли нѣщо за идването ѝ или не. Куриерътъ се завърна съ положителни сведения, че четата била въ близко село на с. Монастирецъ и че скоро щѣла да отпътува за мѣстоназначението си.

Ние се затаихме въ корията 4—5 дена, кждето само двама вранещичани ни знаеха. Населението бѣше въ разгара на усиленa полска работа, та неможахме и да изпълняваме редовно организационната си работа, но куриеритѣ отъ всички организирани села изпълняваха достойно възложената имъ работа за съобщение отъ село на село, отъ човѣкъ на човѣкъ и кой какво е видѣлъ презъ него день въ района си. Това бѣше нашата телефонна служба. Четата даже се упражняваше, чрезъ огледало, на правилна прицелка, а вечеръ правѣше обучения. Всѣкога обученията ни бѣха предшествувани съ кратка речъ отъ войводата за историята на българскитѣ революционери, на италианскитѣ, на рускитѣ или на францускитѣ комунари. При всичкото разнообразие на работата, ние се чувствувахме откъснати отъ народа и решихме да влѣземъ и си направимъ събрание въ с. Голѣмо Църско, кждето дотгава не бѣхме правили общо събрание и гдето още не бѣше образуванъ реквизиционенъ и спомагателенъ за беднитѣ работници и селени фондъ. Куриеритѣ, освенъ дневната си работа, изпълняваха и караулната служба на селата ношно време за редовна охрана отъ разбойническитѣ банди.

Войводата на четата обязательно трѣбваше да знае всѣки часъ, какво става въ района му, получаваше по десетъ и повече писма всѣки день и отговаряше, кждето имаше нужда, или даваше нареждания въ свръзка съ предстоящата ни работа. Сръбската чета бавно вървѣше; тя не правѣше събрания, а просто гостуваше по сърбоманскитѣ села.

На 25. юний (ст. ст.) се получи една шифрована бележка отъ учителя въ с. Бѣлица, Кичевско,

че очакваната чета е пристигнала въ тѣхния селски синуръ и че тя се състояла отъ 5 мѣстни, отъ Кичевско, четници. Учителътъ бѣше мѣстенъ, отъ с. Бѣлица, и много добъръ работникъ на Организацията. Отговорътъ на нашия войвода съдържаше следното: Разрешавамъ на Бѣличката селска организация да задоволява съ всичко каквото поиска сръбската чета; повече отъ двама хора не трѣбва да знаятъ за пристигането ѝ; пазете по възможностъ въ най-голѣма тайна, както отъ бѣличани, така и отъ другитѣ селски организации; въ селото по никой начинъ нѣма да допуснете четата. Довечера пристигаемъ съ парола: „Безъ огънь“ — отговоръ: „Вѣрно“.

Знаменитата по голѣмина и архитектура българска черква въ село Крушево, Демир-Хисарска околия (Сърско).

Понеже бѣхме явили въ с. Голѣмо Църско за събрание, трѣбваше да стане то, та следъ събраниято да заминемъ въ Бѣлица. Селата Голѣмо и Мало Църско сж разположени въ близко съседство съ турското село Сълбъ, което е почти до шосето Битоля—Кичево. Сълбяни бѣха най-лошитѣ турци и изпълняваха караулната служба на това шосе. Тука имаше и жандармерийска караулна кула. На сълбяни турскитѣ власти бѣха дали неограничени права да грабятъ, да безчестятъ, да биятъ и убиватъ когото щатъ. Тѣ бѣха и калазитѣ на мѣстнитѣ и албански разбойнически чети. Тѣ посочваха кое село съ колко стотини турски лири да се обложи съ разбойнически кървавъ данѣкъ, който се събираше по езекутивенъ начинъ отъ голѣмитѣ имъ разбойници Тайръ Толя, Билялъ Баланца, Нелямъ Чаушъ или други нѣкой съ тѣхнитѣ качества.

Презъ 1901 год. разбойнитѣ като да бѣха разбрали, че християнското население се готви съ оржие да брани своята честь, права и имотъ.

Въ намирашитѣ се при това положение дветѣ чисто български села Голѣмо и Мало Църско неможеше да се влѣзе за организационна работа съ малка чета, затуй направихме събрание съ голѣма

охрана въ с. Голѣмо Църско. Азъ нѣмамъ намѣрение да описвамъ нищо по събранието ни въ това село. Целта ми е да изнеса споменитѣ си за събранието ни въ с. Бѣлица и срещата ни съ така наречената сръбска чета.

На около 500 крачки надъ с. Бѣлица бѣхме посрещнати отъ учителя съ пропускателната парола. Събирането на селенитѣ стана много бързо, понеже учителътъ бѣше ги предизвестилъ, че ще имаме голѣмо събрание по важни въпроси. Това бѣше второто ни събрание въ с. Бѣлица. Войводата нареди, на първо мѣсто, да се занесе храна на сръбската чета и, докато селенитѣ се събератъ въ опредѣлената къща за събранието, нашитѣ четници да се нахранятъ. Нареди, сѣщо, да се обсади сръбската чета отдалечъ, за която целъ изпрати осемъ отъ нашитѣ четници и 12 отъ селската чета. Нашитѣ хора се нахраниха бързо и събранието почна своята работа. Войводата откри събранието съ кратка речъ, подготвилъ хората къмъ пожертвувателностъ; раздѣли селенитѣ на покръстени и непокръстени; направи подробна статистика на семейното и имотно състояние на непокръстенитѣ; яви на всѣкиго, колко глави дребенъ добитѣкъ трѣбва да даде (реквизиция) за селската организационна спомогателна каса, като се смѣта на двадесетъ глави овце или кози една глава, а отъ двадесетъ нагоре на всѣка десетка по една глава. На говедата и конетѣ, на десетъ глави едно добиче. Реквизиранитѣ добици и други храни не се изземваха отъ населението. Вълна, сирене, масло и други приходи отъ реквизирания добитѣкъ се пазѣха отъ селската организация по смѣтка, отъ кого що е прибрано. Вълната се употребяваше за фланели, навуща и др. за четниците и беднитѣ работници на организацията въ селото; всичкитѣ нужди на последнитѣ се покриваха отъ реквизиционния фондъ. Следъ нѣколко думи още войводата, войводата разви темата си по разширението на селската организационна работа и между женитѣ на по-добритѣ работници, както и между добритѣ въ морално отношение жени на непосветенитѣ въ дѣлото мъже, та тия жени да могатъ да въздействуватъ на мъжетѣ си. Общността на работата на мъжетѣ и женитѣ въ революционното дѣло отождествяваше съ общността на двата пола въ грижитѣ на отглеждане на семейството, кждето не се изключаватъ грижата само на мъжа или само на жената. Съ редъ примѣри изъ живота на българитѣ подъ игото на турцитѣ и духовното робство подъ гърцитѣ, послужи си, за да обрисова политическото положение и на другитѣ християнски народи, както и икономическото положение на самото турско население, което, макаръ и господствуващо въ управлението, тъне въ мизерия. Съ това искаше да каже, че подъ режима на султанъ Хаида или на който и да билъ султанъ, при създаденитѣ вече закони и традиции, предавани наследствено отъ поколѣние на поколѣние, не може да има благоденствие на която и да било нация. За да се измѣнятъ тия закони и традиции, нуждни сж революционни сили, възпитани демократично въ духа на българскитѣ първоапостоли Раковски, Каравеловъ, Левски, Ботевъ и други.

Македония е родила множество такива борци. Преживѣното робско положение на народитѣ въ

Турция е най-добрата гаранция да се хвърли семето на народната свобода за всички нации въ Македония и Одринско. Македония и Одринско сж за насъ народното ни училище. Азъ и множеството апостоли като мене носимъ семето на едно народно самоуправление, безъ султанъ, царъ, князь и други тѣмъ подобни. Ние искаме широка свобода за всички родени въ тая робска отъ вѣкове страна. Ние искаме да живѣемъ братски съ всички народности и затова ние зовемъ и другитѣ народности да влѣзатъ въ редоветѣ на борцитѣ, включително и ония турци, които не сж развратени отъ разбойническитѣ похвати на управницитѣ, които не сж задоени съ ислямовска омраза къмъ християнскитѣ народи въ Турция.

Следъ нѣколко още думи къмъ селенитѣ, войводата закри събранието, взема единъ човѣкъ отъ настоятелството на селската организация, прибра останалитѣ още 5—6 четника и се отправи за мѣстото, кждето бѣше разположена сръбската чета. Изпрати селенина да събщи на войводата на тази чета, че е пристигнала тука наблизу и една друга чета и че войводата на последната, като научилъ, че близу въ мѣстността на Бѣлица или въ селото има християни съ пушки, иска да се срещне и запознае съ тѣхъ и войводата имъ. Селенинътъ изпълни поръчаното му автоматично. Чухме думата: „предателство“. За успокоение, селенинътъ имъ каза: „ако има нѣщо лошо за васъ и азъ нека умра съ васъ.“ Следъ малко затишие, чухме думитѣ: „добре, нека самъ войводата дойде съ тебе“. Селенинътъ се отдѣли отъ тѣхъ — ние бѣхме само на 15—20 крачки близу — дойде и тихичко пошепна на войводата за съгласието на сръбската чета за среща. Нашиятъ войвода и селенинътъ отидоха при сръбската чета, поздравиха се съ добре дошли, запознаха се. Нашиятъ войвода се запозна съ името Апостолъ Елеонски, а тѣ си казаха своитѣ имена: Наке, Арсо, Стефанъ, Георги и Иванъ. Нашиятъ войвода ги запита откъде идатъ и откъде сж родомъ. Указа се, че двама сж отъ с. Подвисъ, а другитѣ отъ други три Кичевски села. Пита ги, кжде сж въоръжени, кой ги изпраща и съ каква целъ. Тѣ казаха, че имало въ Бѣлградъ и други сръбски градове дружества „Свети Сава“, които въоръжаватъ и поддържатъ чети за Македония, която сърбитѣ смѣтали за тѣхна. Следъ тѣзи имъ думи, нашиятъ войвода ги запита, отъ каква народностъ сж: сърби, българи или арнаути. Пита ги още, дали сж родени въ Сърбия или Македония.

— Азъ смѣтамъ, каза той, че всички апостоли, изпратени отъ Сърбия, България, Гърция и другаде, сж чужди агенти. Ние сме македонци; може нѣкой отъ насъ да симпатизира на сърбитѣ, други на гърцитѣ, българитѣ и т. н., но това не ни ангажирва да предаваме нашитѣ народни интереси на ония, на които симпатизираме. Азъ, напримѣръ, съмъ български възпитаникъ, майка ми, която ме е родила, доили, пѣяла или плакала, говорила ми е на сѣщия езикъ, на който говоря и сега; той е български. Но азъ работя за свободата на робуваща отъ много вѣкове Македония. Искамъ нейната самостоятелностъ и недѣлимостъ между спорящитѣ за нея балкански държавици.

(Следва)

Никола Петровъ

Съ настоящата 10 (20). книга, ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ сключва втората годишнина отъ своето сществуване.

ГОЛЪМЪ ДЕПОЗИТЪ
ОТЪ
РАЗНИ ЖЕЛЪЗАРИИ

СЕ НАМИРАТЪ

ВЪ МАГАЗИНА НА

„ЧИЛИЧЕНА РЖКА“

НЕДЪЛКОВЪ С-ие ДЖАМДЖИЕВЪ

СОФИЯ, ПЛ. „ТРАПЕЗИЦА“, 4.

ТЕЛЕФОНЪ 25-20.

ИНТЕРНАЦИОНАЛНА

БАНКА НА БЪЛГАРИЯ

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО-СОФИЯ

УЛ. ГРАФЪ ИГНАТИЕВЪ, 5.

КАПИТАЛЪ 75,000,000 ЛВ.

Учредена съ законъ отъ 15. януарий 1922 година отъ Българска Народна Банка и отъ Българска Земледѣлска Банка, съ участие на първостепенни чуждестранни групи.

Телеграфически адресъ: БУЛГАРБАНК

ТЕЛЕФОНИ: 661 и 12-67.

ИЗВЪРШВА ВСИЧКИ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ

ПРОВЕРКА 1953 г.

